

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
МУКАЧІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ

СЕРІЯ «ЕКОНОМІКА»

Збірник наукових праць

Випуск 1(9) 2018

МУКАЧЕВО
2018

Видання Мукачівського державного університету

Науковий вісник Мукачівського державного університету.
Серія «Економіка»
Випуск 1(9) 2018 рік

Збірник наукових праць
Заснований у 2014 році

Збірник входить до переліку фахових видань у галузі економічних наук
(Наказ Міністерства освіти і науки України № 1279 від 06.11.2014 р.)

Збірник представлено у 12 міжнародних наукометричних базах даних, репозиторіях та пошукових системах: Російський індекс научного цитування (РИНЦ) (Росія), Research Bible (Японія), Scientific Journal Impact Factor (SJIF) (Марокко), CiteFactor (США), Академія Google (США), InfoBase Index (Індія), Index Copernicus (Польща), Genamics JournalSeek, ACNP Catalogue (Італія), DRJI (Індія), Academic Keys (США), CNPIEC (CNPIE Link Service) (Китай).

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет Вченою радою Мукачівського державного університету, протокол № 11 від 27 квітня 2018 р.

Рецензенти:

Башнянин Г.І., д.е.н., професор
Гургула Т. В., д.е.н., професор

Адреса редакції: 89600, Закарпатська обл., м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26
Мукачівський державний університет,
Редакція Наукового вісника МДУ,
тел. (03131) 2-11-09, (03131) 2-15-32,
e-mail: nvmsu@gmail.com

Усі права захищені. Передрук і переклади дозволяються лише зі згоди автора та редакції. Редакція не завжди поділяє думку автора й не відповідає за фактичні помилки, яких він припустився.

Головний редактор

Черничко Тетяна Володимирівна – д.е.н., професор (Україна)

Заступник головного редактора

Проскура Володимир Федорович – д.е.н., професор (Україна)

Відповідальний секретар

Ігнатишин Марія Василівна – к.е.н., доцент (Україна)

Редакційна колегія:

Буркинський Борис Володимирович – д.е.н., професор (Україна)

Гоблик Володимир Васильович – д.е.н., професор (Україна)

Даниленко Анатолій Іванович – д.е.н., професор (Україна)

Денінс Андріс – Doctor of Economix, професор (Латвія)

Ішук Світлана Олексіївна – д.е.н., професор (Україна)

Лендєл Михайло Андрійович – д.е.н., професор (Україна)

Мікловда Василь Петрович – д.е.н., професор (Україна)

Мікула Надія Анатоліївна – д.е.н., професор (Україна)

Мілашовська Ольга Іванівна – д.е.н., професор (Україна)

Папп Василь Васильович – д.е.н., професор (Україна)

Пітюлич Михайло Іванович – д.е.н., професор (Україна)

Реслер Марина Василівна – д.е.н., професор (Україна)

Саксонова Світлана – Doctor of Economix, професор (Латвія)

Стуглік Джоанна – Doctor of Economix, професор (Польща)

Товканець Ганна Василівна – д.пед.н., професор (Україна)

Щербан Тетяна Дмитрівна – д.психол.н., професор (Україна)

Екабсоне Сандра – PhD, доцент (Латвія)

Ровт Алекс – к.е.н. (США)

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

MUKACHEVO STATE UNIVERSITY

**SCIENTIFIC
BULLETIN
OF MUKACHEVO STATE
UNIVERSITY**

SERIES «ECONOMY»

Collected Works

Issue 1 (9) 2018

**MUKACHEVO
2018**

Publication of Mukachevo State University

Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series «Economy»
Issue 1(9) 2018

Collection of scientific papers
Founded in 2014

The collection is included in the list of professional publications in the field of economics (**Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine №1279 of 06.11.2014**)

From 2015 collection is presented at 9 international scientometric databases, repositories and scientific systems: Russian Science Citation Index (RSCI), Research Bible (Japan), Scientific Journal Impact Factor (SJIF) (Morocco), CiteFactor (USA), Google Academy (USA), InfoBase Index (India), Index Copernicus (Poland), Genamics JournalSeek, ACNP Catalog (Italy).

Recommended for publication and distribution through Internet by Academic Council of Mukachevo State University, Minutes № 11 of 27.04.2018.

Reviewers:

Bashnianyn H.I., Doctor of Economics, professor
Gurgula T. V., Doctor of Economics, professor

Editorial address: 89600, Transcarpathian region,
Mukachevo, Uzhgorodska St, 26,
Mukachevo State University,
Editorial Scientific Bulletin of MSU,
Tel. (03131) 02-11-09,
e-mail: nvmsu@gmail.com

All rights reserved. Reprints and translations are permitted only with the consent of the author and publisher. Editors do not always agree with the opinion of the author and are not responsible for factual mistakes.

Editor in Chief

Chernychko Tetiana Volodymyrivna – Doctor of Economics, professor (Ukraine)

Deputy Editor

Proskura Volodymyr Fedorovych – Doctor of Economics, professor (Ukraine)

Executive Secretary

Ihnatyshyn Maria Vasylivna – Candidate of Economic sciences, associate professor (Ukraine)

Editorial board:

Burkyns'kyi Borys Volodymyrovych – Doctor of Economics, professor (Ukraine)

Hoblyk Volodymyr Vasylovych – Doctor of Economics, professor (Ukraine)

Danylenko Anatoliy Ivanovych – Doctor of Economics, professor (Ukraine)

Denins Andris – Doctor of Economics, professor (Latvia)

Ishchuk Svitlana Oleksiivna – Doctor of Economics, professor (Ukraine)

Lendyel Mykhaylo Andriyovych – Doctor of Economics, professor (Ukraine)

Miklovda Vasylov Petrovych – Doctor of Economics, professor (Ukraine)

Mikula Nadiya Anatoliivna – Doctor of Economics, professor (Ukraine)

Milashovska Olga Ivanivna – Doctor of Economics, professor (Ukraine)

Papp Vasylov Vasylovych – Doctor of Economics, professor (Ukraine)

Pityulych Mykhaylo Ivanovych – Doctor of Economics, professor (Ukraine)

Resler Maryna Vasylivna – Doctor of Economics, professor (Ukraine)

Saksonova Svitlana – Doctor of Economics, Professor (Latvia)

Stuhlik Joanna – Doctor of Economics, professor (Poland)

Tovkanets Hanna Vasylivna – Doctor of Pedagogical Sciences, professor (Ukraine)

Scherban Tetiana Dmytrivna – Doctor of Psychology, professor (Ukraine)

Dzhekabson Sandra – PhD, associate professor (Latvia)

Rovt Alex – Candidate of Economic sciences. (USA)

ЗМІСТ

Економіка та управління національним господарством

<i>Ніколаєв В.П., Щербина А.А.</i>	
Управління утриманням житлового фонду неефективних власників будинків	11
<i>Овчар П.А., Голубка С.М.</i>	
Автомобільний транспорт в контексті формування структури національної економіки	18
<i>Пап В.В., Лужанська Т.Ю., Бошота Н.В.</i>	
Розвиток підприємництва у сфері туризму	25
<i>Футало Ю.Р.</i>	
Концептуальні підходи щодо підвищення ефективності впливу інтеграційних економічних процесів на розвиток національної структури економіки	32
<i>Черленяк І.І., Проскура В.Ф., Шелемба М.М.</i>	
Регулювання та підтримка трансферу інноваційних технологій в країнах ЄС: досвід та проблеми запровадження в Україні	38

Економіка та управління підприємствами

<i>Бовш Л.А., Комарницький І.О.</i>	
Оцінка якості послуг фудкортів у торговельних центрах	47
<i>Бочко О.Ю., Донець Д.М.</i>	
Електронна дистрибуція на ринку молочної продукції як необхідна складова вчасної поставки товару	53
<i>Пуйда Г.В.</i>	
Внутрішній економічний механізм інтелектуальної безпеки підприємства	57
<i>Сопільняк І.С.</i>	
Особливості формування стратегій збуту органічної продукції вітчизняними сільськогосподарськими підприємствами	63
<i>Фень К.С.</i>	
Пріоритетні напрями зміцнення економічної безпеки підприємств харчової промисловості	68

Регіональна економіка, демографія та соціальна політика

<i>Гобрей М.В.</i>	
Тенденції та характер інвестиційної діяльності в регіоні в сучасних умовах (на прикладі Закарпатської області)	76
<i>Ігнатенко Т.С.</i>	
Пріоритетні завдання політики формування середнього класу в Україні	83
<i>Іщук С.О.</i>	
Оцінка ефективності функціонування промислового сектора економіки регіонів України	88
<i>Кучінка Т.В.</i>	
Реформування місцевого самоврядування в системі антикризового управління соціально-економічним розвитком Закарпатської області	98
<i>Лендєл М.А., Жулканич В.О.</i>	
Особливості сталого управління розвитком лісопромислового комплексу Закарпатської області	105
<i>Лендєл О.Д.</i>	
Напрямки розвитку інфраструктури ринку туристичних послуг регіону	110
<i>Ліба Н.С.</i>	
Оцінка наслідків реалізації регіональної промислової політики в соціальній та економічній сферах Карпатського економічного району	116
<i>Мікловда В.П., Пітюлич М.І., Сембер С.В.</i>	
Формування господарських систем як основа інтеграції територіальної економіки	126
<i>Проскура В.Ф., Максютова О.В.</i>	
Актуальні проблеми розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону	131
<i>Романова А.А.</i>	
Китайські туристи – як пріоритетні споживачі українського турпродукту	137

Економічна статистика, бухгалтерський облік та аудит

<i>Пелех Я.М., Пахолок Б.Б., Кунинець А.В., Сохан П.Л.</i>	
Числові методи розв'язування початкової задачі для звичайних диференціальних рівнянь з оцінкою головного члена локальної похибки	143

Фінанси, гроші та кредит

<i>Ватаманюк О.С.</i>	
Агресивне податкове планування: негативні наслідки та напрями протидії	153
<i>Іванишина О.С., Панура Ю.В.</i>	
Економічний зміст податкового адміністрування	159
<i>Ігнатишин М.В., Бурдюх Л.Ю.</i>	
Управління грошовими потоками в системі розрахункових платежів на основі коефіцієнтного аналізу	163
<i>Захарін С.В., Ільєнко Р.В., Смирнов Є.В.</i>	
Стимулювання інвестиційної діяльності у агропромисловому комплексі	170
<i>Росола У.В., Кузьма Н.М.</i>	
Оцінка сучасного стану депозитного ринку України	174
<i>Росола У.В., Щока Н.І., Ярмолюк М.С.</i>	
Кредитна політика та аналіз сучасного стану кредитного ринку України	181
<i>Черничко Т.В., Михайляк Г.В., Михайляк І.В.</i>	
Кредитна політика банків в умовах української моделі монетарного трансмісійного механізму	188

CONTENTS

Economics and management of national economy

<i>Nikolaiev Vsevolod P., Shcherbyna Andriy A.</i>	
Maintenance management of the residential buildings of inefficient owners	11
<i>Ovchar Petro A., Holubka Stepan. M.</i>	
Auto transport in the context of formation of structure national economy	18
<i>Papp Vasyi V., Luzhanska Tetiana Yu., Boshota Nelja V.</i>	
Development of business in the field of tourism	25
<i>Futalo Yuriy R.</i>	
Conceptual approaches to increasing the effectiveness of economic processes integration on the development of the national economy structure	32
<i>Cherlenyak Ivan I., Proskura Volodymyr F., Shelemba Mykhaylo M.</i>	
Regulation and support of the transfer of innovative technologies in EU countries: experience and implementation problems in Ukraine	38

Economics and business management

<i>Bovsh Lyudmyla A., Komarnits'kyi Ihor O.</i>	
Evaluating the quality of food service products in shopping centers	47
<i>Bochko Olena Yu., Donets Dmitro M.</i>	
Electronic distribution on the market of dairy products as the necessary composition of the present supply of the goods	53
<i>Puida Galya V.</i>	
Internal economic mechanism intellectual security of the enterprise	57
<i>Sopilniak Inna S.</i>	
Peculiarities of forming strategies for organic production sale by domestic agricultural enterprises	63
<i>Fen Kateryna S.</i>	
Priority directions of strengthening of economic safety of food industry enterprises	68

Regional economics, demography and social policy

<i>Hobrey Mariya V.</i>	
Trends and the nature of investment activity in the region in modern conditions (on the example of the Transcarpathian region)	76
<i>Ihnatenko Tetiana S.</i>	
Priority tasks of the politicians for formation of the middle class in Ukraine	83
<i>Ishchuk Svitlana O.</i>	
Estimation of the functioning efficiency of the industrial sector economy of the Ukraine regions	88
<i>Kuchinka Tetiana V.</i>	
Reformation of local self-government in the system of anti-crisis management by social-economic development of the Transcarpath region	98
<i>Lend'el Mykhailo A., Zhulkanych Viktor O.</i>	
Peculiarities of sustainable management of the development of the forestry complex of the Transcarpathian region ..	105
<i>Lendiel Oleh D.</i>	
Directions of development of travel services market infrastructure in the region	110
<i>Liba Natalia S.</i>	
Assessment of the consequences' realization of regional industrial policy in the social and economic spheres of the Carpathian economic area	116
<i>Miklovda Vasyi P., Pityulich Mikhail I., Sember Stepan V.</i>	
Formation of economic systems as a basis for the integration of the territorial economy	126
<i>Proskura Volodymyr F., Maksutova Olena V.</i>	
Actual problems of development of the region's tourist and recreational complex	131
<i>Romanova Anna A.</i>	
Chinese tourists as priority customers of the ukrainian tour product	137

Economic statistics, accounting and auditing

<i>Pelekh Yaroslav M., Pakholok Bogdan B., Kunynets Andriy V., Sokhan Petro L.</i>	
Numerical methods of solving the initial value problem for ordinary differential equations with evaluation of the main member of the local error	143

Finance, money and credit

<i>Vatamaniuk Olha S.</i>	
Aggressive tax planning: negative consequences and the directions of countermeasures	153
<i>Ivanyshyna Olga S., Panura Yulia V.</i>	
Economic content of tax administration	159
<i>Ihnatyshyn M. V., Burdyuk L. Yu.</i>	
Management of cash flows in the system of calculating payments on the basis of coefficient analysis	163
<i>Zakharin Serhiy V., Iliencko Rostislava V., Smirnov Yevhen V.</i>	
Stimulation of investment activity in agricultural complex	170
<i>Rosola Ulyana V., Kuzma Natalia M.</i>	
Evaluation of the contemporary state of the deposit market of Ukraine	174
<i>Rosola Ulyana V., Shchoka Natalia I., Yarmolyuk Marina S.</i>	
Credit policy and analysis of the present state of the credit market in Ukraine	181
<i>Chernychko Tetiana V., Mykhaylyak Halyna V., Mykhaylyak Iryna V.</i>	
Credit policy of banks in conditions of ukrainian model of monetary transmission mechanism	188

СОДЕРЖАНИЕ

Экономика и управление национальным хозяйством

<i>Николаев В.П., Щербина А.А.</i>	
Управление содержанием жилых домов неэффективных собственников	11
<i>Овчар П. А., Голубка С.М.</i>	
Автомобильный транспорт в контексте формирования структуры национальной экономики	18
<i>Папп В.В., Лужанская Т.Ю., Бошота Н.В.</i>	
Развитие предпринимательства в сфере туризма	25
<i>Футало Ю.Р.</i>	
Концептуальные подходы к повышению эффективности влияния интеграционных экономических процессов на развитие национальной структуры экономики	32
<i>Черленяк И.И., Проскура В.Ф., Шелемба М.М.</i>	
Регулирование и поддержка трансфера инновационных технологий в странах ЕС: опыт и проблемы введение в Украине	38

Экономика и управление предприятиями

<i>Бовш Л.А., Комарницкий И.О.</i>	
Оценка качества услуг фудкортов в торговых центрах	47
<i>Бочко Е.Ю., Донець Д.М.</i>	
Электронная дистрибуция на рынке молочной продукции как необходима составляющая своевременной поставки товара	53
<i>Пуйда Г.В.</i>	
Внутренний экономический механизм интеллектуальной безопасности предприятия	57
<i>Сопильняк И.С.</i>	
Особенности формирования стратегий сбыта органической продукции отечественными сельскохозяйственными предприятиями	63
<i>Фень Е. С.</i>	
Приоритетные направления укрепления экономической безопасности предприятий пищевой промышленности	68

Региональная экономика, демография и социальная политика

<i>Гобрей М.В.</i>	
Тенденции и характер инвестиционной деятельности в регионе в современных условиях (на примере Закарпатской области)	76
<i>Игнатенко Т.С.</i>	
Приоритетные задачи политики формирования среднего класса в Украине	83
<i>Ищук С.А.</i>	
Оценка эффективности функционирования промышленного сектора экономики регионов Украины	88
<i>Кучинка Т.В.</i>	
Реформирования местного самоуправления в системе антикризисного управления социально-экономическим развитием Закарпатской области	98
<i>Лендел М.А., Жулкинич В.А.</i>	
Особенности устойчивого управления развитием лесопромышленного комплекса Закарпатской области	105
<i>Лендел О.Д.</i>	
Направления развития инфраструктуры рынка туристических услуг региона	110
<i>Либа Н.С.</i>	
Оценка последствий реализации региональной промышленной политики в социальной и экономической сферах Карпатского экономического района	116
<i>Микловда В.П., Питюлыч М.И., Сембер С.В.</i>	
Формирование хозяйственных систем как основа интеграции территориальной экономики	126
<i>Проскура В.Ф., Максютова А.В.</i>	
Актуальные проблемы развития туристско-рекреационного комплекса региона	131
<i>Романова А.А.</i>	
Китайские туристы – как приоритетные потребители украинского турпродукта	137

Экономическая статистика, бухгалтерский учет и аудит

<i>Пелех Я.Н., Пахолок Б.Б., Кунынец А.В., Сохан П.Л.</i>	
Численные методы решения начальной задачи для обыкновенных дифференциальных уравнений с оценкой главного члена локальной погрешности	143

Финансы, деньги и кредит

<i>Ватаманюк О.С.</i>	
Агрессивное налоговое планирование: негативные последствия и направления противодействия	153
<i>Иванишина О.С., Панура Ю.В.</i>	
Экономическое содержание налогового администрирования	159
<i>Игнатишин М.В., Бурдюх Л.Ю.</i>	
Управление денежными потоками в системе расчетных платежей на основе коэффициентного анализа	163
<i>Захарин С.В., Ильенко Р.В., Смирнов Е.В.</i>	
Стимулирование инвестиционной деятельности в агропромышленном комплексе	170
<i>Росола У.В., Кузьма Н.М.</i>	
Оценка современного состояния депозитного рынка Украины	174
<i>Росола У.В., Щока Н.И., Ярмолюк М.С.</i>	
Кредитная политика и анализ современного состояния кредитного рынка Украины	181
<i>Черничко Т.В., Михайляк Г.В., Михайляк И.В.</i>	
Кредитная политика банков в условиях украинской модели монетарного трансмиссионного механизма	188

РОЗДІЛ I

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 332.8

Ніколаєв Всеволод Петрович,

*д.е.н., проф., професор кафедри публічного управління і публічної служби,
Національна академія державного управління при Президенті України,*

Щербина Андрій Анатолійович,

*перший заступник директора,
Комунальне підприємство «Головний інформаційно-обчислювальний центр,
Київська міська державна адміністрація*

УПРАВЛІННЯ УТРИМАННЯМ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ НЕЕФЕКТИВНИХ ВЛАСНИКІВ БУДИНКІВ

У статті «Управління утриманням житлових будинків неефективних власників» показано, що на фоні підвищеної уваги держави до підтримки платоспроможності населення щодо оплати комунальних послуг підприємств-монополістів проблеми будівництва і утримання житла залишилися перекладеними на неефективних (фінансово не спроможних) мешканців-власників квартир і співвласників будинків. Ураховуючи зношеність житлового фонду, виникла небезпека його прискореного руйнування. Мета статті – показати загрозу життєзабезпеченню населення внаслідок гальмування відтворення житла як соціального блага і окреслити шляхи вирішення проблеми на макро- і мікрорівні. Досліджені проблеми скорочення нового житлового будівництва, відставання з капітальними ремонтами наявного житлового фонду і наближення критичної зношеності більшості будинків, введених 30-60 років тому; погіршення якості, підвищення вартості житлових послуг; падіння платоспроможності громадян, відсутності достатніх коштів у бюджетах усіх рівнів. Методологія дослідження базувалася на історичному та логічному аналізі економічних та інституційних умов функціонування житлової сфери. Новизна дослідження полягає в оцінці масштабу необхідних витрат та інвестицій задля нормального утримання житлових будинків, доведенні проблематичності їхнього залучення при чинних відносинах власності і відособленості управління до рівня окремих будинків. Задля формування «ефективного власника» у житловій сфері обґрунтовані обмежені можливості поширення спільної власності на житлові будинки як переважної форми домоволодіння. Практичне значення мають запропоновані нові управлінські та фінансові рішення на рівні підприємств-управителів із урахуванням необхідної підтримки з боку місцевої і центральної влади. Показана необхідність масових обстежень стану будинків і пропозиції управителями гнучких форм їхнього подальшого утримання і ремонтів.

Ключові слова: житлові будинки, житловий фонд, власники, мешканці, управління, витрати.

ВСТУП

Тривале недофінансування оновлення основних засобів підприємств водо-, газо-, тепло- та електропостачання, з одного боку, постійно підвищувало їхні поточні витрати, що поступово відображалось у тарифах. З іншого боку, в останні роки, в умовах модернізації і переходу до економічно обґрунтованих цін, це стрибкоподібно сформувало додаткову тарифну інвестиційну складову.

Так, за період 2014-2017 рр. різко зросла середня вартість енергоресурсів: газу – близько 6 разів, електроенергії – майже у 3 рази, а відтак комунальних послуг: гарячого водопостачання – майже у 5 разів,

центрального опалення – у 10 разів (табл. 1).

У результаті фінансове навантаження на бюджети домогосподарств стрімко зросло. За даними Держстату України, реальна заробітна плата збільшилась у розглянутому періоді лише на 103,6%. За таких умов частка витрат домогосподарств на житлово-комунальні послуги підвищилась з 8,1% до 15%, а заборгованість населення досягла 12,4 млрд грн, зокрема – 3 млрд грн за утримання будинків.

При нестачі коштів споживачів це зумовило необхідність виділення величезних бюджетних субсидій, які, у кінцевому випадку, потрапили до здебільшого приватних виробників і постачальників послуг. Так, у 2017 р. субсидії для відшкодування

витрат на оплату житлово-комунальних послуг отримували 8809,3 тис. домогосподарств, або 46,2% від загальної кількості на суму 3,98 млрд грн (у 2016 р. – 5,70 млрд грн). Також 811,5 тис. домогосподарств було

надано субсидії готівкою для придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива на суму 2,25 млрд грн.

Таблиця 1

Порівняння вартості комунальних послуг у 2014 та 2017 рр.

	Одиниця виміру	2014	2017	Зростання, разів
Центральне опалення	грн за Гкал грн за кв. м	253 3,1	1345 31,3	5,3 10,1
Гаряче водопостачання	грн за куб. м	16,24	77,6	4,8
Електроенергія	коп. за кВт. год - до 100 кВт. год - 100-600 кВт. год - понад 600 кВт. год	30,8 41,9 134	90 168 168	2,9 4,0 1,3
Газопостачання	грн за куб. м до 2500 м ³ на рік - з (без) лічильників до 6000 м ³ на рік - з (без) лічильників до 12000 м ³ на рік - з (без) лічильників перевищує 12000 м ³ на рік - з (без) лічильників	0,7254 (0,7980) 1,0980 (1,2078) 2,2482 (2,4732) 2,6856 (2,9541)	6,879	6,3 (5,7)

Джерело: [1]

Таким чином, на кінець 2017 р. у сфері комунальних послуг (без урахування заборгованості за житло) при державних субсидіях у 6,23 млрд грн сформувалася заборгованість у 9,4 млрд грн.

На фоні підвищення тарифів на комунальні послуги утримання житла майже не подорожало (табл. 2).

Виникає небезпечна ілюзія достатності тарифу на обслуговування будинків і прибудинкової території для їх збереження і довгострокової експлуатації, а відтак – спроможності мешканців бути ефективними співвласниками їхніх будинків. Але у тарифах відсутня інвестиційна складова на капітальні ремонти, що відзначається зокрема у роботах Т. Ніколаєвої [2].

Таблиця 2

Вибірка граничних тарифів на послуги з обслуговування будинків та прибудинкових територій

Міста	Затверджені тарифи з ПДВ, грн/ м кв. станом на 1 березня 2017 року				Дата введення тарифів	Середньо-зважений затверджений тариф без ПДВ, грн / кв. м
	7-9-ти поверхові будинки з ліфтом	5-ти поверхові будинки благоустроєні і без ліфта	Частково благоустроєні будинки	Неблагоустроєні будинки		
Вінниця	2,49	2,41	2,12	1,18	01.10.2016	2,04
Житомир	1,93-5,24	1,53-4,87	0,04-3,80	0,01-2,97	18.06.2016	2,27
Ужгород	1,25-1,08	1,22	0,54	0,42	01.02.2009	0,96
Запоріжжя	2,93	2,84	2,34	0,69	01.03.2016	2,40
Полтава	0,61-1,08	0,58-0,74	0,19-0,69	0,08-0,13	01.03.2008	0,64
Тернопіль	2,45	2,03	1,63		15.04.2015	2,00
Херсон	1,36	1,10	1,01	0,38	24.01.2012	0,80
Черкаси	3,49	2,55	2,10	0,00	01.04.2011	2,47
Чернівці	0,85-1,93	0,87-1,93	0,27-0,83		01.04.2010	0,97
Чернігів	2,72	2,40	0,96	1,04	15.06.2016	2,05
Київ	3,18	2,90	2,91		06.06.2017	6,40

Джерело: Мінрегіон України

Стратегії і програми, нові нормативні документи державного та місцевого рівнів, спрямовані на

розв'язання зазначеної проблеми, недооцінюють, таким чином, необхідності оновлення і житлового фонду,

який знаходиться у власності мешканців будинків [3]. Важко пояснювана відсутність в Україні інвестиційної складової у тарифах на утримання житла особливо загострила проблему у зношених будинках типової радянської забудови, де зосереджені не заможніші домогосподарства, які виявилися неефективними власниками [4]. Об'єктивна необхідність масових капітальних ремонтів як тепер, так і у наступному викликає потребу у фінансовій підтримці, зокрема з боку місцевої влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню стану підприємств ЖКГ у специфічних умовах України, формуванню тарифів на житлово-комунальні послуги, управлінню заборгованістю у галузі присвячені роботи багатьох авторів, у першу чергу, докторів наук: А. Є. Ачкасова, В. Ю. Божанової, Л. М. Бражнікової, П. Т. Бубенка, Н. І. Верхоглядової, О.А. Гриценко, О. В. Димченко, І. В. Запатріної, Т. В. Момот, Д. Л. Левчинського, В. І. Кравченка, Ю. М. Манцевича, В. П. Ніколаєва, В. О. Омельчука, К. В. Паливоди, В. П. Полуянова та ін. Однак такі питання, як співвідношення між вартістю комунальних послуг і вартістю утримання житла, відповідними тарифами в умовах оновлення об'єктів галузі при низькій платоспроможності громадян і їхній неефективності як власників житла, розкриті недостатньо.

Мета статті (постановка завдання) – у контексті підвищених тарифів на комунальні послуги здійснити аналіз необхідних витрат на обслуговування і капітальні ремонти житла з урахуванням платоспроможності мешканців і обґрунтувати пріоритети їхньої фінансової підтримки на державному та місцевому рівнях, необхідність пошуку управлінських рішень на рівні підприємств-управителів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У незалежній Україні житлове будівництво було переведене на ринкові рейки, тобто, його обсяги стали визначатися не стільки соціальною політикою держави, скільки платоспроможним попитом громадян при використанні, як потім виявилось, деформованих

фінансово-кредитних механізмів [5]. У щорічних витратах на житлове будівництво частка державного та місцевих бюджетів знижувалася і, за даними державної статистики, стала складати у 2016 р. менше 1% (Білорусь – 23%, Казахстан – 17%). В Україні за рахунок коштів державного бюджету у 2016 р. прийнято в експлуатацію 30,3 тис. кв. м загальної площі житла (0,3% від загального обсягу), що на 42,3% менше рівня 2015 р. Державні програми практично згорнуті.

На нашу думку, досягнуті на тепер граничні фінансові можливості громадян щодо фінансування житлового будівництва зумовлені наявністю початкових активів у вигляді приватизованих квартир, чого вже не буде після зносу аварійних будинків.

Тож причиною скорочення темпів будівництва житла є і буде зниження доходів населення порівняно з вартістю нового житла. Нормальним вважається попит на житло, коли середньомісячна зарплата сягає рівня ціни 1 кв. м житла. За даними ж Держстату України, середня зарплатня українців у 2016 р. складала 6475 грн, а ціна одного квадратного метра житла у столиці – 22 тис. грн, а у регіонах – 10-20 тис. грн.

Отже, можна констатувати, що саме у результаті зменшення державного фінансування та державної підтримки житлового забезпечення малозабезпечених верств обсяги житлового будівництва скоротились у два-три рази порівняно з кінцем 80-х років.

Вартість житлового будівництва. Показовим для аналізу скорочення попиту на нові помешкання є вартісний аналіз житлового будівництва в умовах нерозвинених і непрозорих ринкових відносин, адже завищена ціна житла теж обмежує вказаний попит (табл. 3).

Так, статистика за 2016 рік свідчить, що з 42503 млн грн капітальних інвестицій у житлові будівлі вартість безпосередньо будівельних робіт складала 18012 млн грн, або 42%. За ці кошти було введено в експлуатацію загалом 9,367 млн кв. м житла, у тому числі 8,341 млн кв. м, або майже 90% – новозбудованого, а решта 10% – реконструйованого. Отже, загалом 1 кв. м обійшовся інвесторам приблизно у 4500 грн, а будівельникам – у 1900 грн.

Таблиця 3

Вартісні показники житлового будівництва

Роки	Капітальні інвестиції у житлові будівлі, млн грн	Обсяг виконаних будівельних робіт, млн грн	Прийнято в експлуатацію житла, млн кв. м	Прийнято в експлуатацію нового житла, млн кв. м
2010	25754	6876	8,604	8,143
2014	33177	11292	9,741	8,784
2015	45610	13908	11,044	9,754
2016	42503	18012	9,367	8,341

Джерело: Держстат України

У 2010 році відповідні вартості складали загалом 3000 грн та 800 грн. При цьому ціни на житло є значно вищими, що мало би свідчити про високу прибутковості будівництва. У той же час, як не дивно, в усі роки незалежності підприємства будівництва за статистикою були збитковими (табл. 4).

Сучасний стан житлового забезпечення. За часи незалежності станом на початок 2017 року в Україні

було введено близько 0,21 млрд кв. м нового та реконструйованого житла. З 1991 року до 2014 року, з урахуванням незначного вибуття, житловий фонд України зріс з 0,93 млрд кв. м до майже 1,1 млрд кв. м, тобто на 0,17 млрд кв. м, або усього на 18,3%. За останніми статистичними даними 2017 р. (без АР Крим та зони АТО), площа житлового фонду складає 977,9 млн кв. м. Житло країни у містах і селах налічувало у

2014 р. 10,2 млн одно- та багатоквартирних будинків, у яких знаходилося 19,4 млн квартир (16,9 – за даними

2016 р.). Середня площа квартири в Україні складає 57,7 кв. м.

Таблиця 4

Чисті збитки підприємств будівництва

Роки	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Збитки, млн. грн	7975,4	4439,0	5095,7	4580,1	1012,7	5893,2	27948,8	25861,9	1300,1

Джерело: Держстат України

Демографічна і соціальна ситуація. Попри значний спад у житловому будівництві та незадовільний стан житлового фонду середня статистична забезпеченість житлом усе ж зростає. Так, з 1980 до 2014 року вона зросла майже на 10 кв. м., що

ніби свідчить про відсутність проблем. Але слід урахувати великі відмінності у житлових умовах сімей при нормі 13,65 кв. м житлової площі на особу (табл. 5). Так, 38,4% домогосподарств займають площу менше вказаної норми.

Таблиця 5

Забезпечення домогосподарств житловою площею

Житлова площа у 2015 році	Усі домогосподарства	Міські	Сільські
	15 033,4	10 109,4	4 924,0
За розміром житлової площі на одну особу, %			
до 7,5 м ²	8,3	9,8	5,1
7,5 м ² – 9,0 м ²	5,7	5,7	5,9
9,1 м ² – 13,65 м ²	24,4	27,1	18,9
понад 13,65 м ²	61,6	57,4	70,1

Джерело: Діти, жінки та сім'я в Україні. Статистичний збірник. Держстат, 2016.

Загалом треба мати на увазі, що населення України на початок 2014 року налічувало понад 45 млн осіб (42,58 млн осіб у 2017 р., без АР Крим та зони АТО). За перші 23 роки незалежності населення зменшилось майже на 6,5 млн осіб, або на 12,6% і цей процес продовжується. Натомість житлова площа за рахунок початкової стадії фактичного вибуття непридатного житла зменшилася несуттєво, а за

рахунок нового будівництва – збільшилась, як ми зазначали, на 18,3%. Таким штучним чином середня забезпеченість житловою площею за роки незалежності збільшилася майже на 30%.

Структура кількості житлових будинків за роками побудови сформувалась дуже несприятливо, з позицій сьогоденних проблем їхнього утримання мешканцями (табл. 6).

Таблиця 6

Розподіл домогосподарств за помешканнями різних років забудови

Роки	Усі домогосподарства	Міські	Сільські
до 1960 року	18,3	15,4	24,3
у 1960-х роках	21,7	19,8	25,7
у 1970-х роках	24,5	26,0	21,5
у 1980-х роках	24,5	27,5	18,2
після 1990 року	11,0	11,3	10,3

Джерело: Діти, жінки та сім'я в Україні. Статистичний збірник. Держстат, 2016.

Загальний житловий фонд одночасно масово постарішав, а значна його частина досягла граничних термінів служби або термінів проведення коштовних капітальних ремонтів і реконструкції.

Так, довоєнна та повоєнна забудова до кінця 1980-х років, досягала віку нормативного проведення капітальних ремонтів, що однак, зважаючи на постійні фінансові проблеми в Україні, не було здійснено. Тому у даний час можна вважати, що частина будинків низького рівня капітальності, зведених до 1960 року, підлягають знесенню, будинки п'яти- і меншої поверховості потребують комплексної реконструкції або знесення, а багатоповерхові будинки вище 5-ти поверхів вимагають модернізації.

Легко бачити, що у тій чи іншій формі реновації потребує близько 80% будинків. З іншого боку, відсоток населення, яке потерпає від наднормативної

зношеності їхніх будинків, складає до 65%, ще до 25% мешкають у будинках, термін капітальних ремонтів яких наближається. Загалом же, треба розуміти, що з часом усі будинки досягнуть граничної зношеності, тобто проблема матиме перманентний характер.

Крім того, значна частина житла морально застаріла, не обладнана тими чи іншими зручностями і також потенційно потребує модернізації, виходячи з європейських чи національних стандартів якості житла, і ця проблема за тенденцій сталого розвитку залишатиметься (табл. 7).

Отже, падіння обсягів житлового будівництва, настання критичного віку більшої частини наявного житлового фонду і низька якість помешкань створили серйозну проблему для стійкого житлового забезпечення громадян України [6]. У подальшому дві тенденції: скорочення населення та хвиля вибуття

зношеного житла будуть взаємодіяти у різних напрямках.

Таблиця 7

Обладнання житла

Роки	Питома вага загальної площі, обладнаної				
	водопроводом	каналізацією	центральним опаленням	газопостачанням	гарячим водопостачанням
1995	50,5	47,3	47,9	79,9	35,0
2000	54,2	51,4	52,8	81,9	38,6
2005	56,2	53,8	56,2	82,6	40,0
2010	59,6	57,5	62,1	83,2	43,1
2015	60,8	58,8	68,7	83,3	47,0

Джерело: Діти, жінки та сім'я в Україні. Статистичний збірник. Держстат, 2016.

Зношеність житлового фонду оцінюватимемо передусім у частині міських багатоквартирних будинків, які перебували у державній та комунальній власності. Так, частка міст у загальній площі житла

складала у 2014 р. близько 64% , у 2016 р. – 60,8%, а частка домогосподарств у містах відповідно - 69,3 % (табл. 8).

Таблиця 8

Кількість домогосподарств

Роки	Кількість домогосподарств		у тому числі, %					Середній розмір домогосподарства, осіб
			у міських поселеннях			у сільській місцевості		
2014	тис.	%	великих	малих	разом		2,58	
	16984	100	43,4	25,9	тис.	%		
	Середній розмір домогосподарств, осіб		2,53	2,54	2,53			2,70
2016	15033	100,0	39,2	28,0	10109	67,2	32,8	2,58
	Середній розмір, осіб		2,54	2,53	2,54		2,67	

Джерело: Держстат України

Розподіл домогосподарств між містом і селом треба доповнити даними про житло в містах і сільській

місцевості (табл. 9), а також про типи житла (табл. 10).

Таблиця 9

Структура житлового фонду у містах і селах

Будинки	Будинки		Житловий фонд			Мешканці	
	будинків, млн.	%	квартир, млн	площа, млн кв. м	%	млн осіб	%
2014							
всього	10,1	100	19,4	1094	100	45,4	100
- у містах	4,0	39,6		701	64,0	31,3	68,6
- у селах	6,1	60,4		393	36,0	14,1	31,4
2015							
всього	9,1	100	16,9	974	100	42,8	100
- у містах	3,3	36,3		593	60,9	29,6	69,2
- у селах	5,8	63,6		381	39,1	13,2	30,8

Джерело: Розраховано на основі даних Держстату

За останньою детальною інформацією Мінрегіону України 2013 р. про типи будинків [7], з їхньої загальної кількості 10180 тис. багатоквартирні склали 254 тис., з них багатоповерхові (5 і більше поверхів – 79,8 тис., а з них 25,5 тис. – будинки перших масових серій площею 72 млн кв. м).

Отже, особливої уваги влади потребують приблизно 250 тис. багатоквартирних будинків, переважно у містах, з приватними квартирами площею

464 млн кв. м (42,7% житлового фонду), де проживали 21,7 млн осіб (47,6% населення).

Як бачимо, загальна кількість квартир перевищує кількість домогосподарств (15 млн.) майже на 2 млн, що говорить про наявність другого житла у частини сімей, і це житло потенційно має розглядатись як значний ресурс на ринку найму житла. Слід врахувати однак, що 451 тис. будинків – незаселені, з них 2 тис. у містах і 449 тис. – у сільській місцевості.

Розподіл домогосподарств за типом житла

Типи житла	Домогосподарства, 2015 рік		
	Разом	У міських поселеннях	У сільській місцевості
Кількість домогосподарств	15033,4	10109,4	4924,0
Окрема квартира, %	46,7	66,7	5,6
Комунальна квартира, %	0,5	0,8	-
Індивідуальний будинок, %	47,3	25,3	92,5
Частина індивідуального будинку, %	2,3	2,4	1,9
Гуртожиток	3,2	4,8	-

Джерело: Діти, жінки та сім'я в Україні. Статистичний збірник. Держстат, 2016.

Рівень зношеності (нарахованого зносу) житлового фонду, за деякими даними, становить 70 і більше відсотків, що, однак, не розкриває дійсну картину стану будинків. Оцінка фізичного стану житлових будинків насправді вимагає масових конкретних обстежень, а не констатації фактів на небагатьох об'єктах з очевидними дефектами, як це відбувається на практиці.

При оцінці динаміки зношеного житла можна орієнтуватись також, наприклад, на масштаби капітальних ремонтів, потреби у яких наростають, а фактичні обсяги скорочуються. Так, лише житловий фонд будинків перших масових серій (1960-1970-х рр. забудови) становить близько 72 млн кв. м (10% міського житлового фонду) і, як відомо, потребує повної заміни або реконструкції.

Дійсні потреби у капітальному ремонті різної складності охоплюють практично всі будинки, побудовані до 1960 року, у 1961-1970 роках та, у певній мірі, у 1971-1980 роках, тобто, об'єкти площею не менше 80% її загального показника, або понад 800 млн кв. м по країні, у тому числі до 400 млн кв. м – у міських багатоквартирних будинках.

Але очевидно, що капітальний ремонт значно дешевший за нове будівництво. За нашими вибірковими обстеженнями у м. Києві, вартість проведення капітальних ремонтів багатоповерхових будинків складає близько 1000 грн на 1 кв. м загальної площі будинку, а м. Нова Каховка у малоповерхових будинках до 1500 грн на 1 кв. м. А за офіційними даними уряду Москви, вартість комплексного капітального ремонту у 2015 році на прикладі 17-поверхового будинку 2007 року складала близько 100 дол. на 1 кв. м [8].

Допустимо, що при наявних потребах у капітальному ремонті площ, рівні зношеності будинків

і цінах на матеріали та будівельні роботи, середня вартість капітальних ремонтів багатоквартирних будинків складатиме принаймні 1000 грн за 1 кв. м. З розрахунку на 400 млн кв. м житла у міських багатоквартирних будинках, що потребують ремонту, це вимагатиме коштів в обсязі 400 млрд грн. Якщо умовно розподілити ці кошти між громадянами, які населяють міські багатоквартирні будинки, то накопичені потреби складуть у середньому біля 60 тис. грн на одне домогосподарство.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У 2014-2017 рр. різко зросла середня вартість енергоресурсів, а відтак – комунальних послуг. Реальна заробітна залишилась на тому ж рівні. За таких умов частка витрат домогосподарств на житлово-комунальні послуги зросла з 8,1% до 15%, а заборгованість населення досягла 12,4 млрд грн, зокрема – 3 млрд грн за утримання будинків, незважаючи на те, що 46,2% домогосподарств отримали субсидії на суму 6,23 млрд грн. Отже, фінансові проблеми галузі залишилися не вирішеними і мають тенденцію до загострення у житловій підгалузі.

Дослідження стану багатоповерхових будинків показує, що на їхній відтермінований ремонт потрібно 400 млрд грн, які не можна очікувати ані від їхніх мешканців-власників, ані від держави.

Потрібний аналіз на місцевому рівні і по конкретних будинках. На цій основі функції підприємств-управителів мають додатково охоплювати як планування капітальних ремонтів, так і пошук джерел їхнього фінансування з можливим повним або частковим переходом прав власності до інвесторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Як зростуть всі комунальні тарифи / Українська правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/cdn/cd1/2016/05/novi-tarifi-jkh-i-kalkulyator/>
2. Ніколаєва, Т. В. Науково-методичні основи управління господарськими системами домоволодіння. Дис. канд. екон. наук 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – К.: НДЕІ, 2013. – 175 с.
3. Закон України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/417-19>.
4. Постанова КМУ від 12 квітня 2017 р. № 258 «Про внесення змін до Порядку формування тарифів на послуги з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/258-2017-п>.

5. Ніколаєв, В. П. Фінансові деформації в інвестиційно-будівельній сфері / В. П. Ніколаєв // Наук. вісник Нац. ун-ту ДПС України (економіка, право) / Наук. ред. П. В. Мельник. – 2009. – №1. – С. 91-97.
6. Пантелеєв, П. О. «Інфраструктурна пастка» у житловій сфері України: техніко-економічні та споживчі оцінки / П. О. Пантелеєв, А. А. Щербина // Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин: зб. наук. праць. – К.: КНУБА, 2012. – Вип. 30. – С. 71-82.
7. Паспорт житлово-комунального господарства України, 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.minregion.gov.ua/attachments/content-attachments/2652/Pasport_01_01_2014.pdf.
8. Ориентировочные расчеты стоимости капитального ремонта многоквартирного дома в Москве [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dom-i-dvor.info/kapremont/12434_1580.

REFERENCES

1. Jak zrostut' vsi komunal'ni taryfy. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/cdn/cd1/2016/05/novi-tarifi-jkh-i-kalkulyator/>
2. Nikolajeva, T. V. (2013). Naukovo-metodychni osnovy upravlinnja gospodars'kymy systemamy domovolodinnja. Kyi'v: NDEI.
3. Zakon Ukrai'ny. Pro osoblyvosti zdijsnennja prava vlasnosti u bagatokvartyrnomu budynku. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/417-19>.
4. Postanova KМУ. Pro vnesennja zmin do Porjadku formuvannja taryfiv na poslugy z utrymannja budynkiv i sporud ta prybudynkovyh terytorij. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/258-2017-p>.
5. Nikolajev, V. P. (2009). Finansovi deformacii' v investytsijno-budivelnij sferi. Naukovyj visnyk Nacional'nogo universytetu DPS Ukrai'ny (ekonomika, pravo), 1, 91-97.
6. Pantelejev, P. O. Shherbyna, A. A. (2012). «Infrastrukturna pastka» u zhytlovoj sferi Ukrai'ny: tehniko-ekonomichni ta spozhyvchi ocinky. Shljahy pidvyshhennja efektyvnosti budivnytstva v umovah formuvannja rynkovyh vidnosyn, 30, 71-82.
7. Pasport zhytlovo-komunal'nogo gospodarstva Ukrai'ny, 2013 rik. Retrieved from http://old.minregion.gov.ua/attachments/content-attachments/2652/Pasport_01_01_2014.pdf.
8. Orientirovochnye raschety stoimosti kapital'nogo remonta mnogokvartirnogo doma v Moskve. Retrieved from http://www.dom-i-dvor.info/kapremont/12434_1580.

Николаев Всеволод Петрович, Щербина Андрей Анатольевич. УПРАВЛЕНИЕ СОДЕРЖАНИЕМ ЖИЛЫХ ДОМОВ НЕЭФФЕКТИВНЫХ СОБСТВЕННИКОВ

В статье показано, что на фоне повышенного внимания государства к поддержке платежеспособности населения по оплате коммунальных услуг предприятий-монополистов проблемы строительства содержания жилья остались переведены на неэффективных (финансово не способных) жителей-собственников квартир и владельцев домов. Учитывая изношенность жилищного фонда, возникла опасность его ускоренного разрушения. Цель статьи - показать угрозу жизнеобеспечения населения в результате торможения воспроизведения жилья как социального блага и наметить пути решения проблемы на макро- и микроуровне. Исследованы проблемы сокращения нового жилищного строительства, отставание с капитальными ремонтами имеющегося жилого фонда и приближение критической изношенности большинства домов, введенных 30-60 лет назад; ухудшение качества, повышение стоимости жилищных услуг; падение платежеспособности граждан, отсутствия достаточных средств в бюджетах всех уровней. Методология исследования основана на историческом и логическом анализе экономических и институциональных условий функционирования жилищной сферы. Новизна исследования заключается в оценке масштаба необходимых расходов и инвестиций для нормального содержания жилых домов, доведении проблематичности их привлечения при действующих отношениях собственности и обособленности управления до уровня отдельных домов. Для формирования «эффективного собственника» в жилищной сфере обоснованы ограничены возможности распространения общей собственности на жилые дома как преобладающей формы домовладения. Практическое значение имеют предложенные новые управленческие и финансовые решения на уровне предприятий-управляющих с учетом необходимой поддержки со стороны местной и центральной власти. Показана необходимость массовых обследований состояния зданий и предложения управляющими гибких форм их дальнейшего содержания и ремонтов.

Ключевые слова: жилые дома, жилой фонд, владельцы, жители, управления, расходы.

Nikolaiev Vsevolod P., Shcherbyna Andriy A. MAINTENANCE MANAGEMENT OF THE RESIDENTIAL BUILDINGS OF INEFFICIENT OWNERS

It has been shown in the article that on the background of the increased attention of the state to supporting the population's solvency of monopoly enterprises utility services payments the housing problems remained transposed to ineffective (financially unsound) apartment owners and building co-owners. Taking into account the depreciation of the housing stock, there is a danger of its accelerated destruction. The purpose of the article is to show the threat to life expectancy of the population as a result of inhibition of housing reproduction as a social good and outline ways of solving the problem at the macro and micro levels. The problems of reducing the new housing construction, the lag in major repairs of the existing housing stock and the approach of critical term of most buildings constructed 30-60 years ago; deterioration of quality, increase in the cost of residential services; falling solvency of citizens, lack of sufficient funds in budgets of all

levels. The methodology of the research has been based on the historical and logical analysis of the economic and institutional conditions for the functioning of the housing sector. The novelty of the study is to assess the scale of necessary expenditures and investments for the normal maintenance of residential buildings, difficulty to attract them with current property relations and isolating management to the level of separate houses. In order to form an "effective owner" in the housing sector limited opportunities for distributing joint ownership of residential buildings as a predominant form of home ownership have been substantiated. The proposed new managerial and financial solutions at the level of enterprise managers are of practical importance, taking into account the necessary support from the local and central authorities. The necessity of mass surveys of the state of houses and proposals by the managers of flexible forms of their subsequent maintenance and repairs has been shown.

Key words: dwelling houses, housing stock, owners, inhabitants, management, expenses.

Одержано 30.03.2018 р.

УДК [656: 338.47]: 338.242

Овчар Петро Андрійович,
канд. наук з держ. упр., заслужений працівник транспорту України,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Голубка Степан Михайлович,
д.е.н., професор,
ДВНЗ «Університет банківської справи»

АВТОМОБІЛЬНИЙ ТРАНСПОРТ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті узагальнено актуальні основи дослідження автомобільного транспорту в економічній галузі знань. Серед дослідницьких фокусів комплексного характеру зазначено про актуальність розгляду автомобільного транспорту: як індикатора соціально-економічного розвитку країни; його ролі у формуванні макроекономічних показників та економічних показників розвитку регіонів; його значення для розвитку інших видів економічної діяльності тощо. Виокремлено актуальність дослідження автомобільного транспорту в структурі національної економіки, що впливає на її спеціалізацію. Визначено зміст понять «структура» і «національна економіка». Обґрунтовано особливості розгляду місця автомобільного транспорту в економіці залежно від структурного критерію – галузевого, територіального, технологічного. У галузевій структурі економіки автомобільний транспорт слід розглядати за: вагомістю сфери у показниках ВВП, ВДВ, бізнес-активності; спричиненням структурних змін і трансформацій національної економіки; міжгалузевими і внутрігалузевими взаємодіями. Територіальна структура економіки актуалізує розгляд автомобільного транспорту з погляду: його вагомості у показниках ВРП, бізнес-активності; спричинення структурних змін і трансформацій регіональної, локальної економіки; міжтериторіальних автотранспортних потоків; міжтериторіальних диспропорцій за показниками розвитку сфери. Технологічна структура економіки допускає визначення впливу автомобільного транспорту на: показники інноваційної діяльності; науково-дослідну та дослідно-конструкторську роботу, результати якої впроваджуються у сферу; формування нових технологічних укладів. Систематизовано види економічної діяльності, що формують сферу автомобільного транспорту згідно КВЕД-2010. Проведено їх розподіл на рівні: види економічної діяльності, що надають транспортні послуги (перевезення); суміжні види економічної діяльності першого рівня (сфери надання транспортних послуг іншими видами транспорту); суміжні види економічної діяльності другого рівня (виробництво автомобільних транспортних засобів, їх ремонт і матеріально-технічне забезпечення, вантажно-розвантажувальні роботи, пакування; види економічної діяльності, що забезпечують конкурентні позиції сфери (фінансове, інформаційне програмне, забезпечення, наукові дослідження та розробки); базові галузі, що формують попит на транспортні послуги (промисловість, сільське господарство, торгівля, туризм).

Ключові слова: автомобільний транспорт, національна економіка, структура, галузі економіки, види економічної діяльності.

ВСТУП

Постановка проблеми. Автомобільний транспорт є надзвичайно важливою ланкою в структурі будь-якої економіки. Більше того, рівень його розвитку в технічному та інфраструктурному аспектах є індикатором економічного розвитку країни. Тому

дослідження державного регулювання автомобільного транспорту, забезпечення його стратегічного розвитку має включати з'ясування його місця і ролі в структурі національної економіки. Від цього розуміння залежить обґрунтування пріоритетів розвитку даної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дане дослідження орієнтоване на розвиток теоретичних

аспектів визначення місця автомобільного транспорту в структурі економіки, його ролі у здійсненні структурних трансформацій. Результати дослідження отримані з використанням напрацювань зарубіжних та українських авторів, зокрема Й. Є. Нільсена [1] та К. Вінстона [2], Б. Данилишина [4], В. Ковальчук [7], Т. Міт'яєвої [9], К. Мітеллаєвої [8], А. Міщенко [10], Ю. Орловської [11], Ю. Пилипенка [12], Н. Скірки [4], М. Фашевського [4], Л. Чернюк [4], Б. Яценка [14] та ін. Вагому інформаційну основу сформував Класифікатор видів економічної діяльності (КВЕД-2010).

Мета статті (постановка завдання). Метою публікації є наукове обґрунтування значення сфери автомобільного транспорту для формування структури економіки країни та регіонів. Цілями статті при цьому будуть наступні:

- узагальнення актуальних дослідницьких фокусів щодо автомобільного транспорту в економічній галузі знань, у тому числі розгляд його місця в структурі економіки;
- визначення змісту понять «структура», «національна економіка»;
- обґрунтування особливостей розгляду місця автомобільного транспорту в економіці залежно від структурного критерію – галузевого, територіального, технологічного;
- систематизація видів економічної діяльності, що формують сферу автомобільного транспорту згідно КВЕД-2010, їх розподіл на різні рівні.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

До визначення місця автомобільного транспорту в структурі економіки необхідно зазначити про актуальність даної тематики дослідження в економіці як науці. Дослідження автомобільного транспорту в економічній галузі знань передбачають різні фокуси. Найперше, важливо розуміти роль даної сфери для економічного розвитку, зокрема для розвитку інших видів економічної діяльності. Також актуальною є оцінка частки даної сфери у макроекономічних показниках та показниках розвитку регіонів. Більш вузький дослідницький фокус щодо автомобільного транспорту є актуальним з погляду оцінки впливу вартості послуг перевезень на ціноутворення всієї продукції на ринку. Не варто відкидати технологічну значущість автомобільного транспорту, адже екологічні й конкурентні детермінанти спонукають до неперервних науково-конструкторських досліджень щодо технологізації транспортних засобів та інфраструктурних об'єктів, у тому числі в напрямку зменшення шкідливого впливу на довкілля.

Дуже великою є роль автомобільного транспорту для розвитку інших видів економічної діяльності, які, в свою чергу, здійснюють формування попиту на послуги транспорту й транспортної продукції (як пише датський дослідник Й. Є. Нільсен, транспортний попит визначається змінами в потребах переміщень (обсяги = відстань + частота), а також у потребах вибору транспортного засобу [1, с. 38]). Ці та інші дослідницькі фокуси щодо автомобільного транспорту в економіці по-різному актуалізуються для країни залежно від

поточної ситуації і стратегічних орієнтирів.

У табл. 1 узагальнено актуальні дослідницькі фокуси щодо автомобільного транспорту в економічній галузі знань. В основній своїй частині вони відповідають функціям транспортної системи – економічній, соціально-політичній, метрополійній, технологізації, структуроутворення.

Комплексне дослідження автомобільного транспорту передбачає оцінювання його впливу на економіку за визначеними етапами. У своїй праці К. Мітеллаєва пропонує такі етапи [8, с. 78]:

- оцінка економічного ефекту інвестиційних проектів розвитку транспортних мереж;
- оцінка одноразових і поточних витрат на реалізацію проекту;
- оцінка собівартості перевезень;
- оцінка наслідків від скорочення витрат часу перебування пасажирів в дорозі і підвищення продуктивності транспортних засобів;
- оцінка втрат від дорожньо-транспортних пригод;
- оцінка впливу транспорту на забруднення навколишнього середовища.

Наведені «етапи» розкривають проблематику дослідження впливу автомобільного транспорту в економічному і соціальному аспектах. Велику роль у цьому переліку відіграють інвестиційні, фінансові, цінові та продуктивні індикатори.

Американські автори акцентують увагу на необхідності оцінювання впливу транспорту, зокрема транспортування, на такі сектори, як ринок праці, міжнародні та внутрішні торговельні потоки, промислова конкуренція й ефективність (економіка масштабів виробництва), економіка агломерації на метрополійних територіях, детермінації неефективним транспортом величезних втрат усієї економіки [2].

З-поміж різних фокусів дослідження автомобільного транспорту, транспорту загалом, одним з найбільш актуальних питань є вивчення його місця в структурі національної економіки. При цьому важливо визначати:

- місце автомобільного транспорту в структурі галузі транспорту та економіки загалом;
- вплив автомобільного транспорту на суміжні транспортні та інші види економічної діяльності;
- вплив на автомобільний транспорт суміжних та інших видів економічної діяльності, різних економічних явищ і процесів.

Дуже важливим є останній пункт. Автомобільний транспорт є не лише потужною детермінантою економічного розвитку. Він чутливий до середовищних умов. Як пише А. Міщенко, проблеми подальшого розвитку транспортного комплексу пов'язані з реформуванням інших галузей, оскільки обсяги продукції промисловості, сільського господарства, будівництва та торгівлі переважно і визначають завантаженість транспортної системи [10, с. 30]. Тобто, в умовах занепаду економіки розвиток транспорту загалом та автомобільного транспорту зокрема є дуже утрудненим, практично неможливим.

Розглянемо більш детально місце автомобільного транспорту в структурі національної

економіки. Найперше зазначимо, що дослідження «структури» є дуже цінним як з методологічної, так і практичної точок зору. Фахівці стверджують, що визначення структури передбачає вирішення двох взаємопов'язаних задач: по-перше, виявлення того, з

яких складових складається система, що вивчається (її склад); по-друге, виявлення того, як ці складові пов'язані і взаємодіють між собою при виконанні системою своїх функцій [3, с. 20].

Таблиця 1

**Актуальні дослідницькі фокуси щодо автомобільного транспорту
в економічній галузі знань**

Комплексна тематика розгляду автомобільного транспорту	Конкретна тематика розгляду автомобільного транспорту
- Індикатор соціально-економічного розвитку країни (економіка, якість життя населення) - Місце в структурі національної економіки, що впливає на її спеціалізацію - Роль у формуванні макроекономічних показників та економічних показників розвитку регіонів - Значення для розвитку інших видів економічної діяльності (особливо, реального сектору економіки, туризму), формування попиту на послуги й продукцію транспорту - Значення сфери як середовища зайнятості, реалізації підприємницького потенціалу - Забезпечення просторового розвитку (економічне освоєння нових територій, формування метрополій і агломерацій, спеціальних економічних зон тощо) - Забезпечення можливостей реалізації геополітичного (транзитного, у міжнародному просторі) і територіального (у внутрішньому просторі) потенціалів з відображенням на економічних показниках	- Значення для інноваційного розвитку, стимулювання науково-конструкторської діяльності щодо покращення технологічних характеристик транспортних засобів та інфраструктури, зменшення їх негативного впливу на довкілля - Значення для ціноутворення на ринку (закладення витрат на транспорт у собівартість продукції, трансакційні витрати) - Індикатор соціальної відповідальності бізнесу (послуги перевезення – соціально значимі, у тому числі потребують забезпечення інклюзивності) - Чинник інвестиційної привабливості економіки країни (регіону, поселення) - Чинник фінансового наповнення бюджетів загальнодержавного і місцевого рівнів, з одного боку, та стаття бюджетних витрат, з іншого

**Джерело: авторська розробка*

Оскільки при розгляді змісту економіки особливо актуальним є системний підхід, вивчення її структурної ознаки є закономірним. Поняття «національна економіка» є постійно використовуваним, хоча науковці формують різне бачення його змісту. Обґрунтованим є інституційно-ресурсний підхід, який передбачає розгляд національної економіки як сукупності ресурсів й економічних суб'єктів, взаємозалежних та взаємодіючих між собою в сфері виробництва, розподілу, обміну і споживання товарних благ та послуг [7, с. 7]. З практичної точки зору виправданим є розгляд структури національної економіки як комплексу внутрішніх зв'язків між сферами, галузями, секторами, регіонами, формами власності тощо й окремими структурними утвореннями всередині цих елементів, пов'язаних між собою системою суспільного поділу праці [5, с. 382].

Найбільш популярною характеристикою в дослідженні національної економіки серед науковців, безумовно, є структурна. Особлива увага приділяється впливу структури національної економіки на різні аспекти людського, економічного, цивілізаційного розвитку. Так, Б. Данилишин, Л. Чернюк та М. Фашевський акцентують увагу на тому, що структура економіки повинна сприяти зростанню творчих сил людей і раціональному використанню сил природи [4, с. 20]. Н. Скірка визначає критерії оптимальності структури національної економіки, що окреслюють її широке значення: виробництво товарів та послуг, які, з одного боку, забезпечують максимальне задоволення

суспільних потреб, з іншого – мінімізують витрати економічних ресурсів на їх виготовлення; сприяння довгостроковим темпам економічного зростання за умови узгодження темпів використання економічних ресурсів зі швидкістю їх оновлення; забезпечення переходу економічної системи до вищого кількісного й якісного стану; стимулювання максимального використання результатів науково-технічного прогресу, спеціалізації країни у світовому поділі праці, інтеграційних процесів [13, с. 35].

Структура національної економіки може досліджуватись за різними критеріями. Як пише Н. Скірка, структуру економіки можна аналізувати як з боку виробництва, так і з боку розподілу, обміну й споживання створеного продукту; як з боку підприємств, галузей, регіонів та інших господарських елементів, так і з боку окремих структуроутворюючих факторів і процесів [13, с. 34]. Незважаючи на можливість різних підходів, найбільш поширеним є аналіз структури економіки за галузевим, територіальним і технологічним критеріями. При кожному з них дослідження місця автомобільного транспорту отримує свою специфіку (рис. 1). Галузева структура відображає систему розподілу виробничих ресурсів між головними видами виробничої діяльності, а також питому вагу окремих галузей у загальному обсязі національного виробництва [12, с. 44]. Ефективність галузевої структури дуже сильно залежить від технологічної структури економіки, визначаючи приналежність того чи іншого виду

діяльності до певного технологічного укладу. Як пишуть Ю. Орловська та С. Літовченко, найголовнішим чинником, що спричиняє негативні тенденції в структурі економіки, є низька інноваційна активність в цілому та її суттєві перекося у регіональному розрізі [11, с. 106]. Це міркування логічно скеровує до наступного критерію дослідження структури економіки – територіального. Територіальна структура економіки прив'язує її характеристики до певних просторових

координат. Як стверджує Б. Яценко, територіально-господарська структура є композицією територіальних поєднань економічних ресурсів, виробничих та обслуговуючих підприємств, елементів інфраструктури, інститутів управління і фінансової діяльності та інших, кожне з яких виконує певну функцію в життєдіяльності та розвитку економіки регіону, країни чи світового господарства [14, с. 245].

Галузева структура економіки	Територіальна структура економіки	Технологічна структура економіки
☑ Вагомість сфери у показниках ВВП, ВДВ, бізнес-активності ☑ Спричинення структурних змін і трансформацій національної економіки (вагомість сфери послуг) ☑ Міжгалузеві і внутрішньогалузеві взаємодії	☑ Вагомість сфери у показниках ВВП, бізнес-активності ☑ Спричинення структурних змін і трансформацій регіональної, локальної економіки ☑ Міжтериторіальні автотранспортні потоки ☑ Міжтериторіальні диспропорції за показниками розвитку сфери	☑ Вагомість сфери у показниках інноваційної діяльності ☑ Науково-дослідна та дослідно-конструкторська робота, результати якої впроваджуються у сферу ☑ Детермінації формування нових технологічних укладів

Рис. 1. Особливості розгляду місця автомобільного транспорту в економіці залежно від структурного критерію

* Джерело: авторська розробка

Автомобільний транспорт у галузевій структурі національної економіки – надзвичайно важлива ланка. Він сформувався як окремий вид діяльності у галузі транспорту. Сама структура економіки з розподілом на галузі пройшла тривалий процес формування. Як пише Т. Мітєєва, галузі формувались у чотири етапи впродовж історично-еволюційного розвитку суспільного виробництва [9, с. 204]:

I. Загальний етап розподілу праці, коли сформувались великі галузі економіки – промисловість, сільське господарство, будівництво, транспорт, зв'язок.

II. Розподіл праці з великих галузей економіки, коли сформувались спеціалізовані галузі промисловості, сільського господарства, будівництва, транспорту, зв'язку; рівень спеціалізації цих галузей зовсім різний та має, певною мірою, умовний та відносний характер, що спричиняє на практиці необхідність їх систематизації в окремі групи, комплекси тощо.

III. Виникнення підгалузей промисловості у межах певної спеціалізованої галузі.

IV. Одиначний етап або скоріше вид розподілу праці, що відбувається безпосередньо на підприємстві з потенційною можливістю появи нових виробництв, які в перспективі можуть за певних умов сформувати нову галузь (підгалузь).

З цього твердження бачимо, що транспорт спочатку був сформований як «велика галузь». На другому етапі відбулось виокремлення спеціалізованих галузей транспорту – видів економічної діяльності.

Для визначення переліку видів економічної

діяльності, які формують сферу автомобільного транспорту та дозволяють визначати внутрішньо- і міжгалузеві комплекси, будемо керуватись КВЕД-2010, який нині чинний в Україні. Галузі транспорту присвоєна секція Н «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність». Ця секція включає забезпечення пасажирських і вантажних перевезень (за розкладом або ні) залізничним, трубопровідним, автомобільним, водним або повітряним транспортом, а також допоміжну діяльність, таку як діяльність терміналів і автостоянок, вантажно-розвантажувальні роботи, зберігання тощо [6]. Бачимо, що секція Н орієнтована на надання транспортних послуг, а тому числі автомобільним транспортом, а також на їх обслуговування.

Секцію Н формують групи: 49 «Наземний і трубопровідний транспорт»; 50 «Водний транспорт»; 51 «Авіаційний транспорт»; 52 «Складське господарство та допоміжна діяльність у сфері транспорту»; 53 «Поштова та кур'єрська діяльність». Саме у групу 49 входять основні види економічної діяльності, які формують сферу автомобільного транспорту (табл. 2).

При вивченні КВЕД-2010 з віднесенням того чи іншого виду економічної діяльності до автомобільного транспорту виникають суперечності з приводу приналежності сфер матеріально-технічного і ресурсного забезпечення транспортних засобів, оброблення вантажів, пакування і т. д. Усі ці види діяльності формують суміжні до автомобільного транспорту сфери першого і другого рівнів.

**Види економічної діяльності, що формують сферу господарювання автомобільного транспорту
(згідно КВЕД-2010)**

Групи	Класи
БАЗОВІ СФЕРИ	
Секція Н «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність»	
49.3 Інший пасажирський наземний транспорт (всі наземні пасажирські перевезення, крім залізничних)	49.31 Пасажирський наземний транспорт міського та приміського сполучення: 49.32 Надання послуг таксі 49.39 Інший пасажирський наземний транспорт (послуги з перевезення на далекі відстані рейсовими автобусами; чартерні перевезення, екскурсійні й туристичні перевезення; перевезення шкільними та службовими автобусами та ін.)
49.4 Вантажний автомобільний транспорт, надання послуг перевезення речей (усі види наземних вантажних перевезень, крім залізничних)	49.41 Вантажний автомобільний транспорт 49.42 Надання послуг перевезення речей (переїзду)
ОСНОВНІ СУМІЖНІ СФЕРИ	
	Секція Н «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність»
52.2 Допоміжна діяльність у сфері транспорту	52.21 Допоміжне обслуговування наземного транспорту (діяльність автостанцій, автовокзалів, перевантажувальних товарних станцій; функціонування доріг, мостів, тунелів, паркувальних майданчиків, платних автостоянок або гаражів, стоянок для велосипедів, зберігання житлових автофургонів і причепів у зимовий період); буксирування та надання допомоги на шляхах та ін. 52.24 Транспортне оброблення вантажів 52.29 Інша допоміжна діяльність у сфері транспорту
53.2 Інша поштова та кур'єрська діяльність	53.20 Інша поштова та кур'єрська діяльність (виймання, сортування, перевезення та доставки поштових відправлень; послуги з доставки додому)
G Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	
45.1 Торгівля автотранспортними засобами	45.11 Торгівля автомобілями та легковими автотранспортними засобами 45.19 Торгівля іншими автотранспортними засобами
45.2 Технічне обслуговування та ремонт автотранспортних засобів	45.20 Технічне обслуговування та ремонт автотранспортних засобів
45.3 Торгівля деталями та приладдям для автотранспортних засобів	45.31 Оптова торгівля деталями та приладдям для автотранспортних засобів 45.32 Роздрібна торгівля деталями та приладдям для автотранспортних засобів
45.4 Торгівля мотоциклами, деталями та приладдям до них, технічне обслуговування і ремонт мотоциклів	45.40 Торгівля мотоциклами, деталями та приладдям до них, технічне обслуговування і ремонт мотоциклів
Секція К Фінансова та страхова діяльність	
65.1 Страхування	65.12 Інші види страхування, крім страхування життя (страхування автомобільного транспорту)
Секція N Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	
79.1 Діяльність туристичних агентств і туристичних операторів	79.11 Діяльність туристичних агентств (подорожі)
77.1 Надання в оренду автотранспортних засобів	77.11 Надання в оренду автомобілів і легкових автотранспортних засобів 77.12 Надання в оренду вантажних автомобілів
Секція Q Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	
86.9 Інша діяльність у сфері охорони здоров'я	86.90 Інша діяльність у сфері охорони здоров'я (послуги транспорту швидкої медичної допомоги)

* Джерело: побудовано автором за даними [6]

У табл. 3 узагальнено авторське бачення таких рівнів формування сфер автомобільного транспорту.

**Рівні формування автомобільного транспорту
як виду економічної діяльності в структурі галузі транспорту**

№ з/п	Рівень
1	Види економічної діяльності, що надають транспортні послуги (перевезення)
2	Суміжні види економічної діяльності першого рівня: сфери надання транспортних послуг іншими видами транспорту
3	Суміжні види економічної діяльності другого рівня: виробництво автомобільних транспортних засобів (машинобудування), їх ремонт і матеріально-технічне забезпечення (ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів), вантажно-розвантажувальні роботи, пакування (складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність) та ін.
4	Види економічної діяльності, що забезпечують конкурентні позиції сфери: фінансове забезпечення (страхування, кредитування); інформаційне забезпечення (рекламна, консалтингова діяльність); наукові дослідження та розробки; програмне забезпечення та ін.
5	Базові галузі, що формують попит на транспортні послуги: промисловість; сільське господарство; торгівля; туризм

* Джерело: авторська розробка

**ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ
ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Автомобільний транспорт можна охарактеризувати як синергетичну галузь. Його значення дуже високе для розвитку будь-якої економіки. Він слугує як індикатором рівня економічного розвитку країни, так і потужною детермінантою прогресивних змін. Чітке розуміння місця автомобільного транспорту в структурі національної економіки є дуже важливим. Воно дозволяє обґрунтовувати пріоритети його державного регулювання та забезпечення стратегічного розвитку.

Тому слід приділяти особливу увагу можливостям технологізації сфери, оптимізації ринкових механізмів ціноутворення на транспортні послуги, які закладаються у кожний продукт чи послугу на ринку. Також важливо визначати динамічні характеристики зміни вагомості автомобільного транспорту в структурі національної економіки, зокрема за критеріями формування макроекономічних показників, зайнятості, податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів. Такі дослідження слід підкріплювати реальними статистичними розрахунками, чому буде присвячено наступні праці автора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Nielsen J. E. Essays in the Economics of Transport / Jens Erik Nielsen // PhD Thesis No. 150, March 2007, Department of Economics University of Copenhagen [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.econ.ku.dk/research/publications/red/red119.pdf>.
2. Winston C. Transportation and the United States Economy: Implications for Governance / Clifford Winston; Brookings Institution [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2015/05/Transportation-and-the-Economy-China.pdf>.
3. Васюченко, Л. П. Характер, структура и факторы формирования экономических отношений / Л. П. Васюченко, В. В. Гаврилюк, И. В. Забелова и др. ; Под. ред. А. П. Моровой. – Мн.: Навука і техніка, 1992. – 191 с.
4. Данилишин, Б. М. Просторова організація продуктивних сил України: мезо- та мікрорегіональний рівень / Б. М. Данилишин, Л. Г. Чернюк, М. І. Фашевський та ін. – Вінниця : Книга-Вега, 2007. – 572 с.
5. Економічний енциклопедичний словник / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Устинко, С. І. Юрій : У 2 томах. Том 2 / За ред. С. В. Мочерного. – Львів : Світ, 2006. – 568 с.
6. Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД-2010) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/kv10_i.html
7. Ковальчук, В. М. Структурна перебудова національної економіки в контексті інноваційного розвитку / В. М. Ковальчук // НАН України. Об'єдн. ін-т економіки: Відп. ред. Л. М. Шабліста. – Київ, 2005. – 240 с.
8. Мітеллаєва, К. О. Регіональна транспортна система та її місце в соціально-економічному розвитку регіону / К. О. Мітеллаєва // Культура народів Причорномор'я. – 2013. – № 256. – С. 77-80.
9. Міт'яєва, Т. Л. Поняття галузі та передумови її формування / Т. Л. Міт'яєва // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2013. – Вип. 2(1). – С. 199-209.
10. Міщенко, А. Актуальні проблеми правового регулювання ринку транспортних послуг / А. Міщенко // Правовий тиждень. – 2008. – № 30-31. – С. 29-34.
11. Орловська, Ю. В. Трансформація галузевої структури економіки старопромислових регіонів України: пріоритети та орієнтири / Ю. В. Орловська, С. В. Літовченко // Економічний простір. – 2016. – № 106. – С. 103-114.
12. Пилипенко, Ю. І. Технологічна структура національної економіки: теорія, практика та регулювання: Монографія / Ю. І. Пилипенко. – Д.: Національний гірничий університет, 2010. – 202 с.

13. Скірка, Н. Я. Структурні зміни в економіці України та стратегічні напрями державного регулювання / Н. Я. Скірка // Держава та регіони. Сер.: Економіка та підприємництво. – 2013. – № 4. – С. 34-37.

14. Яценко, Б. П. Структура господарства Японії (економіко-географічне дослідження господарства постіндустріальної країни) / Б. П. Яценко / НАН України. Ін-т сходознавства ім. А. Кримського. – К., 2006. – 254 с.

REFERENCES

1. Nielsen, J. E. (2007). Essays in the Economics of Transport. Retrieved from: <http://www.econ.ku.dk/research/publications/red/red119.pdf>.
2. Winston, S. (2015). Transportation and the United States Economy: Implications for Governance. Retrieved from: <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2015/05/Transportation-and-the-Economy-China.pdf>.
3. Vasyuchenok, L. P., Gavrilyuk, V. V., Zabelova, I. V. (1992). Harakter, struktura i faktoryi formirovaniya ekonomicheskikh otnosheniy. Mn.: Navuka i tehnika.
4. Danilishin, B. M., CHernyuk, L. G., Fashchevskiy, M. I. (2007). Prostorova organizatsiya produktivnih sil Ukraïni: mezo- ta mikroregionalniy riven. Vinnitsya: Kniga-Vega.
5. Mocherniy, S. V., Larina, YA. S., Ustinko, O. A., YUriy, S. I. (2006). Ekonomichniy entsiklopedichniy slovník. Lviv: Svit.
6. Klasifikatsiya vidiv ekonomichnoï diyalnosti (KVED-2010). Retrieved from: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/kv10_i.html.
7. Kovalchuk, V. M. (2005). Strukturna perebudova natsionalnoï ekonomiki v konteksti innovatsiynogo rozvitku. NAN Ukraïni. Ob'edn. in-t ekonomiki. Kiïv.
8. Mitellaeva, K. O. (2013). Regionalna transportna sistema ta її mistse v sotsialno-ekonomichnomu rozvitku regionu. Kultura narodov Prichernomorya, 256, 77-80.
9. Mityaeva, T. L. (2013). Ponyattya galuzi ta peredumovi її formuvannya. Ekonomichna strategiya i perspektivi rozvitku sferi torgivli ta poslug, 2(1), 199-209.
10. Mischenko, A. (2008). Aktualni problemi pravovogo reguluvannya rinku transportnih poslug. Pravoviy tijden, 30-31, 29-34.
11. Orlovska, YU. V., S. V. Litovchenko, S. V. (2016). Transformatsiya galuzevoi strukturi ekonomiki staropromislovih regioniv Ukraïni: prioriteti ta orientiri. Ekonomichniy prostir, 106, 103-114.
12. Pilipenko, YU. I. (2010). Tehnologichna struktura natsionalnoï ekonomiki: teoriya, praktika ta reguluvannya. D.: Natsionalniy girmichiy universitet.
13. Skirka, N. YA. (2013). Strukturni zmini v ekonomitsi Ukraïni ta strategichni napryami derjavnogo reguluvannya. Derjava ta regioni. Ser.: Ekonomika ta pidpriemnitstvo, 4, 34-37.
14. Yatsenko, B. P. (2006). Struktura gospodarstva Yaponii (ekonomiko-geografichne doslidjennya gospodarstva postindustrialnoï kraïni). NAN Ukraïni. In-t shodoznastva im. A. Krim'skogo. K.

Овчар Петр Андреевич, Голубка Степан Михайлович. АВТОМОБИЛЬНЫЙ ТРАНСПОРТ В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ СТРУКТУРЫ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ.

В статье обобщен актуальный базис исследования автомобильного транспорта в экономической области знаний. Среди исследовательских подходов комплексного характера отмечена актуальность рассмотрения автомобильного транспорта: как индикатора социально-экономического развития страны; его роли в формировании макроэкономических показателей и экономических показателей развития регионов; его значение для развития других видов экономической деятельности и тому подобное. Выделены актуальность исследования автомобильного транспорта в структуре национальной экономики что влияет на ее специализацию. Определено содержание понятий «структура» и «национальная экономика». Обоснованы особенности рассмотрения места автомобильного транспорта в экономике в зависимости от структурного критерия - отраслевого, территориального, технологического. В отраслевой структуре экономики автомобильный транспорт следует рассматривать по: значимости сферы в показателях ВВП, ВДВ, бизнес-активности; причинением структурных изменений и трансформаций национальной экономики; межотраслевыми и внутриотраслевыми взаимодействиями. Территориальная структура экономики актуализирует рассмотрение автомобильного транспорта с точки зрения: его значимости в показателях валового регионального продукта (ВРП), бизнес-активности; причинение структурных изменений и трансформаций региональной, локальной экономики; межтерриториальных автотранспортных потоков; межтерриториальных диспропорций по показателям развития сферы. Технологическая структура экономики допускает определение влияния автомобильного транспорта на: показатели инновационной деятельности; научно-исследовательскую и опытно-конструкторскую работу, результаты которой внедряются в сферу; формирование новых технологических укладов. Систематизированы виды экономической деятельности, которые формируют сферу автомобильного транспорта по КВЭД-2010. Проведено их распределение на уровне: виды экономической деятельности, которые предоставляют транспортные услуги (перевозки); смежные виды экономической деятельности первого уровня (сферы предоставления транспортных услуг другими видами транспорта); смежные виды экономической деятельности второго уровня (производство автомобильных транспортных средств, их ремонт и материально-техническое обеспечение, погрузочно-разгрузочные работы, упаковку, виды экономической деятельности, обеспечивающих конкурентные позиции сферы (финансовое, информационное программное, обеспечение, научные

исследования и разработки); базовые отрасли формируют спрос на транспортные услуги (промышленность, сельское хозяйство, торговля, туризм).

Ключевые слова: автомобильный транспорт, национальная экономика, структура, отрасли экономики, виды экономической деятельности.

Ovchar Petro A., Holubka Stepan M. AUTO TRANSPORT IN THE CONTEXT OF FORMATION OF STRUCTURE OF NATIONAL ECONOMY

The article summarizes the actual bases of the study of motor transport in the economic field of knowledge. Among the research focal points of the complex nature, the relevance of the consideration of motor transport: as an indicator of social and economic development of the country; its role in the formation of macroeconomic indicators and economic indicators of regional development; its importance for the development of other types of economic activity, etc. The relevance of the study of motor transport in the structure of the national economy, which influences its specialization, has been singled out. The content of the concepts of "structure" and "national economy" is determined. The peculiarities of consideration of the place of motor transport in the economy have been substantiated, depending on the structural criterion - sectoral, territorial, technological. In the sectoral structure of the economy, road transport should be considered for: the value of the sphere in terms of GDP, airborne activity, business activity; causing structural changes and transformations of the national economy; intersectoral and intersectoral interactions. The territorial structure of the economy updates the consideration of road transport from the point of view: its importance in terms of GRP, business activity; causing structural changes and transformations of a regional, local economy; interterritorial motor transport streams; interterritorial disproportions on indicators of development of the sphere. The technological structure of the economy allows determining the impact of road transport on: indicators of innovation activity; research and development work, the results of which are implemented in the sphere; formation of new technological methods. The types of economic activity forming the sphere of automobile transport according to the CES-2010 have been systematized. Their distribution at the level has been carried out: types of economic activity, providing transport services (transportation); related types of economic activity of the first level (areas of provision of transport services by other modes of transport); adjacent types of economic activity of the second level (production of motor vehicles, their repair and logistics, loading and unloading works, packaging, types of economic activities that provide competitive positions of the sphere (financial, information software, provision, research and development); basic industries that form demand for transport services (industry, agriculture, trade, tourism).

Key words: auto transport, national economy, structure, branches of economy, types of economic activity.

Одержано 14.04.2018 р.

УДК 338.48

Папн Василь Васильович,
д.е.н., професор, професор кафедри туризму і рекреації,
Лужанська Тетяна Юріївна,
к.г.н., доцент, доцент кафедри туризму і рекреації,
Бошота Неля Василівна,
к.е.н., старший викладач кафедри фінансів,
Мукачівський державний університет

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ ТУРИЗМУ

Туризм має потенціал для розширення можливостей громади, і необхідно зосередити зусилля на його сталому розвитку. Розуміння потреб туристів та особливостей туристичних процесів є першим етапом для розширення можливостей місцевих громад приймати обґрунтовані та прийнятні рішення щодо розвитку туризму. Для побудови комунікації та довіри між представниками туризму необхідні значні інвестиції. Успішний розвиток туризму передбачає чітке розуміння важливості підприємництва і управління людськими ресурсами. Туристичні підприємства визначені як найважливіші учасники процесу створення робочих місць і зростання економіки у світі. Також необхідно ідентифікувати конструкції, які впливають на створення якісних підприємств в індустрії туризму. Туризм має значний попит завдяки створенню різного роду атракцій та підтримки туристичної інфраструктури. Проте необхідно розробити стратегію, яка повинна забезпечити управління туризмом та маркетингову структуру, підтримку наукових досліджень та розробку нових туристичних продуктів, підходи до управління ризиками. Інший важливий аспект – це охорона навколишнього середовища, історико-культурної спадщини та обмеження туристичних потоків. Крім того, для успішного туристичного бізнесу важливими чинниками є підприємницька активність та характеристики лідерства, тобто людський капітал підприємств. Метою статті є концептуальні засади розвитку підприємництва у туристично-рекреаційній сфері України та напрями його активізації у середньостроковій перспективі. Наукова новизна полягає у дослідженні маркетингової

та ринкової орієнтації туристичних підприємств, диференціації та перспективних напрямів розвитку туристичної діяльності підприємства. Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані при оцінці взаємозв'язку між рівнем знань та компетенцій менеджерів туризму та їх участі у прийнятті управлінських рішень. Перспективним науковим напрямом з цієї тематики є подальший детальний аналіз структури доходів та витрат вітчизняних підприємств туристичної сфери.

Ключові слова: підприємництво, туристична індустрія, ринок, конкурентоспроможність, бізнес, маркетинг, розвиток.

ВСТУП

Постановка проблеми. Туризм є підгалуззю сталого розвитку економіки у світовому масштабі. Участь громади в туризмі хоча і вважається важливою для сталого розвитку туризму, проте по різному тлумачиться. Дослідження, що розглядають конкурентні переваги малого туристичного бізнесу послідовно підкреслюють важливість якісного підприємництва як ключового фактору функціонування та розвитку бізнесу.

Можливість ідентифікувати певну нішу ринку та працювати на ній дає можливість фірмі використовувати різноманітні спеціалізації та бути конкурентоспроможною. Тому менеджери туристичних фірм повинні постійно моніторити підприємницький сектор, ринкову орієнтацію та маркетингову позицію.

Підприємства сфери туризму визначені як важливі суб'єкти створення робочих місць і каталізатори зростання економіки. Також дуже важливо ідентифікувати конструкції, що впливають на формування якісного підприємництва в галузі туризму. І саме тут прослідковується взаємозв'язок між рівнем знань та компетенцій менеджерів туризму, участь у прийнятті рішень керівників, маркетингова та ринкова орієнтація, диференціація та розвиток туристичної діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням розвитку підприємницької активності у туристичній сфері займається багато як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Зокрема, Власенко І. В. досліджує стан і тенденції підприємництва у сфері сільського зеленого туризму в Україні та за кордоном, який вважає перспективним напрямком розвитку туризму в майбутньому [1]. Аналіз інноваційного розвитку вітчизняних туристичних підприємств на ринку України представлено у дослідженні Кравченко А. В. та Костючик С. В. [2]. Лояк Л. М. відмічає важливість ролі малого підприємництва в розвитку туристичної галузі та пропонує напрями його активізації [3]. Світосистемні закономірності консолідації туристичного бізнесу в умовах інноваційного розвитку досліджено Михайліченко Г. І. [4]. Нездоймінов С. Г. вважає підприємницький вектор розвитку регіонального туризму найбільш перспективним для України [5]. Тимченко Н. М. досліджує історичні аспекти розвитку підприємництва як соціально-економічного явища в туризмі та їх вплив на сучасні реалії [6]. Шпак Л.О. робить акцент на інституційному регулюванні розвитку туристично-рекреаційного комплексу країни, з метою його активного розвитку [7].

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є концептуальні засади розвитку підприємництва у туристично-рекреаційній сфері України та напрями

його активізації у середньостроковій перспективі.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Підвищення якості підприємництва має важливе значення для розвитку туризму, оскільки це допоможе зосередити увагу на успішних малих і нових підприємствах, виявити широкий спектр економічних та соціальних факторів, що впливають на розвиток якісного підприємництва. Також це дозволить підприємцям активізувати роль якісного підприємництва в економічному зростанні, а також у розвитку сільських районів. Однією з мотивацій для підприємців є те, що вони створюють і використовують інновації. Таким чином, підприємництво необхідне для створення нової організації, підприємства. Отже, воно відіграє вирішальну роль для успіху економічного зростання і призводить до збільшення вигод для бізнесу. Підприємці через підприємницьку діяльність реалізують свої амбіції та якості.

Організаційне розширення індивідуальних підприємницьких дій та поведінковий прояв підприємництва найчастіше проявляються на малих фірмах. Таким чином, підприємництво пов'язане із створенням нових робочих місць у туристичному бізнесі та в результаті призводить до економічного зростання в цілому.

Малий туристичний бізнес сприяє розвитку підприємництва як важливого каталізатора та суб'єкта технологічних інновацій, як агента зміни структури ринку та конкурентного середовища, як рушійної сили в реструктуризації економіки та підвищенні національних конкурентних переваг. Щодо нових підприємств, то на думку дослідників, набагато важливішим є залучення нових напрямів економічних процесів, ніж створення фірм. Малі туристичні підприємства із високим потенціалом здійснюють позитивний вплив на економічне зростання. Чітке розуміння якості підприємництва дуже важливе для дослідження сутності підприємницького лідерства, маркетингової орієнтації на ринку, диференціації та розвитку туризму. Це посилить доступ до якісного підприємництва в галузі туризму. Економічне зростання в туризмі принесе користь громаді у створенні робочих місць. Бізнес із низькими капіталовкладеннями може стати сталим, в залежності від навичок та вмінь менеджерів цих підприємств, які здійснюють управління людськими ресурсами.

Індустрія туризму визначена як одна з ключових галузей економічного розвитку та економічних перетворень в країнах, що розвиваються. Маркетингові проблеми, з якими стикаються туристичні підприємства, унікальні в тому, що ці підприємства не можна розглядати ізольовано від конкуруючих і взаємодоповнюючих продуктів. Якість

підприємництва, підприємницьке лідерство, ринкова та маркетингова орієнтація здійснюють позитивний вплив на ділову ефективність підприємств туризму. Крім того, важливо визначити конкретні чинники, які впливають на успіх малих туристичних підприємств. Підприємницьке лідерство, ринкова та маркетингова орієнтація досліджуються в комплексі з їх загальними елементами – навичками, знаннями та вміннями менеджера. Ці елементи підприємництва з одного боку, формують інноваційну орієнтацію, а з іншого – позитивно корелюють з різними показниками організаційної діяльності. У цьому контексті багато досліджень показують, що ефективна діяльність невеликого туристичного підприємства може визначатися особистістю його власника-менеджера. Отже, власниками-менеджерами є люди, які визнають потенціал та конкретний проект діяльності. Саме вони вживають необхідні заходи для реалізації інновацій. Важливість власника-менеджера має суттєве значення для малого підприємства в туризмі, у зв'язку з невіддільністю виробництва та споживання. Отже, менеджер-власник має чітке бачення використання всього потенціалу туристичної галузі. Саме тому він визнається людиною, яка ініціює, розвиває та управляє підприємницькою організацією, що є важливим компонентом досягнення успіху.

У світовій економіці малі підприємства відіграють важливу роль у скороченні безробіття, проникаючи на нові ринки та сприяють зростанню національної економіки в цілому. Малий бізнес є важливим інструментом для вирішення проблем створення робочих місць, економічного та соціального розвитку. Туризм є недостатньо використовуваний сектор із значним потенціалом для розширення та високою здатністю використання праці малих підприємств. Більшість науковців намагаються спиратися на існуючі дослідження, які повинні визначити ресурси, необхідні для того, щоб підприємства могли використовувати інформаційні технології, такі як Інтернет, для покращення бізнесу. Крім того, підприємець повинен мати бачення того, що він може досягти за допомогою використання Інтернету, а також компетенції і своє бачення використання технології та технічних навичок. Власник-менеджер керує бізнесом та маркетинговою діяльністю за допомогою інтернету на постійній основі.

Дослідження показують, що мережа ефективних альянсів туристичних підприємств формує більш конкурентоспроможні продукти, забезпечує розвиток бізнесу та має важливі соціальні наслідки для громади. Незважаючи на всі функціональні можливості Інтернету, забезпечення динамічності і достатності інформації клієнтам в інтерактивному режимі є складним завданням. Хоча можна стверджувати, що використання мережі Інтернет для маркетингу є необхідністю для бізнесу і ця інформаційна технологія безпосередньо впливає на досягнення сталих конкурентних переваг на ринку. Цей підхід до розуміння впливу інформаційних технологій на реалізацію сталих конкурентних переваг означає, що хоча бізнес може мати рівний доступ до мережі Інтернет, вони можуть відрізнятися у доступі до необхідних стратегічних ресурсів та оптимально

використовувати цей носій. Один з підходів до оцінювання факторів, що впливають на успішне використання Інтернету для маркетингу – це ресурсне бачення бізнесу. Оцінка успіху інтеграції інформаційних технологій в маркетингу туристичного бізнесу сприяє задоволенню потреб споживачів. З цієї точки зору впливає, що джерелом може бути ресурс конкурентної переваги, якщо вона корисна для клієнтів або дозволяє створювати вартість для клієнта.

Індустрія туризму є частиною сфери обслуговування, а туристичний продукт є послугою, в той час як велика частина досліджень, присвячених факторам успішного впровадження Інтернету як маркетингового інструменту, в основному стосується фізичних товарів. Малим підприємствам бракує багатьох ресурсів, які зазвичай доступні великим підприємствам, і в результаті їм важко конкурувати з великими підприємствами за вихід на цільові ринки з використанням традиційних методів маркетингу. На маркетингову практику малого бізнесу впливають такі фактори, як особисті риси власника-менеджера, розмір підприємства, строк діяльності. Інтернет, як технологічний інструмент, з його здатністю досягати різних ринків за дуже низьких граничних витрат має потенціал сприяння зростанню цього сектору.

Щодо туристичного бізнесу в Україні, то мережа суб'єктів туристичної діяльності України – юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців – у 2016 р. становила 3506 одиниць, що на 324 одиниці більше, ніж у 2015 р. У структурі мережі за типами суб'єктів туристичної діяльності найбільш численною категорією є турагенти – 80% від загальної кількості суб'єктів. Кількість туристів – громадян України, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності протягом року, становила понад 2,5 млн осіб, іноземних туристів – 35 тис. осіб (у 2015 р. відповідно 2,0 млн та 15 тис.). Для переважної більшості туристів (85%) основною метою подорожі була організація дозвілля та відпочинку (табл. 1).

Щодо туристичних потоків, то кількість громадян України, які виїжджали за кордон у 2016 році збільшилася і склала 24,6 млн. осіб, також збільшилася кількість іноземних громадян, які відвідали Україну і склала у 2016 р. 13,3 млн. осіб. Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України, збільшилася у 2016 р. на 0,5 млн. осіб і склала 2,5 млн. осіб (рис. 1).

У 2016 році відбулося збільшення кількості суб'єктів туристичної діяльності – юридичних осіб на 53 од., а також на 461 особу середньооблікова кількість штатних працівників. Суттєвий ріст у 2016 р. відбувся по доходах від надання туристичних послуг – на 6,7 млн. грн. (на 40,1%). Кількість фізичних осіб – підприємців також збільшилась на 271 особу у 2016 році. Їх доходи збільшились на 195,5 тис. грн. (на 89,8%) (табл. 2).

Малі підприємства були визначені як чинник, що має вирішальну роль у створенні нових робочих місць та зростання економіки. Одна з галузей, яка характеризується значною кількістю підприємств малого бізнесу – це туризм. Ключовим чинником для реалізації потенціалу цієї сфери є доступ до ринків. Територіальний чинник має важливе значення в туризмі та є необхідним для підтримки конкурентних переваг. В

цьому контексті багато досліджень показують, що рівень орієнтації та характер ринку передбачають успішне впровадження інновацій в туристичному

бізнесі. На великих підприємствах планування може керуватися об'єктивним та колективним прийняттям рішень, що не є типовим для малого бізнесу.

Таблиця 1

Суб'єкти туристичної діяльності в Україні [8]

Показники	Усього	У тому числі		
		туроператори	турагенти	суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність
Юридичні особи				
Кількість суб'єктів туристичної діяльності, од	1838	552	1222	64
Середньооблікова кількість штатних працівників, осіб	8545	4926	3448	171
з них				
мають спеціальну освіту в галузі туризму	3723	2064	1602	57
жінки	6219	3483	2646	90
особи до 30 років	2442	1583	829	30
Дохід від надання туристичних послуг, млн. грн	11522,5	10983,1	518,4	21,0
Фізичні особи-підприємці				
Кількість суб'єктів туристичної діяльності, од	1668	x	1581	87
Середньооблікова кількість штатних працівників, осіб	1867	x	1776	91
з них мають спеціальну освіту в галузі туризму	763	x	732	31
Кількість неоплачуваних працівників (власники, засновники підприємства та члени їх сімей), осіб	926	x	871	55
Дохід від надання туристичних послуг, млн. грн	413,2	x	402,7	10,5



Рис. 1. Туристичні потоки в Україні [8]

Отже, можна зробити висновок, що туризм є конкурентною галуззю. Багато дослідників виявили окремі якості та навички, необхідні для ефективного ведення туристичного підприємництва. Це управлінські та особистісні характеристики, такі як внутрішній контроль, орієнтація на досягнення цілей та автономія. На малих підприємствах ці характеристики для власника-менеджера є життєво важливими.

Вплив підприємницьких якостей на ринкову та маркетингову орієнтацію на підприємстві призведуть до різних рівнів продуктивності. Багато досліджень показують, що комбінований ефект підприємницького

лідерства, ринкової та маркетингової орієнтації на діяльність малого підприємства, особистість підприємця визначає ефективність діяльності невеликого туристичного підприємства. Також важливою є диференціація туристичного ринку, що є ключовим елементом мереж туристичної сфери та їхнього внеску у розвиток туризму. Ось чому багато малих туристичних підприємств на окремій території зосереджуються на їх взаємозв'язку через мережу, що надає більш широкі переваги як підприємству, так і галузі в цілому.

Таблиця 2

Загальна характеристика суб'єктів туристичної діяльності України [8]

	2015				2016			
	Усього	У тому числі			Усього	У тому числі		
		туроператори	турагенти	суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність		туроператори	турагенти	суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність
Юридичні особи								
Кількість суб'єктів туристичної діяльності, од	1785	500	1228	57	1838	552	1222	64
Середньооблікова кількість штатних працівників, осіб	8086	4131	3799	156	8545	4926	3448	171
Дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизного податку й аналогічних обов'язкових платежів), тис. грн	4797731	4233712	549791	14227	11522520	10983160	518372	20988
у тому числі від екскурсійної діяльності	43214	26337	2662	14214	39939	14682	4268	20988
Фізичні особи-підприємці								
Кількість суб'єктів туристичної діяльності, од	1397	x	1319	78	1668	x	1581	87
Середньооблікова кількість штатних працівників, осіб	1502	x	1438	64	1867	x	1776	91
Дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизного податку й аналогічних обов'язкових платежів), тис. грн	217617	x	210957	6660	413161	x	402640	10520

З іншого боку підприємницька та маркетингова орієнтація, знання та навички власника-менеджера допомагають отримати інформацію, на основі якої приймаються підприємницькі рішення. Це сприятиме правильній ринковій орієнтації, отримання інформації про конкурентів, покращення споживчих переваг і розуміння рівня задоволеності клієнтів.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Формування та розвиток напрямів підвищення якості підприємництва дасть змогу підприємцям визначити широкий спектр економічних та соціальних чинників, які можуть вплинути на розвиток якісного підприємництва на малих туристичних підприємствах. Показник якості підприємництва дозволяє виявити критичну роль висококваліфікованого підприємництва

в економічному зростанні країни в цілому і на окремій території зокрема. Існує багато досліджень порівняння загальної ефективності фірм, які вимірюють прийняття технологічних та адміністративних нововведень, зростання продажів та прибутку, а також суб'єктивної оцінки здатності фірми реагувати на майбутні зміни в туризмі.

Отже, туристичне підприємство повинно відповідати підприємницькій орієнтації та екологічному розвитку. Також сильна маркетингова орієнтація є необхідною для підприємства, тому що вона збільшує лояльність клієнтів а отже і його стійкість до збереження та збільшення туристів. Крім того, підприємницьке сприйняття ринкових можливостей суттєво пов'язане із створенням нових підприємств. Сприйняття - це те, що стимулює підприємців до дії через пізнавальні процеси, соціальну взаємодію та мобілізацію ресурсів. Підприємці є агентами пізнання,

які працюють у прийнятних середовищах, в яких ключовими завданнями підприємництва є тлумачення, формування змісту діяльності та зменшення суб'єктивної невизначеності.

Перспективним науковим напрямом є подальший детальний аналіз структури доходів та витрат вітчизняних підприємств туристичної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Власенко, І. В. Стан підприємництва у сфері сільського зеленого туризму в Україні та за кордоном / І. В. Власенко // Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С. З. Гжицького. – № 76. – Т.19. – 2017. – С. 26-30.
2. Кравченко, А. В. Аналіз інноваційного розвитку вітчизняних туристичних підприємств на ринку України / А. В. Кравченко, С. В. Костюк // Молодий вчений. – №10(50). – 2017. – С. 922-926.
3. Лояк, Л. М. Роль малого підприємництва в розвитку туристичного регіону / Л. М. Лояк // Сучасні проблеми економіки і підприємництва: Збірник наукових праць. – Випуск 5 (Ч. I). – Київ: ІВЦ Видавництво «Політехніка», 2010. – С. 178-182.
4. Михайліченко, Г. І. Світосистемні закономірності консолідації туристичного бізнесу в умовах інноваційного розвитку / Г. І. Михайліченко // Інноваційна економіка. – 2013. – №3[41]. – С. 24-32.
5. Нездоймінов, С.Г. Підприємницький вектор розвитку регіонального туризму: Монографія. – Одеса: Пальміра, 2011. – 344 с.
6. Тимченко, Н. М. Історичні аспекти розвитку підприємництва як соціально-економічного явища в туризмі / Н. М. Тимченко // Молодий вчений. – №8(23). – Ч.2. – 2015. – С. 72-75.
7. Шпак, Л. О. Інституційне регулювання розвитку туристично-рекреаційного комплексу / Л. О. Шпак // Агросвіт. – 2014. – № 5. – С. 32-35.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

REFERENCES

1. Vlasenko, I. V. (2017). Stan pidpryyemnytstva u sferi silskoho zelenoho turyzmu v Ukrayini ta za kordonom [The state of entrepreneurship in the field of rural green tourism in Ukraine and abroad] Naukovyy visnyk LNUVMBT imeni S. Z. Gzhytskoho. – Scientific herald of LNUVMBT named after S.Z. Gzhytsky, 76(19), 26-30 [in Ukrainian].
2. Kravchenko, A. V., Kostyuk, S. V. (2017). Analiz innovatsiynoho rozvytku vitchyznyanykh turystychnykh pidpryyemstv na rynku Ukrayiny [Analysis of innovative development of domestic tourism enterprises in the Ukrainian market] Molodyy vchenyy. – Young Scientist, 10(50), 922-926 [in Ukrainian].
3. Loyak, L. M. (2010). Rol maloho pidpryyemnytstva v rozvytku turystychnoho rehionu [The role of small business in the development of the tourist region]. Suchasni problemy ekonomiky i pidpryyemnytstvo: Zbirnyk naukovykh prats - Modern problems of economy and entrepreneurship: Collection of scientific works 5(I), 178-182 [in Ukrainian].
4. Mikhailechenko, G. I. (2013). Svitotsystemni zakonomirnosti konsolidatsiyi turystychnoho biznesu v umovakh innovatsiynoho rozvytku [World-system regularities of the consolidation of tourism business in conditions of innovative development] Innovatsiyna ekonomika - Innovation Economy, 3[41], 24-32 [in Ukrainian].
5. Nezhademinov, S. G. (2011). Pidpryyemnytskyi vektor rozvytku rehionalnoho turyzmu [The entrepreneurial vector of regional tourism development]. Monohrafiya – Monograph, Odessa: Palmyra, 344 [in Ukrainian].
6. Timchenko, N. M. (2015). Istorychni aspekty rozvytku pidpryyemnytstva yak sotsialno-ekonomichnoho yavyscha v turyzmi [Historical aspects of entrepreneurship development as a socio-economic phenomenon in tourism]. Molodyy vchenyy - Young scientist, 8(23), 72-75 [in Ukrainian].
7. Shpak, L. O. (2014). Instytutsiynе rehulyuvannya rozvytku turystychno-rekreatsiynoho kompleksu [Institutional regulation of the development of the tourist-recreational complex]. Ahrosvit – Agrosvit, 5, 32-35 [in Ukrainian].
8. Ofitsiynyy sayt Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrayiny [The official site of the State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

Папп Василий Васильевич, Лужанская Татьяна Юрьевна, Бошота Неля Васильевна. РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В СФЕРЕ ТУРИЗМА

Туризм имеет потенциал для расширения возможностей регионов, и необходимо сосредоточить усилия на его устойчивом развитии. Понимание потребностей туристов и особенностей туристических процессов является первым этапом для расширения возможностей местных общин принимать обоснованные и приемлемые решения по развитию туризма. Для построения коммуникации и доверия между представителями туризма необходимы значительные инвестиции. Развитие туризма предполагает четкое понимание важности предпринимательства и управления человеческими ресурсами. Туристические предприятия определены как важнейшие участники процесса создания рабочих мест и роста экономики в мире. Также необходимо идентифицировать конструкции, влияющие на создание качественных предприятий в индустрии туризма. Туризм имеет значительный спрос благодаря созданию разного рода достопримечательностей и поддержке туристической инфраструктуры. Однако необходимо разработать стратегию, которая должна обеспечить управление туризмом и маркетинговую структуру, поддержку научных исследований и разработку новых туристических продуктов,

подходы к управлению рисками. Другой важный аспект - это охрана окружающей среды, историко-культурного наследия и ограничения туристических потоков. Кроме того, для успешного туристического бизнеса важными факторами являются предпринимательская активность и характеристики лидерства, то есть человеческий капитал предприятий. Целью статьи является концептуальные основы развития предпринимательства в туристско-рекреационной сфере Украины и направления его активизации в среднесрочной перспективе. Научная новизна заключается в исследовании маркетинговой и рыночной ориентации туристических предприятий, дифференциации и перспективных направлений развития туристической деятельности предприятия. Практическое значение полученных результатов заключается в том, что они могут быть использованы при оценке взаимосвязи между уровнем знаний и компетенций менеджеров туризма и их участия в принятии управленческих решений. Перспективным научным направлением по этой тематике является дальнейший детальный анализ структуры доходов и расходов отечественных предприятий туристической сферы.

Ключевые слова: предпринимательство, туристическая индустрия, рынок, конкурентоспособность, бизнес, маркетинг, развитие.

Papp Vasyl V., Luzhanska Tetiana Yu., Boshota Nelja V. DEVELOPMENT OF BUSINESS IN THE FIELD OF TOURISM

Tourism has the potential to empower the community, and efforts need to be focused on its sustainable development. Understanding the needs of tourists and the peculiarities of tourism processes is the first step in expanding the capacity of local communities to make informed and acceptable decisions on tourism development. Significant investments are needed to build communication and trust among tourism representatives. Successful tourism development implies a clear understanding of the importance of entrepreneurship and human resources management. Tourist enterprises are defined as the most important participants in the process of job creation and the growth of the economy in the world. It is also necessary to identify the structures that influence the creation of quality enterprises in the tourism industry. Tourism has a significant demand due to the creation of various types of attractions and the maintenance of tourism infrastructure. However, it is necessary to develop a strategy that should ensure the management of tourism and marketing structure, support for research and development of new tourist products, approaches to risk management. Another important aspect is the protection of the environment, historical and cultural heritage and restrictions on tourist flows. In addition, entrepreneurial activity and leadership characteristics, that is, human capital of enterprises, are important factors for a successful tourism business. The purpose of the article is the conceptual framework of entrepreneurship development in the tourist and recreational sphere of Ukraine and directions of its activation in the medium term. Scientific novelty consists in research of marketing and market orientation of tourist enterprises, differentiation and perspective directions of development of tourist activity of the enterprise. The practical significance of the results obtained is that they can be used in assessing the relationship between the level of knowledge and competencies of tourism managers and their participation in making managerial decisions. A promising scientific direction on this topic is a further detailed analysis of the structure of incomes and expenditures of domestic tourism enterprises.

Key words: entrepreneurship, tourism industry, market, competitiveness, business, marketing, development.

Одержано 23.02.2018 р.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВПЛИВУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ЕКОНОМІКИ

Для України інтеграція у світову економічну систему – це шлях модернізації економіки, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, формування конкурентних переваг вітчизняного товаровиробника, інтеграція до потужних європейських ланцюжків доданої вартості, можливості виходу на нові ринки. Мета статті – дослідити та внести певні уточнення у концептуальні підходи щодо підвищення ефективності впливу інтеграційних економічних процесів на розвиток економіки України. У процесі дослідження застосовано загальнонаукові методи дослідження: статистичний, методи узагальнення, метод порівняння тощо. У статті розглянуто концептуальні підходи модернізації національної економіки на прикладі Львівської області. Визначені пріоритетні галузі та шляхи досягнення їх ефективності внаслідок процесів економічної інтеграції, відкритості національної економіки та входження її в європейський простір. Визначено пріоритетні напрямки розвитку деяких галузей економіки з однієї сторони, стимулювання та державної підтримки високотехнологічних галузей, а з іншого – вироблення відповідної політики до розвитку низько-технологічних галузей, направленої на підвищення їх інноваційної активності та впровадження нових інноваційних технологій. Львівська область відноситься до типу економіки орієнтованої на сферу послуг, з огляду на це в статті пропонуються такі концептуальні напрями перетворень в реальному секторі економіки, що застосовують інноваційний підхід через стимулювання та державну підтримку високотехнологічних галузей, та – вироблення відповідної політики до розвитку низько-технологічних галузей, направлених на підвищення їх інноваційних технологій. Зазначається, що підвищити ефективність управління можливо тільки з застосуванням відповідних заходів інноваційного спрямування, які спроможні збільшити податкові надходження до регіональних бюджетів і забезпечувати розвиток високотехнологічних галузей. Подальші дослідження будуть спрямовані на формування рекомендацій прикладного характеру, щодо підвищення рівня конкурентоспроможності провідних галузей та сфер діяльності Львівської області в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів.

Ключові слова: інтеграція, концептуальний підхід, національна економіка, ефективність інтеграційних економічних процесів.

ВСТУП

Постановка проблеми. Загальновизнаними напрямками суспільного розвитку в європейських країнах стали такі, як: парламентаризм, побудова громадянського суспільства із забезпеченням відкритості державної політики, що стосується напрямів соціально-економічного розвитку країни, її конкретних територій; забезпечення довіри населення до влади, надання широких прав людям у відстоюванні власних інтересів; збереження етнічних особливостей і культурних цінностей різних груп населення, яке проживає в державі.

Дослідження показало, що для України інтеграція у світову економічну систему – це шлях модернізації економіки, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, формування конкурентних переваг вітчизняного товаровиробника, інтеграція до потужних європейських ланцюжків доданої вартості, можливості виходу на нові ринки. Таке приєднання України до економічного угруповання з високим рівнем конкурентоспроможності дозволить їй скористатися інтеграційними перевагами для покращення макроекономічної стабільності за рахунок перенесення своїх ризиків на плечі розвинених країн, але діятимуть і негативні ризики у перші адаптаційні етапи. Серед них можна виділити фінансовий тягар внесків до ЄС, вплив прямої конкуренції з боку європейських компаній у процесі збільшення

відкритості національної економіки, що супроводжуватиметься банкрутством неконкурентоспроможних підприємств і негативними соціальними наслідками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження природи впливу інтеграційних процесів на розвиток національної економіки здійснили такі видатні вчені, як Б. Баласса, Р. Куденгове-Калергі, Н. Вінер, К. Дойч, Д. Мітрени, Б. Маліновські, А. Радкліфф-Браун, Е. Гааз, Е. Еціоні, Л. Кеохане, П. Робсон, М. Дюватріон, А. Рюгман, Я. Тінберген та інші.

Серед вітчизняних науковців доцільно відзначити: А. Андрійчука, В. Вергуна, О. Гошовську, О. Дьоміну, В. Загорського, О. Кузьміна, О. Крайник, Є. Матвішина [3], Ю. Орловську, Ю. Пахомову, Н. Сментину, П. Сорокіна, Г. Спенсера, В. Шаповал. Роботи зазначених авторів сприяли розширенню уявлень про інтеграційні процеси.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті – дослідити та внести певні уточнення у концептуальні підходи щодо підвищення ефективності впливу інтеграційних економічних процесів на розвиток економіки України.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для України Європейський Союз є не лише великим ринком збуту, але й джерелом задоволення

споживчих та інвестиційних проблем. До того ж торгівля з ЄС є важливим каналом надходження вільноконвертованої валюти, що дозволить обмежувати бартер, масштаби якого сьогодні загрожують економічній безпеці країни. Позитивним є створення соціальних переваг, оскільки забезпечить ширші можливості працевлаштування, навчання, лікування, відпочинку, стримуючи при цьому внутрішнє безробіття.

Подальше поглиблення процесів міжнародної економічної інтеграції України створюватиме нові зовнішні виклики для її економічної системи, адаптація до яких не є можливою у короткостроковому періоді без попередньої підготовки усіх сфер і секторів. У разі приєднання до спільного ринку уряд країни-учасниці втрачає не лише важелі зовнішньоторговельної політики, але й засоби регулювання міжнародної фінансово-економічної та інвестиційної діяльності в межах спільного ринку, а також інструменти міграційної політики, водночас можливим є секторальні обмеження наднаціональними органами обсягів експортно-імпорتنих операцій. Приєднання до економічного і валютного союзу обумовлює делегування національними урядами інструментів монетарної політики та цілого ряду секторальних політик і міжгалузевих (горизонтальних) сфер регулювання на наднаціональному рівні.

Досягнення високих результатів господарювання, підвищення якості життя, конкурентоспроможності держави на міжнародному рівні потребує концентрації зусиль не тільки владних структур та їх політичної волі, а й української спільноти.

Розроблення різних програм реформування та прийняття урядових рішень стосовно їх впровадження у практику господарювання відбувається під тиском лобіювання представників різних політичних партій та представників крупного бізнесу. У результаті значна кількість програм і рішень з реформування вітчизняної економіки в силу затягування строків їх впровадження в практику господарювання, морально застарівають і не відповідають вимогам реальної економіки та інтересам населення.

Наявність суперечностей в різних законодавчих актах, що регулюють економічні відносини на рівні держави і регіонів дозволяють чиновникам, не порушуючи чинного законодавства, приймати рішення на користь не державних, а власних інтересів, що сприяє зростанню рівня корумпованості в країні.

Слід констатувати, що за оцінками міжнародних експертів рівень корумпованості в Україні займає одне з чільних місць в Європі. Це не тільки знижує її імідж у міжнародному економічному середовищі, а й гальмує процеси її інтеграції в європейський економічний простір, негативно впливає на реалізацію реформ всередині країни та знижує ефективність їх впровадження. В першу чергу це стосується питань, пов'язаних із відсутністю чітких правил стосовно власності, володіння нею, приналежності природних, виробничих і майнових ресурсів державі, регіонам, територіальним громадам, суб'єктам господарювання, населенню.

На етапі реформування вітчизняної економіки до

вимог ринкової системи господарювання можна виділити наступні напрями:

1. Орієнтація на європейську інтеграцію та перерозподіл повноважень владних структур стосовно використання ресурсів на всіх рівнях державного управління в напрямках надання пріоритетності органам місцевого самоврядування відповідно до рекомендацій Європейської хартії місцевого самоврядування.

2. Потреба у радикальному оновленні законодавчої бази як основи формування і регулювання системи економічних відносин держава-регіон-територіальна громада з метою забезпечення їх економічної спроможності та юридичної достатності в реалізації цілей соціально-економічного розвитку, забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів і національної економіки загалом.

3. Внесення змін в адміністративно-територіальний устрій держави з позицій реалізації принципів місцевого самоврядування в інтересах територіальних громад.

4. Надання пріоритетності місцевим органам влади у використанні ресурсного потенціалу територій та створених суб'єктами господарювання результатів виробничо-господарської діяльності для реалізації цілей їх соціально-економічного розвитку.

5. Забезпечення публічності в обговоренні стратегічних напрямів розвитку країни та залучення територіальних громад в їх розроблення і реалізацію.

6. Досягнення узгодженості інтересів загальнодержавного, регіонального і місцевого рівнів в забезпеченні та збалансованого соціально-економічного розвитку тощо.

Для здійснення цих реформ необхідно розробити дієвий механізм структурної перебудови економіки країни, з одного боку, стимулювання та державної підтримки високотехнологічних галузей, а з іншого – вироблення відповідної політики до розвитку низькотехнологічних галузей, направленої на підвищення їх інноваційної активності та впровадження нових інноваційних технологій.

Оскільки Львівська область відноситься до типу економіки, орієнтованої на сферу послуг, нами пропонуються наступні концептуальні напрями перетворень в реальному секторі економіки, використовуючи інноваційний підхід до структурної перебудови економіки:

1. Розвиток нових високотехнологічних та перспективних галузей.

2. Інноваційний розвиток та модернізація підприємств бюджетоутворюючих галузей.

3. Конструктивне перетворення малоперспективних виробництв (закриття збиткових безперспективних підприємств, детінізація нерентабельних).

4. Кооперація та створення нових об'єднань підприємств, які б забезпечували інноваційний розвиток.

Такі перетворення дозволять підвищити інноваційну активність підприємств країни та сприятимуть зростанню фінансових надходжень до бюджетів, з іншого боку, вони вимагають відповідної підтримки зі сторони регіональних та державних органів влади, основними інструментами такої

підтримки повинні стати податкове стимулювання, система державних замовлень, державні програми модернізації, інноваційного розвитку та інші.

Розвиток високотехнологічних та перспективних галузей Львівської області, враховуючи її особливості, зокрема, наявність великої кількості освітніх закладів та можливостей розвитку туризму, регіональними органами пріоритетними галузями було виділено галузі інформаційних технологій та туризму, що також вимагає державної підтримки та стимулювання їх з боку держави.

Переваги та можливості розвитку ІТ-галузі полягають у наступному:

- невисокий вартісний бар'єр входження в галузь нових компаній;
- порівняно невисокі інвестиційні ризики;
- високий рівень інтелектуального потенціалу області;
- висока частка ЗВО (закладів вищої освіти), що готують спеціалістів в галузі програмного забезпечення, комп'ютерних, інформаційних технологій.

Незважаючи на всі переваги та перспективи інформаційних технологій, розвиток галузі потребує розв'язання ряду проблем, оскільки ІТ-галузь працює на експорт в США та єврозону, а основна частина вітчизняних підприємств не проводить самостійну маркетингову діяльність і працює з західними клієнтами під їхніми торговельними марками, не ідентифікуючи їх як український продукт [6]. Наступна проблема полягає в тому, що багато компаній працюють за тіньовими схемами, а держава, витративши чималі кошти на підготовку спеціалістів, не отримує жодних бюджетних надходжень. На жаль не працюють і механізми венчурного фінансування ІТ-галузі, багато венчурних інвесторів в регіоні, які вкладають кошти в підприємства ІТ-галузі, працюють за такою схемою: насамперед шукають та відбирають перспективні інноваційні проекти, тоді формують «прото-компанії», згодом ці компанії переносять за кордон, де їх і реєструють, і саме за кордоном відбувається їх розвиток.

Основним напрямом політики державних та регіональних органів влади щодо розвитку ІТ-галузі повинна стати побудова механізмів легалізації діяльності компаній та їх об'єднань з метою підвищення конкурентоспроможності на вітчизняних та зарубіжних ринках. Галузь ІТ-технологій не потребує розвитку спеціальної інфраструктури та значних фінансових вкладень, найважливішими елементами її розвитку є високий професійний рівень ІТ-спеціалістів, їх заробітна плата.

Основним інструментом, на наш погляд, який зможе забезпечити її розвиток, є стимулювання через скасування податку на прибуток підприємств і запровадження податку на розподілений прибуток, де прибуток, що спрямовується на розвиток бізнесу, податком не обкладається, а обкладається тільки при розподілі у вигляді дивідендів. Окрім податкового стимулювання розвитку ІТ-галузі, проведення стимулювання вбачаємо через надання пріоритетності підготовці спеціалістів комп'ютерних технологій та

програмного забезпечення.

Важливим напрямом регіональної влади повинно стати сприяння об'єднанню дрібних ІТ-компаній. Це необхідно зробити, тому що вітчизняна ІТ-галузь не здатна виготовляти складні системні продукти та великі замовлення.

На сьогоднішній день у Львівській області функціонує більше 30 дрібних підприємств з ІТ-аутсорсингу, де працює біля 3 тис. осіб [7].

Необхідність інтеграції ІТ-компаній та формування великих українських компаній пов'язана з тим, що з розвитком глобального кластера інформаційно-комунікаційних технологій та формування світових лідерів в цій галузі, дрібні вітчизняні компанії будуть витіснені з ринку. Слід зазначити, що певні кроки в цьому напрямі було здійснено, зокрема у Львові за підтримки органів влади було створено кластер «Бізнес послуг» (розвитку ІТ-технологій), який включає консалтингові послуги, управління базами даних та інформацією, послуги програмного забезпечення, проте, його розвиток потребує державної підтримки, зокрема збільшення обсягів державних замовлень, мінімізація податкового навантаження, налагодження діалогу між учасниками кластера та створення стабільного та прозорого нормативно-правового поля його функціонування.

Щодо іншої галузі – туризму, яку обрано пріоритетною галуззю розвитку регіону, то вигідне географічне розташування Львівської області сприяє розвитку туристичної інфраструктури, зокрема готельного та ресторанного бізнесу, проте частка цієї галузі в доході від реалізації продукції є дуже низькою. Тому основними механізмами, які б дозволили збільшити фінансові надходження від туристичної галузі, на наш погляд, повинні стати наступні:

1. Запровадження системи контролю за проведенням необлікованих і некваліфікованих екскурсій іногородніми та іноземними екскурсводами.
2. Запровадження системи пільг для розвитку дитячого туризму, зокрема пільгового режиму перевезення дитячих туристичних груп.
3. Проведення інформаційно-рекламної діяльності для популяризації Львівщини на світові туристичні ринки.

Розвиток та модернізація підприємств бюджетоутворюючих галузей, а саме: торгівлі, будівництва, транспорту і зв'язку, виробництво та розподіл електроенергії, харчова промисловість, виробництво коксу та продуктів нафтопереробки, операції з нерухомості та фінансова діяльність – саме ці галузі забезпечують 90% прямих і непрямих податків області та створюють близько 90% реалізованої продукції та послуг області.

Незважаючи на це, більшість підприємств зазначених галузей потребують проведення модернізації у зв'язку з високою енергоємністю їх виробництва. Так, Україна використовує у 3,3 рази більше енергії для створення одиниці ВВП, ніж в середньому країни-члени Європейського Союзу.

На сьогоднішній день на рівні області діють програми енергозбереження для населення, бюджетної сфери та в житлово-комунальному господарстві, проте розвиток економіки області потребує зниження

енерговитратності у промисловості, а підприємства не займаються пошуком резервів енергоощадливості, технологічної модернізації, а виходять з кризи за рахунок підвищення цін, що є тимчасовою мірою і врешті гальмує їх розвиток.

Основними заходами державної та регіональної підтримки промислових підприємств повинні стати програми модернізації підприємств, з залученням як державних, так і недержавних коштів, проведення відповідної амортизаційної політики, стимулювання фінансового сектору до видачі кредитів під модернізацію, шляхом компенсації відсоткової ставки, стимулювання інноваційної активності суб'єктів господарювання, сприяння просуванню інноваційної продукції на нові ринки збуту та збільшенню експортованої продукції. Такі програми сприяють зростанню ефективності виробництва, зниження рівня енергоспоживання.

Конструктивне перетворення малоперспективних виробництв включає конструктивне перетворення низько-технологічних виробництв, закриття нерентабельних державних безперспективних виробництв та детінізацію приватних нерентабельних підприємств. До кожної з зазначених груп підприємств має бути вироблена відповідна державна та регіональна політика.

Політику державних та регіональних органів влади щодо згорання низько-технологічних (малоперспективних) виробництв слід розробляти окремо як для рентабельних, так і нерентабельних виробництв, спрямовувати на їх закриття або реструктуризацію з паралельним проведенням компенсаційних заходів щодо перекваліфікації та працевлаштування звільнених працівників. Необхідно відмовитися від державних дотацій та списання податкової заборгованості нерентабельним безперспективними підприємствам, оскільки це лише вивимання державних коштів.

Іншої політики потребують нерентабельні приватні підприємства, які ухиляються від податків, навмисно роблячи підприємство збитковим, в таких випадках необхідно проводити заходи, спрямовані на детінізацію доходів підприємств.

Кооперація та створення нових об'єднань підприємств за допомогою нових технологій та випуску інноваційної продукції, пов'язаний з додатковими фінансовими витратами і унеможливується через обмеженість власних ресурсів підприємств. Тому важливим напрямком інноваційних перетворень в реальному секторі економіки є створення нових об'єднань підприємств, в першу чергу, мова йде про розвиток інноваційних кластерів, стратегічних альянсів.

На сьогоднішній день в Україні створено і функціонують такі інноваційні кластери як «Енергетика сталого розвитку» (м. Київ), «Нові машини» (м. Дніпро), «Нові матеріали» (м. Харків), «Технології інформаційного суспільства» (м. Київ), «Нові продукти харчування» (Київська область), «Транзитний потенціал України (м. Одеса)», «Інноваційна культура суспільства» (на базі Київського університету ім. Шевченка), «Новітні силові установки та двигуни» (м. Запоріжжя). У Львівській області поряд з іншими

кластерами працюють два інноваційні це – кластер «Біотехнології» та кластер «Бізнес послуг» (розвитку IT-технологій).

Перевага створення інноваційного кластеру полягає у тому, що в ньому здійснюється весь цикл інноваційного процесу від ідеї до реалізації інноваційної продукції. Слід зазначити, що кластер може бути ефективним, коли враховує особливості ринкового розвитку і створюється за ініціативою низу, тобто самі підприємства приходять до необхідності об'єднання у кластер. Проте, об'єднання підприємств у кластер потребує сприяння і участі місцевих органів влади, так як вимагає ґрунтовного аналізу ринку, фінансового стану потенційних учасників, географічних кордонів кластеру; виявлення оптимальної структури кластера, перспектив його розвитку та впливу на соціальний розвиток регіону; розвиненості інфраструктури тощо. Тому формування інноваційного кластеру в регіоні потрібно проводити послідовно при підтримці регіональних органів влади за наступними етапами:

- виявлення перспективних видів продукції, що виробляються підприємствами регіону на основі їх частки у світовому, регіональному виробництві;
- вивчення тенденції ринків за обраним переліком продукції (прогнозування динаміки цін та обсягів виробництва товарів та послуг);
- аналіз показників фінансового стану та ефективності підприємств, здатних створити ядро кластеру;
- аналіз наявності ресурсів (сировинних, фінансових, інформаційних, інтелектуальних) для розвитку кластера і можливостей їх забезпечення;
- аналіз забезпеченості потенційних кластерів відповідною інфраструктурою і можливості для створення відсутніх її елементів;
- виявлення рівня взаємодії потенційних учасників кластера (на основі анкетного опитування керівників задіяних підприємств).

Фінансування створення кластеру може здійснюватися як з інвестицій його учасників, так і з бюджетних ресурсів регіонів та держави. Основними засобами залучень інвестицій можуть бути пріоритетні інвестиційні проекти та проекти державно-приватного партнерства.

Зусилля державних та регіональних органів влади повинно бути спрямовано не на підтримку окремих підприємств та галузей, а на розвиток взаємовідносин: між постачальниками і споживачами, між кінцевими споживачами і виробниками, між самими виробниками і урядовими інститутами. Важливим інструментом стимулювання розвитку кластерів є сприяння збуту продукції, що виробляється кластером через систему державних та муніципальних замовлень.

Перспективною формою взаємодії підприємств є створення стратегічних альянсів. Такі об'єднання створюють можливості спільного використання ресурсів для досягнення стратегічних цілей. Найбільш поширеними цілями формування підприємствами стратегічних альянсів є: освоєння нових видів виробничої діяльності; розробка та освоєння нових

технологій, вихід на нові ринки збуту, товарні ринки тощо. У таких об'єднаннях можуть співпрацювати не лише постачальники та замовники, але і підприємства, що працюють у непов'язаних галузях, підприємств-конкуренти.

Підвищення інноваційної активності суб'єктів господарювання має стати важливим завданням регіональних органів влади. Як показує вітчизняний досвід, ефективним кроком у цьому напрямку є прийняття комплексних програм інноваційного розвитку регіонів. Такі програми уже створені у ряді областей України, таких як Дніпропетровська, Чернігівська, Черкаська, Рівненська та ін. На Львівщині, на жаль, такої програми немає, є лише програми які охоплюють окремі аспекти інноваційного розвитку. Проте, наявність програми дозволила би вирішувати проблеми інноваційного розвитку в контексті проблем всього господарства області.

Програма повинна враховувати особливості економічного розвитку Львівської області, зокрема пріоритетні напрями розвитку, наявність високого рівня інтелектуального та кадрового потенціалу, необхідність технічного, технологічного переоснащення існуючих підприємств та сприяти використанню інтелектуального капіталу в інтересах розвитку реального сектора економіки області. Програма повинна містити повний перелік заходів по здійсненню інноваційної діяльності в області, джерела та обсяги фінансування, терміни виконання, список відповідальних за виконання завдань.

При відборі проектів, які будуть реалізовуватися в

рамках такої програми потрібно керуватися наступними вимогами:

- проект повинен реалізовуватися в одній з пріоритетних галузей економіки області, зокрема на Львівщині однією з таких галузей має стати ІТ-галузь;
- забезпечувати позитивний бюджетний ефект від його реалізації;
- реалізація проекту повинна забезпечувати створення нових робочих місць.

До основних джерел фінансування слід віднести кошти державного, обласного бюджетів, а також позабюджетних фондів. Обласні органи влади повинні нести повну відповідальність за цільове використання фінансових ресурсів на інноваційний розвиток, передбачених програмою.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Підвищити ефективність управління можливо тільки з застосуванням відповідних заходів інноваційного спрямування, які спроможні збільшити податкові надходження до регіональних бюджетів і забезпечувати розвиток високотехнологічних галузей.

Подальші дослідження будуть спрямовані на формування рекомендацій прикладного характеру, спрямованих на підвищення рівня конкурентоспроможності провідних галузей та сфер діяльності Львівської області в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабакин, О. С. Статистика развития ИТ-рынка в США, Украине и мире / О. С. Бабакин // Статистика Украины. – 2013. – №1. – С. 22-26.
2. Прогнози розвитку ІТ-галузі. Журнал Forbes [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.forbes-ua/ua/biznes>.
3. Матвійшин, Е. Г. Институциональная поддержка украинских сельскохозяйственных производителей в условиях изменений экспортных ориентиров / Ye. H. Matviyishyn // Institutional framework for the functioning of the economy in the context of transformation: Collection of scientific articles. – Montreal, Canada: Publishing house «BREEZE», 2015. – Р. 64-69.
4. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dkni.gov.ua.
5. Попри всі бурі: чому ІТ-сектор претендує на роль флагмана української економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/-/397906/popry-vsi-buri>.
6. Зовнішня торгівля Львівщини. Статистичний збірник / Головне управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stat.lviv.ua>.
7. ІТ-Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.itukraine.org.ua/object.-286/>
8. Рибіна, Л. О. Кластер як фактор підвищення інноваційності регіону / Л. О. Рибіна // Економічний простір. – 2009. – №22/2. – С. 230-235.

REFERENCES

1. Babakin, O. S. (2013). Statystyka rozvytku IT-rynku v SShA, Ukrai'ni j sviti. Statystyka Ukrai'ny, 1, 22-26.
2. Progozy rozvytku IT-galuzi. Retrieved from <http://www.forbes-ua/ua/biznes>.
3. Matvii'shyn, E. G. (2015). Ynstytuciina pidtrymka ukrai'nskykh sil'skogospodars'kyh vyrobnykiv v umovah zminy eksportnykh orijentyriv. Institutional framework for the functioning of the economy in the context of transformation: Collection of scientific articles. Montreal, Canada: Publishing house «BREEZE».
4. Strategija innovacijnoho rozvytku Ukrai'ny na 2010-2020 v umovah globalizacijnykh vyklykiv. Retrieved from www.dkni.gov.ua.
5. Popry vsi buri: chomu IT-sektor pretenduje na rol' flagmana ukrai'ns'koj ekonomiky. Retrieved from <http://news.finance.ua/ua/-/397906/popry-vsi-buri>.

6. Zovnishnja torgivlja L'vivshhyny. Retrieved from <http://www.stat.lviv.ua>.

7. IT-Ukrai'na Retrieved from <http://www.itukraine.org.ua/object.-286/>

8. Rybina, L. O. (2009). Klaster jak faktor pidvyshhennja innovacijnosti regionu. Ekonomichnyj prostir, 22/2, 230-235.

Футало Юрий Ростиславович. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ К ПОВЫШЕНИЮ ЭФФЕКТИВНОСТИ ВЛИЯНИЯ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ НА РАЗВИТИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ СТРУКТУРЫ ЭКОНОМИКИ

Для Украины интеграция в мировую экономическую систему – это путь модернизации экономики, привлечения иностранных инвестиций и новейших технологий, формирования конкурентных преимуществ отечественного товаропроизводителя, интеграция в мощные европейские цепочки добавленной стоимости, возможности выхода на новые рынки. Цель статьи – исследовать и внести определенные уточнения в концептуальные подходы к повышению эффективности влияния интеграционных экономических процессов на развитие экономики Украины. В процессе исследования используются общенаучные методы исследования: статистический, методы обобщения, метод сравнения и т.д. В статье рассмотрено концептуальные подходы модернизации национальной экономики на примере Львовской области. Определены приоритетные отрасли и пути достижения их эффективности вследствие процессов экономической интеграции, открытости национальной экономики и вхождения ее в европейское пространство. Определены приоритетные направления развития отраслей экономики с одной стороны, стимулирование и государственной поддержки высокотехнологичных отраслей, а с другой – разработка соответствующей политики развития низко-технологических отраслей, направленной на повышение их инновационной активности и внедрение новых инновационных технологий. Львовская область относится к типу экономики ориентированной на сферу услуг, в связи с этим в статье предлагаются такие концептуальные направления преобразований в реальном секторе экономики, что обеспечивают внедрение инновационных подходов через стимулирование и государственную поддержку высокотехнологичных отраслей, и – выработку соответствующей политики развитию низко-технологических отраслей, направленных на повышение их инновационных технологий. Отмечается, что повысить эффективность управления возможно только с применением соответствующих мер инновационного направления, которые способны увеличить налоговые поступления в региональные бюджеты и обеспечивать развитие высокотехнологичных отраслей. Дальнейшие исследования будут направлены на формирование рекомендаций прикладного характера, направленных на повышение уровня конкурентоспособности основных отраслей и сфер деятельности Львовской области в условиях углубления интеграционных процессов.

Ключевые слова: интеграция, концептуальный подход, национальная экономика, эффективность интеграционных экономических процессов

Futalo Yuriy R. CONCEPTUAL APPROACHES TO INCREASING THE EFFECTIVENESS OF ECONOMIC PROCESSES INTEGRATION ON THE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY STRUCTURE

For Ukraine, integration into the world economic system is a way of modernizing the economy, attracting foreign investment and the latest technologies, forming the competitive advantages of the international commodity producer, integrating into powerful European chains of added value, the possibility of entering new markets. The purpose of the paper is to investigate and make some clarifications in the conceptual approaches to improving the effectiveness of the integration economic processes on the development of the Ukrainian economy. The general scientific methods of research have been used in the course of the research: statistical methods, generalization methods, comparison method, etc. The article deals with the conceptual approaches of modernization of the national economy on the example of the Lviv region. Priority sectors have been identified and ways to achieve their effectiveness due to the processes of economic integration, openness of the national economy and its entry into the European space. The priority directions of development of some branches of economy on the one hand, stimulation and state support of high-tech branches are determined, and on the other hand, the development of appropriate policies for the development of low-tech industries aimed at increasing their innovation activity and the introduction of new innovative technologies. Lviv region is related to the type of the economy oriented to the sphere of services, taking into account in this article the following conceptual directions of transformations in the real sector of the economy, applying the innovative approach through stimulation and state support of high-tech industries have been offered, and - development of the corresponding policy for the development of low-tech industries, aimed at improving their innovative technologies. It has been noted that improving the efficiency of management is possible only with the use of appropriate innovative measures that are able to increase tax revenues to regional budgets and ensure the development of high-tech industries. Further research will be aimed at developing recommendations of an applied nature aimed at increasing the competitiveness of leading industries and areas of activity in the Lviv region in conditions of deepening of European integration processes.

Key words: integration, conceptual approach, national economy, efficiency of integration economic processes.

Одержано 25.03.2018 р.

Черленяк Іван Іванович,

*д.н.держ.упр., професор, завідувач кафедри бізнес-адміністрування, маркетингу та менеджменту,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,*

Проскура Володимир Федорович,

*д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту та управління економічними процесами,
Мукачівський державний університет,*

Шелемба Михайло Михайлович,

*к.п.н., доцент кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПІДТРИМКА ТРАНСФЕРУ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В КРАЇНАХ ЄС: ДОСВІД ТА ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто актуальну на даному етапі розвитку національного господарства проблему трансферу технологій та загострено увагу на необхідності отримання комерційного ефекту від цього виду діяльності в Україні. Наша держава стоїть перед вибором раціонального вітчизняного сценарію науково-технологічного розвитку: створення власних новітніх технологій, придбання закордонних сучасних розробок або ж комбінація цих шляхів. Необхідність ризиків вибору «спрошується» завдяки можливостям застосування такої управлінської альтернативи, як трансферу технологій. Метою статті є аналіз досвіду європейських країн в організації інфраструктури трансферу технологій та вивчення можливості його застосування в Україні. Наукова новизна проведеного дослідження полягає в систематичному аналізі досвіду трансферу технологій у окремих країнах Європейського Союзу, що дало можливість узагальнити джерела формування конкурентних переваг фірм цих країн у міжнародному технологічному трансфері, виділити найбільш успішні альтернативи та внести окремі пропозиції щодо адаптації їх до сучасних українських реалій. У статті ідентифіковано характерні особливості функціонування вже існуючих на даний момент вітчизняних та деяких закордонних організацій, робота яких спрямована на обмін технологічними знаннями та підтримку інноваційної діяльності. На основі вивчення закордонних літературних джерел виявлено, що поряд з дією наднаціонального нормативно-правового регулювання процедур трансферу технологій в ЄС фінансове забезпечення науково-дослідних розробок здійснюється через різні рамкові програми. В результаті узагальнення практичного досвіду країн ЄС, зокрема Швеції, Фінляндії, Німеччини, щодо особливостей нормативно-правового регулювання та інституційного забезпечення трансферу технологій зроблено висновок про необхідність пришвидшення створення в Україні дієвої інфраструктури мереж і центрів трансферу технологій різних рівнів підпорядкування та фінансування, яка б сприяла розповсюдженню а також впровадженню інновацій на комерційній основі. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на розробку ефективної моделі діяльності української мережі трансферу технологій та ефективного механізму інтеграції України у глобальну систему міжнародного технологічного трансферу.

Ключові слова: трансфер технологій, трансфер знань, інноваційні релей-центри, інноваційні центри підприємництва.

ВСТУП

Постановка проблеми. За останні роки все більш помітним став перехід економіки розвинутих капіталістичних країн до нового типу. Спостерігається становлення та формування там нових бізнес-систем, заснованих на нововведеннях та інноваціях, що, своєю чергою, забезпечують якісно нове економічне зростання.

На сучасному етапі розвитку суспільних та соціально-економічних відносин значення матеріального капіталу в виробничій функції розвинутих економік дещо знижується. Натомість все більше значення набувають «практично необмежені» за своєю сутністю динамічні інтелектуальні та інформаційні ресурси. Економіка України живе технологічним та інтелектуальним резервом, напрацьованим в основному в минулому столітті. Це стало бар'єром економічного зростання національної економіки. Тому невідкладно вітчизняним фахівцям з управління, адміністрування, економіки, членам Уряду

та іншим стейкхолдерам необхідно шукати відповіді на сучасні виклики, що пов'язані із цілеспрямованою розробкою та впровадженням у життя такої науково-технічної стратегії, яка дасть можливість за рахунок впровадження інноваційних розробок вийти на якісно новий рівень вітчизняної виробничої функції.

У зв'язку з цим зараз вкрай актуальним є вибір раціонального вітчизняного сценарію науково-технологічного розвитку: створення власних новітніх технологій, придбання закордонних сучасних розробок або ж комбінація цих шляхів. Необхідність ризиків вибору немов «спрошується» завдяки можливостям застосування такої управлінської альтернативи як трансферу технологій. Адже так ми формально легко можемо одночасно отримати доступ і до матеріальних активів у вигляді техніки та обладнання, і набути право користування матеріальними ресурсами – об'єктами промислової власності, об'єктами інтелектуальної власності, ноу-хау та ін.. Проте, така управлінська альтернатива лише формально проста: процес трансферу технологій має свої іманентні ступені

складності, без вивчення та використання яких неможливо отримати економічну ефективність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Науково-теоретичні основи діяльності вітчизняної інноваційної інфраструктури сформовані такими вченими, як: О. І. Амоша, В. М. Геєць, Є. С. Годунова, В. П. Ільчук, І. О. Іртишева, А. І. Сидорова, В. П. Семиноженко, В. П. Соловійов, М. Г. Чумаченко та інші. Незважаючи на глибину проведених теоретичних досліджень, відсутність дієвої сучасної інноваційної інфраструктури трансферу технологій в Україні залишає ще багато недосліджених проблем.

Постановка завдання (мета статті). Метою статті є аналіз досвіду організації сучасної інноваційної інфраструктури трансферу технологій європейських країн та розробка основних функціональних альтернатив розвитку інноваційної інфраструктури України з урахуванням європейського досвіду та можливості комерціалізації інноваційного процесу.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інноваційна інфраструктура національної економіки перебуває у стадії формування, тому вимагає розроблення термінових заходів щодо інтеграції її суб'єктів до світової економічної системи. Рівень успішності здійснення інноваційного процесу для наздоганяючих економік визначається ефективністю його основного правового та управлінського інструменту – трансферу технологій.

Трансфер технологій виступає в якості одного з провідних напрямків науково-технічної політики всіх розвинених країн світу і забезпечує їх прискорений розвиток. Але в межах групи розвинених економік він відбувається на паритетних засадах на основі відносних переваг спеціалізації технологічних сфер. В умовах диспаритету економічного та технологічного устроїв країн виникають труднощі забезпечення ефективності комерційної віддачі. Далі дослідимо причини та наслідки цього феномену та намітимо шляхи вирішення проблеми комерційної віддачі трансферу технологій для українського бізнесу.

Ключовою іманентною особливістю трансферу технологій є необхідність поєднання двох абсолютно полярних галузей: практичного бізнесу та «високої» науки. Практика показує, що основою комерційного успіху трансферу технологій можна вважати фінансове і правове забезпечення науково-інноваційної сфери, в тому числі в сфері комерціалізації знань (технологій). У світі створена вже велика кількість організацій, діяльність яких переважно спрямована саме на інформаційну та організаційну підтримку інноваційної діяльності, обмін знаннями та досвідом. Найбільш поширеними з них є [10-13]:

– Європейська мережа бізнес-інноваційних центрів (EBN), яка об'єднує близько 160 інноваційних бізнес центрів (БІЦ) та подібних їм організацій – таких, як інкубатори, інноваційні центри підприємництва;

– Мережа інноваційних релей-центрів (Innovation Relay Centers Network);

– Мережа «Інноваційні регіони Європи» (Innovation Regions in Europe Network);

– Європейська асоціація трансферу технологій, інновацій і промислової інформації (The European Association of Technologies, Innovation and Industrial Information);

– Асоціація Європейських професіоналів трансферу науки й технологій (Association of European Science & Technology Transfer Professionals – ASTP);

– Українська асоціація бізнес-інкубаторів і інноваційних центрів (УАБІ ІЦ);

– Міжнародний центр наукової й технічної інформації (МЦНТИ);

– Міжнародний інноваційний центр технологічного й гуманітарного співробітництва (МІЦТГС);

– Російська мережа трансферу технологій (Russian Technology Transfer Network – RTTN);

– Українська мережа трансферу технологій (Ukrainian Technology Transfer Network – UTTN);

– Національна мережа трансферу технологій (National Technology Transfer Network – NTTN);

– Українська інтегрована система трансферу технологій (УІСТТ);

– Консорціум EEN-Україна, діяльність якого координує Український фонд підтримки підприємництва;

– Український інститут науково-технічної та економічної інформації (УкрІНТЕІ);

– Консорціум EEN- Україна.

Європейський Союз є одним із світових лідерів в сфері досліджень та інновацій і як наднаціональне об'єднання має достатньо ефективний механізм наднаціонального регулювання трансферу технологій. Окрім цього, в країнах ЄС додатково «працює» національне законодавство щодо регламентування певних аспектів за даним питанням, також впроваджено регіональний рівень підтримки.

Розглянемо основні положення *наднаціонального* нормативно-правового регулювання процедур трансферу технологій в Європейському Союзі.

Вивчення наукових матеріалів, законодавчих та програмних документів дозволяє відзначити, що регламентування цього питання на рівні ЄС забезпечується за трьома основними аспектами. Зокрема, за напрямком договірних взаємовідносин в сфері використання трансферу технологій, за напрямком створення системи стимулюючих заходів щодо посилення процедури трансферу знань на рівні країн-членів (табл. 1), за напрямком розвитку інфраструктури трансферу технологій на національних рівнях. Другий та третій напрямки регулювання забезпечені відповідними стратегіями та програмними документами. А саме, на наднаціональному рівні координація інноваційної діяльності здійснюється в рамках комплексних стратегій розвитку («Європа-2020»), в яких враховується розвиток науково-технічної сфери.

Також в ЄС діють процедури фінансового забезпечення науково-дослідницьких розробок. Вони здійснюються в країнах Європейського Союзу через рамкові програми, серед яких вагоме місце посідає програма «Горизонт-2020». Ця програма в країнах ЄС

почала реалізовуватись в 2014 р., вона націлена на забезпечення розробки та розвитку інновацій та наукових досліджень. Аналіз свідчить, що основна

концепція даної програми полягає в створенні в Європейському Союзі конкурентоспроможної та ефективної економіки, створеної на знаннях [15].

Таблиця 1

Основні напрямки наднаціонального регулювання трансферу технологій в країнах ЄС
(складено за матеріалами [3; 5; 8])

№ п/п	Назва напрямку	Характеристика напрямку наднаціонального регулювання трансферу технологій в країнах ЄС
1	Визначення умов укладання договорів про надання патентних ліцензій, ліцензій на використання ноу-хау антимонопольним законодавством	Діє в ЄС з 1962 р. і за станом на 31.12.2016 р. час регулюється Регламентом Комісії ЄС № 772/2004 від 27 квітня 2004 р. про застосування ст. 81 (3) Договору щодо категорій угод про передачу технологій
2	Формування інфраструктури трансферу технологій у державах-членах	Комплексні стратегії розвитку («Європа-2020»). Рамкові програми («Горизонт-2020»).
3	Запровадження системи заходів щодо посилення в ЄС трансферу знань	Державне стимулювання об'єднань компаній та інноваційних центрів шляхом створення стратегічних альянсів. Серед прикладів: EUREKA та COST. Заходи щодо усунення відмінностей в сфері інноваційної діяльності на національних рівнях регулюються: - програмами; - спеціальними центрами із розповсюдження інновацій (IRC), які надають послуги з інноваційної підтримки

За даними табл. 1 можна відзначити, що в рамках ЄС існує тенденція стимулювання об'єднання дослідницьких центрів та компаній шляхом створення стратегічних альянсів. Серед прикладів відмітимо програми EUREKA і COST, які визначають здійснення співробітництва в сфері високих технологій та промислових досліджень. Зокрема:

– програма EUREKA була створена для ліквідації та зменшення рівня відставання країн ЄС від Японії та США в сфері науки та техніки. Вона охоплює сфери інформаційних технологій, телекомунікацій та зв'язку, медицини та біотехнологій, електроенергетики, перспективних матеріалів, транспортних технологій, лазерної техніки, робототехніки та промислової автоматизації, навколишнього середовища та лазерної техніки;

– вивчення аналітичних матеріалів [20] показує, що COST (COoperation in Science and Technology) є міждержавною програмою, яка націлена на здійснення координації досліджень на рівні Європи. Ця програма була започаткована в 1971 р., а в 2013 р. змінився її юридичний статус, і вона стала функціонувати в рамках міждержавної некомерційної асоціації. Фінансування вказаної програми здійснюється Європейською комісією за рахунок бюджетних коштів Рамкових програм ЄС. Обсяг загального бюджету програми COST на період 2014-2020 рр. дорівнював 0,3 млрд. євро. На цей період передбачено фінансування вказаної програми за рахунок Рамкової програми ЄС з науки та інновацій «Горизонт-2020».

Як було зазначено в табл. 1, в ЄС на наднаціональному рівні використовуються програми щодо усунення відмінностей в сфері інноваційної діяльності на національних рівнях. В даному контексті слід відмітити програму «Мережа інноваційних регіонів» (Forum of Innovation Regions). Також вказана

функція покладена на спеціальні центри із розповсюдження інновацій (IRC) (Innovation Relay Centres), що надають послуги з інноваційної підтримки. Як зазначає Є. Ю. Горбатенко, ключовою роллю вказаних програм є: обмін досвідом з впровадження та розробки інновацій; можлива підтримка інноваційної економіки, зокрема в сфері управління інтелектуальною власністю; впровадження результатів науково-дослідних та конструкторських робіт в практику бізнесу [4].

Окрім регулювання трансферу технологій на наднаціональному рівні в кожній країні ЄС використовується механізм державного регулювання щодо цього аспекту, зокрема, використовується прямий та непрямий вплив.

Вважаємо за доцільне насамперед розглянути інноваційну модель розвитку трансферу технологій, яка використовується в Швеції (табл. 2).

Як бачимо у Швеції використовується непряме регулювання вказаної сфери. Тобто держава створює умови та сприяє розвитку інноваційної економіки. Особливу увагу потрібно звернути на те, що у фінансування національної науки та університетських наукових досліджень вагомий участь приймають приватні фонди та некомерційні організації, а держава у свою чергу спонукає їх до цього відповідними преференціями. Таким чином політика уряду Швеції орієнтована на посилення конкурентних позицій країни, зокрема, в області технологій. За твердженням дослідників, непряма форма впливу досягається шляхом використання наступних методів:

– сприяння розвитку незалежних досліджень. Передбачається, що державні структури повинні сприяти незалежним дослідникам розробляти найбільш пріоритетні напрямки розвитку НДДКР, при цьому виключають різноманітні бар'єри адміністративного характеру, які б заважали науково-дослідницькій

роботі;

– здійснення підтримки науково-технічних розробок, конкурентоспроможних на світовому рівні;

– забезпечення співпраці всіх зацікавлених сторін в цілях реалізації інноваційного розвитку економіки країни.

Таблиця 2

Інноваційна модель розвитку трансферу технологій, яка використовується в Швеції (складено за матеріалами [1; 10])

№ п/п	Назва показника	Характеристика
1	Джерело фінансування науки	Приватні фонди та інші некомерційні організації – 32,3%. Промисловість – 67,7%.
2	Джерело фінансування досліджень, які здійснюються університетами	Приватні фонди та інші некомерційні організації – 15%. Інші суб'єкти – 85%
3	Джерело фінансування науково-дослідних та конструкторських робіт	Державний бюджет. 13% від загальних витрат на науково-дослідні та конструкторські роботи
4	Форма державного регулювання трансферу технологій та інноваційного розвитку	Непряма – створення нормативно-правової бази, забезпечення інфраструктури та заходів щодо сприяння розвитку суб'єктів інноваційної економіки.
5	Основні напрямки механізму державного регулювання трансферу технологій та інноваційного розвитку	1. Стимулювання розвитку пріоритетних наукових напрямів. 2. Організація технопарків. 3. Формування ефективної системи навчання та перекваліфікації персоналу шведських компаній

За статистичними даними, державне фінансування науково-дослідницького бюджету країни реалізується за такими основними напрямками: біотехнології, біологія, медицина; інформаційно-комунікаційні технології, екологія, стійкий розвиток та клімат-контроль [1; 10].

Серед ключових особливостей Швеції, які забезпечують ефективність трансферу технологій, вчені та аналітики виділяють наступні [1; 5; 10]:

– високий ступінь розвитку венчурного інвестування;

– висока якість освіти та ступінь кваліфікації осіб, зайнятих в сфері інноваційних технологій;

– надання податкових пільг, які стимулюють залучення в приватний сектор зарубіжних фахівців з високим рівнем кваліфікації;

– створення повного інноваційного комплексу (ланцюга) (об'єднання центрів трансферу

технологій), яке націлене на реалізацію інноваційних проектів від стадії розробки до впровадження на малому підприємстві із значними перспективами зростання.

Завдяки успішній нормативно-правовій та інституційній базі Швеція демонструє високі економічні показники. Зокрема, значними можна вважати надходження в державний бюджет від експорту патентів та ліцензій за період 2001-2015 рр. (табл. 3).

За даними, наведеними у табл. 3 та з рис. 1, видно, що за період 2001-2015 рр. показник надходжень у бюджет Швеції від експорту ліцензій та патентів з року в рік зростає і в 2015 р. склав 95576 млн. євро. За останні десять років ріст склав 133.3 %. Незважаючи на те, що цей показник у 1,36 рази менший, аніж у США, все одно країна має високі конкурентні позиції за цим напрямком на світовому рівні. Це забезпечено завдяки сприятливим умовам, які створені державою на законодавчому та інституційному рівнях.

Таблиця 3

Надходження в бюджет Швеції доходів від експорту ліцензій та патентів за період 2001-2015 рр.*

Показник	Роки							
	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015
Надходження у бюджет від експорту ліцензій та патентів, тис. євро	75135	71953	71701	78352	80464	82066	85934	95576

*складено за даними Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [22]

Окрім того, у Швеції достатньо успішно використовується венчурне фінансування. Вагому допомогу в здійсненні комерціалізації інноваційних результатів здійснюють різні структури та організації, що займаються сприянням процесу трансферу технологій на різних стадіях. Зокрема, є такі організації як Інноваційний міст (The Innovation Bridge), ALMI-бізнес-партнерство (ALMI Business Partner, Промисловий фонд (The Industrial Fund), Агентство з

інвестицій Швеції (The Invest in Sweden Agency, ISA) [1].

Таким чином основними учасниками ринку трансферу технологій Швеції є бізнес-структури, державні організації та університети, які спільними зусиллями сприяють впровадженню інновацій в тих або інших кластерах [7].

Більшість вчених, фахівців відмічають унікальність «шведської моделі» інноваційної

економіки, в тому числі в сфері трансферу технологій. Автори відмічають, що «унікальність» забезпечується дуже високим рівнем освіти, високою кваліфікацією кадрів, які за рахунок швидкого і вдалого впровадження інновацій у всі сфери забезпечують досягнення значних успіхів у розвитку економіки країни в цілому.

У призмі потреб розвитку вітчизняних механізмів активізації впровадження інновацій також заслуговує на увагу досвід нормативно-правового регулювання та інституційного забезпечення трансферу технологій Фінляндії.

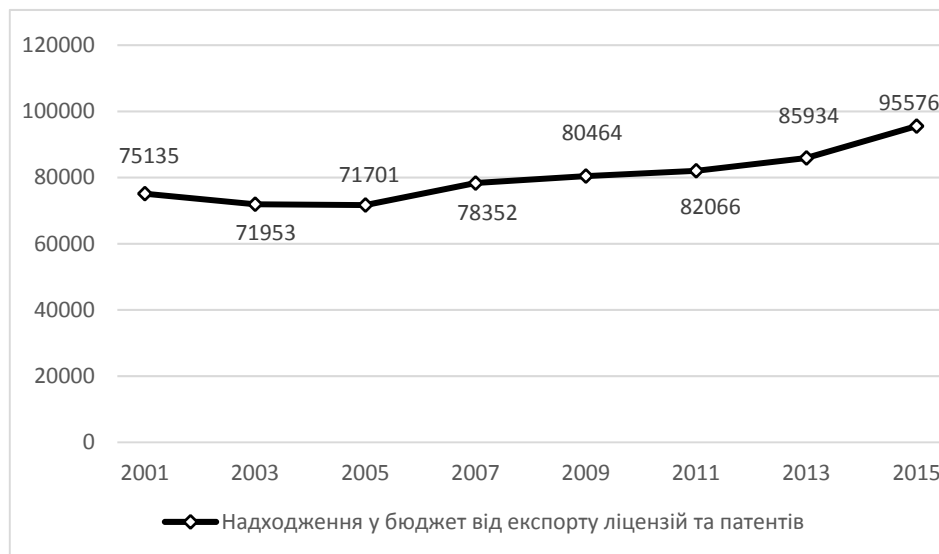


Рис. 1. Динаміка надходжень у бюджет Швеції доходів від експорту ліцензій та патентів за період 2001-2015 рр.

Зокрема, в країні, окрім наднаціонального, впроваджено [23]:

- національний рівень підтримки інновацій. А саме, на національному рівні підтримка інноваційного розвитку здійснюється Радою науково-технологічної політики (STPC). Ця структура виступає у якості вищого урядового органу, який відповідає за координацію та стратегічний розвиток науково-технологічної політики Фінляндії. Рада науково-технологічної політики приймає участь в розробленні проектів законів у сфері, яка стосується організації, просування і реалізації технологій, сприяє формуванню в країні сприятливого інвестиційного клімату та інфраструктури розвитку трансферу технологій;

- регіональний рівень підтримки інноваційної діяльності. На регіональному рівні підтримка інновацій забезпечується центрами компетенцій (National Centre of Expertise), які сприяють об'єднанню різних бізнес-інститутів та дослідницьких установ, які працюють над розробкою та поширенням одних і тих же технологій. Вказані центри забезпечують сприяння в пошуку людських та матеріальних ресурсів для забезпечення комерціалізації технологій.

Здійсненням підтримки комерціалізації інновацій займаються також Міністерство освіти, Фінський національний фонд досліджень і розробок SITRA і Національне технологічне агентство TEKES (агентство з фінансування технологій і інновацій Фінляндії). Зокрема, TEKES забезпечує здійснення підтримки фінським компаніям з трансферу різних ідей в бізнес за допомогою фінансування НДДКР і надання послуг експертів. TEKES забезпечує підтримку сучасним зростаючим наукомістким та перспективним в майбутньому галузям промисловості, але в той же час сприяє підтримці конкурентоспроможності базових

галузей промисловості.

Отже, завдяки достатньо сприятливому правовому та інституційному забезпеченню Фінляндія досягла високих результатів в галузі трансферу технологій.

Не можна оминати німецький досвід трансферу технологій, який характеризується різноманітністю інституцій, які забезпечують комерціалізацію в даній сфері.

За свідченням дослідників, Німеччина займає провідні позиції у сфері ефективного впровадження інноваційних технологій. Цьому сприяють як широка науково-дослідницька база, так і висока якість освіти, кваліфікації кадрів, інституційне забезпечення і механізм непрямого державного регулювання вказаної сфери. В країні створена велика кількість установ, які здійснюють автономну діяльність, безліч різних форм сприяння інновацій. Німеччина не використовує прямого втручання держави в організацію науково-дослідницької діяльності, країни, законодавча база обмежує можливості прямого федерального впливу на вибір напрямків науково-дослідницьких робіт, що створює великі наукові перспективи для самостійного вибору проектів, які можуть бути використані для цілей бізнесу.

Як показують аналітичні матеріали серед інструментів непрямого впливу в країні використовується низка інструментів, а саме:

- процедура фінансування інноваційної діяльності та розробок забезпечується комплексно, фінансуються короткострокові, середньострокові та довгострокові науково-дослідницькі роботи;

- існує практика заохочення деяких напрямків науково-дослідницьких робіт з боку держави. Це передбачає участь держави у пошуку

зовнішніх джерел фінансування проєктів. В цьому контексті слід виділити приклад фінансування прикладних досліджень інститутів товариства Фраунгофера;

– в країні заборонено пайове державно-приватне фінансування, яке широко застосовується в США;

– держава сприяє створенню спільних наукових консорціумів промислових компаній на базі наукових товариств та бізнес-структур. Як приклад можна назвати:

1) Товариство Макса Планка (Max-Planck-Gesellschaft - MPG), яке здійснює фундаментальні дослідження в різних галузях гуманітарних, природних наук;

2) Товариство Фраунгофера (Fraunhofer-Gesellschaft – FhG), яке займається прикладними дослідженнями;

3) Німецьке науково-дослідницьке товариство (Deutsche Forschungsgemeinschaft – DFG) та Товариство Германа Хельмгольца (Hermann von Helmholtz-Gemeinschaft Deutscher Forschungszentren – HGF). Ці організації посідають вагомe місце в сфері науково-дослідницьких робіт Німеччини, задіяні в сфері трансферу технологій;

4) Фраунгоферовське товариство, яке складається з 58 дослідницьких центрів та забезпечує співробітництво промислових структур та науково-дослідницьких установ [1; 7].

Окремо слід відзначити, що в Німеччині визначено схему розподілу роялті відносно Товариства Макса Планка (Max-Planck-Gesellschaft – MPG) та Товариства Германа Хельмгольца (Hermann von Helmholtz-Gemeinschaft Deutscher Forschungszentren – HGF). А саме, передбачено, що винахідник, лабораторія факультет та університет (інститут) в рівних частках (33%) отримують роялті від трансферу технологій [2].

Таким чином проведене нами дослідження свідчить, що в країнах ЄС ефективно застосовуються різні форми та методи впливу на процес регулювання трансферу інноваційних технологій. Найбільш широко розповсюджений непрямий вплив, а саме: створення нормативно-правового, інституційного забезпечення,

яке у свою чергу сприяє комерціалізації процесу трансферу технологій, а в кінцевому варіанті підвищує рівень інноваційності економіки держави загалом.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Очевидним є те, що в Україні на даний час не існує єдиної впорядкованої інфраструктури мереж та центрів трансферу технологій, відсутній системний підхід до розробки нормативно-правових документів у цій сфері, існує інформаційно-комунікативний розрив між окремими міністерствами та відомствами, що ініціюють їх прийняття. Внаслідок – зростає кількість неузгоджених між собою документів. Відсутність державницького підходу, який би гарантував стабільність та відсутність змін у «правилах гри» на ринку інноваційних технологій є, на нашу думку, одною з основних перепон на шляху активного впровадження інновацій у вітчизняну економіку, а відповідно і ефективного її розвитку.

У більшості європейських країн ефективно працює механізм трансферу технологій, в основу якого покладено загальнодержавну мережу, яка через свої регіональні відділення узагальнює всю інформацію про комерційні пропозиції у сфері інноваційних технологій та сприяє їх реалізації.

Зокрема, заслуговує на увагу практика фінансової підтримки трансферу технологій яка застосовується у Швеції, Фінляндії та ФРН – органічне поєднання (у різних пропорціях) підтримки на рівні держави, регіону а також університетів та бізнес-структур. Досвід країн ЄС у сфері трансферу технологій потрібно не тільки вивчати, але і запроваджувати в Україні.

Подальші дослідження повинні бути спрямовані на пошук шляхів формування кінцевої ефективної моделі діяльності української мережі трансферу технологій та розробку ефективного механізму інтеграції України у глобальну систему міжнародного технологічного трансферу, що дасть можливість вітчизняним суб'єктам господарювання інтегруватися у транснаціональні інноваційно-технологічні ланцюги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдурахимова, Э. Н. Современные подходы трансфера технологий и коммерциализации инноваций / Э. Н. Абдурахимова, К. С. Колесникова, Н. П. Иващенко, Е. Б. Тищенко, С. А. Тищенко // Экономические науки. – 2015. – № 6(127). – С. 49-56.
2. Вильтовский, Д. М. Политика и законодательство в сфере трансфера технологий: зарубежный и национальный опыт / Д. М. Вильтовский, Е. П. Машонская, А. А. Успенский / под общ. ред. А. А. Успенского. – Минск: Ковчег, 2010. – 60 с.
3. Гончаренко, О. А. Законодавче забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності в державах – членах ЄС / О. А. Гончаренко // Право та інновації. – 2015. – № 1(9). – С. 55-61.
4. Горбатенко, Е. Ю. Стратегия инновационного развития ЕС до 2020 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.journal-discussion.ru/publication.php?id=1302>.
5. Гуцол, О. С. Стимулирование инновационной деятельности субъектов хозяйствования в странах Европейского Союза / О. С. Гуцол // Управление в социальных и экономических системах: материалы XIX международной научно-практической конференции, г. Минск, 18 мая 2010 г. / Минский ин-т управления; редкол.: Н. В. Суша [и др.]. – Минск, 2010. – С. 43-45.
6. Изюмов, Д. Б. Зарубежный опыт коммерциализации инновационных технологий / Д. Б. Изюмов, Е. Л. Кондратюк // Инноватика и экспертиза. – 2017. – Вып. 1(19). – С. 28-38.
7. Инновационная политика и региональное развитие в современном мире: сб. обзоров и рефератов / [отв.

ред. и сост.: И. Г. Животовская, Т. В. Черноморова]. – Москва: ДМК Пресс, 2011. – 197 с.

8. Капіца, Ю. М. Правове регулювання передачі технологій в Європейському Союзі / Ю. М. Капіца // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. Міжнародні відносини. – 2009. – № 37. – С. 63-66.

9. Литвин, І. В. Використання трансфертного потенціалу провідними дослідницькими університетами США / І. В. Литвин // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2013. – № 769. – С. 167-174.

10. Лысенко, В. Предпосылки и методологические основы создания и развития на Украине сети трансфера технологий / В. Лысенко, С. Егоров // Математичні машини і системи. – №1. – 2008. – С. 46-51.

11. Лучко, М. Л. Развитие инноваций в Швеции: традиции, современность и будущее / М. Л. Лучко // Научные исследования экономического факультета. – 2010. – №1. – С. 32-53.

12. Мережі трансферу технологій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.knutd.com.ua/transfer/trans_ua.

13. Офіційний сайт Національної мережі трансферу технологій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nttn.org.ua>.

14. Особливості законодавства про трансфер технологій в окремих країнах світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uinte.kiev.ua/viewpage.php?page_id=538.

15. Тимофеева, Ю. В. Зарубежный опыт трансфера технологий / Ю. В. Тимофеева // Международный научный журнал «Инновационная наука». – 2015. – № 12. – С. 282-285.

16. Amgen, inc [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.amgen.com/>

17. Biogen Idec, inc [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.biogen.com/>

18. Biotechnology, Innovation and Health [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/sti/biotech/biotechnologyinnovationandhealth.htm>.

19. Celgene Corporation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ir.celgene.com/financials.cfm>.

20. COST (European Co-operation in Science and Technology) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scienceportal.org.by/cooperation/opportunities/multilateral/cost/>

21. Gilead Sciences, Inc [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://investors.gilead.com/phoenix.zhtml?c=69964&p=irol-fundsnapshot>.

22. Main Science and Technology Indicators [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MSTI_PUB.

23. Osmo Kivinen, Jukka Varelius. The Emerging Field of Biotechnology: The Case of Finland // Science, Technology, & Human Values. – 2003. – № 1. – С. 141-161.

24. Regeneron Pharmaceuticals [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.regeneron.com/>

REFERENCES

1. Abdurahimova, Je. N., Kolesnikova, K. S., Ivashhenko, N. P., Tishhenko, E. B., Tishhenko, S. A. (2015). Sovremennyye podhody transfera tehnologij i kommercializacii innovacij. Jekonomicheskie nauki, 6(127), 49-56.

2. Vil'tovskij, D. M., Mashonskaja, E. P., Uspenskij, A. A. (2010). Politika i zakonodatel'stvo v sfere transfera tehnologij: zarubezhnyj i nacional'nyj opyt. Minsk: Kovcheg.

3. Goncharenko, O. A. (2015). Zakonodavche zabezpechennja naukovo-tehnichnoi' ta innovacijnoi' dijal'nosti v derzhavah – chlenah JeS, 1(9), 55-61.

4. Gorbatenko, E. Ju. Strategyja ynnovacyonnogo razvytyja ES do 2020 goda. Retrieved from <http://www.journal-discussion.ru/publication.php?id=1302>.

5. Gucol, O. S. (2010). Stimulirovanie innovacionnoj dejatel'nosti sub#ektov hozjajstvovaniya v stranah Evropejskogo Sojuza. Upravlenie v social'nyh i jekonomicheskikh sistemah. Minsk, 43-45.

6. Izjumov, D. B., Kondratjuk, E. L. (2017). Zarubezhnyj opyt kommercializacii innovacionnyh tehnologij. Innovatika i ekspertiza, 1(19), 28-38.

7. Zhivotovskaja, I. G., Chernomorova, T. V. (Ed.). (2011). Innovacionnaja politika i regional'noe razvitie v sovremennom mire: sb. obzorov i referatov. Moskva: DМК Press.

8. Kapica, Ju. M. (2009). Pravove reguljuvannja peredachi tehnologij v Jevropejs'komu Sojuzi. Visn. Kyi'v. nac. un-tu im. T. G. Shevchenka. Mizhnarodni vidnosyny, 37, 63-66.

9. Lytvyn, I. V. (2013). Vykorystannja transfertnogo potencialu providnymy doslidnyckymy universytetamy SSHA. Visnyk Nacional'nogo universytetu «L'viv's'ka politehnika». Menedzhment ta pidpryjemnyctvo v Ukraїni: etapy stanovlennja i problemy rozvytku, 769, 167-174.

10. Lysenko, V., Egorov, S. (2008). Predposylki i metodologicheskie osnovy sozdanija i razvitija na Ukraine seti transfera tehnologij. Matematichni mashini i sistemi, 1, 46-51.

11. Luchko, M. L. (2010). Razvitie innovacij v Shvecii: tradicii, sovremennost' i budushhe. Nauchnye issledovanija jekonomicheskogo fakul'teta. 1, 32-53.

12. Merezhi transferu tehnologij. Retrieved from http://www.knutd.com.ua/transfer/trans_ua.

13. Oficijnyj sajт Nacional'noi' merezhi transferu tehnologij. Retrieved from <http://www.nttn.org.ua>.

14. Osoblyvosti zakonodavstva pro transfer tehnologij v okremyh kraj'nah svitu. Retrieved from http://www.uinte.kiev.ua/viewpage.php?page_id=538.

15. Timofeeva, Ju. V. (2015). Zarubezhnyj opyt transfera tehnologij. Innovacionnaja nauka, 12, 282-285.

16. Amgen, inc. Retrieved from <http://www.amgen.com/>
17. Biogen Idec, inc. Retrieved from <https://www.biogen.com/>
18. Biotechnology, Innovation and Health. Retrieved from <http://www.oecd.org/sti/biotech/biotechnologyinnovationandhealth.htm>.
19. Celgene Corporation. Retrieved from <http://ir.celgene.com/financials.cfm>.
20. COST (European Co-operation in Science and Technology). Retrieved from <http://www.scienceportal.org.by/cooperation/opportunities/multilateral/cost/>
21. Gilead Sciences, Inc. Retrieved from <http://investors.gilead.com/phoenix.zhtml?c=69964&p=irol-fundsnapshot>.
22. Main Science and Technology Indicators. Retrieved from https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MSTI_PUB.
23. Osmo Kivinen, Jukka Varelius (2003). The Emerging Field of Biotechnology: The Case of Finland. Science, Technology, & Human Values, 1, 141-161.
24. Regeneron Pharmaceuticals. Retrieved from <https://www.regeneron.com/>

**Черленяк Иван Иванович, Проскура Владимир Фёдорович, Шелемба Михаил Михайлович.
РЕГУЛИРОВАНИЕ И ПОДДЕРЖКА ТРАНСФЕРА ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СТРАНАХ ЕС:
ОПЫТ И ПРОБЛЕМЫ ВНЕДРЕНИЯ В УКРАИНЕ**

Статья посвящена актуальной на данном этапе развития национального хозяйства проблеме трансфера технологий и заострено внимание на необходимости получения коммерческого эффекта от этого вида деятельности в Украине. Наше государство стоит перед выбором рационального отечественного сценария научно-технологического развития: создание собственных новейших технологий, приобретение иностранных современных разработок или комбинация этих путей. Необходимость рисков выбора «упрощается» благодаря возможностям применения такой управленческой альтернативы как трансфера технологий. Целью статьи является анализ опыта европейских стран в организации инфраструктуры трансфера технологий и изучения возможности его применения в Украине. Научная новизна проведенного исследования состоит в том, что изучение опыта трансфера технологий в отдельных странах Европейского союза позволило обобщить их конкурентные преимущества в международном технологическом трансфере, выделить наиболее положительные моменты и внести отдельные предложения по адаптации их к современным украинским реалиям. В статье идентифицировано характерные особенности функционирования уже существующих на данный момент отечественных и некоторых зарубежных организаций, работа которых направлена на обмен технологическими знаниями и поддержку инновационной деятельности. На основе изучения иностранных литературных источников выявлено, что наряду с действием наднационального нормативно-правового регулирования процедур трансфера технологий в ЕС финансовое обеспечение научно-исследовательских разработок осуществляется через различные рамочные программы. В результате обобщения практического опыта стран ЕС, в частности Швеции, Финляндии, Германии, об особенностях нормативно-правового регулирования и институционального обеспечения трансфера технологий сделан вывод о необходимости ускорения создания в Украине действенной инфраструктуры сетей и центров трансфера технологий различных уровней подчинения и финансирования, которая способствовала распространению, а также внедрению инноваций на коммерческой основе. Дальнейшие исследования должны быть направлены на разработку эффективной модели деятельности украинской сети трансфера технологий и эффективного механизма интеграции Украины в глобальную систему международного технологического трансфера.

Ключевые слова: трансфер технологий, трансфер знаний, инновационные релей-центры, инновационные центры предпринимательства.

**Cherleniak Ivan I., Proscura Volodymyr F., Shelemba Mykhailo M. REGULATION AND SUPPORT OF
INNOVATION TECHNOLOGIES TRANSFER IN THE EU COUNTRIES: EXPERIENCE AND
IMPLEMENTATION CHALLENGES IN UKRAINE**

The article deals with the current problem of technology transfer at the current stage of the national economy development and emphasizes the need to obtain a commercial effect from this type of activity in Ukraine. Our state faces the choice of a rational national scenario of scientific and technological development: designing its own state-of-the-art technologies, acquiring foreign modern products, or a combining these ways. The need for selection risks is «simplified» due to the possibility to use such a managerial alternative as technology transfer. The purpose of the article is to analyze the experience of European countries in organizing technology transfer infrastructure and to study the possibility of its application in Ukraine. The scientific novelty of the research is proven by the systematic analysis of the technology transfer experience in certain countries of the European union, which made it possible to generalize the sources of the firms' competitive advantages in these countries in the field of international technological transfer, to identify the most successful alternatives and to make some proposals on their adaptation to modern Ukrainian realities. The article identifies the specific features of the functioning of existing national and some foreign organizations, which activity is currently aimed at exchanging technological knowledge and supporting innovations. On the basis of studying foreign publications, it has been discovered that, along with the effect of supranational legal regulation of technology transfer procedures in the EU, the financial provision of research and development has been carried out through various framework programs. As a result of generalizing the EU countries' practical experience, in particular that of Sweden, Finland, and Germany, regarding the

specific features of legal regulation and institutional provision of technology transfer, it has been concluded that it is necessary to accelerate the creation in Ukraine of an effective infrastructure of networks and centers for the technologies transfer at different levels of subordination and financing that would promote distribution as well as the introduction of innovations on a commercial basis. Further research should be aimed at developing an effective model of the Ukrainian technology transfer network and an effective mechanism for Ukraine's integration into the global system of international technology transfer.

Keywords: *technology transfer, knowledge transfer, innovative relay centers, business innovative centers.*

Одержано 12.04.2018 р.

РОЗДІЛ II

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 64.018

Бовш Людмила Андріївна,
к.е.н., доцент, доцент кафедри готельно-ресторанного бізнесу,
Київський національний торговельно-економічний університет
Комарніцький Ігор Олегович,
канд. культурології, доцент, декан факультету
готельно-ресторанного і туристичного бізнесу,
Київський національний університет культури і мистецтв

ОЦІНКА ЯКОСТІ ПОСЛУГ ФУДКОРТІВ У ТОРГІВЕЛЬНИХ ЦЕНТРАХ

Актуальність теми дослідження обумовлена наростаючою тенденцією диверсифікації ресторанного бізнесу і проникнення його у торговий простір бізнес-центрів, торговельно-розважальних центрів, супер- та гіпермаркетів, що потребує вивчення їхньої економічної обґрунтованості та ефективності (доцільності). Метою статті є оцінка якості послуг фудкортів та перспектив їхнього розвитку в Україні. У процесі дослідження застосовувалися загальноприйняті в економічній науці методи вивчення: абстрактно-логічний та економіко-математичного моделювання. На основі методів аналітичного маркетингу з використанням графічного векторного відображення було досліджено основні елементи формування якості ресторанних послуг фудкортів у торговельних центрах. У статті визначені переваги та недоліки розміщення фудкортів у торговельних центрах, визначено та оцінено якість надання ними ресторанних послуг. Наукова новизна дослідження полягає в дослідженні інноваційних концепцій ресторанних закладів (фудкортів), обґрунтуванні критеріїв якості їхніх послуг, а також конгломерації отриманих оцінок у побудові вектора якості. Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони дають теоретичні передумови формування конкурентоспроможних форматів ресторанних закладів. Наведені порівняльні характеристики умов діяльності фудкортів демонструють перспективність диверсифікації ресторанного бізнесу у зонах гарантованого підвищеного трафіку – торговельних центрах. На основі вивчення критеріїв оцінки якості послуг фудкортів стандартизованого столичного торговельного центра сформовано вектори якості різних ресторанних концептів. Дані аналізу показали, що споживачі обирають заклад в основному за впізнаваністю торгової марки та зручністю розташування у фудзоні торговельного центру. Тому запропоновано сфокусувати зусилля власників фудкортів на управлінні якістю та впровадженні нових технологій маркетингу, що дозволять створити конкурентоспроможний ресторанний продукт, привабливий для інвестування. Таким інструментом поліпшення якості сервісу може стати метод *Mystery Shopping* («таємного покупця»), що використовується у формі довгострокових чи постійних планів контролю сервісу і мотивації персоналу в мережах сервісних програм ресторанного закладу і дозволяє оперативно виявляти недоліки.

Ключові слова: фудкорт, якість ресторанних послуг, вектор якості.

ВСТУП

Сьогодні ресторани заклади активно впроваджують інноваційні технології як у формуванні бізнес-процесів, так і продукту загалом. Це є передумовою успішності, яка напряму залежить від якості надаваних послуг та ступеню відповідності попиту споживачів. При цьому, кожен економічно активний суб'єкт приймає участь в оцінюванні якості ресторанних послуг, об'єктивно чи суб'єктивно формуючи емоційне та фізично-моральне враження. Тому постійний моніторинг якісних характеристик ресторанного продукту є важливим завданням забезпечення відповідності рівня обслуговування

певним критеріям якості. Зокрема це стосується ресторанних закладів, розміщених у зонах підвищеного трафіку – торговельних центрах, де діяльність обмежена концепцією останніх.

Постановка проблеми. Кожен торговельний суб'єкт прагне подовжити час покупки, активуючи у споживача можливість витратити більше коштів. Сприяє цьому забезпечення фізіологічних потреб харчування, що організовуються так званими «фудкортами» – зонами, де пропонуються на єдиній торговельній площі різні ресторани формати. Диференціація фудкортів, при цьому, визначається типом кухні, інтер'єрним рішенням фудзони та рівнем обслуговування. Тому оцінка якості послуг таких

закладів з огляду на перспективи їхнього економічного успіху є актуальним завданням наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Функціонування фудкортів і фудхолів та якості їхніх послуг в Україні охоплені незначною науковою увагою, хоча бізнес демонструє активну зацікавленість в розвитку цього напрямку при бізнес-центрах, торговельно-розважальних центрах та супермаркетах. Серед наукових досліджень щодо якості послуг варто виділити праці Науменко М., Гури Т., Ковширко В. [1], що визначали умови досягнення шляхів підвищення якості послуг на підприємствах ресторанного господарства; Столярчука П., Сусол Н. [2] – послідовність проведення оцінки якості ресторанних послуг; Цисар А. [3] – інструменти виміру та управління якістю сервісу супер-(гіпер)маркетів; Шкабери Т. [4], де означено питання регулювання якості ресторанних послуг; Чабан О. [5], яка здійснювала їхню оцінку векторним методом та інші. Але посилення тенденцій: з боку покупця – перетворення (re-creating) досвіду покупок, з боку ресторанного агента – диверсифікації бізнесу сьогодні гостро потребують відповідних досліджень та імплементації теорії в практичну діяльність.

Мета статті (постановка завдання). В розрізі зазначених проблем метою статті є оцінка якості послуг фудкортів та дослідження перспектив їхнього розвитку. Для виконання цих завдань автором поставлено до

вирішення наступні завдання:

- визначити критерії оцінки якості послуг фудкортів у торговельних центрах (далі – ТЦ);
- оцінити умови формування зон фудкортів у вітчизняних торговельних закладах;
- визначити перспективи та тенденції розвитку фудкортів в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ресторанний двірник, або фудкорт, уперше з'явився у 1971 р. в Плімут Мітінг Молл, але через обмеженість торговельної зони та вибору меню проіснував недовго. І лише у 1974 р. успішний його аналог запрацював у торговельному центрі Парамаус-Парк в Нью-Джерсі [6]. Сьогодні концепція фудкортів у світовій практиці ресторанного бізнесу набула популярності та поглиблюється появою удосконалених вимог споживача, який прагне отримати ресторанний продукт, комплементований нейромаркетинговими елементами. Зазначені аспекти викликають потребу в аргументації доцільності розміщення такого бізнесу у вітчизняних ТЦ і визначенні критеріїв якості надаваних ними послуг.

Пропонуємо розглянути переваги та недоліки функціонування фудкортів у ТЦ, що є базисом у формуванні якісного обслуговування (табл. 1).

Таблиця 1

Оцінка переваг і недоліків фудкортів у ТЦ [7, власна розробка]

Оціночний критерій	Переваги	Недоліки
Місце розташування і гостьовий трафік	Безкоштовне і зручне паркування авто; Гарантований гостьовий трафік та можливості до одночасного здійснення покупок, відвідування кіно, ресторанного закладу покупцями	Суміжність з конкурентами
Планування і дизайн торговельної зони	Самостійні управлінські рішення; Спрощення експлуатації приміщення; Зниження бюрократичного навантаження по узгодженню архітектурно-інтер'єрних рішень	Дотримання концепту ТЦ; Кількість посадкових місць визначається розміром залу
Умови оренди	Прийнятні ставки входу в приміщення ТЦ (від 20 до 50 дол. США за кв. м); Синергія інтересів фудкорту та ТЦ; Тривалий строк дії договору (3-7 років); Значні маркетингові можливості	Специфічні, складні для виконання правила роботи; Залежність від орендодавця
Результативність	Строк окупності від 9 до 24 місяці; Мінімальні поточні витрати; Товарооборот з 1 кв. м від 50 до 200 тис. грн. у рік; Середній чек в межах 100-600 грн.	Проблемна логістика; Нав'язаний сервіс; Високі витрати на послуги клінінгових компаній; Корупція на всіх рівнях

Як видно з таблиці, переваг значно більше, ніж недоліків, під які, по суті, можна адаптуватися, хеджувати ризики та відкоригувати умови договору з ТЦ, які на 90% складені на його користь. Тому важливо опрацювання договірних умов юристом, який є фахівцем у ресторанній справі, щоб запобігти штрафних санкцій та закриттю ресторанного закладу.

Суттєвим недоліком у роботі фудкортів ТЦ є логістика: відсутність складів спричиняє додаткові витрати, пов'язані з постачанням продуктів. Тому

важливим є планування і узгодження з ТЦ графіку розвантаження автомобілів, зокрема в умовах, коли відсутній власний технічний коридор.

Інвестиційна привабливість же розміщення ресторанного закладу очевидна: при мінімальних витратах на технологічне обладнання і дизайн точки, персонал (2-4 працівника), відсутність витрат на ремонт приміщення і комунікацій очікуваний грошовий потік здатен забезпечити швидку окупність.

Так як результативність фудкорта прямо

залежить від гостьового трафіку, то оцінювання якості в площині вищезазначених перспектив і загроз бізнесу формується споживачем, що голосує за заклад середнім

розміром чека і на одну тацю може поставити страви різних закладів. Відповідно, оціночними критеріями вибору є наступні:

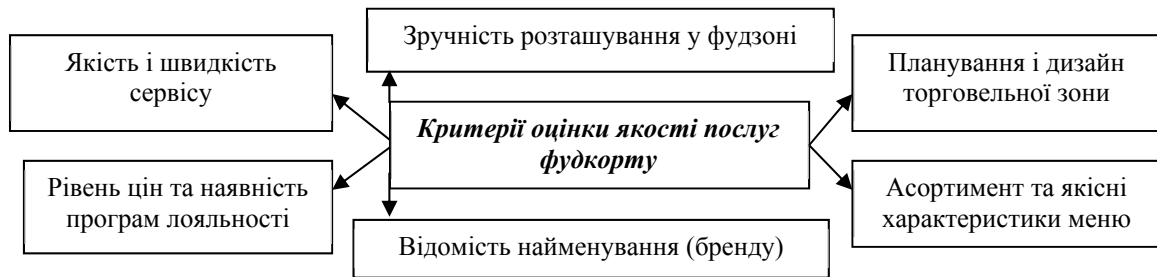


Рис. 1. Критерії оцінки якості послуг фудкортів в ТЦ

Для опрацювання зазначених на рис. 1 критеріїв та визначення якості ресторанних послуг фудкортів

типового столичного ТЦ застосуємо наступний алгоритм (рис. 2) [2; 5]:

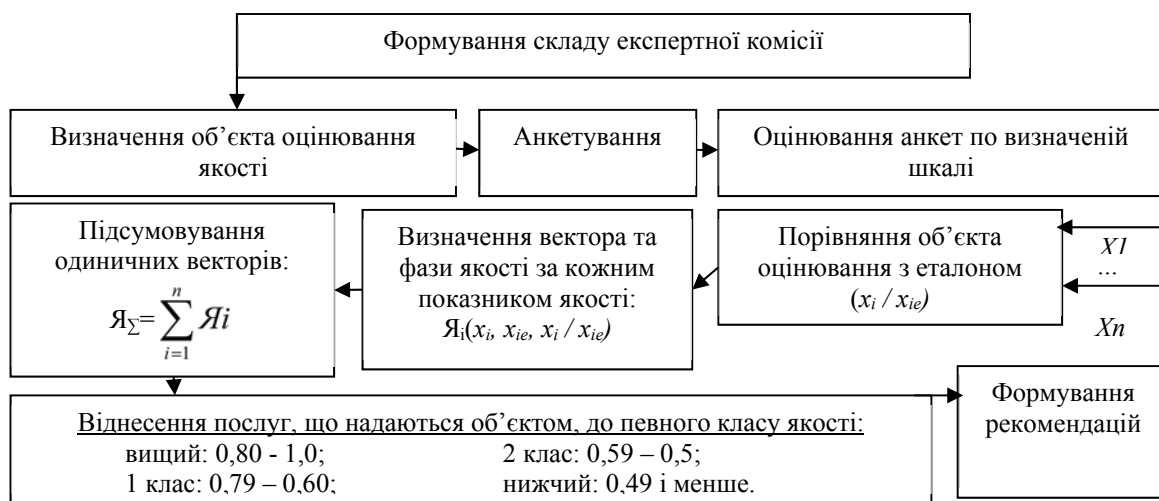


Рис. 2. Алгоритм оцінювання якості ресторанних послуг

Оцінку послуг фудкортів виконаємо за методом анкетування та векторним методом, де об'єкти оцінюються експертно в шкалі від 0 (низька якість) до

10 (висока якість). Дані анкетування (опитано 32 відвідувача ТЦ) внесемо в табл. 2:

Таблиця 2

Абстрагована числова оцінка показників якості фудкортів стандартизованого ТЦ м. Києва [власна розробка]

№	Показники якості послуг	Номери фудкортів						
		1	2	3	4	5	6	7
1	Зручність розташування в фудзоні	9,4	5,6	4,3	4,4	3,2	3,1	5,9
2	Інтер'єрне рішення і дизайн	5,4	1,3	3,5	5,8	8,8	8,4	9,6
3	Відомість найменування (бренду)	5,8	1,0	8,1	8,2	6,2	7,2	8,2
4	Асортимент страв у меню	7,5	3,2	8,4	6,1	5,6	4,8	9,1
5	Смакові характеристики страв	7,2	4,3	5,1	6,9	8,6	7,9	9,4
6	Оформлення страв	8,9	4,7	6,9	7,2	8,1	8,0	7,9
7	Якість і швидкість обслуговування	6,8	6,3	5,8	7,3	9,0	8,1	7,8
8	Рівень цін	6,5	5,2	8,2	9,4	7,6	9,4	9,6
9	Програма лояльності (промоакції, компліменти тощо)	6,9	1,2	7,3	3,9	7,2	8,5	4,2
10	Зовнішній вигляд персоналу	7,9	4,2	8,1	8,4	9,2	9,3	9,5
J_{ni}		7,23	3,7	6,57	6,76	7,35	7,47	8,12
J_{ni} / J_e		0,723	0,370	0,657	0,657	0,735	0,747	0,812

Примітки: 1- Макдональдс та/або KFC (окремо розташовані фудхоли); 2 – фудзони супермаркетів (Ашан, Фурушет тощо); 3 – суши-заклади; 4 – фаст-фуди; 5 – кав'ярні; 6 – піцерії; 7 – ресторани-фудхоли.

Отримавши усереднену оцінку кожного числову вісь на 10 рівних відрізків – показників якості. По горизонталі відкладаємо абсолютне значення

показника якості (x_i), перпендикулярно до нього – проекцію відносного його значення ($x_{ie} = x_i / x_{max}$). Підсумувавши x_i та x_{ie} отримуємо прямокутний трикутник, де x_{ia} – вектор якості першого показника якості і кут якості (Ψ_i). Підсумувавши значення одиничних векторів фудкорта №1, отримуємо вектор його сумарної якості AB_1 . Еталонний вектор формується гіпотенузою прямокутного трикутника ABC зі значенням кута якості $\Psi_i=45^\circ$.

Таким способом опрацьовуємо усі значення з табл. 2 і отримані вектори якості фудкортів

відображаємо на рис. 3, які проекційно подовжимо до максимального значення-еталону.

Оцінюючи графічне відображення та граничні межі еталонних значень якості, можна констатувати наступне:

- на «відмінно» (вищої якості) оцінюються послуги фудкорту №7 (ресторани-фудхоли);
- «дуже добре» (1 класу) – №1, 3, 4, 5, 6 (окремо розташовані фудхоли; суши-заклади; фаст-фуди; кав'ярні; піцерії);
- низької якості - №2 (фудзони супермаркетів).

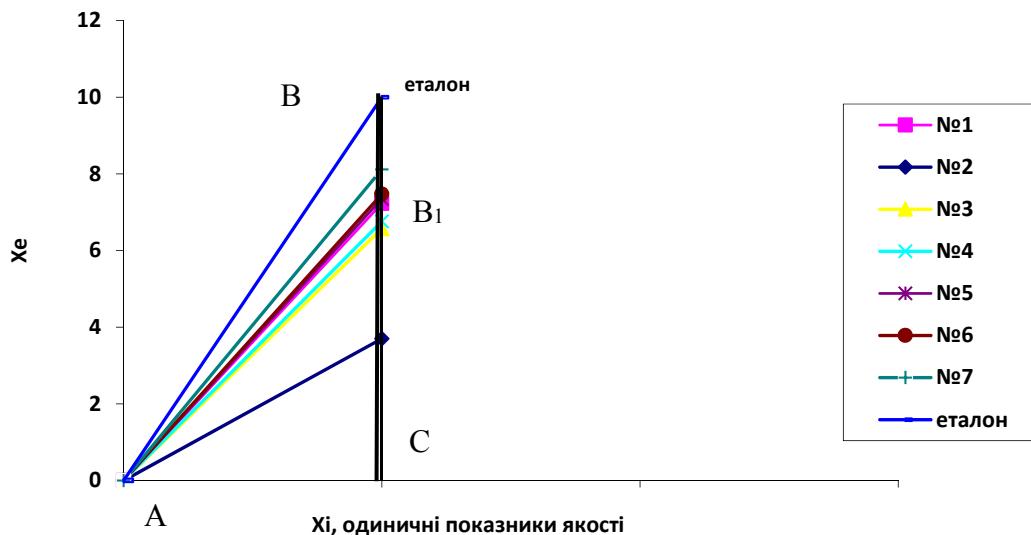


Рис. 3. Підсумовування одиничних показників якості послуг фудкортів у ТЦ

Серед усіх опитаних клієнтів фудзони питання зручності розташування фудкорту і відомість найменування були визначальними критеріями та зумовлювали очікувану якість обслуговування. Рівень цін – у переважній більшості молодих пар, асортимент та якісні характеристики меню – у сімей з дітьми. Але, в цілому, сукупність цих елементів складала цілісну характеристику якості окремого ресторанного продукту.

Сучасні тенденції показують зацікавленість власників супер- та гіпермаркетів організацією фудзон, які за окремими дослідженнями подовжують і збільшують обсяг покупок та сприяють приросту товарообороту на 10-15% [8]. Тому фудкорту №2 варто розробити програму негайного покращання якості надаваних послуг в розрізі кожного критерію. Аргументом для активних дій щодо постійного моніторингу та політики управління якістю є те, що третина відвідувачів ТЦ мають основну мету – харчування.

Крім того, визначальним фактором у формуванні якості послуг є персонал та організаційні стандарти. При створенні та управлінні системою якості та організаційними стандартами фудкортам варто впроваджувати метод Mystery Shopping («таємного покупця») [9] – метод виключного спостереження (participant observer), що використовується у формі довгострокових чи постійних заходів з контролю сервісу і мотивації персоналу в мережах сервісних програм. Модифікації програми включають використання аудіо і відеозапису процесу

обслуговування. Перевагами Mystery Shopping є оперативність звітності, об'єктивність інформації, контроль над дотриманням профілю ТЦ, профілю дійсних споживачів фудкорту тощо. Аргументацією до впровадження саме Mystery Shopping є, по-перше, можливість створити на її основі систему мотивації, що стимулює персонал обслуговувати споживачів краще – завдяки залежності між якістю сервісу і винагородою співробітників і, по-друге, оперативно виявляти недоліки в обслуговуванні – для їхнього наступного усунення, наприклад, через додаткове навчання персоналу.

Таким чином бачимо, що проблеми у ресторанному бізнесі пов'язані з величезним переліком зовнішніх та внутрішніх факторів, управляти якими складно з огляду на залежність закладу від середовища безпосереднього оточення: управляючої компанії торговельним центром, постачальників, споживачів. Проте налагоджувати систему управління закладом – це постійна потреба, що формує конкурентоспроможність та життєздатність фудкорту у майбутньому. Тому грамотно вибудована політика маркетингу та менеджменту якості дозволить адаптуватися до загроз та запобігти критичним ситуаціям.

Результати проведеного нами дослідження засвідчили привабливість фудкортів в торговельних центрах, які при мінімальних витратах забезпечують достатньо високі результати, формуючи інноваційні ресторанный концепції з достатнім для задоволення попиту споживачів рівня якості, що є найліпшим

аргументом додаткових витрат на управління. При цьому, для створення конкурентоспроможного фудкорта необхідно враховувати концепцію самого ТЦ, умови укладання договору з ним та постачальниками, а також відповідати потребам споживачів, які часто відвідують ТЦ з метою харчування, що є можливим за рахунок упровадження нових технологій маркетингу та менеджменту якості.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проведене дослідження показало, що створення конкурентоспроможних об'єктів у ТЦ є перспективним напрямком як відкриття нового бізнесу, так і диверсифікації існуючого. Перспективними в цьому плані є заклади, які відповідають концепції ТЦ та диференціюють пропозицію у фудзоні. Розглянуті форми бізнесу фокусують якісні ресторанні послуги, які підтримуються інфраструктурою та маркетинговою

системою ТЦ. Переважання сприятливих чинників над ризиками (недоліками) визначають високу ефективність і привабливість фудкортів з точки зору інвестування.

Агрегування всіх параметрів якості дають можливість оцінити якість ресторанних послуг різними типами фудкортів та віднести їх до певного класу. Окремі одиничні показники можна також порівнювати з максимальним значенням оцінки і визначати рекомендації з поліпшення їхніх характеристик.

Важко передбачити в сьогоденних умовах, яким чином фудкорт будуть розвиватися в Україні надалі, проте європейські тенденції показують збільшення кількості ресторанів з авторською концепцією, що пов'язано з переформатуванням ТЦ у life-style-центри, куди приходять для проведення дозвілля. Тому подальшими перспективними дослідженнями є розгляд питань оцінки структури клієнтів фудкортів та мотивів здійснення ними вибору в детальному розрізі та оцінці перспектив авторських фудкорт-концептів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Науменко, М. О. Підвищення якості послуг підприємства ресторанного господарства в системі ринкових відносин / М. О. Науменко, Т. В. Гура, В. С. Ковширко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. – Вип. 42. – С. 319-322.
2. Столярчук, П. Експертно-соціологічна оцінка якості послуг закладів ресторанного господарства / П. Столярчук, Н. Сусол, Л. Сопільник // Вимірювальна техніка та метрологія: міжвідомчий науково-технічний збірник / Національний університет «Львівська політехніка»; відповідальний редактор Б. І. Стадник. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2007. – Випуск 67. – С. 123-129.
3. Цысарь, А. Измерение качества услуг супермаркета: модель DTR сервиса [Электронный ресурс] // Новый Маркетинг – Режим доступа: http://4service.ru/files/2003-08-04_New_Marketing.pdf.
4. Шкабара, Т. Л. Регулювання якості та безпеки продукції підприємств ресторанного господарства / Т. Л. Шкабара // Конкурентоспроможність підприємств ресторанного господарства: тактика маркетингу. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005. – С. 252-283.
5. Чабан, О. Векторний метод оцінювання якості / О. Чабан // Вимірювальна техніка та метрологія: міжвідомчий науково-технічний збірник / Національний університет «Львівська політехніка»; відповідальний редактор Б. І. Стадник. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2008. – Випуск 69. – С. 126-129.
6. Ресторанный дворик [Электронный ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу: https://ua.wikipedia.org/wiki/Ресторанный_дворик.
7. Фастфуд на фудкорте – плюсы и минусы [Электронный ресурс] // Маркетинг – Режим доступа: <https://www.profastfood.ru/.../fastfud-na-fudkorte-plyusy-i-minusy>.
8. Фудкорт – правила игры. Тренд [Электронный ресурс] // PROFASTFOOD – Режим доступа: <https://www.profastfood.ru/actual/detail/fudkort-pravila-igry>.
9. Метод Mystery Shopping [Электронный ресурс] // MSG Mystery Shopping Group – Режим доступа: <http://mysterysgroup.com/uk/golovna/>.

REFERENCES

1. Naumenko, M. O. (2013). Pidvyshchennya yakosti posluh pidpryyemstva restorannoho hospodarstva v systemi rynkovykh vidnosyn. Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti, 42, 319-322.
2. Stolyarchuk, P. (2007). Ekspertno-sotsiolohichna otsinka yakosti posluh zakladiv restorannoho hospodarstva. Vymiryuval'na tekhnika ta metrolohiya: mizhvidomchyy naukovy-tekhnichnyy zbirnyk. Natsional'nyy universytet «L'vivs'ka politekhnika». L'viv: L'vivs'ka politekhnika, 67, 123-129.
3. Tysar', A. (2003). Yzmerenye kachestva usluh supermarketa: model' DTR servysa. Retrieved from http://4service.ru/files/2003-08-04_New_Marketing.pdf.
4. Shkabara, T. L. (2005). Rehulyuvannya yakosti ta bezpeky produktsiyi pidpryyemstv restorannoho hospodarstva. Konkurentospromozhnist' pidpryyemstv restorannoho hospodarstva: taktika marketynhu. Chernivtsi: Zelena Bukovyna, 252-283.
5. Chaban, O. (2008). Vektorny metod otsinyuvannya yakosti. Vymiryuval'na tekhnika ta metrolohiya: mizhvidomchyy naukovy-tekhnichnyy zbirnyk. L'viv: L'vivs'ka politekhnika, 69, 126-129.
6. Restoranny dvoryk. Retrieved from https://ua.wikipedia.org/wiki/Restoranny_dvoryk.

7. Fastfud na fudkorte – plyusy y mynusy. Retrieved from <https://www.profastfood.ru/.../fastfud-na-fudkorte-plyusy-i-minusy>.
8. Fudkort – pravyla yhry. Trend. Retrieved from <https://www.profastfood.ru/actual/detail/fudkort-pravila-igry>.
9. Metod Mystery Shopping. Retrieved from <http://mysterysgroup.com/uk/golovna/>.

Бовш Людмила Андреевна, Комарницкий Игорь Олегович. ОЦЕНКА КАЧЕСТВА УСЛУГ ФУДКОРТОВ В ТОРГОВЫХ ЦЕНТРАХ

Актуальность темы исследования обусловлена нарастающей тенденцией диверсификации ресторанного бизнеса и проникновения его в торговое пространство бизнес-центров, торгово-развлекательных в центрах, супер-и гипермаркетов, что привело к необходимости изучения их экономической обоснованности и эффективности (целесообразности). Целью статьи является оценка качества услуг фудкорт и перспектив их развития в Украине. В процессе исследования применялись общепринятые в экономической науке методы изучения: абстрактно-логический метод и метод экономико-математического моделирования. На основе методов аналитического маркетинга с использованием графического векторного отображения были исследованы основные элементы формирования качества ресторанных услуг фудкорт в торговых центрах. В статье рассмотрено определенные преимущества и недостатки размещения фудкорт в торговых центрах, определенно и оценено качество предоставления ними ресторанных услуг. Научная новизна исследования заключается в исследовании инновационных концепций ресторанных заведений (фудкорт), обосновании критериев качества их услуг, а также конгломерации полученных оценок, в построении вектора качества. Практическое значение полученных результатов заключается в том, что они дают теоретические предпосылки формирования конкурентоспособных форматов ресторанных заведений. Приведены сравнительные характеристики условий деятельности фудкорт, которые демонстрируют перспективность диверсификации ресторанного бизнесу в зонах гарантированного повышенного трафика – торговых центрах. Путём изучения критериев оценки качества услуг фудкорт стандартизированного столичного торгового центра сформированы векторы качества разных ресторанных концептов. Данные анализа показали, что потребители выбирают заведение в основном из-за узнаваемости торговой марки и удобства расположения в фудзоне торгового центра. Поэтому предложено сфокусировать усилия владельцев фудкорт на управлении качеством и внедрении новых технологий маркетинга, которые позволят создать конкурентоспособный ресторанный продукт, привлекательный для инвестирования. Таким инструментом улучшения качества сервиса может стать метод Mystery Shopping («тайного покупателя»), который используется в форме долгосрочных или постоянных планов контроля сервиса и мотивации персонала в сетях сервисных программ ресторанных заведений и позволяет оперативно обнаруживать недостатки.

Ключевые слова: фудкорт, качество ресторанных услуг, вектор качества.

Bovsh Lyudmyla A., Komarnits'kyi Ihor O. EVALUATING THE QUALITY OF FOOD SERVICE PRODUCTS IN SHOPPING CENTERS

The urgency of the research topic is due to the growing tendency of diversification of restaurant business and its penetration into the trading space of business centers, shopping and entertainment centers, supermarkets and hypermarkets, which requires the study of their economic feasibility and effectiveness (expediency). The purpose of the article is to assess the quality of services of food products and the prospects for their development in Ukraine. In the process of research common methods of study in economic science have been used: abstract-logical and economic-mathematical modeling. On the basis of analytical marketing methods using graphic vector mapping, the main elements of the formation of quality food service restaurant services in shopping centers have been investigated. The article outlines the advantages and disadvantages of placing foodcourts in shopping centers, and determines and assesses the quality of their provision of restaurant services. The scientific novelty of the research is to study the innovative concepts of restaurant facilities (foodcourts), to substantiate the criteria for the quality of their services, and also to conglomerate the estimates obtained in the construction of the quality vector. The practical significance of the results obtained is that they provide theoretical preconditions for the formation of competitive formats of restaurant facilities. The given comparative characteristics of the conditions of activity of foodcourts demonstrate the prospect of diversification of restaurant business in zones of guaranteed high traffic - shopping centers. On the basis of studying the criteria of quality assessment of food service standards of the metropolitan shopping center, the quality vectors of various restaurant concepts have been formed. The analysis showed that consumers choose the establishment mainly due to the brand recognition and the convenience of the location in the Fudzon shopping center. Therefore, it has been proposed to focus on the efforts of owners of food products on quality management and the introduction of new marketing technologies that will create a competitive restaurant product attractive to investing. Such a tool for improving the quality of service may be the Mystery Shopping ('Secret buyer') method used in the form of long-term or permanent plans to control the service and motivation of staff in the network of service restaurants restaurant facilities and allows you to quickly identify the shortcomings.

Key words: foodcourt, quality of restaurant services, quality vector.

Одержано 08.02.2018 р.

Бочко Олена Юрївна,
к.е.н, доцент, доцент кафедри маркетингу і логістики,
Донець Дмитро Михайлович,
асистент кафедри маркетингу і логістики,
НУ «Львівська політехніка»

ЕЛЕКТРОННА ДИСТРИБУЦІЯ НА РИНКУ МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ВЧАСНОЇ ПОСТАВКИ ТОВАРУ

Мета статті полягає обґрунтуванні необхідності використання електронної дистрибуції на ринку молочної продукції для вчасної поставки товару. Застосовано загальнонаукові методи дослідження: індукції та дедукції, системного аналізу, метод визначення причинно-наслідкових зв'язків. В статті обґрунтовано поняття «дистрибуція», вказані можливі варіанти руху товарів від виробника до споживача. Доведено, що дистрибуція на ринку молочної продукції є однією з найважливіших частин логістичного ланцюга, оскільки дає можливість зробити продукт доступним у певному місці та у вказаний час відповідно до потреб та очікувань споживача. Автором вказано чинники, які впливають на вибір прямого чи непрямого способу доставки продукту кінцевим покупцям: вид продукту, обсягу цільового ринку, ресурсів компанії, компетентності та можливості працювати з посередниками і т.д. Виявлено, що рішення вибрати прямий чи непрямий спосіб доставки продукту кінцевим покупцям залежить від багатьох чинників: від виду продукту, обсягу цільового ринку, ресурсів компанії, компетентності та можливості працювати з посередниками. Доведено, що дистрибуція здійснюється відповідно до діяльності, спрямованої на прибуток, включаючи інтегровані процеси планування, організації та контролю потоку продуктів. Обґрунтовано шляхи практичної реалізації процесу електронної дистрибуції на ринку. Для українських дистриб'юторів запропоновано використання методів цифрової дистрибуції, впровадження нових систем контролю, вчасній поставці товарів на полиці, в доставці та якісному сервісі, встановлення конкурентоспроможної ціни. Автором вказано на важливість, в найкоротші терміни, зайнятися поширенням онлайн інформації в агропідприємствах і більш активно переходити до автоматизації більшості виробничих процесів. Подальші дослідження будуть спрямовані на детальне вивчення процесів розповсюдження онлайн інформації через мережу Інтернет.

Key words: електронна дистрибуція, товар, виробник, споживач, управління ланцюгами поставок.

ВСТУП

Постановка проблеми. Приймаючи рішення про ефективну організацію збуту товарів не можна обійти систему розподілу. Маркетинговий розподіл товарів (дистрибуція, лат. distributio – розподіл) – діяльність організації з планування, реалізації та контролю руху своїх товарів до кінцевого споживача з метою задоволення його потреб і отримання прибутку [1].

Найбільш важливим на ринку продуктів харчування має молочна продукція, оскільки характеризується коротким терміном придатності, потребує постійного оновлення свіжої продукції як сировини для переробки, мати високу якість та оптимальну ціну, а тому організація збуту таких товарів на ринку має особливе значення як для споживача, посередника так і для виробника.

Розповсюдження є важливим інструментом маркетингового впливу на ринок молокопродукції, що формується під впливом різних видів діяльності починаючи від просторових, кількісних та асортиментних переходів, що відокремлюють виробника від кінцевих покупців. Загалом мета дистрибуції – надати споживачам можливість придбати необхідний продукт в потрібний час, буд-якому місці, за доступною ціною, в найбільш зручній формі та вигідними умовами [2].

Отже, дистрибуція на ринку молочної продукції є однією з найважливіших частин логістичного ланцюга, оскільки дає можливість зробити продукт

доступним у певному місці та у вказаний час відповідно до потреб та очікувань споживача. спостерігаючи ринкові зміни, дистрибутивні підрозділи компаній повинні максимізувати зусилля для доставки якісного продукту замовнику. Саме тому дослідження націлені на практичне застосування електронної дистрибуції на ринку молочної продукції як необхідної складової вчасної поставки товару є актуальними та вчасними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми оптимізації системи дистрибуції в Україні піднімались та детально вивчались багатьма вітчизняними науковцями та економістами, серед яких на особливу увагу заслуговують праці Крикавського Є. [3], Малярця Л. [4], Чухрай Н. [5] та інші. Ці ж питання досліджували і зарубіжні автори: Oliveira A. [6], Handfield R. [7], Heskett J. L. [8], Kasperek M. [9], Bendkowski J, Kramarz M., Kramarz W. [10], Januszkiewicz W. [11] та інші. Питання ефективності використання електронної дистрибуції на ринку молочної продукції не втратило своєї актуальності і до сьогодні та окремі його аспекти висвітлено у даному дослідженні.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті полягає обґрунтуванні необхідності використання електронної дистрибуції на ринку молочної продукції для вчасної поставки товару.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дистрибуція є складовим елементом концепції маркетинг-мікс, більш відомої як 4Р. Даний факт

підкреслює виняткову важливість цього процесу для будь-якої компанії, яка бажає досягти успіху в побудові успішної маркетингової політики. Дистрибуція також виступає ключовою частиною будь-якої маркетингової програми. Описуваний взаємозв'язок «товар – ціноутворення – дистрибуція – комунікація» зайвий раз підкреслює значимість процесу ефективної побудови дистрибутивних процесів всередині компанії.

Вважаємо, що дистрибуція представляє собою чітку і ефективну організацію логістики, управління ланцюгами поставок, фізичної доставкою товару в точки продажу, мерчендайзинг тощо. Всі описані вище

процеси на ринку молочної продукції налагоджені належним чином, сприяють мінімізації витрат, пов'язаних з постачанням продукту потенційним споживачам, а також передбачають грамотне позиціонування товару на полицях магазинів. Даний термін можна розглядати як поєднання процесу налагодження всього процесу продажів і географічного поширення продукту на ринках збуту. Отже, дистрибуція охоплює весь процес що стосується постачання товару від продавця до кінцевого покупця.

В сучасних умовах є кілька варіантів руху товарів від виробника до споживача (рис. 1).

Можливі варіанти	Виробник	Агент	Гуртовий посередник	Агент	Роздрібний посередник	Споживач
1	*					*
2	*				*	*
3	*			*		*
4	*		*			*
5	*		*		*	*
6	*	*	*		*	*
7	*	*	*	*	*	*

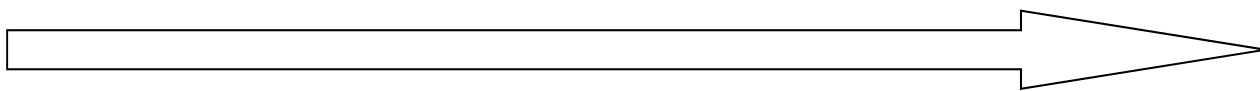


Рис. 1. Можливі варіанти руху товарів і послуг від виробника до споживача*

** Систематизовано авторами*

Вибір каналу дистрибуції – це типова компромісна ситуація: чим довше канал, тим більше посередників, які хочуть отримати прибутки (комісійні, збори, прибутків тощо) при цьому менший контроль над процесом надання послуг або продажу продукції, менше зворотного зв'язку з клієнтами і менше контролю над остаточною ціною. Зазначимо, що найбільш простішим є 0 канал розподілу, оскільки виробник має можливість здійснювати контроль над процесом, нести певні витрати та вирішувати проблеми з продажем, проте перевагою такого стану є безпосередній контакт з клієнтом, при цьому прибутки виробника можуть бути набагато вищими через відсутність посередників.

Рішення про надання переваги прямому чи непрямому способу доставки продукту кінцевому покупцю залежить від багатьох чинників: від виду продукту, обсягу цільового ринку, ресурсів компанії, компетентності та можливості працювати з посередниками тощо. Відмітимо, що існують компанії, які використовують лише прямі канали розподілу (в першу чергу, засновані на використанні мережі Інтернет) та ті, що створюють непряму розподільну мережу. Багато компаній використовують обидві можливості, поєднуючи переваги прямих продажів з перевагами використання в проміжному каналі.

Важливим аспектом при проектуванні каналів розподілу є визначення їх довжини. Довжина каналу багато в чому залежить від типу продукту та стратегії, прийнятої компанією для побудови дистрибутивної мережі, і визначається кількістю непрямих каналів зв'язку. Найкоротший канал – це співпраця виробника з

кінцевим покупцем. Один або кілька проміжних варіантів можуть бути присутніми у каналі, утворюючи багатоваріантні канали розподілу.

Отже, одним з головних завдань дистриб'ютора є, вчасна поставка продукції на ринок. Тому всі дистриб'ютори на ринку молочної продукції в Україні намагаються підтримувати свій склад в належних умовах. Зазначимо, що склади розрізняються обсягом: деякі дотримуються політики мінімізації складів за рахунок оптимізації роботи з партнерами. Тримати великі обсяги продукції на складі без руху сьогодні вже просто непристойно, адже це свідчить про відсутність стратегічного мислення або просто невмілої роботи.

Зазначимо, що номенклатура товарів зазвичай підтримується пропорційно обсягам середніх поставок, які сформувалися з досвіду роботи за останні роки. Іноді склад формується за прогнозом. А взагалі, на думку дистриб'юторів, найкраще оновлювати склад в плановому порядку – чим більше плановості, тим краще.

Боротися з негативними явищами в логістиці можна за допомогою впровадження нових моделей управління, які передбачають гнучкість відповідно змін в компанії, швидке впровадження інновацій. Ситуація в світі зараз змінилася, і час вимагає від компанії відмови від єдиного центру управління, який перетворився на своєрідне «пляшкове горлечко». Українським агропідприємствам доцільно сміливіше впроваджувати проектну структуру управління підприємством, створивши для цього спеціальні керівні органи управління інноваціями. При цьому вважаємо, що майбутнє – за інформаційними технологіями, зокрема,

за електронною дистрибуцією.

Виходячи із базового поняття електронна дистрибуція (digital distribution), як організації руху товарів від виробника до споживача з використанням різних ланок ланцюга дистрибуції (наприклад, за допомогою мережі Інтернет та інших інформаційних технологій).

Електронна дистрибуція швидко зростає, але чинники росту не однакові у всьому світі. Підключення до мобільного Інтернету і доступ до недорогих телефонів грають ключову роль в еволюції поведінки споживачів.

Саме широке поширення смартфонів є першим показником потенціалу для зростання електронної дистрибуції. Однак розвитку смартфонів недостатньо для стимулювання проникнення цієї сфери в маси. Культурні чинники та специфіка ринку також можуть впливати на поведінку споживачів в Інтернеті. Позитивним чинником номер один для онлайн-покупок в більшості країн є швидкість і зручність. Винятком є США, де споживачі більш мотивовані вигодою. Наступні чинники: це, по-перше, бажання побачити продукт перед покупкою, що пояснюється відсутністю впевненості; по-друге, в свіжості продукту і, по-третє, в його якості. Саме ці бар'єри дистриб'ютори повинні обійти для підвищення лояльності своїх е-споживачів.

Українським дистриб'юторам доцільно сміливіше впроваджувати методи цифрової дистрибуції: завдяки цьому вони зможуть отримувати додаткові переваги в оптимізації бізнес-процесів, вчасному та правильному використанні мерчандайзингу, в доставці і сервісі, встановлення конкурентної ціни.

Важливо в найкоротші терміни зайнятися поширенням онлайн-інформації в агропідприємствах і більш активно переходити до автоматизації більшості виробничих процесів. Такі заходи, на нашу думку, зведуть до мінімуму «людський фактор» і можливості помилок через неправильних дій співробітників.

Для вдосконалення та оптимізації дистрибуційної політики необхідним є впровадження нових систем контролю, яке здатне привести до істотної економії компанії на транспортування товару, а також на підвищення рівня безпеки в ній. Вважаємо, що на

даних діях не доцільно економити, в порівнянні з невисокими витратами на модернізацію і підвищення ефективності компаній.

Вважаємо за необхідне дистриб'юторам більш активно використовувати інструменти категорійного менеджменту, які в змозі допомогти їм усунути протиріччя між всіма учасниками ланцюжка поставок, і перейти до управління асортиментом з урахуванням інтересів кожного з них, і, в першу чергу - споживача.

Ще одним аспектом, що підвищує прибутковість дій дистриб'ютора, може стати оптимізація витрат і збільшення прибутку компанії-трейдера.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Цінність дистриб'юторської компанії зростає, у зв'язку із тим, що вона може запропонувати клієнтам широкий асортимент, єдиний закупівельний центр для реселерів, гнучкі фінансові програми, конкурентоспроможні ціни, доставка, гнучкий графік, швидкий пошук, контроль за виконанням замовлення. До «додаткових послуг», які дистриб'ютори пропонують своїм партнерам: по-перше, різні фінансові сервіси; по-друге, різні варіанти електронної комерції. Крім того, або «на піку» електронного бізнесу, або як його продовження, багато компаній моніторять «персоніфікацію кожної конкретної угоди». В результаті, досить значна частина дилерів навіть в разі присутності на ринку тих же товарів за нижчими цінами, часто вважає за краще купувати їх нехай і дорожче, але у «людинолюбивого» дистриб'ютора.

Загалом, дистрибуція здійснюється відповідно до діяльності, спрямованої на прибуток, включаючи інтегровані процеси планування, організацію та контроль потоку продуктів. На підприємстві дистрибуція - це сукупність дій та рішень, які мають відношення до продукту, який пропонується та доставляється вчасно до місця призначення, у потрібний час. Вона не може працювати в ізоляції від інших логістичних підсистем.

Подальші дослідження будуть спрямовані на детальне вивчення процесів розповсюдження онлайн інформації через мережу Інтернет.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Петруня, Ю. Є. Непрофесійні суб'єкти ринку акцій України [Текст]: монографія / Ю. Є. Петруня. – К.: Знання; КОО, 1999. – 262 с.
2. Dorota Filar (2012). Współczesny marketing. Skuteczna komunikacja i promocja Dorota Filar/ UMCS Lublin, 414.
3. Крикавський, Є. В. Концептуальні орієнтири маркетингово-логістичного управління ланцюгами поставок [Текст] / Є. В. Крикавський, О. А. Похильченко // Маркетинг інновацій і інновації у маркетингу: збірник тез доповідей X Міжнародної науково-практичної конференції, 29 вересня – 1 жовтня 2016 р. / Відп. за вип. Ю. М. Гладенко. – Суми: Ткачов О.О., 2016. – С. 136-137.
4. Малярець Л. М. Формалізація задач контролінгу логістичної діяльності підприємства. Монографія / Л. М. Малярець, Г. Л. Матвієнко-Біляєва. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2010. – 227 с.
5. Трансформація вартості у формуванні відносин «підприємство-клієнт»: Монографія під наук. ред. Є. Крикавського, Н. Чухрай. – Львів: Видавництво Націон. ун-ту «Львівська політехніка», 2007. – 297 с.
6. Oliveira A. Managing Supply Chain Networks / A. Oliveira, A. Gimeno // Building Competitive Advantage in Fluid and Complex Environments. – New York – Pearson. – 2014.
7. Handfield R. Trends and Strategies in Logistics and Supply Chain Management / R. Handfield, A. Wieland, F. Straube, H.-Chr. Pfohl // Embracing Global Logistics Complexity to Drive Market Advantage, Bremen. – 2015

8. Heskett J. L. Business Logistics // IV Ronald Press. – New York. – 2015.
9. Kasperek M. Metoda agile w zarządzaniu projektem logistycznym. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Katowice 2012.
10. Bendkowski J, Kramarz M., Kramarz W., Metody i techniki ilościowe w logistyce stosowanej: wybrane zagadnienia. Adres wydaw. Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2010.
11. Januszkiewicz W. (red.), Międzynarodowe usługi logistyczne. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Cła i Logistyki, Warszawa 2010.

REFERENCES

1. Petrunia, Yu. Ye. (1999). Neprofesiini subiekty rynku aksii Ukrainy. Kyi'v: Znannia.
2. Dorota Filar (2012). Współczesny marketing. Skuteczna komunikacja i promocja. Lublin.
3. Krykavskiy, Ye.V., Pokhylchenko, O. A. (2016). Kontseptualni oriientyry marketynhovo-lohistychnoho upravlinnia lantsiuhamy postavok. Marketynh innovatsii i innovatsii u marketynhu. Sumy: Tkachov O.O.
4. Maliarets, L. M. Matviienko-Biliaieva, H. L. (2010). Formalizatsiia zadach kontrolinhu lohistychnoi diialnosti pidpriemstva. Kharkiv: Vyd. KhNEU.
5. Krykavskoho Ye. (Ed.) (2007). Transformatsiia vartosti u formuvanni vidnosyn «pidpriemstvo-kliient». Lviv: Vydavnytstvo Natsion. un-tu «Lvivska politekhnika».
6. Oliveira, A., Gimeno, A. (2014). Managing Supply Chain Networks. New York, Pearson.
7. Handfield, R., Wieland, A., Straube, F. (2015). Trends and Strategies in Logistics and Supply Chain Management. Embracing Global Logistics Complexity to Drive Market Advantage, Bremen.
8. Heskett, J. L. (2015). Business Logistics. New York: Ronald Press.
9. Kasperek, M. (2012). Metoda agile w zarządzaniu projektem logistycznym. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego.
10. Bendkowski, J., Kramarz, M., Kramarz, W. (2010). Metody i techniki ilościowe w logistyce stosowanej: wybrane zagadnienia. Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej.
11. Januszkiewicz, W. (Ed.). (2010). Międzynarodowe usługi logistyczne. Warszawa: Wyższej Szkoły Cła i Logistyki.

Бочко Елена Юрьевна, Донець Дмитрий Михайлович. ЭЛЕКТРОННАЯ ДИСТРИБУЦИЯ НА РЫНКЕ МОЛОЧНОЙ ПРОДУКЦИИ КАК НЕОБХОДИМА СОСТАВЛЯЮЩАЯ СВОЕВРЕМЕННОЙ ПОСТАВКИ ТОВАРА

Цель статьи является обоснование необходимости использования электронной дистрибуции на рынке молочной продукции для своевременной поставки товара. Используются общенаучные методы исследования: индукции и дедукции, системного анализа, метод определения причинно-следственных связей. В статье обосновано понятие «дистрибуция», указаны возможные варианты движения товаров от производителя к потребителю. Доказано, что дистрибуция на рынке молочной продукции является одной из важнейших частей логистической цепи, поскольку дает возможность сделать продукт доступным в определенном месте и в указанное время в соответствии с потребностями и ожиданий потребителя. Автором указано факторы, влияющие на выбор прямого или косвенного способа доставки товара конечным покупателям: вид продукта, объема целевого рынка, ресурсов компании, компетентности и возможности работать с посредниками и т.д. Выявлено, что решение выбрать прямой или косвенный способ доставки товара конечным покупателям зависит от многих факторов: от вида продукта, объема целевого рынка, ресурсов компании, компетентности и возможности работать с посредниками. Доказано, что дистрибуция осуществляется в соответствии с деятельностью, направленной на прибыль, включая интегрированные процессы планирования, организации и контроля потока продуктов. Обоснованы пути практической реализации процесса электронной дистрибуции на рынке. Для украинских дистрибьюторов предложено использование методов цифровой дистрибуции, внедрение новых систем контроля, своевременной поставке товаров на полке, в доставке и качественном сервисе, установление конкурентоспособной цены. Автором указано на важность, в кратчайшие сроки, заняться распространением онлайн информации в агропредприятиях и более активно переходить к автоматизации большинства производственных процессов. Дальнейшие исследования будут направлены на детальное изучение процессов распространения онлайн информации через Интернет.

Ключевые слова: электронная дистрибуция, товар, производитель, потребитель, управление цепочками поставок.

Bochko Olena Yu., Donets Dmitro M. ELECTRONIC DISTRIBUTION ON THE MARKET OF DAIRY PRODUCTS AS THE NECESSARY COMPOSITION OF THE PRESENT SUPPLY OF THE GOODS

The purpose of the article is to substantiate the need to use electronic distribution in the dairy market for the timely delivery of goods. General scientific methods of investigation have been applied: induction and deduction, system analysis, a method for determining cause-effect relationships. The article substantiates the concept of "distribution", the possible variants of movement of goods from the manufacturer to the consumer have been indicated. It has been proved that distribution in the dairy market is one of the most important parts of the logistics chain, since it enables the product to be available at a specific place and at the specified time in accordance with the needs and expectations of the consumer. The

author describes the factors that influence the choice of direct or indirect way of delivering a product to end users: the type of product, the volume of the target market, company resources, competence and ability to work with intermediaries, etc. It has been found that the decision to choose a direct or indirect way of delivering a product to end users depends on many factors: from the type of product, the volume of the target market, the resources of the company, the competence and the ability to work with the intermediaries. It has been proved that distribution is carried out in accordance with profit-oriented activities, including integrated planning, organization and flow control processes. The ways of practical implementation of the process of electronic distribution on the market have been substantiated. For Ukrainian distributors, the use of digital distribution methods, the introduction of new control systems, the timely delivery of goods on the shelf, delivery and quality service, and the establishment of a competitive price has been proposed. The author pointed out the importance, in the shortest possible time, of distributing online information in agribusinesses and more actively switching to the automation of most production processes. Further research will be aimed at a detailed study of the processes of distributing online information through the Internet.

Key words: electronic distribution, product, manufacturer, consumer, supply chain management.

Одержано 14.04.2018 р.

UDC 338.242.2

Puida Galya Vladimirovna

postgraduate,

Ivano-Frankivsk National technical university of oil and gas

INTERNAL ECONOMIC MECHANISM INTELLECTUAL SECURITY OF THE ENTERPRISE

The enterprise functions and develops in conditions of uncertainty, in a competitive external environment, which produces numerous risks. The absence of conceptual foundations for the construction and operation of the economic mechanism of intellectual security of an enterprise capable of effectively countering threats, using the existing potential and generally maintaining the state of intellectual security, necessitates and urges the systematic study of this problem. The purpose of this article is to study the available scientific views on the mechanisms of economic security of the enterprise and, as a result of making conclusions, to form an author's vision of the economic mechanisms of intellectual security of the enterprise. The methods of research are theoretical methods: terminological, generalization, analysis, comparison. The author conducted a literary review of the available scientific thoughts on the economic security mechanisms of the enterprise. The author's definition of the concept of "intellectual security mechanism of the enterprise" has been formed. As a result of the inspection of the composition and purpose of the mechanisms of economic security, it has been revealed that the most popular in the scientific literature is the investigation of the mechanisms for ensuring and managing the economic security of the enterprise. Also, an examination of the less popular but equally important for constructing an integral scientific picture of the types of economic security mechanisms has been conducted. Scientific novelty is the author's own vision of the structure of the intellectual safety mechanism of an enterprise, which includes the mechanisms of management, provision and functioning. Their main purpose in the system of intellectual security of the enterprise and the relationship have been shown. Also, the author illustrates the resource flow between the three mechanisms in the form of a flow of information, management decisions and resources to realize their main goal - the desired state of intellectual security. So, the management mechanism, taking information about the potential threat to intellectual security, sends security and functional mechanisms information in the form of a management decision. The security mechanism in turn provides the economic security system with the necessary resources. The functional mechanism having received a decision the need for action and resources for their implementation uses its own tools to counter threats and provide the desired level of intellectual security. Prospects for further research in this area are further study of each mechanism: management, provision and functioning; development of tools and levers for each mechanism in the context of their operation in the enterprise; further study of the intellectual safety system of the enterprise through the prism of the functioning of its mechanisms.

Key words: economic mechanism, security, management, software, security system.

INTRODUCTION

The problem. In the conditions of an unstable environment for the existence of business entities, the issue of security from the uncertainty factor becomes more urgent. The answer to this problem for several decades is the system of economic security of the enterprise. And with the development of intellectualization of the economy,

protection of intellectual interests of economic entities becomes relevant.

Analysis of recent research and publications.

Separate elements of economic security of enterprises are actively investigated in scientific literary sources, in particular, mechanisms of economic security of the enterprise. The economic mechanisms of the company's security, in various contexts, are considered in the works of

such scholars as Ilyashenko O. V. [4], Ladyko L. N. [3], Mishchenko S. P. [12], Biloshkurs'ka N. V. [13], Kalambet S. V. and Voropay V. A. [5], Poyda-Nosyk N. N. [6], Prokhorova V. V. [11], and others.

Purpose of the article (statement of the task). The purpose of the article is to study the existing scientific views on the mechanisms of economic security of the enterprise and, as a result of conclusions, to form the author's vision on the economic mechanisms of intellectual security of the enterprise.

RESEARCH RESULTS

In the system of economic security of the enterprise objects of protection, subjects of protection and security mechanism are distinguished. To begin with, it is worthwhile to determine what constitutes an economic mechanism of the security of an enterprise. So, Bechter L. A. defines the economic mechanism of enterprise security "... as a way of transforming the state of danger into security through effective control of the input of resources and product output, the combination of endogenous factors and the mobilization of reserves, monitoring and filtering of threats, their reflection and extinguishment" [1, with. 138]. In fact, the definition of the scientist is almost the same as the definition of the concept of "economic security of the enterprise", with the exception of one word - "method". If, for most authors, economic security is defined as a "certain state", then its mechanism as a "way" to achieve the desired state.

The next question is: How does the mechanism achieve the desired state of security? Thus, Lipkan V.L. believes that the security mechanism includes a set of goals, functions, principles and methods, whose interaction ensures the effective functioning of the security system [2]. Ladyko L.N. believes that "... in the system of economic security of the enterprise the mechanism should be understood as arranged in a certain way order of sequence of states and processes ensuring the economic safety of the enterprise " [3, p. 123-124]. Ilyashenko O.V. writes that "... mechanisms of the system of economic security of the enterprise should be recognized as the interaction in the dynamics between the elements (subsystems or process owners) and the main subject of the system, based on the movement of information from the elements (subsystems or process owners) to the main subject of the system and in the opposite direction "[4, c. 90]. Consequently, the main attributive characteristic of the economic mechanism of enterprise protection is "action", that is, it is not a static economic phenomenon, but rather gives an answer to the question "How does it work?".

Conclusions from the conducted researches allow us to propose the author's vision of the economic mechanism of enterprise intellectual security: a set of economic instruments and levers of the corresponding influence on the system of intellectual security of the enterprise, which purposeful transformation of the influence leads to the necessary state or reaction of the security system.

As to the structure and the basis of the mechanism of economic security of the enterprise there is no unanimous opinion. The first scientific direction is the idea of the inalienability of management from the mechanisms of economic security of the enterprise, respectively - there is

no need for the allocation of certain functional mechanisms. The second - considering the existence of various mechanisms is quite logical.

Most often we can find in the scientific literature a division of economic security mechanisms of the enterprise into two types, namely the management mechanism and the mechanism of ensuring security. So Kalambet S.V. and Voropai V.A. [5] note that "... the purpose of the" management mechanism " at the enterprise is to ensure economic security", that allows to attribute these authors to the first direction. Poyda-Nosyk N.N. separates the concept of "ensuring economic security" and "management of economic security" and considers the "mechanism of management" as a way of influence of the subject on the object with various means, and "mechanism of provision" - a set of measures for creation of reliable conditions for guaranteeing protection against danger [6].

The research of the mechanism of providing enterprise's economic security is currently being conducted very actively. Kokovs'ky L. A. [7] proposes the following definition: "... a set of methods (economic, social and economic, organizational, etc.) and tools (targeted programs, diagnostics) to ensure the implementation of the strategy of economic security." We consider this definition to be rather complete that reflects the main purpose of the provision of the maintenance mechanism. It is also worth noting that the author, in addition to economic methods, includes both social, economic and organizational to the toolkit of the mechanism of provision, which greatly extends the given essence.

Herasymchuk Z.V. and Vavadyuk N.S. [8] note that the mechanism of ensuring economic security is "... the sequence of actions of its subjects and the complex of the functions, principles, methods and tools used by them in order to implement the concept, strategy and target integrated programs of economic security ".

So, from the very title we can see that the security mechanism ensures the operation of the economic security system of the enterprise both by economic and non-economic methods.

Ilyashenko O.V., in contrast, although allocates various mechanisms of economic security, however, believes that "... its maintenance is the appointment of a system of economic security" [4, c. 85], this rejects the likelihood of the existence of such a mechanism.

Among the scientific papers in which the control mechanisms are explored, one should mention the dissertation of O. V. Amelnys'ka [9]. The scientist notes that the mechanism of management of economic security is an integral part of the enterprise management system and is defined as "... a set of methods, principles, forms, methods, levers, measures associated with the process of their interaction, in turn, the management system is a set of mechanisms necessary for the realization of management objectives "[9, c. 6].

The similar opinion is adhered to Stankevych N.A. and Karplyuk O. O. [10] who submit the management mechanism as "... a complex of organizational and managerial, regime, technical, preventive and propaganda measures aimed at quantitative realization of protection of the interests of the enterprise from external and internal threats». However, this definition is limited to "quantitative implementation", which may not be in line with the strategic

direction of enterprise safety management.

There is a number of original scientific perspectives. Already mentioned above Ilyashenko O.V. in the system of economic security allocates the following three mechanisms: functioning, management and development [4, c. 83-85]: "The result of the mechanism of management is the management decision, and the mechanism of operation - developed measures and actions to protect the security objects of the system." The scientist for the first time highlights the mechanism of development of the system of intellectual security. Since the economic mechanism is endowed with the function of self-development, we believe that the work of the mechanism of development of the system is included in the function of the mechanism of functioning.

Prokhorova V.V. also proposes to synthesize six local mechanisms in the structure of the general mechanism: the mechanism of adaptation, the mechanism of diagnosis, the mechanism of identification of threats, the mechanism of forecasting problems of economic security, the mechanism of management of the objectives of economic security, the mechanism for making decisions on the formation of economic security [11, p. 381]. This division

is rather interesting, because it focuses on the multifunctionality of the system of economic security, and the need for an operational solution to many problems at the same time. However, does such a large division justify itself? Does this structure not complicate the flow of information, which can hinder the adoption of operational management decisions, which is very important for a stable state of economic security.

Mishchenko S.P. interprets the mechanism of formation of economic security of the enterprise as an interconnected set of structures, tools, methods and measures that shape the security of business [12]. Beloshurskaya N.V. [13] also distinguishes the mechanism of formation, and defines it as "... a combination of goals, aims, tasks, principles, methods, functions, tools that allows to diagnose, predict and control the state of economic security for the adoption of adaptive development decisions of enterprises ". In our opinion, according to the description, the mechanism of formation is very similar to the mechanism of provision, because they have similar goals: ensuring the normal functioning of the system of economic security of the enterprise, although semantically, of course, these concepts differ.

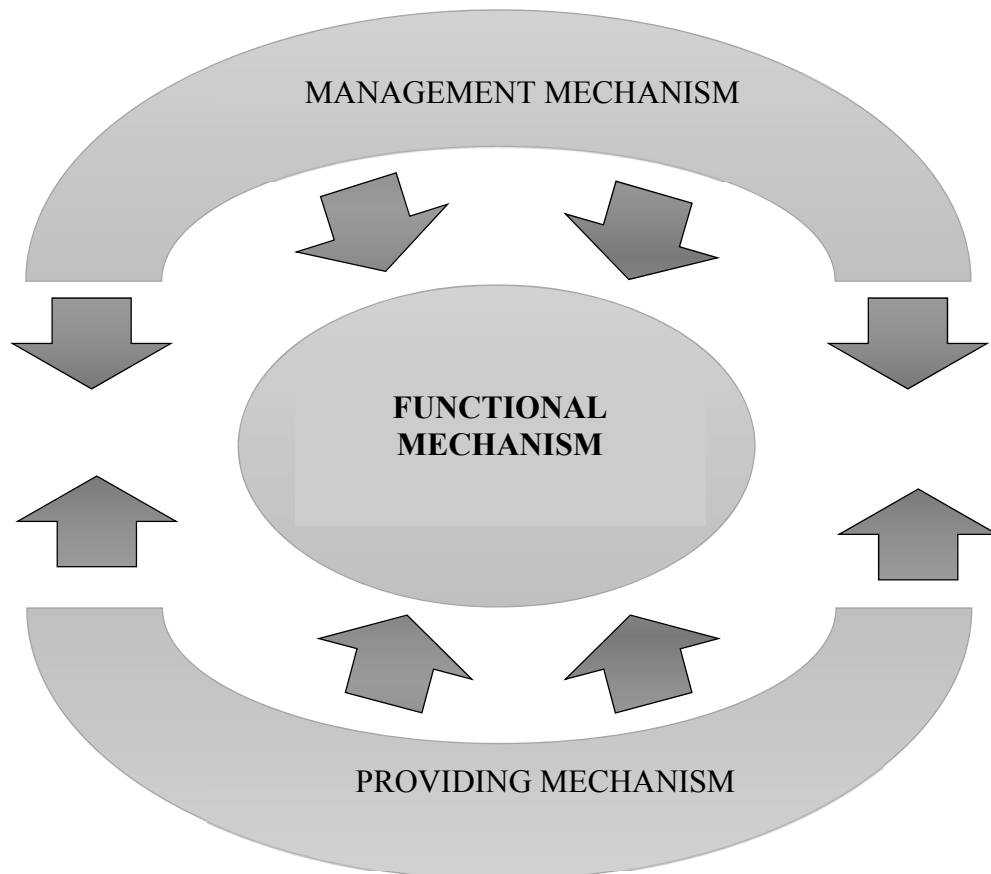


Fig. 1. Interconnection between the mechanisms of intellectual security of the enterprise (author's development)

As can be seen from the above, scientific opinions about the composition of the economic mechanism of security of the enterprise are very different. However, you can see some trends. First, the mechanism of economic security requires management, which is quite logical, since the economic mechanism operates with information. Secondly, its activity requires certain support, including

reliable information flow. And thirdly, the main purpose of the functioning of the economic mechanism is the timely detection and appropriate response to negative events that could pose a risk to the enterprise.

Classifying intellectual security of an enterprise as an economic one, since its goals are to protect the economic interests of the enterprise by protecting its intellectual

capital and intellectual potential, and taking into account the theoretical study of the mechanisms of economic security of an enterprise, we can offer our own author's view on the problems of intellectual security mechanisms of the enterprise.

Consequently, in the structure of the intellectual security mechanism of the enterprise the following mechanisms can be distinguished: management mechanism, mechanism of support and mechanism of operation (Fig. 1). We believe that such a division follows from the logic of the implementation of these mechanisms of individual functions in the enterprise's intellectual security system.

There is a direct relationship between the mechanisms of intellectual security, they work for one purpose, however, as well as any elements, outside the system, can not function independently. They have different

functionality in the system of intellectual security and solve various system tasks. O. V. Ilyashenko [4] states in his dissertation that "... if the control mechanism determines the state of the system, the mechanism of operation ensures the execution of tasks within the" imposed "or ordered state system". The mechanism of support, in turn, satisfies the needs of the enterprise in the creation, maintenance and operation of the intellectual security of the enterprise, provides it with the necessary financial and information resources. In addition to economic levers, the safeguard mechanism operates with legislative ones, that is, it can be called an organizational and economic mechanism, because the toolkit is much broader than the concept "economic".

The relationship between the three represented mechanisms called the "triangle of intellectual security of the enterprise" is depicted in Fig. 2.

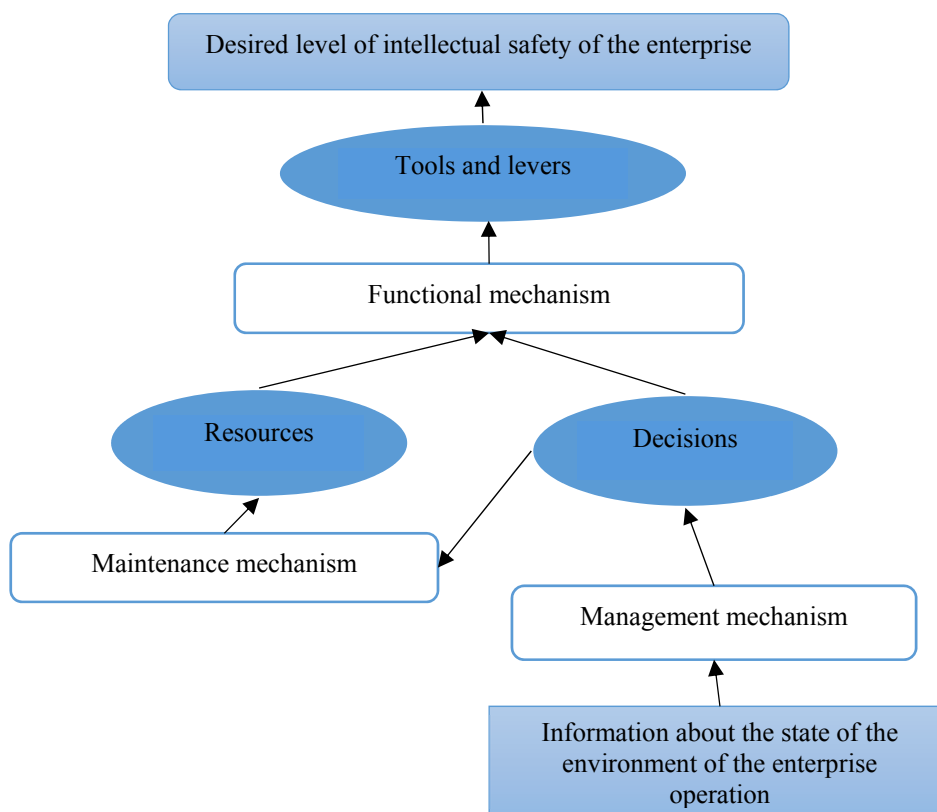


Fig. 2. The triangle of intellectual security of the enterprise (author's development)

Management and maintenance mechanisms have a direct impact on the mechanism of the functioning of intellectual security, since it determines its actions. Information is constantly moving between mechanisms. As is known from the theory of economic mechanisms of L. Hurwitz [14], the economic mechanism has input and output. At the input, the mechanism receives information from the external environment, processes it, and at the output we get information that goes on. Thus, the managerial mechanism, when receiving information about a potential threat to intellectual security, sends information to the security and functional mechanisms in the form of managerial decisions. The maintenance mechanism in turn provides the system of economic security with the necessary resources. The functional mechanism, after deciding on the necessary actions and resources for their implementation, uses its own tools to counteract the threats and provide the desired level of intellectual security.

CONCLUSIONS AND PERSPECTIVES FOR FURTHER STUDIES

Intellectual security of an enterprise in the conditions of active development of intellectual economy becomes more and more actual necessity of each enterprise. Studying its economic mechanisms will allow building an effective system of economic security at the enterprise. Consequently, the following conclusions can be drawn from this study:

1. The economic mechanism of intellectual security of the enterprise is the answer to the main practical question: How does enterprise's intellectual security work? Consequently, it requires a detailed further study of the tools of its activities.
2. Mechanisms of management, provision and operation of intellectual security of the enterprise are

interrelated and interdependent, since each performs its own functions in order to achieve a single goal.

3. The main theoretical basis for constructing the mechanisms of intellectual security is L. Hurwitz's theory,

where the main idea of the economic mechanism is the flow of information. This thesis forms the basis for future prospects for the study of the basics of modeling of economic mechanisms of enterprise's intellectual security.

REFERENCES

1. Бехтер, Л. А. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства / Л. А. Бехтер // Зимові читання, присвячені ідеям П. П. Німчинова та І. В. Малишева: X Всеукр. наук. конф., присвячена видатним вченим в галузі бухгалтерського обліку д.е.н., проф. І. В. Малишеву, д.е.н., проф. П. П. Німчинову: тези докл. – Житомир: ЖДТУ, 2012. – С. 138-139.
2. Ліпкан, В. А. Безпекознавство: Навч. Посібник / В. А. Ліпкан. – К.: Європ. ун-т. – 2003. – 208 с.
3. Ладыко, Л. Н. Механизм обеспечения экономической безопасности предприятия: сущность и структура / Л. Н. Ладыко // Научный вестник Полтавского университета экономики и торговли. Серия: Экономические науки. – 2014. – № 3. – С. 123-126.
4. Ілляшенко, О. В. Методологічні засади формування та функціонування механізмів системи економічної безпеки підприємства: дис... док. екон. наук: 08.00.04, 21.04.02 / Олена Вікторівна Ілляшенко. – Сєверодонецьк, 2016. – 604 с.
5. Каламбет, С. В. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємств залізничної галузі / С. В. Каламбет, В. А. Воропай // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2013. – №2. – С. 106-113.
6. Пойда-Носик, Н. Н. Сутність фінансової безпеки суб'єктів підприємництва та її роль в забезпеченні національної економічної безпеки / Н. Н. Пойда-Носик // Вісник ЖДТУ. – 2011. – № 1 (55). – С. 340-342.
7. Коковський, Л. О. Географічний вимір економічної безпеки України: автореф. дис... канд. геогр. наук: 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / Л. О. Коковський; [Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка]. – К., 2008. – 18 с.
8. Герасимчук, З. В. Економічна безпека регіону: діагностика та механізм забезпечення : монографія / З. В. Герасимчук, Н. С. Вавдіюк. – Луцьк :Надстир'я, 2006. – 244 с.
9. Амелницька, О. В. Управління виробничо-господарською діяльністю локальних електричних мереж : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / О. В. Амелницька; [Донец. нац. ун-т]. – Донецьк, 2008. – 20 с.
10. Станкевич, Н. А. Сутність економічної безпеки підприємства / Н. А. Станкевич, О. О. Карплюк – Режим доступу: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/01/207.pdf>.
11. Прохорова, В. В. Економічний розвиток підприємств: теоретико-методологічний підхід: монографія / В. В. Прохорова. – Харків: УкрДАЗТ, 2010. – 523 с.
12. Міщенко, С. Г. Економіко-статистичний аналіз факторів економічної безпеки регіону / С. Г. Міщенко // Вестник Донецкого университета. Сер. В. Экономика и право. – 1999. – № 1. – С. 70-76.
13. Білошкурська, Н. В. Економіко-організаційний механізм формування економічної безпеки підприємства: принципи побудови, функції, структура / Н. В. Білошкурська // Економіка та держава. – 2013. – № 12. – С. 24-29.
14. Теория экономических механизмов (Нобелевская премия по экономике 2007 г., ч. 1). – Режим доступа : <http://institutions.com/theories/259-2007-1.html>.

REFERENCES

1. Bekhter, L. A. (2012). Mekhanizm zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpryemstva. X Vseukr. nauk. konf., prysvchena vydatnym vchenym v haluzi bukhgalterskoho obliku d.e.n., prof. I.V. Malyshevu, d.e.n., prof. P.P. Nimchynovu. Zhytomyr.
2. Lipkan, V. A. (2003). Bezpekoznavstvo. Kyi'v: Yevrop. un-t.
3. Ladyko, L. N. (2014). Mekhanizm obezpecheniya ekonomicheskoy bezopasnosti predpriyatiya: sushchost i struktura. Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Seria: Ekonomichni nauky, 3, 123-126.
4. Illiashenko, O. V. (2016). Metodolohichni zasady formuvannia ta funkchionuvannia mekhanizmiv sustemy ekonomichnoi bezpeky pidpryemstva. Severodonetsk, 604.
5. Kalambert, S. V. (2013). Mekhanizm zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpryemstva zaliznychnoi haluzi. Naukovyi visnyk: Finansy, banky, investysii, 2, 106-113.
6. Poida-Nocyk, N. N. (2011). Sutnist finansovoi bezpeky subektiv pidpruemnutstva ta ii rol v zabezpechenni natsionalnoi ekonomichnoi bezpeky. Visnyk ZhDTU, 1 (55), 340-342.
7. Kokovskyi, L. O. (2008). Neohrafichnyi vymir ekonomichnoi bezpeky Ukrainy (Unpublished doctoral dissertation). Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. Kyi'v, 18.
8. Herasymchuk, Z. V. (2006). Ekonomichna bezpeka rehionu: diahnostyka ta mehanizm zabezpechennia. Luts'k: Nadstyria, 244.
9. Amelnytska, O. V. (2008). Upravlenie vyrobnycho-hospodarskoii dialnistiu lokalnykh electrychnykh merezh (Unpublished doctoral dissertation). Donets. nats. un-t. Donetsk, 20.
10. Stankevych, N. A. (2017). Sutnist ekonomichnoi bezpeky pidpryemstva. Retrieved from <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/01/207.pdf>.

11. Porokhova, V. V. (2010). *Ekonomichnyi rozvytok pidpryemstv: teoretyko-motodolohichni pidkhyd*. Kharkiv: UkrDAZT, 523.
12. Mishchenko, S. H. *Ekonomiko-statystychnyi analiz faktoriv ekonomichnoi bezpeky rehionu*. Visnyk Donetskoho universytetu. Ser. Ekonomika i pravo, 1, 70-76.
13. Biloshkurska, N. V. (2013). *Ekonomiko-orhanizatsiyni mehanizm formuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpryemstva: pryntsypy pobudovy, funktsii, struktura*. Ekonomika i derzhava, 12, 24-29.
14. *Teoria ekonomicheskikh mehanizmov* (Nobelevskaia premia po ekonomike 2007 h., ch. 1). Retrieved from <http://institutiones.com/theories/259-2007-1.html>.

Пуйда Галя Володимирівна. ВНУТРІШНІЙ ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Підприємство функціонує і розвивається в умовах невизначеності, в конкурентному зовнішньому середовищі, яке продукує численні ризики. Відсутність концептуальних засад побудови та функціонування економічного механізму інтелектуальної безпеки підприємства, здатного ефективно протидіяти загрозам, використовувати наявний потенціал та в цілому підтримувати стан інтелектуальної безпеки, зумовлюють необхідність та актуальність системного дослідження цієї проблеми. Метою статті є дослідження наявних наукових поглядів на механізми економічної безпеки підприємства та в результаті винесення висновків сформувати авторське бачення на економічні механізми інтелектуальної безпеки підприємства. Методикою дослідження послужили теоретичні методи: термінологічний, узагальнення, аналіз, порівняння. Автором проведено літературний огляд наявних наукових думок на економічні механізми безпеки підприємства. Сформовано авторське визначення поняття «механізм інтелектуальної безпеки підприємства». В результаті огляду складу та призначення механізмів економічної безпеки виявлено, що найбільш популярними у науковій літературі є дослідження механізмів забезпечення та управління економічною безпекою підприємства. Також проведено огляд менш популярних, однак не менш важливих для побудови цілісної наукової картини, видів механізмів економічної безпеки. Науковою новизною є запропоноване автором власне бачення на структуру механізму інтелектуальної безпеки підприємства, що включає у себе механізми управління, забезпечення та функціонування. Показано їх головне призначення у системі інтелектуальної безпеки підприємства та взаємозв'язок. Автором проілюстровано ресурсний потік між трьома механізмами у вигляді потоку інформації, управлінських рішень та ресурсів для реалізації їх головної мети – бажаного стану інтелектуальної безпеки. Так, управлінський механізм приймаючи інформацію про потенційну загрозу інтелектуальній безпеці посиляє забезпечувальному та функціональному механізмам інформацію у вигляді управлінського рішення. Забезпечувальний механізм у свою чергу забезпечує систему економічної безпеки необхідними ресурсами. Функціональний механізм отримавши рішення про необхідні дії та ресурси для їх здійснення, застосовує власні інструменти для протидії загрозам та забезпечення бажаного рівня інтелектуальної безпеки. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є подальше вивчення кожного механізму: управління, забезпечення та функціонування; розробка інструментарію та важелів кожного механізму у контексті їх функціонування на підприємстві; подальше вивчення системи інтелектуальної безпеки підприємства крізь призму функціонування її механізмів.

Ключові слова: економічний механізм, безпека, управління, забезпечення, система безпеки.

Пуйда Галя Владимировна. ВНУТРЕННИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Предприятие функционирует и развивается в условиях неопределенности, в конкурентной внешней среде, которая порождает многочисленные риски. Отсутствие концептуальных основ построения и функционирования экономического механизма интеллектуальной безопасности предприятия, способного эффективно противодействовать угрозам, использовать имеющийся потенциал и в целом поддерживать состояние интеллектуальной безопасности, обуславливают необходимость и актуальность системного исследования этой проблемы. Целью статьи является исследование имеющихся научных взглядов на механизмы экономической безопасности предприятия и, в результате заключений, сформировать авторское видение на экономические механизмы интеллектуальной безопасности предприятия. Методикой исследования послужили теоретические методы: терминологический, обобщение, анализ, сравнение. Автором проведен литературный обзор имеющихся научных мыслей на экономические механизмы безопасности предприятия. Сформировано авторское определение понятия «механизм интеллектуальной безопасности предприятия». За результатами изучения смысла и назначения механизмов экономической безопасности выявлено, что наиболее популярными в научной литературе является исследование механизмов обеспечения и управления экономической безопасностью предприятия. Также проведено исследование менее популярных, но не менее важных для построения целостной научной картины видов механизмов экономической безопасности. Научной новизной является предложенное автором собственное видение на структуру механизма интеллектуальной безопасности предприятия, которая включает в себя механизмы управления, обеспечения и функционирования. Показано их главное назначение в системе интеллектуальной безопасности предприятия и взаимосвязь. Автором проиллюстрировано ресурсный поток между тремя механизмами в виде потока информации, управленческих решений и ресурсов для реализации их главной цели – желаемого состояния интеллектуальной безопасности. Так, управленческий механизм принимая информацию о потенциальной угрозе интеллектуальной безопасности посылает обеспечительных и функциональным механизмам информацию в виде управленческого решения. Обеспечительный механизм в свою очередь обеспечивает систему

экономической безопасности необходимыми ресурсами. Функциональный механизм получил решение необходимости действия и ресурсы для их осуществления, применяет собственные инструменты для противодействия угрозам и обеспечения желаемого уровня интеллектуальной безопасности. Перспективами дальнейших исследований в данном направлении является дальнейшее изучение каждого механизма: управление, обеспечение и функционирования; разработка инструментария и рычагов каждого механизма в контексте их функционирования на предприятии; дальнейшее изучение системы интеллектуальной безопасности предприятия через призму функционирования ее механизмов.

Ключевые слова: экономический механизм, безопасность, управление, обеспечение, система безопасности.

Одержано 27.11.2017 р.

УДК 658.81: 338.439.5: 631.147

Сопільняк Інна Сергіївна,
аспірант,

Уманський національний університет садівництва

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ ЗБУТУ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ ВІТЧИЗНЯНИМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Стаття присвячена актуальній проблемі формування збутових стратегій підприємствами-виробниками органічної продукції. Комерційний успіх підприємства значною мірою визначається тим, як вдало вибрані канали реалізації вироблених товарів, форми і методи збуту, чи достатнім є асортимент і рівень якості наданих підприємством послуг, що супроводжують продаж продукції. Метою статті є обґрунтування необхідності розробки та аналіз особливостей формування збутових стратегій сільськогосподарських підприємств-виробників органічної продукції. На основі використання методів системного аналізу та логічних узагальнень встановлено, що розробка і реалізація збутової стратегії передбачає вирішення питань, пов'язаних з визначенням ефективного методу збуту, вибору оптимального каналу збуту та організацією сервісного обслуговування. З використанням структурно-функціонального методу визначено, що методи збуту обираються індивідуально залежно від організаційних, технологічних та соціально-економічних особливостей функціонування підприємства. Аналіз статистичної інформації та узагальнення літературних джерел засвідчує, що на сьогодні основними маркетинговими каналами збуту органічних продуктів харчування є прямі продажі від виробника до споживача через ринки або магазини, які належать виробникові. З розвитком інформаційних технологій великого значення набуває організація збуту органічної продукції через Інтернет-магазини. Наукова новизна дослідження полягає у систематизації форм, методів, каналів збуту органічної продукції та визначенні основних збутових стратегій на вітчизняному ринку. Виділено перспективні маркетингові інструменти для розвитку внутрішнього ринку збуту органічної продукції. Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані при прийнятті управлінських рішень та розробці заходів з метою оптимізації системи збуту органічної продукції. Дана тематика має перспективу дослідження в напрямку удосконалення збутових стратегій сільськогосподарськими виробниками органічної продукції.

Ключові слова: органічна продукція, стратегії збуту, канали збуту, організація збуту, Інтернет – торгівля, органічний ринок.

ВСТУП

Постановка проблеми. На сьогоднішній день товаровиробники сільськогосподарської продукції прагнуть до зростання виробництва інтенсивним шляхом, а саме використання у великій кількості мінеральних добрив (пестициди, гербіциди, фунгіциди, інсектициди тощо). З кожним роком розвиток органічного виробництва стає все більш актуальним.

Для успішного функціонування ринку органічної продукції важливо не лише виробляти якісну продукцію, але й проводити комплекс заходів для ефективної її реалізації. Такий комплекс передбачає фізичне переміщення та розподіл товарної маси у ринковому просторі, доведення товарів до вимог

споживачів і організацію доставки товарів в місця їх споживання або використання. Все це присутнє у розробці маркетингової збутової стратегії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання розвитку збутової діяльності суб'єктів ринку органічної продукції у своїх працях розглядали вчені-економісти Артиш В. І. [3], Баркан Д. І. [6], Біловодська О. А. [5], Дурович А. П. [4], Кітченко О. М., Костенко Т. В., Пригоров С. Г. [10], Чичкало-Кондрацька І. Б., Федіна О. І. [8] та ін. Проте проблема формування стратегій збуту для вітчизняних виробників органічної продукції потребує подальшої розробки та дослідження.

Метою статті є обґрунтування необхідності розробки та особливостей формування збутових

стратегій сільськогосподарських підприємств-виробників органічної продукції.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Як показують дані досліджень міжнародної організації IFOAM, за останні десятиліття спостерігається стійке зростання попиту на органічну продукцію. За оцінками швейцарських експертів, ринок органічної продукції у світі становить близько 90 млрд. доларів. Про те, що органічний сектор і в Україні розвивається швидкими темпами, свідчать дані аналітиків, за останні сім років органічний ринок в Україні зріс у 29 разів. Однак, залишаються фактори, що уповільнюють цей процес. Серед них – зниження купівельної спроможності населення, нерозвинена законодавча база та недостатня інформованість як споживачів, так і виробників органічної

сільськогосподарської продукції щодо особливостей її вирощування і продажу.

Незважаючи на існуючі нормативно-правові, соціальні та економічні проблеми становлення вітчизняного ринку органічної продукції, він є перспективним з огляду на наявні природні ресурси (родючі чорноземи та екологічно чисті зони) та зростаючу зацікавленість споживачів. Україна, маючи значний потенціал для виробництва органічної сільськогосподарської продукції, її експорту, споживання на внутрішньому ринку, досягла певних результатів щодо розвитку власного органічного виробництва. Так, станом на 2016 рік площа сертифікованих сільськогосподарських угідь в Україні, задіяних під вирощування різноманітної органічної продукції, складає вже понад чотириста тисяч гектарів (табл. 1) [1].

Таблиця 1

Площі с.-г. угідь та кількість виробників, задіяних у виробництві органічної продукції в Україні

Показник	Роки							2016 р. до 2010 р., %
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Площа с.-г. угідь під органічним виробництвом, тис. га	270,2	270,3	270,3	272,9	400,8	410,5	411,2	152,8
Кількість господарств-виробників органічної продукції	142	155	164	173	182	210	360	253,5

Як повідомляє підприємство «Органік Стандарт», станом на 20 серпня 2017 року в Україні 485 підприємств отримали сертифікат на виробництво органічної продукції. Більшість з них займаються рослинництвом – 244 господарства, проте найбільша кількість нових сертифікацій була зроблена для виробництва малини та інших ягід [1].

Дослідження Федерації органічного руху України свідчать, що станом на 31.12.2016р. сучасний внутрішній споживчий ринок органічних продуктів в Україні зріс до 21,2 млн. євро [2] Однак за обсягом внутрішнього ринку органічних продуктів Україна займає лише 25-е місце в Європі. З кожного гектара органічних сільгоспугідь у нашій країні на внутрішній ринок потрапляє продукції лише на 50 євро. «Віддача» ж європейського органічного гектара в 47 разів вище – в країнах Європи на 1 га припадає в середньому 2345 євро внутрішнього «чистого» ринку.

Причиною даного явища є орієнтація органічного виробництва України на експорт. Через відсутність маркетингового досвіду реалізації органічної продукції, високі ціни на неї, недостатню обізнаність споживачів не була налагоджена співпраця із традиційними каналами збуту продовольства й іншими суб'єктами ринкової діяльності [3].

Вимоги маркетингу не обмежуються лише створенням високоякісного продукту і правильним встановленням ціни на нього. Необхідно ще й відповідним чином доставити цей продукт до кінцевого споживача, і забезпечити його доступність цільовому ринку. Для ефективної реалізації продукції підприємство має проводити комплекс заходів, що знаходять своє вираження у формуванні маркетингової збутової стратегії [4].

Головна мета стратегії збуту – реалізація

економічного інтересу виробника (отримання підприємницького прибутку) на основі задоволення платоспроможного попиту споживачів.

Серед стратегій збуту виділяють: стратегію зміни маркетингових каналів, стратегію зміни організації продажу, стратегію підвищення рівня сервісу (рис 1).

Розробка і реалізація збутової стратегії передбачає вирішення наступних питань: 1) обґрунтування оптимального методу збуту; 2) вибір каналу збуту і посередників; 3) організація сервісного обслуговування.

Вся система збуту сільськогосподарської продукції і продовольства ґрунтується на законах підприємницької діяльності. Головні з них – конкуренція, концентрація виробництва, прагнення підприємств до максимального товарообігу та високих прибутків.

Розглянемо можливі й доступні форми і методи організації збуту органічної продукції сільськогосподарських підприємств [6]:

1. Самостійна організація збуту, вирощеної продукції:

- особистий самостійний пошук покупців;
- пошук покупців на оптовому (гуртовому) ринку.

2. Організація збуту за допомогою консалтингової фірми, найманого фахівця з питань маркетингу (малі і великі обсяги виробництва).

3. Організація збуту за допомогою збутового кооперативу.

4. Організацій збуту за допомогою збутового посередника.

5. Організацій збуту за допомогою асоціації фермерів.

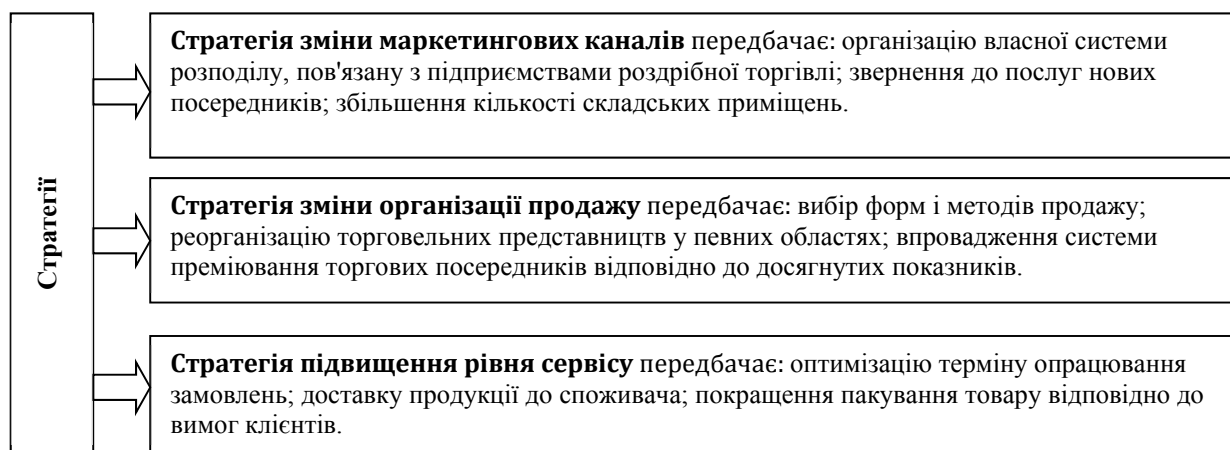


Рис. 1. Маркетингові збутові стратегії

Джерело: побудовано автором на основі опрацювання наукових джерел [5]

Кожне підприємство, що реалізує сільгосппродукцію, має свої організаційні, технологічні та соціально-економічні особливості. Тому, процес вибору тієї чи іншої системи збуту для підприємства є індивідуальним.

При виборі каналів збуту органічної продукції України можна звернутися до європейського досвіду. Основні європейські канали збуту для органічної

продукції – це мережа роздрібної торгівлі (70%); прямі продажі з підприємств і продажі через ринки, які забезпечують приблизно 15% збуту; продажі через спеціалізовані магазини: булочні, м'ясні лавки, ресторани та інші заклади громадського харчування – до 15% [2]. На українському ринку органічної продукції основні канали збуту мають свої характерні риси (рис. 2).



Рис. 2. Основні канали розподілу органічної продукції

Джерело: побудовано автором на основі опрацювання наукових джерел [2, 6]

Як показує світова практика, основні маркетингові канали продажу органічних продуктів харчування – це прямі продажі від виробника до споживача через ринки або магазини, які належать виробникам.

Вітчизняним органічним виробникам, що зацікавлені у пошуку компетентних імпортерів і ділових партнерів, також рекомендується приймати участь у відомих органічних ярмарках, що демонструють органічні продукти харчування та методи їх виробництва.

Як зазначалося раніше, більша частина виробленої органічної продукції в Україні йде на експорт. За останні кілька років Україна стала

важливим постачальником органічної продукції на західні ринки, зокрема, в країни ЄС. За підсумками 2017 року зовнішньоторговельний обіг аграрної та харчової продукції між Україною та країнами Європи збільшився на 30,8% та становив 8,1 мільярда доларів [7].

ЄС є одним з найкращих напрямів експорту для багатьох органічних продуктів з України, а саме: олійних культур (ріпаку, соєвих бобів, насіння соняшнику), зернових культур (пшениці, кукурудзи), сушених бобів, сухих і оброблених органічних фруктів, ягід і горіхів (кураги, чорносливу, яблук, вишні, фруктових соків, волоських горіхів, заморожених ягід і фруктів), оброблених органічних трав і меду [8, с. 39].

Ринок ЄС має досить високий потенціал для

перероблених органічних фруктів і ягід з України (для використання в якості інгредієнтів у кінцевих споживчих товарах). Сертифіковані органічні трави, як і бджолиний віск, використовуються не тільки в органічно маркованих харчових продуктах і косметичі, але й у фармацевтичній продукції, а також у деяких неорганічних чаях. Країнами з особливо високим попитом на органічний мед є Німеччина, Франція і Великобританія [8, с. 40].

Для розвитку внутрішнього ринку збуту органічної продукції варто використовувати наступні маркетингові інструменти [9]:

- організацію широкої PR-компанії з підвищення суспільної обізнаності щодо переваг (економічних, соціальних, екологічних та оздоровчих) органічного виробництва та екологічно чистих продуктів харчування;

- розвиток сільськогосподарської кооперації для налагодження спільного збуту органічної продукції, постачання засобів біологічного захисту рослин та лікування тварин;

- створення гарантійної системи, що відповідає вимогам законодавства ЄС та інших країн і є адекватною ринкам збуту органічної продукції, а також еквівалентною міжнародним системам гарантій органічних продуктів;

- налагодження взаємовигідних партнерських відносин між товаровиробниками та іншими операторами аграрного ринку.

Важливим елементом у збутовій стратегії підприємства є сервіс. Сервіс на ринку органічної продукції включає якість та оперативність обслуговування, позиціонування підприємства як надійного партнера.

Під впливом науково-технічного прогресу ринок насичується різноманітними технічними засобами, оснащений електронікою, автоматизованими системами управління, навісними та причіпними пристроями та обладнанням. На сучасному етапі розвитку технологій зростають вимоги до якості і оперативності обслуговування, тому важливою складовою частиною маркетингової діяльності є створення оперативної автоматизованої системи управління збутом.

Розвиток інформаційних технологій дав поштовх зародженню такому елементу комерційної діяльності як

Інтернет-торгівля. Популярність Інтернет-покупок зростає швидкими темпами, не виключенням є і органічний ринок. Оскільки органічна продукція в Україні (порівняно з країнами ЄС) повільно займає торгові площі в магазинах традиційної торгівлі, то розвиток Інтернет-торгівлі є надзвичайно привабливим. Основними перевагами такого каналу збуту є: менші витрати на утримання магазину; економія на заробітній платі персоналу; менші витрати на маркетинг, рекламу та організацію збуту; спрощена система управління магазином; можливості краще вивчити потреби споживачів, шляхом відслідковування історії замовлень; більш глибоке охоплення потенційних споживачів; забезпечення споживачів більшим обсягом інформації та доступом до значно ширшого асортименту продукції; економія часу для споживача [10].

Проте Інтернет-торгівля має ряд недоліків – невпевненість у відповідності продукції основним параметрам якості та її реальному існуванню.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Виробники органічної продукції, які орієнтуються на маркетинг, значну увагу повинні приділяти організації товарного руху від виробника продукції до споживача, шляхом формування ефективних стратегій збуту. Комерційний успіх підприємства значною мірою визначається тим, як вдало вибрані канали реалізації вироблених товарів, форми і методи збуту або чи достатнім є асортимент і рівень якості наданих підприємством послуг, що супроводжують продаж продукції.

Важливим елементом формування збутових стратегій є вибір оптимальних методів і каналів збуту. Враховуючи те, що більша частина виробленої органічної продукції в Україні йде на експорт, пропонується об'єднувати підприємства-виробники у кооперативи. Це дозволить оптимізувати витрати на придбання засобів виробництва, проведення окремих технологічних операцій, здійснення маркетингових досліджень, а також більш ефективно використовувати канали збуту. А створення автоматизованої системи управління збутом дозволить оперативно вирішувати проблеми реалізації органічної продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз ринку органічної продукції в Україні / Аграрно-політичний сайт України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://agropolit.com/spetsproekty/407-analiz-rinku-organichnoyi-produktsiyi-v-ukrayini>.
2. Органік в Україні / Офіційний сайт Федерації органічного руху України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>.
3. Артиш, В. І. Розвиток світового ринку органічної продукції / В. І. Артиш // Економіка АПК. – 2010. – №3. – С. 113-116.
4. Дурович, А. П. Маркетинг в туризме: учебное пособие / А. П. Дурович // Минск: Новое знание. – 2003. – 469 с.
5. Біловодська, О. А. Маркетинговий менеджмент: навч. посіб. / О. А. Біловодська // К: Знання. – 2010. – 332 с.
6. Баркан, Д. И. Управление сбытом: учеб. пособ. / Д. И. Баркан // СПб. – 2004. – 341 с.
7. Україна нарощує експорт органічної продукції до ЄС / Електронне видавництво «Європейська правда» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/02/13/7077437/>

8. Чичкало-Кондрацька, І. Б. Перспективи розвитку експорту української органічної продукції до Європейського Союзу / І. Б. Чичкало-Кондрацька, О. І. Федіна // Економічний простір: [зб. наук. праць] Дніпропетровськ: ПДАБА. – 2016. – № 105. – С. 34-47.
9. Як розвиватимуть органічний ринок України / Електронне видавництво «AgroReview» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://agoreview.com/news/yak-rozvyvatymut-orhanichnyj-rynok-ukrayiny>.
10. Кітченко, О. М. Інтернет-торгівля як ключовий інструмент розвитку галузі еко-продукції в Україні / О. М. Кітченко, Т. В. Костенко, С. Г. Пригоров // Вісник Нац. техн. ун-ту «ХПІ»: [зб. наук. пр.] Темат. вип.: Технічний прогрес та ефективність виробництва. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2015. – № 59 (1168). – С. 88-91.

REFERENCES

1. Analiz rynku orhanichnoi produktsii v Ukraini / Aharno-politychnyi sait Ukrainy [Agrarian and political site of Ukraine] Retrieved from <http://agropolit.com/spetsproekty/407-analiz-rinku-organichnoyi-produktsiyi-v-ukrayini>.
2. Orhanik v Ukraini / Ofitsiyni sait Federatsii orhanichnoho rukhu Ukrainy [Federation of Organic Movement of Ukraine]. Retrieved from <http://organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>.
3. Artysh, V. I. (2010). Rozvytok svitovoho rynku orhanichnoi produktsii. Ekonomika APK, 3, 113-116.
4. Durovych, A. P. (2003). Marketynh v turyzme: uchebnoe posobye. Mynsk: Novoe znanye, 469.
5. Bilovodska, O. A. (2010) Marketynhovyi menedzhment: navch. posib. K: Znannia, 332.
6. Barkan, D. Y. (2004). Upravlenye sbytom: ucheb. posob. SPb, 341.
7. Ukraina naroshchuie eksport orhanichnoi produktsii do ES / Elektronne vydavnytstvo «Ievropeiska pravda» [Electronic Publishing House «European truth»] Retrieved from <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/02/13/7077437/>
8. Chychkalo-Kondratska, I. B., Fedina, O. I. Perspektyvy rozvytku eksportu ukrainskoi orhanichnoi produktsii do Yevropeiskoho Soiuzu / Ekonomichnyi prostir: Dnipropetrovsk: PDABA, 2016, 105, 34-47.
9. Yak rozvyvatymut orhanichnyi rynok Ukrainy / Elektronne vydavnytstvo «AgroReview» [Electronic Publishing House «AgroReview»] Retrieved from <https://agoreview.com/news/yak-rozvyvatymut-orhanichnyj-rynok-ukrayiny>.
10. Kitchenko, O. M., Kostenko, T. V., Pryhorov, S. H. (2015). Internet-torhivlia yak kliuchovyi instrument rozvytku haluzi eko-produktsii v Ukraini / Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «KhPI»: Tekhnichniy prohres ta efektyvnist vyrobnytstva. [Technical progress and production efficiency] Kharkiv: NTU «KhPI», 2015, 59 (1168), 88-91.

Сопильняк Інна Сергеевна. ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ СТРАТЕГИЙ СБЫТА ОРГАНИЧЕСКОЙ ПРОДУКЦИИ ОТЕЧЕСТВЕННЫМИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫМИ ПРЕДПРИЯТИЯМИ

Статья посвящена актуальной проблеме формирования сбытовых стратегий предприятиями-производителями органической продукции. Коммерческий успех предприятия во многом определяется тем, как удачно выбраны каналы реализации производимых товаров, формы и методы сбыта, достаточным ли является ассортимент и уровень качества предоставляемых предприятием услуг, сопровождающих продажу продукции. Целью статьи является обоснование необходимости разработки и анализ особенностей формирования сбытовых стратегий сельскохозяйственных предприятий-производителей органической продукции. На основе использования методов системного анализа и логических обобщений установлено, что разработка и реализация сбытовой стратегии предусматривает решение вопросов, связанных с определением метода сбыта, выбора оптимального канала сбыта и организацией сервисного обслуживания. С использованием структурно-функционального метода определено, что методы сбыта избираются индивидуально в зависимости от организационных, технологических и социально-экономических особенностей функционирования предприятия. Анализ статистической информации и обобщения литературных источников показывает, что на сегодня основными маркетинговыми каналами сбыта органических продуктов питания являются прямые продажи от производителя к потребителю через рынки или магазины, принадлежащие производителю. А с развитием информационных технологий большое значение приобретает организация сбыта органической продукции через Интернет-магазины. Научная новизна исследования заключается в систематизации форм, методов, каналов сбыта органической продукции и выделении основных сбытовых стратегий на украинском рынке. Выделены перспективные маркетинговые инструменты для развития внутреннего рынка сбыта органической продукции. Практическое значение полученных результатов заключается в том, что они могут быть использованы при принятии управленческих решений и разработке мер по оптимизации системы сбыта. Данная тематика имеет перспективу исследования в направлении усовершенствования сбытовых стратегий сельскохозяйственными производителями органической продукции.

Ключевые слова: органическая продукция, стратегии сбыта, каналы сбыта, организация сбыта, Интернет - торговля, органический рынок.

Sopilniak Inna S. PECULIARITIES OF FORMING STRATEGIES FOR ORGANIC PRODUCTION SALE BY DOMESTIC AGRICULTURAL ENTERPRISES

The article is devoted to the actual problem of forming marketing strategies by enterprises producing organic production. The commercial success of the enterprise is largely determined by how well the channels of manufactured goods sales are, if forms and methods of sales are successfully selected and whether the range and quality of the services provided

by the company accompanying the production sale are sufficient. The purpose of the article is to justify the need to develop and analyze peculiarities of forming marketing strategies of agricultural enterprises producing organic products. Based on the use of methods of system analysis and logical generalizations, it has been found that the development and implementation of a marketing strategy involves solving issues related to the definition of an effective sales method, the choice of an optimal sales channel and the service organization. Using the structural and functional method, it has been determined that sales methods are chosen individually, depending on the organizational, technological and social and economic peculiarities of the enterprise operation. The analysis of statistical information and summarizing references shows that, today, main marketing channels for the sale of organic food products are direct sales from a producer to a consumer through markets or stores owned by the producer. With the development of information technologies, the organization of organic production sales through online stores is of great importance. The scientific novelty of the research is to systematize forms, methods, channels of organic production sales and study main marketing strategies in the domestic market. Promising marketing tools for the development of the domestic market for organic products have been shown. The practical value of the obtained results is that they can be used in making managerial decisions and developing measures to optimize the organic production sales system. This issue has a prospect of the research aimed at improving marketing strategies for agricultural producers of organic products.

Keywords: organic products, sales strategies, sales channels, sales organization, Internet trading, organic market.

Одержано 16.04.2018 р.

УДК: 338.244.47

Фень Катерина Сергіївна,
аспірант,

Подільський державний аграрно-технічний університет

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Сукупність питань, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки підприємства, потребує від управляючих різних рівнів достатньо глибоких теоретичних знань та практичних навичок управлінських рішень. Забезпечення нормалізованої та ефективної господарської діяльності окремого підприємства є найважливішим аспектом досягнення певного рівня економічної безпеки. Будь-який зв'язок з часом може бути перерваний або порушений під впливом різних обставин, а отже діяльність підприємства піддається постійній небезпеці. Порушення каналів зв'язків може відбутися з наступних причин: в результаті конкуренції (добросовісної та недобросовісної); змін у навколишньому середовищі, що змушує підприємство переглядати умови договору або контракту (зміна цін, податкового законодавства, соціально-політичної ситуації); з появою більш вигідних пропозицій (більш рентабельного договору, більш привабливих умов роботи); зміни особистих відносин між керівниками; зміни фізичних умов переміщення товарних, фінансових і трудових ресурсів (в результаті аварій та інших катаклізмів, зміни митних умов, виникнення нових меж або регіональних відносин). Мета статті – висвітлення пріоритетних напрямків зміцнення економічної безпеки підприємств харчової промисловості. Теоретичну та методологічну основу наукового дослідження складають фундаментальні положення економічної теорії, теорії економічного посередництва та сучасні концепції менеджменту, а також наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, присвячені проблемам забезпечення ефективного розвитку економічної безпеки. У процесі вирішення завдань використовувалися наступні методи наукового пізнання: загальнонаукові; порівняльний та статистичний аналіз; системно-структурний аналіз; групування; економіко-математичне моделювання. Основні отримані результати полягають у використанні науково-практичних засад та в обґрунтуванні механізмів економічної безпеки підприємства до розв'язання проблем, пов'язаних з розвитком економічної безпеки підприємств харчової промисловості. Наукова новизна дослідження полягає у поглибленні теоретичних і методичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо зміцнення економічної безпеки підприємств харчової промисловості.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, харчова промисловість, зміцнення, напрямки.

ВСТУП

У сучасних умовах нестабільності ринку успішний розвиток та функціонування будь-якого суб'єкта підприємницької діяльності значною мірою залежать від надійної, якісної й ґрунтовної системи економічної безпеки. У практиці ведення бізнесу

вітчизняних підприємств заходи економічної безпеки у переважній більшості проводяться несистематично. В умовах невизначеності та мінливості зовнішнього середовища, конкурентної боротьби, кон'юктурних коливань економіки, подолання наслідків світової фінансової кризи, для успішного і довготривалого функціонування підприємства на ринку, вирішального

значення набуває становлення та розвиток системи його економічної безпеки.

Постановка проблеми. Процес формування економічної безпеки підприємства є досить складним з огляду на значну кількість різноманітних загроз зовнішнього і внутрішнього походження, що перешкоджають забезпеченню його стійкості, стабільності та ефективного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти формування механізму економічної безпеки досліджували такі вчені, як: Ареф'єва О. В., Бедников М. О., Бухвальд Е. М., Головацькая Н. Г., Климошкин О. В., Клейнер Г. Б., Половнев К. С., Судоплатов А. П., Скляр С. В., Лекарев С. В., Матвеев Н. В., Мак-Мак В. П., Ермошенко М. М., Пономарьова В. П., Лященко А. Н., Тамбовцева С. Б., Лазуренко С. В., Савін В. А., Плеханова Г. В., Раздіна О. В., Капустін М. Ю., Шликов В. В., Попович П. Я., Шлемко В. Т., а також вітчизняні: Геєць В. М., Кизим М. О., Клебанова Т. С., Козаченко А. В., Ковальова Д. Д., Чикуркова А. Д., Черняк О. І.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є висвітлення пріоритетних напрямків зміцнення економічної безпеки підприємств харчової

промисловості.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Забезпечення економічної безпеки підприємства – це неперервний процес, спрямований на захист економічних інтересів власника та підприємства, який здійснюється суб'єктами безпеки в рамках визначених власником та діючим законодавством повноважень. Виходячи з цього у системі управління економічною безпекою слід визначити зміст, цілі, завдання, принципи і алгоритм заходів її дотримання на підприємстві.

Стійке функціонування та розвиток підприємства потребує створення власної системи безпеки. Під системою економічної безпеки підприємства нами розуміється комплекс теоретичних підходів і практичних дій, що визначають максимально повний захист життєво-важливих інтересів підприємства від загроз, породжених його внутрішніми бізнес-процесами та зовнішнім середовищем. Структурно-логічну композицію такої системи для підприємств харчової промисловості надано на рис. 1.

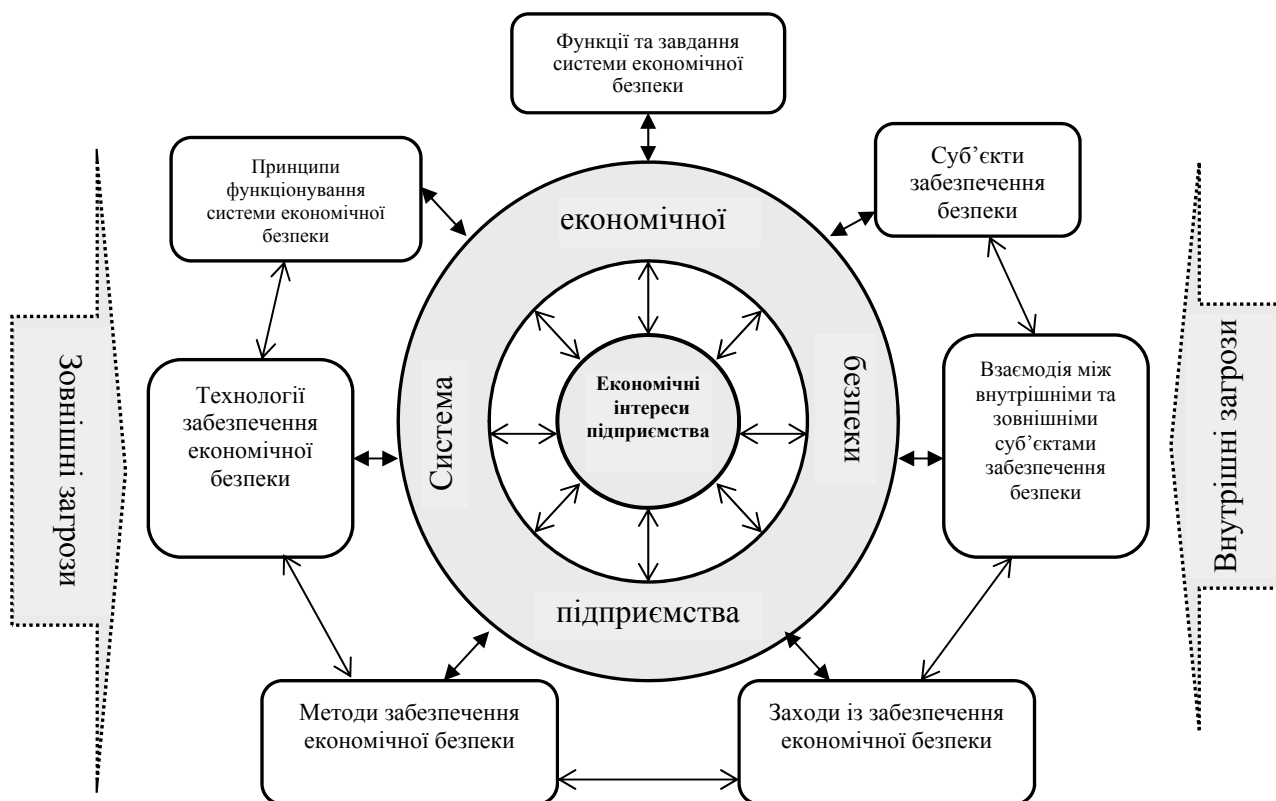


Рис. 1. Складові системи економічної безпеки підприємств харчової промисловості

Джерело: складено за дослідженнями автора

Система економічної безпеки підприємства харчової промисловості наряду залежить від рівня розвитку і структури його виробничої діяльності, ефективності її використання, кваліфікації кадрів, від стану навколишнього середовища, зокрема конкурентного середовища, ризикованості виробництва.

Наведену систему доцільно розглядати, спираючись на основні системні принципи: комплексність або системність; пріоритет заходів

попередження; безперервність; законність; плановість; економічність; взаємодія; компетентність; поєднання гласності та конфіденційності; плановості та повної підконтрольності заходів системи економічної безпеки керівництву підприємства.

На думку В. Л. Ортинського, І. С. Керницького, З. Б. Живко [3], засади, на яких будується система безпеки підприємства, знаходять своє відображення в законодавчо закріплених принципах, які умовно можна поділити на базові, тобто загального характеру, та

спеціальні. До базових принципів автори відносять: законності, юридичної рівності перед законом всіх суб'єктів забезпечення безпеки фірми; захисту інтересів суб'єктів безпеки; свободи у забезпеченні безпеки фірми; системності; безперервності; взаємної відповідальності особи; дотримання балансу життєво важливих інтересів особи, суспільства, держави; дотримання прав та свобод фізичних та юридичних осіб; інтеграції з міжнародними системами безпеки. Вищезазначені принципи відображають риси засад, на яких має будуватися правова основа формування системи економічної безпеки підприємства.

До спеціальних принципів відносять: поєднання гласності та конфіденційності; компетенції; взаємодії; економічності; адаптованості; плановості; передового матеріально-технічного оснащення; надійності; ефективного контролю [3].

Головним завданням системи управління економічною безпекою підприємств харчової промисловості є передбачення і випередження можливих загроз, що призводять до кризового стану, а також проведення антикризового управління, яке спрямоване на виведення підприємства з кризового стану; мінімізація зовнішніх і внутрішніх загроз економічному стану суб'єкта підприємництва, зокрема його фінансовим, матеріальним, інформаційним, кадровим ресурсам, на основі розробленого комплексу заходів економіко-правового і організаційного характеру. Слід мати на увазі, що найбільше значення у справі забезпечення економічної безпеки підприємництва мають первинні економіко-правові та організаційні заходи, що забезпечують фундамент, основу системи безпеки, на відміну від вторинних – технічних, фізичних тощо.

На підставі функціонально-цільового опису структури системи управління економічною безпекою підприємства показано, що ефективна реалізація процесу управління економічною безпекою стає можливою за підтримки сукупності економіко-математичних моделей, які об'єднано в єдиний комплекс моделей оцінки й аналізу економічної безпеки підприємства (рис. 2). Запропонований у роботі комплекс містить три блоки: формування інформаційного простору дослідження; оцінка та аналіз економічної безпеки підприємства; формування та аналіз рішень з управління економічною безпекою підприємства.

Метою першого блоку є формування системи показників, найбільш вагомих для оцінки економічної безпеки, за допомогою розробленої інформаційної моделі. Метою другого блоку є розробка моделей оцінки й аналізу економічної безпеки підприємства. Усі моделі на цьому етапі об'єднано в три модулі, за якими на підставі відповідних моделей здійснюють загальну оцінку економічної безпеки підприємства й визначають домінантні загрози економічній безпеці. Перший модуль оцінки економічної безпеки містить моделі, призначенням яких є розрахунок значень показників, що дозволяє прослідкувати зміну як загального рівня економічної безпеки підприємства, так і її складових. Другий модуль містить моделі вибору домінантних

загроз економічній безпеці підприємства та модель оцінки впливу зовнішніх загроз на економічну безпеку підприємства. За першою моделлю цього модуля здійснюють ранжирування загроз з боку внутрішнього середовища за їх впливом на загальний рівень економічної безпеки підприємства, що дозволяє проаналізувати й виявити найбільш вагомий чинник, що є потенційними загрозами безпеці.

Призначенням другої моделі є оцінка впливу загроз зовнішнього характеру на загальний рівень економічної безпеки підприємства. У третьому модулі за допомогою моделі взаємозв'язку загального рівня економічної безпеки підприємства з рівнями безпеки підприємства за окремими складовими досліджують вплив окремих складових безпеки на її загальний рівень. Наступна модель цього модуля – модель ідентифікації класів економічної безпеки підприємства – дозволяє отримати інформацію про клас безпеки у поточному та перспективному періодах.

Метою третього блоку є формування множини рішень з управління економічною безпекою підприємства на підставі інформації про її клас та загрози. Ці рішення має бути включено до системи запобігання та усунення дестабілізуючого впливу загроз економічній безпеці підприємства.

Для реалізації запропонованого комплексу моделей було використано дані статистичної звітності підприємства харчової промисловості за 2012-2016 роки. Відповідно до запропонованого комплексу моделей (див. рис. 2) відбір показників безпеки є першочерговим завданням під час оцінки економічної безпеки підприємства, результати рішення якого безпосередньо впливатимуть на ефективність управління безпекою. Для вирішення цього завдання пропонується інформаційна модель оцінки економічної безпеки, призначення якої полягає у формуванні і фільтрації попередніх показників, найбільш значущих для оцінки безпеки.

Застосовуючи дані заходи щодо забезпечення економічної безпеки на підприємстві, зростає ймовірність подальшого його життєвого циклу, адже лише за рахунок чітко організованої системи економічної безпеки підприємство зможе активно змагатися у конкурентній боротьбі за своє місце на ринку.

Тому розглянемо цілі економічної безпеки для підприємств харчової промисловості залежно від стадії життєвого циклу (табл. 1). В роботі визначено, що на підприємстві склалась ситуація, характерна для стадії спаду з високою ймовірністю настання ситуації банкрутства.

У процесі управління економічною безпекою підприємства необхідно враховувати наявний рівень економічної безпеки в тандемі із тенденціями її змін у просторі та стратегічними пріоритетами і можливостями у напрямі її забезпечення.

Тенденції зміни рівня економічної безпеки підприємства в часі та аналіз причин таких змін дають необхідну інформацію для вибору правильної стратегії управління економічною безпекою підприємства.

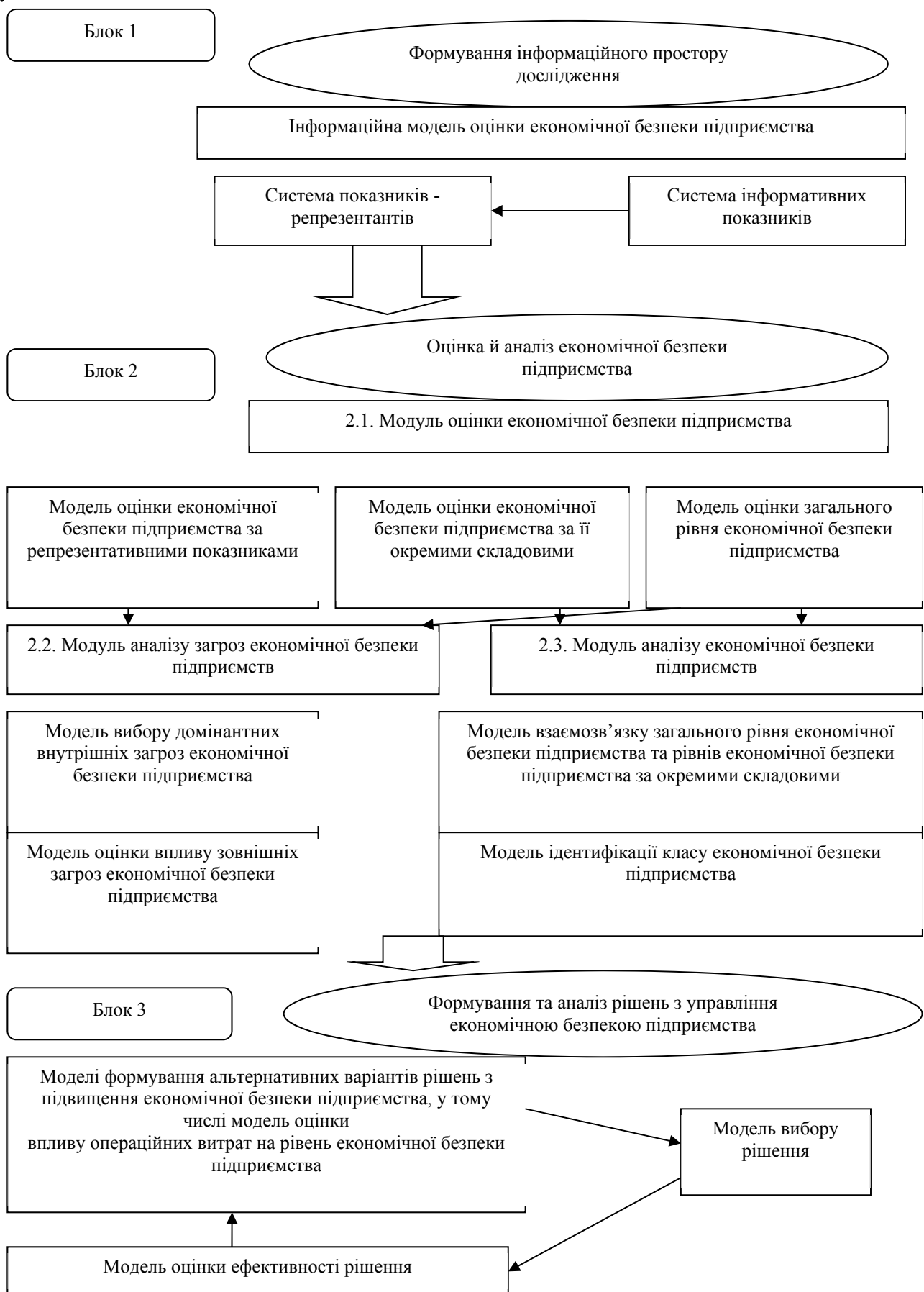


Рис. 2. Комплекс моделей оцінки й аналізу економічної безпеки підприємства

*Розроблено автором

Цілі економічної безпеки підприємств харчової промисловості з врахуванням стадії життєвого циклу підприємства

Функціональна складова економічної безпеки підприємства	Цілі економічної безпеки підприємства
Фінансова	Забезпечення збалансованості, пошук шляхів підвищення фінансової стійкості, покращення структури активів і пасивів, оптимізація структури фінансових ресурсів
Інтелектуальна та кадрова	Збереження кількості робочих місць
Техніко-технологічна	Недопущення скорочення обсягів діяльності
Політична та нормативно-правова	Розробка заходів, спрямованих на подолання кризи інтересів суспільних груп всередині підприємства і поза його межами
Інформаційна	Розробка заходів для підвищення рівня безпеки рівня інформаційного середовища підприємства; збір інформації, спрямованої на антикризову діяльність
Екологічна	Посилення санкцій за порушення екологічних стандартів та вимог у сфері екологічного законодавства; план забезпечення екологічної складової як частина антикризової програми та економічної безпеки підприємства
Силова	Недопущення протиправних дій працівників, забезпечення ефективної реалізації заходів за ресурсами та виконавцями

**Розроблено автором*

Для встановлення тенденції зміни економічної безпеки підприємства в часі доцільно використати матрицю (табл. 2), в основі побудови якої лежать такі припущення:

- ринкове середовище, в якому працює підприємства є динамічним;
- підприємство перебуває в інформаційному просторі, має змогу ідентифікувати зміни в зовнішньому середовищі та прогнозувати їх на

перспективу;

- підприємство має певний рівень потенціалу та досягло конкретного рівня економічної безпеки підприємства, який сформовано взаємною дією факторів впливу внутрішнього та зовнішнього середовищ. Зміни у рівні економічної безпеки ініціюються самим підприємством, а зовнішні чинники незалежно від підприємства;

Таблиця 2

Матриця зміни рівня економічної безпеки підприємств харчової промисловості

Тенденція змін рівня економічної безпеки підприємства		Зовнішнє середовище		
		Покращення умов	Умови постійні	Погіршення умов
Внутрішнє середовище	Рівень економічної безпеки підприємства з часом знижується	Рівень економічної безпеки підприємства стабільний	Рівень економічної безпеки підприємства помірно спадає	Рівень економічної безпеки підприємства стрімко спадає
	Рівень економічної безпеки підприємства залишається без змін	Рівень економічної безпеки підприємства помірно зростає	Рівень економічної безпеки підприємства стабільний	Рівень економічної безпеки підприємства помірно спадає
	Рівень економічної безпеки підприємства з часом зростає	Рівень економічної безпеки підприємства стрімко зростає	Рівень економічної безпеки підприємства помірно зростає	Рівень економічної безпеки підприємства стабільний

**Розроблено автором*

– залежність рівня економічної безпеки від часової детермінанти може мати три можливих сценарії: рівень знижується, рівень певний час є незмінним, рівень зростає (підвищується). Якщо підприємство не здійснює цілеспрямований вплив на рівень економічної безпеки (зберігає існуючий стан і не провадить політику зростання), то з часом рівень його економічної безпеки має тенденцію до зниження. Якщо зовнішні чинники послаблюються, проте ще не

здають руйнівного впливу потенціалу підприємства, то рівень економічної безпеки може певний час знаходитись на одному рівні. Якщо зовнішні чинники підсилюють внутрішні намагання підприємства, створюючи синергійний ефект, то рівень економічної безпеки зростає;

– передбачається, що зміна економічної безпеки відбувається поступово: «стабільний рівень» – «помірна зміна» – «сильна зміна». Незначні зміни

приймаються за відсутність змін;

– найкращим сценарієм розвитку для підприємства є нарощування (постійне зростання) рівня економічної безпеки.

Матриця зміни рівня економічної безпеки дозволяє позиціонувати підприємство та здійснювати вибір варіанта його розвитку залежно від зміни рівня

економічної безпеки підприємства (табл. 3). Вона відображає взаємодію чинників і дає змогу встановити напрям і причини змін економічної безпеки підприємства в часі. У кожному випадку підприємство має три варіанти розвитку подій (стабільний стан, покращення стану, погіршення стану), кожен з яких має певні причини і потребує конкретних рекомендацій.

Таблиця 3

Матриця вибору стратегії управління економічною безпекою підприємства

Тенденції зміни рівня економічної безпеки підприємства	Характеристика рівня економічної безпеки підприємства	Ступінь готовності до стратегічних змін		
		Низький	Середній	Високий
Рівень економічної безпеки підприємства стабільний	Виникає за умови однонаправлених змін зовнішніх і внутрішніх чинників: погіршення фінансових можливостей одночасно з послабленням впливу зовнішніх чинників; консервації внутрішніх чинників за умов зовнішньої стабільності; посилення потенціалу нівелюється силою впливу зовнішніх чинників	Пасивна стратегія	Стратегія поступового розвитку	Експансійна стратегія
Рівень економічної безпеки підприємства помірно спадає	Можливості підприємства з часом слабшають (вплив зовнішніх чинників не суттєвий); оскільки потенціал підприємства з часом не змінюється він поступово перестає витримувати тиск, який обумовлений дією зовнішніх чинників.	Захисна стратегія	Стабілізаційна стратегія	Стратегія поступового розвитку
Рівень економічної безпеки підприємства стрімко падає	Найгірша ситуація, що призводить до втрати можливостей підприємства. Підприємство не встигає реагувати на зміни, які обумовлені дією зовнішніх чинників, приділяє недостатню увагу своєму економічному стану.	Стратегія, заснована на звичайних можливостях	Анти-кризова стратегія	Стабілізаційна стратегія
Рівень економічної безпеки підприємства помірно зростає	Внутрішні складові фінансового потенціалу збалансовані і підприємство фінансово стійке, або коли ситуація складається йому на користь.	Стратегія збереження	Стратегія поступового розвитку	Експансійна стратегія
Рівень економічної безпеки підприємства стрімко зростає	Результат синергії (посилення впливу внутрішніх чинників при послабленні дії зовнішніх).	Захисна стратегія	Стратегія поступового розвитку	Експансійна стратегія

**Розроблено автором.*

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Для ефективного функціонування системи економічної безпеки підприємств харчової промисловості необхідне її належне забезпечення, що потребує комплексного підходу у формуванні. Відтак, під забезпеченням економічної безпеки підприємства слід розуміти організовану діяльність зовнішніх та внутрішніх суб'єктів забезпечення економічної безпеки, об'єднаних загальними цілями щодо протидії небезпекам та загрозам.

Сталий розвиток є основою стабільного функціонування та поліпшення діяльності будь-якого суб'єкта господарювання. Сучасні умови функціонування підприємств обумовлені високим ступенем нестабільності та нестійкості, що пов'язано з ситуацією, яка склалася під впливом загальносвітової економічної кризи. Це викликає загальне зниження рівня економічної безпеки підприємств, а отже, і можливості забезпечення їх сталого розвитку. У зв'язку з цим, проблема забезпечення економічної безпеки підприємств стає дуже актуальною і потребує вирішення багатьох питань. У своїй діяльності

підприємство формує і налагоджує зв'язки з іншими суб'єктами господарювання, державними і муніципальними органами влади.

Подальші дослідження будуть спрямовані на

теоретично обгрунтовані напрями зміцнення економічної безпеки підприємств харчової промисловості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козаченко, А. В., Пономарьов, В. П., Лященко, А. Н. (2003). Економічна безпека підприємства. Сутність і механізм забезпечення: монографія. К. Видавництво «Лібра», 280.
2. Пономаренко, В. С., Кавун, С. В. (2008). Концептуальні основи економічної безпеки. Монографія. Харків: Вид. ХНЕУ, 256.
3. Рябкина, І. В. Конкурентоспособность, как фактор экономической безопасности предприятия. Режим доступу: <http://masters.donntu.org/2004/fem/ryabkina/diss/index.htm>.
4. Мішина, І. Г. (2007). Економічна безпека в умовах ринкових трансформацій: дис. канд. екон. наук. спец. 08.00.01. Донецьк, 235.
5. Горячева, К. С. (2003). Фінансова безпека підприємства, сутність та місце в системі економічної безпеки. Економіст, (№8), 65-67.

REFERENCES

1. Kozachenko, A. V., Ponomarev, V. P., Lyashchenko, A. N. (2003). Economic security of the enterprise. Essence and mechanism of support: monograph. K. Publishing House «Libra».
2. Ponomarenko, V. C., Kavun, S. V. (2008). Conceptual foundations of economic security. Monograph. Kharkiv: View. HNEU.
3. Ryabkina, I. V. Competitiveness as a factor of economic security of the enterprise. Retrieved from <http://masters.donntu.org/2004/fem/ryabkina/diss/index.htm>.
4. Mishina, I. G. (2007). Economic security in the conditions of market transformations: diss. k.kon Sciences: special 08.00.01. Donetsk, 235.
5. Goryacheva, K. S. (2003). Financial security of the enterprise, the essence and place in the system of economic without the pitch. Economist, 8, 65-67.

Фень Екатерина Сергеевна. ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ УКРЕПЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Совокупность вопросов, связанных с обеспечением экономической безопасности предприятия, требует от управляющих различных уровней достаточно глубоких теоретических знаний и практических навыков управленческих решений. Обеспечение нормализованной и эффективной хозяйственной деятельности отдельного предприятия является важнейшим аспектом достижения определенного уровня экономической безопасности. Любой связь со временем может быть прерван или нарушен под влиянием различных обстоятельств, а, следовательно, деятельность предприятия подвергается постоянной опасности. Нарушение каналов связей может произойти по следующим причинам: в результате конкуренции (добросовестной и недобросовестной) изменений в окружающей среде, заставляет предприятие пересматривать условия договора или контракта (изменение цен, налогового законодательства, социально-политической ситуации); с появлением более выгодных предложений (более рентабельного договора, более привлекательных условий работы); изменения личных отношений между руководителями; изменения физических условий перемещения товарных, финансовых и трудовых ресурсов (в результате аварий и других катаклизмов, изменения таможенных условий, возникновение новых границ или региональных отношений). Цель статьи - освещение приоритетных направлений укрепления экономической безопасности предприятий пищевой промышленности. Теоретическую и методологическую основу научного исследования составляют фундаментальные положения экономической теории, теории экономического посредничества и современные концепции менеджмента, а также научные труды отечественных и зарубежных ученых, посвященные проблемам обеспечения эффективного развития экономической безопасности. В процессе решения задач использовались следующие методы научного познания: общенаучные; сравнительный и статистический анализ; системно-структурный анализ; группировки; экономико-математическое моделирование. Основные полученные результаты заключаются в использовании научно-практических основ и в обосновании механизмов экономической безопасности предприятия к решению проблем, связанных с развитием экономической безопасности предприятий пищевой промышленности. Научная новизна заключается в углублении теоретических и методических основ и разработке практических рекомендаций по укреплению экономической безопасности предприятий пищевой промышленности.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия, пищевая промышленность, укрепление, направления.

Kateryna Fen S. PRIORITY DIRECTIONS OF STRENGTHENING OF ECONOMIC SAFETY OF FOOD INDUSTRY ENTERPRISES

The set of issues related to the provision of economic security of the enterprise requires managers of different levels

to have sufficiently deep theoretical knowledge and practical skills for making efficient managerial decisions. Ensuring a normalized and efficient business activity of an individual enterprise is the most important aspect of achieving a certain level of economic security. Any connection with time may be interrupted or broken under the influence of various circumstances, and therefore the activity of the enterprise is subject to constant danger. Violation of communication channels may occur for the following reasons: as a result of competition (honest and unfair); changes in the environment, which forces the company to revise the terms of the contract or agreement (price changes, tax legislation, social and political situation); with the appearance of more favorable offers (more profitable contract, more attractive working conditions); changes in personal relationships between managers; changes in the physical conditions of the movement of commodity, financial and labor resources (as a result of accidents and other catastrophes, changes in customs conditions, the emergence of new boundaries or regional relations). The purpose of the paper is to highlight the priority areas for strengthening the economic security of food industry enterprises. The theoretical and methodological basis of scientific research are the fundamental positions of economic theory, the theory of economic mediation and modern management concepts, as well as scientific works of foreign and Ukrainian scientists devoted to problems of ensuring the effective development of economic security. In the process of solving problems, we used the following methods of scientific knowledge: general scientific; comparative and statistical analysis; system-structural analysis; grouping; economic-mathematical modeling. The main results obtained are the use of scientific and practical principles and the substantiation of the mechanisms of economic security of the enterprise to solve problems related to the development of economic security of food industry enterprises. Scientific novelty. It is to deepen theoretical and methodical principles and develop practical recommendations for strengthening the economic safety of food industry enterprises.

Key words: *economic safety of the enterprise, food industry, strengthening, directions.*

Одержано 18.03.2018 р.

РОЗДІЛ III

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА, ДЕМОГРАФІЯ ТА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА

УДК 330.322

Гобрей Марія Василівна,
аспірант,
Мукачівський державний університет

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ХАРАКТЕР ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У статті досліджено стан та характер інвестиційної діяльності в Закарпатській області, адже сучасний розвиток економіки можна вважати досить нестабільним та неефективним. Проблема розвитку та залучення зовнішніх інвестиційних ресурсів Закарпатської області є досить актуальною, адже інвестиції стимулюють притік коштів в економіку та забезпечують зростання фінансово-економічних показників держави. Метою дослідження є висвітлення основних тенденцій та характеру інвестиційної діяльності в регіоні на прикладі Закарпатської області. Важливим елементом розвитку економіки є інвестиційна діяльність, яка є сукупністю практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій. Закарпатський регіон країни відіграє важливу роль у формуванні нового середовища для розвитку інвестиційного підґрунтя, а інвестиційне середовище потребує значного надходження зовнішніх інвестиційних ресурсів задля зростання економічного потенціалу країни. У проведеному дослідженні розглянуто основні переваги розвитку інвестиційної діяльності саме у Закарпатській області як чинника економічного розвитку регіону. Закарпатська область є досить привабливою для іноземних інвесторів, адже вона має безліч переваг. Хоча необхідним є врахування територіальних особливостей інвестиційної діяльності регіону через аналіз структури і динаміки особливостей інвестиційної діяльності Закарпатської області. Трансформаційний етап розвитку та перебудови економіки України потребує залучення значної кількості інвестиційних ресурсів в економіку регіону, і саме Закарпатська область уже сьогодні має значний досвід роботи з іноземними інвесторами, оскільки було введено в дію низку спеціальних Законів України, які дали змогу розвивати інвестиційну діяльність. Проте труднощі у вигляді економічних спадів та дестабілізації потребують оновлення шляхи залучення коштів. У статті визначено основні тенденції розподілу капітальних інвестицій за регіонами України, за джерелами фінансування та за видами активів у Закарпатській області у 2014-2017 рр. та подано ряд рекомендацій для покращення майбутніх тенденцій інвестиційної діяльності в регіоні. Саме тому збільшення обсягів інвестиційних надходжень та їх ефективне використання дасть змогу забезпечити розвиток економіки в цілому.

Ключові слова: інвестиції, ризик, країна-інвестор, прямі та капітальні інвестиції, потенціал регіону, фінансові надходження.

ВСТУП

Постановка проблеми. Сучасний розвиток економіки можна вважати досить нестабільним, і навіть кризовим, що простежується в усіх ланках економіки. Також немає чітко сформованих умов для розвитку бізнесу, залучення інвестицій в регіони, зростають витрати на виробництво в усіх галузях економіки. Важливим елементом розвитку економіки є інвестиційна діяльність. Закарпатський регіон відіграє важливу роль у формуванні нового середовища для розвитку інвестиційного підґрунтя, а інвестиційне

середовище потребує значного надходження зовнішніх інвестиційних ресурсів задля зростання економічного потенціалу країни.

Саме тому гостро постає проблема залучення зовнішніх інвестиційних ресурсів задля розвитку Закарпатської області, адже інвестиції стимулюють притік коштів, а за ефективного використання – призведуть до подолання кризових явищ в економіці країни та підвищать фінансово-економічні показники функціонування держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За сучасних умов функціонування актуальним питанням є

розвиток інвестиційної діяльності регіонів України, адже інвестиційне забезпечення є досить важливим для розвитку інвестиційних стимулів, формування ділового сприятливого середовища в регіоні та можливості динамічних трансформаційних процесів в економіці регіонів, а також країни загалом.

Вивченням іноземного інвестування займалися такі вчені: Девідсон К., Райтер Г., Веллс Л. та інші. Проблемами активізації інвестиційної діяльності Закарпатської області займалися багато вітчизняних науковців, серед яких найбільш вагомими є: Гоблик В. [2], Долішній М., Заставний Ф., Зеліч В. [5], Драган І., Лендел О. [6], Маргіта Н. [7], Огородник В. [8], Сойма С. [9], Товт Т. [10], Югас Н. [11] та інші.

Проте, незважаючи на посилену увагу науковців до даної проблематики, залишається недостатньо висвітленим питання характеру інвестиційної діяльності Закарпатської області в сучасних умовах задля підвищення інвестиційної привабливості країни, оскільки середовище функціонування регіону є досить мінливим і потребує постійного вивчення тенденцій та врахування інвестиційного потенціалу, що і зумовило напрямок даного дослідження.

Постановка завдання (мета статті). Мета статті полягає у висвітленні основних тенденцій та характеру інвестиційної діяльності в регіоні за сучасних умов розвитку на прикладі Закарпатської області.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасний розвиток економіки України важко уявити без іноземних інвестицій, проте нестабільна економічна та політична ситуація, валютні коливання, інфляційні процеси, що знецінюють капітал змушують іноземних інвесторів повертати інвестиційні ресурси, погіршуючи при цьому економічний клімат держави.

Надходження іноземного капіталу на сучасному етапі розвитку економіки України – питання стратегічного характеру, від якого залежить не тільки швидкість та якість проведення економічних реформ, але й реалізація цілей стратегічного характеру, таких як технічне переозброєння економіки та сприяння сталому економічному зростанню [7, с. 294].

Концепція регулювання інвестиційної діяльності – це процес створення такої взаємодії та взаємовпливу між державою та іноземними інвесторами, за якого досягається максимальна економічна ефективність інвестицій [7, с. 294].

Інвестування є провідним фактором економічного та технологічного зростання держави [9, с. 614].

Інвестиційна діяльність регіону залежить від залучення прямих іноземних інвестицій та капітальних інвестицій. Відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність» інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій [4].

На думку О. Лендел, прямі іноземні інвестиції не тільки сприяють зміцненню економіки, підвищують конкурентоспроможність як регіону, так і країни загалом, але й покращують міждержавні відносини з країнами-інвесторами [6, с. 131]. Вважаємо, що даний підхід є досить коректним і точним, адже підвищення

міждержавних відносин для України є важливим та необхідним на сучасному розвитку. Наразі, головними інвесторами Закарпаття є: Нідерланди, Німеччина, Австрія, Польща, Японія та США. Проте їх чисельність можна значно розширити, врахувавши переваги Закарпатської області.

Більш за все західні інвестори вкладають кошти в промисловість, підприємства торгівлі, фінансовий сектор, бо це дає швидкий оборот капіталу та мінімізує їх ризики [5, с. 126].

Розглянемо розподіл капітальних інвестицій за регіонами України у 2014-2017 рр. (табл. 1). За даними Державної служби статистики України бачимо зростаючі тенденції залучених капітальних інвестицій по Україні, що є позитивним чинником, адже щороку відбувається приріст капітальних інвестицій на 23-30%. Порівняно з іншими регіонами Закарпатська область не є лідируючою у розподілі капітальних інвестицій в аналізованому періоді, проте їх величина у 2017 році зросла до рівня 5256,5 млн. грн.

Якщо розглядати розподіл інвестиційних надходжень за регіонами України, то тенденції розподілу є досить нерівномірні (див. табл. 1). Найбільший обсяг капітальних інвестицій був освоєний підприємствами Києва, Дніпропетровської та Київської області. Нерівномірність іноземного інвестування в регіони України пояснюється відмінністю у соціально-економічному розвитку діяльності регіонів та їх функціонуванні.

Закарпатська область є досить привабливою для іноземних інвесторів, адже вона має безліч переваг, основними серед яких є: велика територія (близько 12,8 тис. кв.), вдале геополітичне положення (межує з чотирма країнами ЄС: Польща, Словаччина, Угорщина та Румунія), проходить через міжнародні шляхи до Європейського Союзу та сусідня до Львівської та Івано-Франківської області. Вона займає активну позицію у сфері транскордонного співробітництва та є центром міжрегіональних відносин Європи та України. Закарпаття має значний розвиток інфраструктури та відкритість регіону для зовнішньоекономічних відносин, а також має ємний ринок сировини. Ці переваги формують привабливий інвестиційний клімат, який свідчить про можливий розвиток інвестиційного потенціалу та зростання інвестиційних ресурсів.

Одним із важливих факторів ефективності інвестиційного процесу Закарпатської області Югас Н. виділяє інноваційний потенціал [11, с. 46]. Однак, вважаємо, що його виділення є недостатньо обґрунтованим серед інших чинників, оскільки даний вид потенціалу залежить від інвестиційної діяльності і є недостатньо розвиненим.

На думку Огородник В., Закарпатська область – це регіон з низьким інвестиційним потенціалом, але і низьким інвестиційним ризиком [8, с. 203].

Закарпатська область уже сьогодні має значний досвід роботи з іноземними інвесторами. Це багато в чому пояснюється активізацією інвестиційної діяльності після прийняття двох специфічних Законів України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності в Закарпатській області» та «Про спеціальну економічну зону «Закарпаття», які поряд з іншими загальнонаціональними законодавчими актами свого

часу створили сприятливий клімат для роботи іноземного капіталу в регіоні [2, с. 615].

Таблиця 1

**Розподіл капітальних інвестицій за регіонами України у 2014-2017 рр.
(млн. грн.) [3]**

	2014	2015	2016	2017	Темп приросту 2015/2014	Темп приросту 2016/2015	Темп приросту 2017/2016
Україна	204061,7	251154,3	326163,7	412812,7	123,08	129,87	126,57
Вінницька	5490,9	6989,9	7781,6	11080,3	127,30	111,33	142,39
Волинська	3241,7	5527,1	5985,7	6521,7	170,50	108,30	108,95
Дніпропетровська	19396,2	24330,6	30806,4	40274,4	125,44	126,62	130,73
Донецька	12875,72	6640,7	10774,8	15644,7	51,58	162,25	145,20
Житомирська	2667,1	3755	5176,1	6926,9	140,79	137,85	133,82
Закарпатська	2524,4	3634,8	3721,4	5256,5	143,99	102,38	141,25
Запорізька	6658,1	7123,3	10193,4	15069,6	106,99	143,10	147,84
Івано-Франківська	6692,6	9285	6563,5	8972,6	138,74	70,69	136,70
Київська	18264,1	22936,1	31057,7	31019,9	125,58	135,41	99,88
Кіровоградська	2990	3800,4	6150,6	6689,5	127,10	161,84	108,76
Луганська	5116,32	1826,5	2910,4	3044,6	35,70	159,34	104,61
Львівська	8880	11845,4	16970,8	22330,5	133,39	143,27	131,58
Миколаївська	3582,8	5761,5	9143,2	10137,8	160,81	158,69	110,88
Одеська	8451,4	8408,7	14987,8	20022,7	99,49	178,24	133,59
Полтавська	8561	7606,1	10998,6	15125,2	88,85	144,60	137,52
Рівненська	2560,8	4176,9	4086,7	5713,7	163,11	97,84	139,81
Сумська	2705	3508,8	5188,5	6183,7	129,72	147,87	119,18
Тернопільська	2433,1	3536,5	4499,1	6538,5	145,35	127,22	145,33
Харківська	7567,6	10520,5	15700,3	17968,2	139,02	149,24	114,44
Херсонська	1917,8	2926,5	4336,4	6850	152,60	148,18	157,97
Хмельницька	3811,2	6523,9	8770	10139,1	171,18	134,43	115,61
Черкаська	3005,4	4196,2	6126	7462,3	139,62	145,99	121,81
Чернівецька	1550,2	2607,8	2444,9	2836,2	168,22	93,75	116,00
Чернігівська	2431,1	3469,3	4979,1	6829,4	142,70	143,52	137,16
м.Київ	60687,2	80216,8	96810,7	124174,7	132,18	120,69	128,27

Починаючи з 2001 року, запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності було здійснено з метою структурної переорієнтації окремих галузей і підприємств області на випуск конкурентоспроможної продукції, зниження непродуктивних витрат і формування на цій основі платоспроможного попиту, створення робочих місць та забезпечення соціального захисту населення [5, с. 124].

На початку 2016 року у Закарпатській області був проведений Форум ініціатив, що включав у себе бізнес-асоціації, громадські організації та регіональну владу. Ця подія була досить важливою для розвитку Закарпатської області, адже ця область була визначена, як апробаційна для регіональної моделі залучення прямих іноземних інвестицій в економіку країни.

Необхідним є врахування територіальних особливостей інвестиційної діяльності регіону через аналіз структури і динаміки особливостей інвестиційної діяльності Закарпатської області. Основних джерел фінансування капітальних інвестицій у Закарпатській

області існує сім (табл. 2). Найбільш вагомими є інвестиції, сформовані за рахунок власних коштів підприємств та організацій і коштів населення на будівництво житла. Позитивною є динаміка освоєних капітальних інвестицій від 2638670 тис грн у 2014 році до 5256509 тис грн – у 2017 році. Частка коштів іноземних інвесторів є досить незначною, що варіює на рівні 0,6-0,9% від загальних надходжень. Проте, у вартісному виразі частка іноземних інвесторів зростає щороку (від 16339 тис грн у 2014 р. до 39830 тис грн у 2016 р.).

Із таблиці 2 бачимо, що необхідним є зростання частки коштів іноземних інвесторів у загальному обсязі надходжень у Закарпатську область, оскільки аналізований регіон потребує розвитку та має значний інвестиційний потенціал для підвищення не лише рівня життя населення, але й для економічної стабілізації, усунення кризового стану, впровадження новітніх технологій та створюватиме якісний людський капітал.

Таблиця 2

**Капітальні інвестиції Закарпатської області за джерелами фінансування у 2014-2017 рр.
(тис грн) [3]**

	Освоєно (використано) капітальних інвестицій				
	2014	2015	2016	2017	у % до загального обсягу (у 2017 році)
Усього	2638670	3778415	4662988	5256509	100
У т.ч. за рахунок:					
коштів державного бюджету	19065	119426	115068	165831	3,2
коштів місцевих бюджетів	164216	413344	570062	543362	10,3
власних коштів підприємств та організацій	1089189	1566155	2590036	2414862	45,9
кредитів банків та інших позик	36264	51085	92592	123739	2,4
коштів іноземних інвесторів	16339	25370	39830	31616	0,6
в т.ч. кошти іноземних інвесторів до загального обсягу надходжень	0,6	0,7	0,9	0,6	-
коштів населення на будівництво житла	1021161	1308470	1025447	1607039	30,6
інших джерел фінансування	292436	294565	229953	370060	7

Продовжуючи розгляд капітальних інвестицій Закарпатської області за видами активів, бачимо зростаючі тенденції інвестицій матеріальних активів у вартісному вимірі із 2617141 тис грн у 2014 р. до рівня 5238880 тис грн у 2017 р. Протилежна тенденція

спостерігається у інвестиціях нематеріальних активів, адже їх кількість йде на спад. Розмір нематеріальних інвестицій у 2017 році становить 0,3% , що є дуже незначною часткою.

Таблиця 3

**Капітальні інвестиції Закарпатської області за видами активів
у 2014-2017 рр. (тис грн) [3]**

	Освоєно (використано) капітальних інвестицій				
	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	у % до загального обсягу (у 2017 році)
Усього	2638670	3778415	4662988	5256509	100
Інвестиції у матеріальні активи:	2617151	3758739	4645762	5238880	99,7
житлові будівлі	1141206	1493622	1231656	1843113	35,1
нежитлові будівлі	446381	598351	1148247	889660	16,9
інженерні споруди	331446	532490	532728	579048	11
машини, обладнання, інвентар	506464	772199	1096157	1314429	25
транспортні засоби	107076	239204	456631	453449	8,6
земля	44142	54907	70027	11327	0,2
довгострокові біологічні активи тваринництва і рослинництва	7320	12328	8502	13692	0,3
інші матеріальні активи	33116	55638	101814	134162	2,6
Інвестиції у нематеріальні активи:	21519	19676	17226	17629	0,3
з них:	-	-	-	-	-
програмне забезпечення та бази даних	5262	11422	7867	11423	0
інтелектуальні права, патенти і т.п.	1023	3563	3117	1456	0,2

Отже, за результатами аналізу таблиць 1-3, позитивна тенденція інвестиційної діяльності підприємств є базою для подальшого економічного зростання. Однак, цього обсягу все ще недостатньо для досягнення стійкого економічного розвитку. Бачимо, що капітальні інвестиції спрямовано у швидкоокупні галузі. Поряд з тим, необхідним є подання ряду

рекомендацій, які є дієвими для покращення майбутніх тенденцій інвестиційної діяльності в регіоні в сучасних умовах. До них відносимо:

- відновлення законодавчої зацікавленості в інвестиційному розвитку регіону із забезпеченням державних ініціатив, формування підтримки економічного експерименту та нормативно-правової

бази відповідно до Форуму із виведенням економіки на новий рівень функціонування;

- створення стратегічних альянсів між вітчизняними та зарубіжними підприємствами із врахуванням зарубіжного досвіду;

- врахування негативних наслідків при збільшенні залежності від іноземного капіталу, в тому числі інвестиційних ризиків та розробка методів для їх локалізації;

- зростання рівня рекламування продуктів регіону із застосуванням міжнародних стандартів задля вироблення позитивного іміджу Закарпатської області;

- запровадження у виробничий сектор енерго- та ресурсозберігаючих технологій та природоохоронних заходів, а також виведення з експлуатації застарілої техніки, модернізації та технічного переозброєння підприємств із метою виробництва конкурентоспроможної продукції;

- проведення схожих економічних Форумів ініціатив із закордонними інвесторами, бізнес-партнерами та представниками вітчизняних підприємств задля підвищення інвестиційної

діяльності.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Закарпатська область має безліч переваг в порівнянні з іншими регіонами України, а якісно новий розвиток інвестиційних проектів дасть змогу отримати значні надходження як з боку інвесторів, так і з боку споживачів послуг. Ефективний розвиток інвестиційної діяльності допоможе країні досягти соціально-економічного зростання. Необхідним є постійний моніторинг інвестиційної діяльності сучасного стану інвестування з метою своєчасного та якісного регулювання вищевказаної діяльності. Залучення зовнішніх інвестиційних ресурсів в розвиток Закарпатського регіону є необхідною передумовою для розвитку економіки загалом.

Отримані результати проведеного дослідження варто спрямувати на подальше практичне дослідження інвестиційної діяльності із врахуванням інвестиційних ризиків на регіональному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варцаба В. І. Інвестиційна характеристика Закарпатського регіону / В. І. Варцаба, В. О. Огородник // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2016. – Вип. 5(2). – С. 46-51. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evzdia_2016_5%282%29__11.

2. Гоблик В. В. Інвестиції країн ЄС в економіку Закарпатської області / В. В. Гоблик // Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Економіка / редкол.: В. П. Мікловда (гол. ред.), М. І. Пітюлич, Н. М. Гапак та ін. – Ужгород: Видавництво УжНУ, 2011. – Спецвип. 33. Ч. 2. – С. 9-13.

3. Головне управління статистики у Закарпатській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/statinfo.html>.

4. Закон України «Про інвестиційну діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uazakon.ru/ukr/ukr-zakon-ob-investitsionnoy-deyatelnosti.html>.

5. Зеліч В. В. Формування сприятливого інвестиційного клімату в Закарпатті / В. В. Зеліч, Н. М. Піскор // Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. – 2016. – Т. 21, Вип. 5. – С. 124-128. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2016_21_5_28.

6. Лендел О. М. Аналіз інвестиційної зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання Закарпатської області / О. М. Лендел // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер. : Економіка. – 2016. – Вип. 2. – С. 131-137. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdue_2016_2_24.

7. Маргіта Н. О. Формування регіональної політики регулювання залучення прямих іноземних інвестицій у Закарпатській області / Н. О. Маргіта // Науковий вісник: зб. наук.-техн. праць. – Львів:УкрДІТУ, 2012. – Вип. 22.01. – С. 294-298.

8. Огородник В. О. Регіональні особливості інвестиційної діяльності Закарпатської області / В. О. Огородник // Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка. – 2011. – Вип. 33, Ч. 2. – С. 201-204.

9. Сойма С. Ю. Інвестиційна діяльність Закарпатської області: проблеми і перспективи / С. Ю. Сойма // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Вип.10. – С. 614-616.

10. Товт Т. Й. Оцінювання інвестиційної привабливості регіону (за матеріалами Закарпатської області) / Т. Й. Товт // Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. – 2014. – Т. 19, Вип. 2(4). – С. 223-227. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2014_19_2%284%29__50.

11. Югас Н. В. Теоретичні питання та актуальні проблеми підвищення ефективності інвестиційних процесів регіону (Закарпатська область) / Н. В. Югас // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2015. – Вип. 3. – С. 43-48. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2015_3__11.

REFERENCES

1. Varcaba, V. I. (2016). Investicijna harakteristika Zakarpats'kogo regionu [Investment characteristic of the Transcarpathian region]. Ekonomichnij visnik Zaporiz'koj derzhavnoj inzhenernoj akademii – Economic Bulletin of the Zaporizhzhya State Engineering Academy, 5(2), 46-51. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evzdia_2016_5%282%29__11 [in Ukrainian].

2. Goblík, V. V. (2011) Investicii kraїн ЄS v ekonomiku Zakarpats'koї oblasti [Investments of the EU countries in the economy of the Transcarpathian region]. Naukovij visnik Uzhgorodsk'kogo universitetu : Serija: Ekonomika – Scientific

- herald of Uzhgorod University: Series: Economics, 33, 2, 9–13. [in Ukrainian].
3. Golovne upravlinnja statistiki u Zakarpats'kij oblasti [The Main Department of Statistics in the Transcarpathian Region]. uz.ukrstat.gov.ua. Retrieved from: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/statinfo.html> [in Ukrainian].
4. Zakon Ukraїni «Pro investicijnju dijat'nist'» [Law of Ukraine «On Investment Activity»]. Retrieved from: <http://uazakon.ru/ukr/ukr-zakon-ob-investitsionnoy-deyatelnosti.html> [in Ukrainian].
5. Zelich, V. V. (2016). Formuvannja sprijatlivogo investicijnogo klimatu v Zakarpatti / [Formation of a favorable investment climate in Transcarpathia] Visnik Odes'kogo nacional'nogo universitetu. Serija : Ekonomika - Bulletin of Odessa National University. Series: Economics, 21, 5, 124-128. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2016_21_5_28 [in Ukrainian].
6. Lendel, O. M. (2016). Analiz investicijnoї zovnishn'oekonomichnoї dijat'nosti sub'ektiv gospodarjuvannja Zakarpats'koї oblasti [Analysis of investment foreign economic activity of business entities of the Transcarpathian region] Naukovij visnik Mukachivs'kogo derzhavnogo universitetu. Ser. : Ekonomika. – Scientific herald of Mukachevo State University. Economics, 2, 131-137. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdue_2016_2_24 [in Ukrainian].
7. Margita, N. O. (2012). Formuvannja regional'noї politiki reguljuvannja zaluchennja prjamih inozemnih investicij u Zakarpats'kij oblasti [Formation of the regional policy of regulation of attraction of foreign direct investments in the Transcarpathian region] Naukovij visnik: zb. nauk.-tehn. prac' - Scientific herald: Lviv, 22.01, 294-298. [in Ukrainian].
8. Ogorodnik, V. O. (2011). Regional'ni osoblivosti investicijnoї dijat'nosti Zakarpats'koї oblasti [Regional features of investment activity in the Transcarpathian region] Naukovij visnik Uzhgorods'kogo universitetu. Ekonomika. – Scientific herald of Uzhgorod University. Economy, 33, 2, 201-204. [in Ukrainian].
9. Sojma, S. Ju. (2016). Investicijna dijat'nist' Zakarpats'koї oblasti: problemi i perspektivi [Investment activity in the Transcarpathian region: problems and prospects] Global'ni ta nacional'ni problemi ekonomiki. – Global and national problems of the economy, 10, 614-616. [in Ukrainian].
10. Tovt, T. J. (2014). Ocinjuvannja investicijnoї privablivosti regionu (za materialami Zakarpats'koї oblasti) [Assessment of the investment attractiveness of the region (based on the materials of the Transcarpathian region)] Visnik Odes'kogo nacional'nogo universitetu. Serija : Ekonomika - Bulletin of Odessa National University. Series: Economics, 19, 2 (4), 223-227. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2014_19_2%284%29_50 [in Ukrainian].
11. Jugas, N. V. (2015). Teoretichni pitannja ta aktual'ni problemi pidvishhennja efektyvnosti investicijnih procesiv regionu (Zakarpats'ka oblast') [Theoretical issues and actual problems of increasing the efficiency of investment processes in the region (Transcarpathian region)] Social'no-ekonomichni problemi suchasnogo periodu Ukraїni - Socio-economic problems of the modern period of Ukraine, 3, 43-48. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2015_3_11 [in Ukrainian].

Гобрей Мария Васильевна. ТЕНДЕНЦИИ И ХАРАКТЕР ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РЕГИОНЕ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ (НА ПРИМЕРЕ ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ)

В статье исследовано состояние и характер инвестиционной деятельности в Закарпатской области, ведь современное развитие экономики можно считать достаточно нестабильным и неэффективным. Проблема развития и привлечения внешних инвестиционных ресурсов Закарпатской области является весьма актуальной, поскольку инвестиции стимулируют приток средств в экономику и росту финансово-экономических показателей государства. Целью исследования является определение основных тенденций и характера инвестиционной деятельности в регионе в современных условиях развития на примере Закарпатской области. Важным элементом развития экономики является инвестиционная деятельность, которая представляет собой совокупность практических действий граждан, юридических лиц и государства по реализации инвестиций. Закарпатский регион играет важную роль в формировании новой среды для развития инвестиционной почвы, а инвестиционная среда требует значительного поступления внешних инвестиционных ресурсов для роста экономического потенциала страны. В проведенном исследовании рассмотрено основные преимущества развития инвестиционной деятельности именно в Закарпатской области как фактора экономического развития региона. Закарпатская область является достаточно привлекательной для иностранных инвесторов, ведь она имеет множество преимуществ. Хотя, необходимо учесть территориальные особенности инвестиционной деятельности региона через анализ структуры и динамики особенностей инвестиционной деятельности Закарпатской области. Трансформационный этап развития и перестройки экономики Украины требует привлечения значительного количества инвестиционных ресурсов в экономику региона и именно Закарпатская область уже сегодня имеет значительный опыт работы с иностранными инвесторами, поскольку было введено в действие ряд специальных законов Украины, которые позволили развивать инвестиционную деятельность. Однако, трудности в виде экономических спадов и дестабилизации нуждаются в обновлениях пути привлечения средств. В статье определены основные тенденции распределения капитальных инвестиций по регионам Украины, по источникам финансирования и по видам активов в Закарпатской области в 2014-2017 гг. А также представлено ряд рекомендации для улучшения будущих тенденции инвестиционной деятельности в регионе. Именно поэтому, увеличение объемов инвестиционных поступлений и их эффективное использование позволит осуществить экономическое развитие экономики в целом.

Ключевые слова: инвестиции, риск, страна-инвестор, прямые и капитальные инвестиции, потенциал региона, финансовые поступления.

Hobrey Mariya V. TRENDS AND THE NATURE OF INVESTMENT ACTIVITY IN THE REGION IN MODERN CONDITIONS (ON THE EXAMPLE OF THE TRANSCARPATHIAN REGION)

The article examines the current state of Ukrainian tendencies and the nature of investment activity in the Transcarpathian region, because modern economic development can be considered rather unstable and ineffective. The problem of development and attraction of foreign investment resources of the Transcarpathian region is quite actual, as investments stimulate the inflow of funds into the economy and increase the financial and economic indicators of the functioning of the state. The purpose of the study is to highlight the main trends and the nature of investment activity in the region under the current conditions of development on the example of the Transcarpathian region. An important element of economic development is investment activity, which is a set of practical actions of citizens, legal entities and the state in terms of investment. The Transcarpathian region of the country plays an important role in shaping the new environment for the development of the investment foundation. The investment environment requires a significant inflow of foreign investment resources in order to increase the country's economic potential. The main advantages of development of investment activity in the Transcarpathian region as a factor of economic development of the region are considered in the conducted research. The Transcarpathian region is quite attractive for foreign investors, because it has many advantages. Although, it is necessary to take into account the territorial features of the investment activity of the region through analysis of the structure and dynamics of the features of investment activity in the Transcarpathian region. The transformational stage of the development and restructuring of Ukraine's economy requires the attraction of a significant amount of investment resources to the economy. The Transcarpathian region has a significant experience of working with foreign investors since it introduced a number of special Laws of Ukraine that enabled the development of investment activity. However, economic downturn and instability require updated ways to raise funds. The article outlines the main tendencies of distribution of capital investments by regions of Ukraine, sources of financing and types of assets in the Transcarpathian region in 2014-2017, and presents a number of recommendations for improving the future trends of investment activity in the region. That is why, growth of volumes of investment receipts and their effective use will help to improve the economic development of the economy as a whole.

Keywords: investment, risk, country-investor, direct and capital investments, region's potential, financial receipts.

Одержано 15.03.2018 р.

ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ ПОЛІТИКИ ФОРМУВАННЯ СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ В УКРАЇНІ

Одним із шляхів забезпечення стабільності в Україні є вирішення проблеми формування середнього класу, що обумовлено його функціями та роллю в суспільстві. Збільшення частки цієї соціальної групи в структурі українського суспільства вимагає розроблення дієвих механізмів та інструментів політики формування середнього класу. Метою статті є визначення пріоритетних завдань політики формування середнього класу в Україні на основі аналізу факторів, що впливають на збільшення його чисельності. Наукова новизна полягає в тому, що автором розкрито зміст поняття «політика формування середнього класу», який включає діяльність держави, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, політичних партій щодо визначення законодавчо закріплених цілей, розроблення та реалізації управлінських заходів, рішень та дій, спрямованих на збільшення частки середнього класу в структурі суспільства. Метою політики формування середнього класу є створення необхідних економічних, соціальних та правових умов і гарантій для збільшення чисельності цього прошарку суспільства. У статті на основі порівняльного аналізу узагальнено підходи науковців до виділення факторів впливу на формування середнього класу. Визначення передумов, необхідних для його становлення, дало можливість сформулювати завдання політики формування середнього класу. З точки зору автора, вони знаходяться у площинах сфери доходів, сфери зайнятості, підтримки підприємництва та гуманітарної сфери. Виходячи із зазначених завдань, можна зробити припущення про синтезований характер політики формування середнього класу, оскільки вона поєднує в собі (в якості підсистем) політику доходів, політику зайнятості, політику підтримки підприємництва та гуманітарну політику. Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані при прийнятті управлінських рішень та розробці заходів з метою збільшення частки середнього класу в структурі українського суспільства. Напрямом подальших досліджень є розроблення концептуальних засад політики формування середнього класу та обґрунтування практичних рекомендацій щодо збільшення його чисельності в Україні.

Ключові слова: середній клас, політика формування середнього класу, стабільність, зайнятість, добробут, доходи, доступність освіти.

ВСТУП

Постановка проблеми. Питання формування середнього класу стали актуальними у світлі значних соціальних і політичних змін, які відбулися за останні роки в Україні. Посилення економічної нерівності, зростання чисельності як багатих, так і бідних, призводить до зменшення частки цього прошарку в структурі українського суспільства. Важливість чисельного збільшення середнього класу обумовлена функціями та роллю цієї соціальної групи в суспільстві. Однією із основних функцій середнього класу дослідники [4; 7; 9] називають забезпечення економічної, соціальної і політичної стабільності в країні. Слід зауважити, що середній клас не виникає автоматично, він є результатом цілеспрямованих зусиль держави та громадянського суспільства, що вимагає розроблення дієвих механізмів та інструментів політики формування середнього класу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу причин нерівності, факторів впливу на формування середнього класу та пошуку напрямів збільшення його чисельності в Україні присвячені праці таких науковців, як О. Александрова, Д. Василюк, О. Дроздов, В. Козьма, О. Красота, О. Крикун, Е. Лібанова, І. Мейжис, Н. Мороз, О. Пашенко, Г. Рекун, Я. Сало. Сучасні дослідники досить детально аналізують чинники впливу на процеси розвитку середнього класу, досліджують завдання політики формування

середнього класу, її механізми та інструменти. Проте, незважаючи на значний науковий доробок, актуальним залишається розроблення комплексного підходу до вирішення цієї важливої проблеми.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті – визначити пріоритетні завдання політики формування середнього класу в Україні на основі аналізу факторів, що впливають на збільшення його чисельності.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Політика формування середнього класу (за авторським визначенням) – це діяльність держави, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, політичних партій щодо визначення законодавчо закріплених цілей, розроблення та реалізації управлінських заходів, рішень та дій, спрямованих на збільшення частки середнього класу в структурі суспільства. Метою політики формування середнього класу є створення необхідних економічних, соціальних та правових умов і гарантій для збільшення чисельності цього прошарку суспільства.

Завдання цієї політики визначаються на основі аналізу факторів, що впливають на його формування та розвиток. Науковці по-різному підходять до визначення їх переліку.

Так, Мейжис І. А. та Дроздов О. В., досліджуючи стан середнього класу в українському суспільстві,

виділяють п'ять груп чинників, що впливають на його формування [6]:

- економічні – наявність у суспільстві налагоджених ринкових відносин, приватної власності й конкуренції, залучення всіх можливих ресурсів, зокрема й коштів трудових мігрантів, у створення малих і середніх підприємств, які могли б задовольняти споживчий попит населення;

- політико-правові – зміцнення політичної стабільності за рахунок більш широкого представництва інтересів середнього класу в парламенті з усім спектром соціальних уявлень про справедливе суспільство; підвищення рівня правової свідомості громадян; удосконалення законодавчої бази; розвитку громадянського суспільства;

- соціальні – доступність освіти; впорядкованість соціального статусу економічно активних груп, їх соціальної ролі й відповідного іміджу представників середнього класу;

- духовні – наявність ринкової економічної психології в суспільстві в цілому і певних ціннісних орієнтацій, спрямованих на реалізацію соціальної та підприємницької активності представників середнього класу;

- соціально-економічні – встановлення більш високого рівня гарантованої оплати праці і такого податкового обкладення, яке б дозволило підприємцям встановлювати справедливу оплату роботи, а не розробляти тіньові схеми.

Пашенко О. П. чинниками, від яких залежить становлення середнього класу, називає наступні [8, с. 353]:

- глибинні соціально-економічні процеси, пов'язані з ринковою трансформацією економіки, змінами в організації та функціонуванні виробництва, розвитком продуктивних сил;

- соціально-політичні процеси, діяльність державних інститутів як одного з найважливіших механізмів збалансування, узгодження і гармонізації інтересів різних соціальних груп і верств,

- соціокультурні і соціально-психологічні процеси, традиції, ціннісні орієнтації та установки індивідів і соціальних груп, їхня готовність до сприйняття змін та діяльності за нових умов.

Дослідник Василюк Д. Я. фактори впливу на розвиток середнього класу суспільства поділяє на дві групи: матеріально-майнові та освітньо-професійні. До першої групи автор відносить [2, с. 45]:

- розмір реальної заробітної плати;
- розмір реальних середньомісячних грошових доходів та витрат на душу населення;

- реальні сукупні ресурси в розрахунку на одне домогосподарство;

- забезпечення власним житлом та показник житлового фонду на 1 особу;

- наявність власного автомобіля в домогосподарстві;

- кількість домогосподарств, котрі використовують наявні грошові ресурси на придбання путівок з метою відпочинку;

- кількість домогосподарств, що мають ресурси для заощадження – депозити в банках, купують цінні папери, валюту тощо.

Друга група факторів (освітньо-професійні), з точки зору Василюка Д. Я., включає:

- доступність вищої та професійно-технічної освіти, її відповідність потребам ринку праці;

- чисельність в суспільстві працівників вищої кваліфікації, з дипломом кандидата або доктора наук;

- наявність міцного зв'язку «освіта-професія-дохід»;

- масова частка в суспільстві професіоналів та висококваліфікованих фахівців.

В цьому переліку, на нашу думку, наведені більше ознаки середнього класу, ніж фактори, а до факторів впливу можна хіба що віднести доступність освіти та її відповідність потребам ринку праці.

Александрова О. С. виділяє фактори, що перешкоджають становленню середнього класу в Україні, вони діють у трьох площинах: соціально-економічній, соціально-політичній та соціокультурній [1].

Соціально-економічні чинники, з точки зору дослідниці, це: дія великого іноземного капіталу; концентрація внутрішнього великого фінансового капіталу, генетично пов'язаного із владою; збереження значного державного регулювання в економіці; збільшення частки соціальних витрат держави на підтримку нижніх верств при відсутності спрямованої економічної політики на формування й підтримку середніх верств населення; міграційні процеси (українців за кордон); низька трудова мобільність на ринку праці; особливості реформування земельних відносин; зменшення працездатного сільського населення; широкомасштабне розповсюдження бідності населення; неформальна економіка і неформальні відносини.

До групи соціально-політичних чинників, з точки зору Александрової О. С., відносяться [1]: панування бюрократії; соціальна безвідповідальність правлячої еліти; орієнтація влади на інтереси переважно верхньої верстви суспільства; специфіка громадянської ідентичності в сучасному українському суспільстві.

Група соціокультурних чинників включає: відсутність ознак формування в середньому класі групової ідентичності та певних цінностей цієї групи; взаємну неадекватність очікувань у поведінці підприємців і найманих працівників; відсутність культури конкуренції й партнерства в перехідному суспільстві.

Досліджуючи вплив середнього класу на розвиток громадянського суспільства України, Мороз Н. до факторів впливу на формування середнього класу відносить [7]: економічну політику держави (податкова реформа, легалізація малого бізнесу, боротьба з бідністю, проблема заощаджень та інвестицій); формування групової ідентичності, підвищення в суспільній думці статусу освіти, збільшення кількості економічно і соціально активних громадян; ліквідацію дефіциту культури суспільства.

За результатами узагальнення підходів науковців до виділення факторів впливу на формування середнього класу визначимо сукупність передумов, необхідних для його становлення (рис. 1).

Визначення передумов, необхідних для становлення середнього класу, дає можливість

сформулювати завдання політики формування середнього класу. З нашої точки зору, вони знаходяться у площинах сфери доходів, сфери зайнятості, підтримки підприємництва та гуманітарної сфери. Виходячи із зазначених завдань, можна зробити припущення про синтезований характер державної політики формування середнього класу, оскільки вона поєднує в собі (в якості підсистем) політику доходів, політику зайнятості, політику підтримки підприємництва та гуманітарну політику.

Політика доходів охоплює процеси на рівні їх первинного розподілу та перерозподілу між основними

інституційними суб'єктами економічних відносин: державою, територіальними громадами, бізнесом і домогосподарствами [5]. В контексті створення умов для формування середнього класу її завдання наступні: реформування заробітної плати, збільшення її частки в доходах домогосподарств; підвищення заробітної плати в бюджетній сфері; підвищення мінімальної заробітної плати та дотримання її співвідношення із середньою заробітною платою; запровадження прогресивної системи оподаткування; забезпечення умов вільного та доступного кредитування.



Рис. 1. Передумови становлення середнього класу

Джерело: розроблено автором.

Завдання політики зайнятості в контексті формування середнього класу полягають у наступному: забезпечення рівних умов усім громадянам права на вільний вибір діяльності відповідно до здібностей та професійної підготовки з урахуванням особистих інтересів і суспільних потреб; запобігання безробіттю, створення нових робочих місць та умов розвитку самозайнятості; забезпечення зайнятості випускників вищих навчальних закладів як потенційних представників середнього класу; міжнародне співробітництво у вирішенні проблем зайнятості населення.

Державна політика підтримки підприємництва – це цілеспрямована діяльність держави щодо створення умов та стимулів становлення і розвитку підприємництва. Ця політика має дві сторони:

1) свідоме формування державними структурами правових, економічних та організаційних умов становлення і розвитку підприємництва;

2) створення стимулів, використання матеріальних і фінансових ресурсів, які залучаються до сфери підприємництва на пільгових засадах або

безоплатно.

Завдання державної політики підприємництва, з нашої точки зору, полягають у наступному: сприяння організації матеріально-технічного забезпечення та інформаційного обслуговування підприємств, підготовки і перепідготовки кадрів; фінансово-кредитна підтримка; цінова підтримка виробництва певних видів продукції; розроблення державних замовлень для малих підприємств; розроблення нормативно-правової бази функціонування бізнес-інкубаторів.

Перед визначенням завдань політики формування середнього класу у гуманітарній сфері, визначимось із розумінням сутності гуманітарної політики. Дерєга В. В. трактує гуманітарну політику як систему рішень, що мають на меті створення умов для соціально-гуманітарного розвитку суспільства, соціальної, інтелектуальної, духовної безпеки людини, реалізації її духовних потреб і збагачення творчого потенціалу. Метою гуманітарної політики, з точки зору науковця, є досягнення високого життєвого, духовного та інтелектуального рівня особистості, як у її власних інтересах, так і в інтересах держави загалом [3].

Авторське визначення гуманітарної політики як складової політики формування середнього класу наступне: це діяльність держави щодо забезпечення високого рівня освіченості населення, розвитку фундаментальної науки, культури та мистецтва, формування системи національних цінностей, ідей справедливості, патріотизму, духовності, моральності, людської гідності.

Основними напрямками гуманітарної політики в світлі завдань формування середнього класу є наступні: підвищення загального добробуту суспільства; формування нової системи науково-технологічної політики і органічне входження її у світовий науковий простір; забезпечення доступності освіти; гуманізація освіти і виховання молоді як потенційних представників середнього класу; всебічне сприяння підвищенню національно-духовного рівня особистості; забезпечення умов розвитку культури та мистецтва; забезпечення доступності користування послугами закладів та установ культури, гарантії свободи творчості; утворення широкої інформаційної мережі, забезпечення доступу населення до міжнародних освітньо-культурних програм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова, О. С. Середній клас як фактор забезпечення стабільності в сучасній Україні / О. С. Александрова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: elibrary.kubg.edu.ua.
2. Василюк, Д. Я. Організаційно-економічні засади формування та розвитку середнього класу в Україні: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.07 / Д. Я. Василюк. – Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2016. – 225 с.
3. Деріга, В. В. Соціальна і гуманітарна політика. Навчальний посібник [Електронний ресурс] / В. В. Деріга. – Миколаїв: Видавництво ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. – Режим доступу: <http://pidruchniki.com>.
4. Козьма, В. Середній клас як суб'єкт соціально-політичних процесів [Електронний ресурс] / В. Козьма // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації. – 2012. – № 4. – Режим доступу: <http://social-science.com.ua>.
5. Лібанова, Е. Доцентровий зміст політики доходів [Електронний ресурс] / Е. Лібанова, О. Цимбал // Дзеркало тижня. – 2017. – Випуск № 30-31. – Режим доступу: <https://dt.ua>.
6. Мейжис, І. А. Середній клас в Україні [Електронний ресурс] / І. А. Мейжис, О. В. Дроздов. – Режим доступу: lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/sociology/.../184-172-18.pdf.
7. Мороз, Н. Середній клас як необхідна умова розвитку громадянського суспільства в Україні [Електронний ресурс] / Н. Мороз. – Режим доступу: dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/.../12-Moroz.pdf.
8. Пашенко, О. П. Формування середнього класу в Україні: передумови, особливості та перспективи / О. П. Пашенко // Вісник ЖДТУ. – 2008. – № 2(44). – С. 349-356.
9. Сало, Я. В. Середній клас як інструмент соціально-економічного розвитку країни / Я. В. Сало // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – Випуск 7, частина 3. – С. 63-66.

REFERENCES

1. Aleksandrova O. S. Serednii klas yak faktor zabezpechennia stabilnosti v suchasni Ukraini. Retrieved from elibrary.kubg.edu.ua [in Ukrainian].
2. Vasyliuk D. Ia. (2016). Orhanizatsiino-ekonomichni zasady formuvannia ta rozvytku serednoho klasu v Ukraini. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ivano-Frankivsk : DVNZ «Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasyliia Stefanyka» [in Ukrainian].
3. Dereha V. V. (2012). Sotsialna i humanitarna polityka. Navchalnyi posibnyk. Mykolaiv: Vydavnytstvo ChDU im. Petra Mohyly. Retrieved from <http://pidruchniki.com> [in Ukrainian].
4. Kozma V. (2012). Serednii klas yak subiekt sotsialno-politychnykh protsesiv. *Osvita rehionu: politolohiia, psykholohiia, komunikatsii*. Retrieved from <http://social-science.com.ua> [in Ukrainian].
5. Libanova E. (2017). Dotsentrovyi zmist polityky dokhodiv. Retrieved from <https://dt.ua> [in Ukrainian].
6. Meizhys I. A. Serednii klas v Ukraini. Retrieved from lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/sociology/.../184-172-18.pdf [in Ukrainian].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Досягнення стабільності в українському суспільстві, відновлення економічного зростання потребує формування чисельного середнього класу. Поділяємо думку Мороз Н. [7], що для цього «...необхідна підтримка з боку державної влади, створення сприятливих умов для розвитку малого і середнього бізнесу, фермерських господарств, сільського господарства, посилення соціальних позицій представників наукової, технічної, гуманітарної, творчої інтелігенції, формування соціально-групової ідентичності та самоідентифікації громадян, створення громадських і неурядових організацій, партій, що виражають його інтереси». Основною умовою оновлення середнього класу в українському суспільстві є підвищення доходів громадян.

Напрямом подальших досліджень є розроблення концептуальних засад політики формування середнього класу в Україні та обґрунтування практичних рекомендацій, спрямованих на збільшення частки середнього класу в українському суспільстві.

7. Moroz N. Serednii klas yak neobkhdna umova rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini. Retrieved from dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/.../12-Moroz.pdf [in Ukrainian].
8. Pashchenko O.P. (2008). Formuvannia serednoho klasu v Ukraini: peredumovy, osoblyvosti ta perspektyvy. Visnyk ZhDTU [in Ukrainian].
9. Salo Ya. V. (2016). Serednii klas yak instrument sotsialno-ekonomichnoho rozvytku krainy. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu [in Ukrainian].

Игнатенко Татьяна Сергеевна. ПРИОРИТЕТНЫЕ ЗАДАЧИ ПОЛИТИКИ ФОРМИРОВАНИЯ СРЕДНЕГО КЛАССА В УКРАИНЕ

Одним из путей обеспечения стабильности в Украине является решение проблемы формирования среднего класса, что обусловлено его функциями и ролью в обществе. Увеличение доли этой социальной группы в структуре украинского общества требует разработки действенных механизмов и инструментов политики формирования среднего класса. Целью статьи является определение приоритетных задач политики формирования среднего класса в Украине на основе анализа факторов, влияющих на увеличение его численности. Научная новизна состоит в том, что автором раскрыто содержание понятия «политика формирования среднего класса», которое включает деятельность государства, органов местного самоуправления, институтов гражданского общества, политических партий по определению законодательно закрепленных целей, разработке и реализации управленческих мер, решений и действий, направленных на увеличение доли среднего класса в структуре общества. Целью политики формирования среднего класса является создание необходимых экономических, социальных и правовых условий и гарантий для увеличения численности этого слоя общества. В статье на основе сравнительного анализа обобщены подходы ученых к выделению факторов влияния на формирование среднего класса. Определение предпосылок, необходимых для его становления, позволило сформулировать задачи политики формирования среднего класса. С точки зрения автора, они находятся в плоскостях сферы доходов, сферы занятости, поддержки предпринимательства и гуманитарной сферы. Исходя из указанных задач, можно сделать предположение о синтезированном характере политики формирования среднего класса, поскольку она сочетает в себе (в качестве подсистем) политику доходов, политику занятости, политику поддержки предпринимательства и гуманитарную политику. Практическое значение полученных результатов заключается в том, что они могут быть использованы при принятии управленческих решений и разработке мероприятий с целью увеличения доли среднего класса в структуре украинского общества. Направлением дальнейших исследований является разработка концептуальных основ политики формирования среднего класса и обоснование практических рекомендаций по увеличению его численности в Украине.

Ключевые слова: *средний класс, политика формирования среднего класса, стабильность, занятость, благосостояние, доходы, доступность образования.*

Ihnatenko Tetiana S. PRIORITY TASKS OF THE POLITICIANS FOR FORMATION OF THE MIDDLE CLASS IN UKRAINE

One of the ways to ensure stability in Ukraine is to solve the problem of the formation of the middle class, which is due to its functions and role in society. The increase in the share of this social group in the structure of Ukrainian society requires the development of effective mechanisms and tools for policy formation of the middle class. The purpose of the article is to determine the priority tasks of the policy of forming the middle class in Ukraine on the basis of an analysis of the factors that affect the increase in its number. The scientific novelty is that the author discloses the concept of "middle class policy", which includes the activities of the state, local self-government agency, civil society institutions, political parties in defining legally fixed goals, developing and implementing management measures, decisions and actions aimed at increasing the share of the middle class in the structure of society. The goal of the policy of forming the middle class is to create the necessary economic, social and legal conditions and guarantees for increasing the size of this stratum of society. The approaches of scientists to isolating the influence factors on the formation of the middle class have been summarized on the basis of a comparative analysis in the article. The definition of the prerequisites necessary for its formation allowed us to formulate the tasks of the policy of forming the middle class. From the author's point of view, they are in the spheres of income, employment, entrepreneurship and the humanitarian sphere. Proceeding from these tasks, one can make an assumption about the synthesized nature of the policy of forming the middle class, because it combines (as subsystems) income policy, employment policy, business support policies and humanitarian policies. The practical significance of the results obtained is that they can be used in making managerial decisions and developing measures to increase the share of the middle class in the structure of Ukrainian society. The direction of further research is the development of a conceptual framework for the policy of forming the middle class and the rationale for practical recommendations for increasing its number in Ukraine.

Keywords: *middle class, middle class policy, stability, employment, welfare, income, access to education.*

Одержано 25.04.2018 р.

Ищук Світлана Олексіївна,
доктор економічних наук., професор,
завідувач відділу розвитку виробничої сфери регіону та інвестицій,
ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України»

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Незважаючи на уповільнення промислового розвитку в Україні унаслідок впливу багатьох чинників (суспільно-політичних, монетарних та ін.), промисловість залишається провідним видом економічної діяльності із часткою 31,4% в обсязі реалізації продукції (товарів, послуг). Водночас проблеми вітчизняної промисловості обумовлені передусім домінуванням матеріало- та енергоємних технологій, високим ступенем зношеності основних засобів, а також низькою ефективністю промислового виробництва. Метою статті є проведення інтегральної оцінки ефективності функціонування промислового сектора економіки України у регіональному розрізі. Дослідження проведено за авторською методикою у площині ресурсної та економічної ефективності промисловості за множиною показників. Шляхом інтегрування значень показників фондовіддачі і продуктивності праці розраховано індекси ресурсної ефективності, а показників рентабельності операційної діяльності, рентабельності обороту і рентабельності активів – індекси економічної ефективності промисловості. Виходячи зі значень цих інтегральних індексів, здійснено групування областей України за рівнями (високим, середнім і низьким) ресурсної та економічної ефективності промисловості. Як засвідчили результати розрахунків, у 2016 році промисловий сектор економіки більшості регіонів України продемонстрував ознаки повернення ефективності виробничо-господарської діяльності до докризового рівня. У 2017 році ці позитивні тенденції посилвились. Однак, проблемою стало поглиблення збитковості промисловості у Донецькій, Луганській і Миколаївській областях. Натомість найвищого рівня ефективності у цьому секторі економіки досягнуто в Дніпропетровській і Запорізькій областях. Результати інтегральної оцінки ефективності промисловості регіонів України дають можливість створити об'єктивну аналітичну основу для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо стратегії подальшого розвитку промислового сектора національної економіки. Водночас посилення глобалізаційних та інтеграційних процесів зумовлює необхідність проведення структурної модернізації вітчизняної промисловості з метою підвищення конкурентоспроможності її продукції на світових товарних ринках шляхом, зокрема, збільшення частки високотехнологічних видів діяльності в обсягах виробництва і експорту. У цьому напрямку будуть проводитись подальші авторські дослідження.

Ключові слова: промисловість, ефективність, фондовіддача, продуктивність праці, рентабельність операційної діяльності, рентабельність обороту, рентабельність активів.

ВСТУП

Постановка проблеми. Україна володіє значним індустриальним, природно-ресурсним, транзитним і кадровим потенціалом, але займає лише 19-те місце серед держав-членів Європейського Союзу за обсягом випуску промисловості і 20-те – за обсягом ВДВ останньої, поступаючись лідеру – Німеччині – у понад 30 і майже у 44 рази відповідно [1]. Промисловий розвиток в Україні уповільнився внаслідок впливу багатьох чинників (суспільно-політичних, монетарних та ін.), промисловість залишається провідним видом економічної діяльності. Так, зокрема, частка промислової продукції в обсязі реалізації продукції (товарів, послуг) у 2016 році становила 31,4% (проти 31,1% у 2011-му). Однак, частка промислових товарів у загальному експорті товарів та послуг за цей період зменшилась до 59,5% (проти 75,7%), а частка населення, зайнятого у промисловості, до 15,3% (проти 16,5%). Проблеми вітчизняної промисловості обумовлені передусім домінуванням матеріало- та енергоємних технологій, високим ступенем зношеності основних засобів – 69,4% (зокрема, у переробній промисловості 76,4%), а також низькою ефективністю функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Системні дослідження промислового сектора

національної економіки здійснюються вченими Інституту економіки промисловості НАН України. Так, зокрема, у [2] визначено ключові напрями удосконалення структури вітчизняної промисловості, підвищення ефективності виробництва і використання трудового потенціалу. Особливості смарт-промисловості та її роль у модернізації промислового потенціалу України висвітлено в [3]. Водночас, з огляду на масштабність і неоднорідність промислового сектора національної економіки, він потребує всебічних ґрунтовних досліджень у регіональному розрізі.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є визначення рівня функціонування промисловості регіонів України на основі проведення інтегральної оцінки ресурсної і економічної ефективності. Досягнення цієї мети передбачало вирішення низки завдань:

- розрахунку множини показників, що в сукупності відображають різні аспекти результативності функціонування промислового сектора національної економіки (у регіональному розрізі) упродовж 2011-2016 років;

- визначення інтегральних індексів ресурсної і економічної ефективності промисловості регіонів України шляхом нормування значень первинних показників та їх подальшого інтегрування за методом середньої арифметичної;

- групування областей за рівнями ресурсної і економічної ефективності їх промисловості на основі значень інтегральних індексів;
- оцінювання динаміки показників ефективності функціонування промислового сектора економіки регіонів України та виявлення ключових чинників впливу на них.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Відповідно до авторської методики оцінювання конкурентоспроможності промислового сектора економіки [4], ефективність використання виробничих ресурсів характеризують два ключові показники: фондовіддача і продуктивність праці. Перший із них відображає ефективність управління основним капіталом, а другий – людським. Упродовж

аналізованого періоду в Україні показники **ресурсної ефективності** промисловості демонстрували дещо різну динаміку (рис. 1). Так, значення показника фондовіддачі у 2011-2013 роках зменшилось у 1,55 разу, а в наступних трьох роках, навпаки, зросло в 1,3 разу (порівняно з 2013-м). Натомість показник продуктивності праці упродовж аналізованого періоду зберігав тенденцію до збільшення (за винятком незначного зниження у 2013 році), і у 2016-му його значення перевищило рівень 2011-го у 2,2 разу. Визначальний вплив на зміну значень показників ресурсної ефективності промисловості України у 2016 році (порівняно з 2015-м) мали такі чинники: зростання обсягу реалізованої промислової продукції на 1,21%, збільшення необоротних активів на 10,28% і зменшення середньої кількості працівників у промисловості на 3,17%.

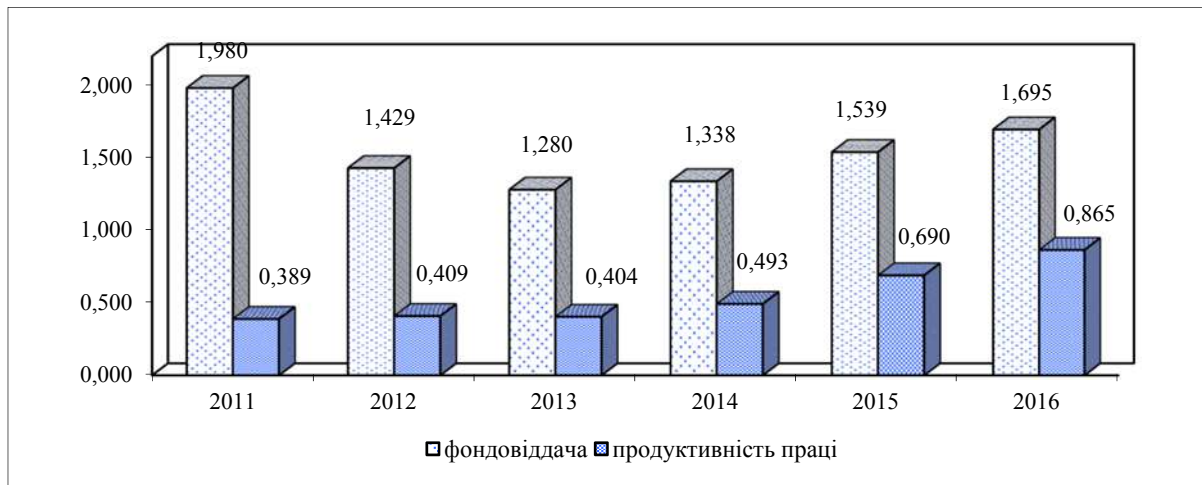


Рис. 1. Показники ресурсної ефективності промисловості України, частка одиниці

*Джерело: побудовано автором за даними [5-7]

Шляхом інтегрування значень показників фондовіддачі і продуктивності праці розраховано індекси ресурсної ефективності промисловості (табл. 1), на підставі значень яких проведено групування регіонів України. Незмінним лідером за рівнем ресурсної ефективності промисловості упродовж аналізованого періоду була Полтавська область (табл. 2).

Першість цієї області зумовлена досягненням найвищих значень показника продуктивності праці (1,451 у 2016 році проти 1,054 у 2015-му) і одних із найвищих – фондовіддачі (3,870 проти 3,054). Своєю чергою, зростання значень названих показників стало наслідком збільшення у цій області у 2016 році обсягу реалізованої промислової продукції на 29,5%, порівняно з 2015-м при одночасному зменшенні за цей рік середньої кількості працівників у промисловості на 6% і сповільненні темпів приросту необоротних активів до 2,2% проти 4,66% у 2015-му. Окрім Полтавської, високого рівня ресурсної ефективності промисловості у 2016 році досягли також Черкаська область (яка незмінно перебувала у першій групі з 2014 року) і Чернігівська, якій вдалося збільшити темпи приросту обсягу реалізованої промислової продукції на 9,7 в.п., а необоротних активів промисловості – на 9,5 в.п., порівняно з 2015-м. Водночас середня кількість

працівників у промисловості Чернігівської області зросла у 2016 році на 1,12%, тоді як у Черкаській – зменшилась на 2,25%.

Середнього рівня ресурсної ефективності промисловості у 2016 році досягли 9 областей (проти 12-ти у 2015-му). Сумська область перемістилась у другу групу внаслідок зниження показника фондовіддачі на 0,695 пункту, що, своєю чергою, було спричинене зниженням обсягу реалізованої промислової продукції на 1,63% при одночасному зростанні необоротних активів промисловості на 15,11%. 3-поміж областей другої групи виділяються Дніпропетровська і Запорізька, промисловість яких демонструє високі показники продуктивності праці (відповідно 0,977 і 0,938 у 2016 році), але порівняно низькі – фондовіддачі (1,620 і 2,083).

У 2016 році до областей із **низьким рівнем ресурсної ефективності** приєдналися 3 області: Донецька, Одеська і Івано-Франківська. У третій групі можна виділити 2 області (Харківську і Херсонську), для промислового сектора економіки яких характерні високі значення фондовіддачі (відповідно 4,701 і 3,541 у 2016 році), але середні – продуктивності праці (0,678 і 0,646).

Таблиця 1

Показники ресурсної ефективності промисловості, частка одиниці

Область	2011			2012			2013			2014			2015			2016		
	Фондовіддача	Продуктивність праці	Інтегративний індекс	Фондовіддача	Продуктивність праці	Інтегративний індекс	Фондовіддача	Продуктивність праці	Інтегративний індекс	Фондовіддача	Продуктивність праці	Інтегративний індекс	Фондовіддача	Продуктивність праці	Інтегративний індекс	Фондовіддача	Продуктивність праці	Інтегративний індекс
Вінницька	3,168	0,280	0,528	2,404	0,290	0,369	2,252	0,336	0,482	2,449	0,410	0,495	2,626	0,574	0,453	2,901	0,743	0,438
Волинська	1,764	0,196	0,184	1,760	0,206	0,188	1,648	0,201	0,212	1,959	0,261	0,283	2,104	0,382	0,276	2,408	0,465	0,256
Дніпропетровська	1,471	0,488	0,437	1,585	0,542	0,474	1,587	0,540	0,552	1,300	0,658	0,478	1,559	0,813	0,456	1,620	0,977	0,366
Донецька	2,359	0,516	0,627	1,928	0,465	0,457	1,634	0,444	0,463	1,336	0,419	0,293	1,331	0,772	0,403	1,473	0,893	0,311
Житомирська	1,739	0,183	0,166	1,638	0,204	0,167	1,555	0,211	0,203	1,573	0,254	0,204	2,256	0,361	0,283	2,319	0,465	0,245
Закарпатська	2,029	0,145	0,179	1,806	0,161	0,154	1,676	0,166	0,182	1,618	0,187	0,159	1,622	0,237	0,131	1,862	0,314	0,121
Запорізька	2,209	0,422	0,502	1,779	0,430	0,400	1,627	0,419	0,434	1,616	0,566	0,464	1,834	0,785	0,474	2,083	0,938	0,411
Івано-Франківська	2,006	0,338	0,377	1,671	0,348	0,307	1,194	0,305	0,224	1,131	0,366	0,211	1,890	0,510	0,323	2,066	0,542	0,243
Київська	1,248	0,341	0,242	1,283	0,413	0,305	1,125	0,484	0,395	1,027	0,518	0,314	1,137	0,646	0,306	1,173	0,813	0,238
Кіровоградська	2,197	0,219	0,288	2,671	0,283	0,405	2,657	0,336	0,567	2,050	0,389	0,403	2,486	0,455	0,366	2,864	0,517	0,339
Луганська	2,655	0,388	0,547	1,935	0,341	0,342	2,586	0,302	0,517	1,113	0,195	0,070	0,930	0,252	0,052	1,235	0,395	0,071
Львівська	1,767	0,200	0,189	1,566	0,219	0,170	1,302	0,219	0,157	1,389	0,257	0,172	1,911	0,393	0,258	2,155	0,486	0,232
Миколаївська	2,277	0,295	0,382	2,276	0,329	0,385	1,759	0,309	0,348	2,087	0,375	0,399	0,810	0,515	0,189	1,138	0,699	0,186
Одеська	1,670	0,290	0,265	1,182	0,302	0,186	1,128	0,296	0,200	1,368	0,373	0,262	1,942	0,633	0,400	1,900	0,712	0,292
Полтавська	3,539	0,587	0,918	3,003	0,638	0,790	2,300	0,584	0,750	2,489	0,749	0,775	3,054	1,054	0,785	3,870	1,451	0,863
Рівненська	2,643	0,231	0,381	1,901	0,186	0,192	1,862	0,242	0,301	1,842	0,301	0,293	2,586	0,415	0,356	3,088	0,489	0,357
Сумська	3,321	0,274	0,550	3,405	0,292	0,531	3,102	0,290	0,614	3,681	0,349	0,678	4,751	0,499	0,679	4,056	0,503	0,491
Тернопільська	1,874	0,194	0,202	2,010	0,184	0,208	1,524	0,197	0,182	1,563	0,244	0,194	3,559	0,379	0,459	3,640	0,470	0,422
Харківська	3,372	0,263	0,548	3,280	0,309	0,526	3,123	0,315	0,645	2,638	0,297	0,440	4,049	0,497	0,589	4,701	0,678	0,650
Херсонська	2,209	0,240	0,311	1,796	0,216	0,203	1,719	0,231	0,258	2,016	0,273	0,303	2,536	0,423	0,354	3,541	0,646	0,483
Хмельницька	2,072	0,216	0,262	2,032	0,236	0,260	1,928	0,250	0,323	1,657	0,239	0,208	1,756	0,324	0,198	1,950	0,386	0,163
Черкаська	3,172	0,353	0,605	2,925	0,396	0,551	2,822	0,378	0,646	3,390	0,494	0,740	4,236	0,640	0,695	4,775	0,788	0,706
Чернівецька	1,403	0,110	0,028	1,610	0,103	0,068	1,504	0,104	0,081	1,794	0,128	0,144	2,157	0,189	0,171	2,611	0,255	0,196
Чернігівська	3,992	0,245	0,641	4,323	0,327	0,709	3,475	0,318	0,722	3,415	0,393	0,663	4,117	0,526	0,614	4,900	0,716	0,693

* Джерело: авторські розрахунки за даними Головного управління статистики в областях України

Водночас у Донецькій, Київській і Миколаївській областях, навпаки, – низька фондовіддача у промисловості (1,473, 1,173 і 1,138), але висока продуктивність праці (0,893, 0,813 і 0,699). У Луганській і Хмельницькій областях низькі значення обох показників ресурсної ефективності промисловості.

Підсумовуючи, можна констатувати підвищення рівня ресурсної ефективності промислового сектора національної економіки, з огляду на зростання у 2016 році в усіх регіонах України значень показників фондовіддачі (окрім Одеської і Сумської областей) і продуктивності праці. Водночас варто відмітити сповільнення темпів зниження кількості зайнятих у

вітчизняній промисловості. Так, у 2016 році у 7-ми областях (проти 1-ї – Рівненської – у 2015-му) відбулось зростання значень цього показника (кількості зайнятих), із яких найбільше – у Хмельницькій (на 2,26%).

Конкурентні переваги промисловості у сегменті управління витратами та результатами діяльності характеризує **економічна ефективність**, рівень якої відображається трьома показниками: рентабельністю операційної діяльності, рентабельністю обороту і рентабельністю активів. Значення усіх цих показників у промисловому секторі економіки України упродовж 2011-2015 років зберігали спадну тенденцію (рис. 2).

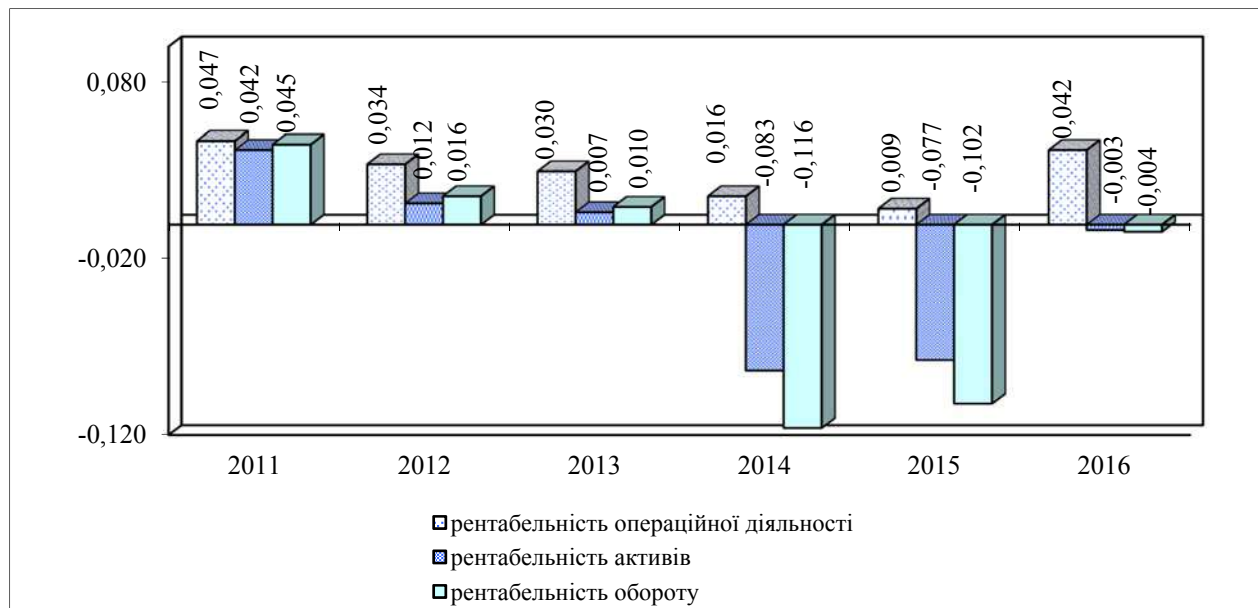


Рис. 2. Показники економічної ефективності промисловості України, частка одиниці

* Джерело: побудовано автором за даними [5, 6, 8, 9]

У 2016 році відбулось суттєве (на 3,3 в.п.) зростання рентабельності операційної діяльності промисловості, а за 9 місяців 2017 року цей показник досяг 8,3%. Натомість значення показників рентабельності обороту і рентабельності активів із 2014 року були від'ємними внаслідок збиткового фінансового результату до оподаткування промисловості, зокрема, 11-ти областей у 2016 році (проти 23-х у 2014-му). Збиток від звичайної діяльності до оподаткування промисловості скоротився до 7569,6 млн. грн. (проти 181361,1 млн. грн. у 2015-му).

Згідно з попередніми даними ДССУ, за підсумками 9-ти місяців 2017 року фінансовий результат до оподаткування великих та середніх підприємств промисловості в Україні став додатнім – прибуток склав 97335,6 млн. грн. Як наслідок, рентабельність обороту досягла 6,37%, а рентабельності активів – 3,62%.

Шляхом інтегрування показників рентабельності операційної діяльності, рентабельності обороту і рентабельності активів розраховано індекси економічної ефективності промисловості (табл. 3), на підставі значень яких проведено групування регіонів України. Відповідно до визначеної градації, у 2016 році високий рівень економічної ефективності був

досягнутий лише у Запорізькій області (табл. 4). Лідерство цієї області зумовлене суттєвим зростанням усіх трьох показників рентабельності до найвищих значень серед регіонів України. Своєю чергою, збільшення рентабельності обороту і рентабельності активів промисловості Запорізької області стало наслідком досягнення значного фінансового результату (9343,6 млн. грн.) проти збитку (5092,1 млн. грн.) у 2015 році.

До групи середнього рівня економічної ефективності промисловості у 2016 році увійшли 12 областей (проти 4-х у 2015-му), які досягли додатних значень усіх показників рентабельності. Вісім із цих областей приєдналися до Волинської, Вінницької, Харківської і Чернівецької (які були у 2-й групі із 2015 року) завдяки отриманню прибутку від звичайної діяльності до оподаткування, що і зумовило підвищення рівня ефективності їх промисловості. Промисловість Харківської області, на відміну більшості областей України, упродовж 2013-2015 років була прибутковою, але у 2015-му обсяг фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування (прибуток) її промисловості зменшився майже на 90%, що, своєю чергою, зумовило зниження рентабельності обороту на 0,4 в.п. і рентабельності активів на 0,2 в.п.

Таблиця 3

Показники економічної ефективності промисловості, частка одиниці

Область	2011				2012				2013				2014				2015				2016			
	Рентабельність обороту	Рентабельність операційної діяльності	Рентабельність активів	Інтегративний індекс	Рентабельність обороту	Рентабельність операційної діяльності	Рентабельність активів	Інтегративний індекс	Рентабельність обороту	Рентабельність операційної діяльності	Рентабельність активів	Інтегративний індекс	Рентабельність обороту	Рентабельність операційної діяльності	Рентабельність активів	Інтегративний індекс	Рентабельність обороту	Рентабельність операційної діяльності	Рентабельність активів	Інтегративний індекс	Рентабельність обороту	Рентабельність операційної діяльності	Рентабельність активів	Інтегративний індекс
Вінницька	0,013	0,028	0,020	0,351	0,017	0,035	0,021	0,381	0,029	0,048	0,034	0,371	-0,010	0,046	-0,013	0,309	0,008	0,054	0,010	0,392	0,026	0,052	0,035	0,373
Волинська	0,041	0,043	0,036	0,401	0,021	0,039	0,019	0,394	0,021	0,039	0,018	0,341	-0,016	0,068	-0,016	0,307	0,015	0,064	0,016	0,413	0,026	0,045	0,028	0,367
Дніпропетровська	0,123	0,121	0,041	0,701	0,044	0,062	0,038	0,651	0,058	0,080	0,049	0,662	-0,005	0,076	-0,004	0,311	-0,046	0,021	-0,036	0,315	0,033	0,064	0,025	0,377
Донецька	0,007	0,008	0,007	0,324	-0,027	-0,008	0,009	0,271	-0,032	-0,011	-0,026	0,234	-0,128	-0,007	-0,085	0,131	-0,208	-0,068	-0,132	0,229	-0,033	0,019	-0,021	0,301
Житомирська	0,012	0,031	0,012	0,345	0,012	0,041	0,012	0,375	0,008	0,034	0,007	0,337	-0,095	-0,024	-0,083	0,242	-0,069	0,000	-0,081	0,288	-0,001	0,034	-0,002	0,312
Закарпатська	0,020	0,030	0,020	0,358	0,013	0,026	0,012	0,341	0,008	0,022	0,007	0,323	-0,105	0,000	-0,096	0,272	-0,086	0,002	-0,077	0,276	0,007	0,032	0,007	0,341
Запорізька	0,051	0,049	0,057	0,534	0,041	0,059	0,040	0,617	0,071	0,092	0,064	0,679	-0,072	0,116	-0,062	0,294	-0,039	0,095	-0,037	0,321	0,061	0,131	0,056	0,668
Івано-Франківська	-0,054	-0,020	-0,059	0,217	-0,062	-0,034	-0,068	0,233	-0,029	-0,004	-0,022	0,264	-0,285	-0,001	-0,191	0,009	-0,214	0,020	-0,144	0,201	-0,072	0,039	-0,046	0,274
Київська	0,030	0,046	0,019	0,391	0,031	0,048	0,021	0,568	0,034	0,039	0,021	0,357	-0,099	-0,007	-0,056	0,281	-0,053	0,020	-0,032	0,309	0,021	0,053	0,013	0,363
Кіровоградська	0,061	0,074	0,047	0,614	0,000	0,085	0,035	0,584	0,000	0,064	0,008	0,339	0,000	-0,281	0,000	0,161	-0,569	-0,323	-0,646	0,008	0,006	0,020	0,008	0,337
Луганська	-0,033	-0,004	-0,040	0,221	-0,081	-0,047	-0,073	0,201	-0,123	-0,134	-0,042	0,151	-1,266	-0,208	-0,609	0,002	-2,041	-0,242	-0,689	0,005	-0,786	-0,168	-0,285	0,100
Львівська	0,024	0,032	0,020	0,379	0,009	0,017	0,007	0,339	0,026	0,038	0,018	0,345	-0,089	0,015	-0,059	0,303	-0,059	0,011	-0,050	0,307	0,013	0,039	0,010	0,349
Миколаївська	0,023	0,033	0,023	0,382	0,026	0,054	0,024	0,571	0,005	0,026	0,004	0,301	-0,226	-0,057	-0,204	0,262	-0,100	-0,003	-0,051	0,281	-0,119	-0,066	-0,082	0,192
Одеська	-0,015	0,009	-0,013	0,228	-0,040	0,015	-0,030	0,259	-0,059	-0,013	-0,042	0,183	-0,233	-0,107	-0,160	0,005	-0,077	-0,017	-0,079	0,271	-0,060	-0,015	-0,057	0,246
Полтавська	0,101	0,104	0,145	0,712	0,068	0,090	0,095	0,705	0,055	0,078	0,062	0,674	-0,034	0,117	-0,039	0,301	-0,080	0,054	-0,099	0,304	-0,009	0,066	-0,012	0,333
Рівненська	0,009	0,023	0,010	0,341	-0,084	-0,057	-0,063	0,191	-0,077	-0,050	-0,056	0,165	-0,403	-0,224	-0,333	0,004	-0,247	-0,151	-0,240	0,197	-0,058	-0,050	-0,064	0,238
Сумська	0,049	0,060	0,069	0,593	0,071	0,089	0,097	0,709	0,044	0,067	0,056	0,556	-0,031	0,049	-0,040	0,288	-0,011	0,065	-0,016	0,324	0,028	0,081	0,039	0,388
Тернопільська	-0,125	-0,075	-0,118	0,215	-0,005	0,014	-0,005	0,284	-0,045	-0,013	-0,039	0,201	-0,159	-0,019	-0,145	0,157	-0,011	0,033	-0,017	0,317	0,007	0,031	0,009	0,342
Харківська	0,057	0,067	0,074	0,656	0,033	0,056	0,040	0,601	0,033	0,062	0,040	0,457	0,009	0,036	0,009	0,387	0,005	0,047	0,007	0,372	0,004	0,032	0,006	0,339
Херсонська	-0,015	0,021	-0,014	0,231	-0,001	0,024	-0,001	0,311	-0,022	0,004	-0,020	0,291	-0,170	-0,059	-0,147	0,145	-0,083	-0,019	-0,084	0,284	-0,017	0,011	-0,021	0,307
Хмельницька	0,034	0,048	0,040	0,415	0,013	0,060	0,015	0,421	0,024	0,069	0,027	0,400	-0,184	-0,066	-0,162	0,124	-0,147	-0,055	-0,133	0,217	-0,035	0,016	-0,033	0,298
Черкаська	-0,006	0,044	-0,005	0,328	0,002	0,018	0,002	0,307	-0,027	-0,012	-0,022	0,241	-0,180	-0,069	-0,138	0,137	-0,086	-0,032	-0,071	0,246	0,006	0,039	0,006	0,343
Чернівецька	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Чернівецька	0,008	0,008	0,007	0,315	0,049	0,012	0,046	0,578	0,006	0,023	0,006	0,313	-0,017	0,004	-0,018	0,312	0,006	0,029	0,008	0,346	0,025	0,036	0,033	0,366
Чернігівська	0,015	0,033	0,024	0,362	0,015	0,036	0,030	0,406	0,020	0,054	0,034	0,368	-0,033	0,062	-0,055	0,240	-0,033	0,014	-0,094	0,294	-0,060	-0,036	-0,035	0,203

* Джерело: авторські розрахунки за даними Головного управління статистики в областях України

Таблиця 4

Групування регіонів України за значеннями інтегрального індексу економічної ефективності промисловості

2011		2012		2013		2014		2015		2016	
Полтавська	0,712	Сумська	0,709	Запорізька	0,679	Харківська	0,387	Волинська	0,413	Запорізька	0,668
Дніпропетровська	0,701	Полтавська	0,705	Полтавська	0,674	Чернівецька	0,312	Вінницька	0,392	Сумська	0,388
Харківська	0,656	Дніпропетровська	0,651	Дніпропетровська	0,662	Дніпропетровська	0,311	Харківська	0,372	Дніпропетровська	0,377
Кіровоградська	0,614	Запорізька	0,617	Сумська	0,556	Вінницька	0,309	Чернівецька	0,346	Вінницька	0,373
Сумська	0,593	Харківська	0,601	Харківська	0,457	Волинська	0,307	Сумська	0,324	Волинська	0,367
Запорізька	0,534	Кіровоградська	0,584	Хмельницька	0,400	Львівська	0,303	Запорізька	0,321	Чернівецька	0,366
Хмельницька	0,415	Чернівецька	0,578	Вінницька	0,371	Полтавська	0,301	Тернопільська	0,317	Київська	0,363
Волинська	0,401	Миколаївська	0,571	Чернігівська	0,368	Запорізька	0,294	Дніпропетровська	0,315	Львівська	0,349
Київська	0,391	Київська	0,568	Київська	0,357	Сумська	0,288	Київська	0,309	Черкаська	0,343
Миколаївська	0,382	Хмельницька	0,421	Львівська	0,345	Київська	0,281	Львівська	0,307	Тернопільська	0,342
Львівська	0,379	Чернігівська	0,406	Волинська	0,341	Закарпатська	0,272	Полтавська	0,304	Закарпатська	0,341
Чернігівська	0,362	Волинська	0,394	Кіровоградська	0,339	Миколаївська	0,262	Чернігівська	0,294	Харківська	0,339
Закарпатська	0,358	Вінницька	0,381	Житомирська	0,337	Житомирська	0,242	Житомирська	0,288	Кіровоградська	0,337
Вінницька	0,351	Житомирська	0,375	Закарпатська	0,323	Чернігівська	0,240	Херсонська	0,284	Полтавська	0,333
Житомирська	0,345	Закарпатська	0,341	Чернівецька	0,313	Кіровоградська	0,161	Миколаївська	0,281	Житомирська	0,312
Рівненська	0,341	Львівська	0,339	Миколаївська	0,301	Тернопільська	0,157	Закарпатська	0,276	Херсонська	0,307
Черкаська	0,328	Херсонська	0,311	Херсонська	0,291	Херсонська	0,145	Одеська	0,271	Донецька	0,301
Донецька	0,324	Черкаська	0,307	Івано-Франківська	0,264	Черкаська	0,137	Черкаська	0,246	Хмельницька	0,298
Чернівецька	0,315	Тернопільська	0,284	Черкаська	0,241	Донецька	0,131	Донецька	0,229	Івано-Франківська	0,274
Херсонська	0,231	Донецька	0,271	Донецька	0,234	Хмельницька	0,124	Хмельницька	0,217	Одеська	0,246
Одеська	0,228	Одеська	0,259	Тернопільська	0,201	Івано-Франківська	0,009	Івано-Франківська	0,201	Рівненська	0,238
Луганська	0,221	Івано-Франківська	0,233	Одеська	0,183	Одеська	0,005	Рівненська	0,197	Чернігівська	0,203
Івано-Франківська	0,217	Луганська	0,201	Рівненська	0,165	Рівненська	0,004	Кіровоградська	0,008	Миколаївська	0,192
Тернопільська	0,215	Рівненська	0,191	Луганська	0,151	Луганська	0,002	Луганська	0,005	Луганська	0,100

*Примітка.

Перша група – високий рівень експортної активності промисловості (0,667÷1,0);
 Друга група – середній рівень експортної активності промисловості (0,334÷0,666);
 Третя група – низький рівень експортної активності промисловості (0,0÷0,333)

У 2016 році фінансовий результат від звичайної діяльності промисловості цієї області збільшився лише на 2,9%. Варто відзначити досягнення додатних значень усіх показників рентабельності промисловості у Кіровоградській області після їх різкого зниження у 2015 році.

Групу *низького рівня економічної ефективності* промисловості у 2016 році сформували 11 областей із від'ємними фінансовими результатами до оподаткування.

У 6-ти із них (Полтавській, Житомирській, Херсонській, Донецькій, Хмельницькій та Івано-Франківській) було досягнуто додатних значень показника рентабельності операційної діяльності, однак значення показників рентабельності обороту і рентабельності активів залишилися від'ємними. У решти 5-ти областей (Одеській, Рівненській, Чернігівській, Миколаївській і Луганській) значення усіх трьох показників рентабельності були від'ємними.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що у 2016 році, порівняно з 2015-м, в Україні відбулось підвищення рівня економічної ефективності промисловості, основними ознаками якого стали: досягнення додатних значень показника рентабельності обороту і рентабельності активів унаслідок досягнення прибутку від звичайної діяльності до оподаткування в 13-ти областях (проти 4-х у 2015-му); відновлення прибутковості операційної діяльності у 6-ти областях; нарощення рентабельності операційної діяльності у 9-ти областях.

Водночас ознаками стримування росту економічної ефективності вітчизняної промисловості у 2016 році були: зниження до від'ємного значення показника рентабельності операційної діяльності у Чернігівській області та подальше збільшення від'ємних значень цього показника у Миколаївській області; зниження додатних значень показника рентабельності операційної діяльності промисловості у Вінницькій, Волинській, Тернопільській і Харківській областях; зростання від'ємних значень показника рентабельності обороту у Миколаївській, Одеській і Чернігівській областях; збільшення від'ємних значень показника рентабельності активів промисловості у Миколаївській і Чернігівській областях.

Отже, у 2016 році промисловий сектор економіки більшості регіонів України продемонстрував ознаки

повернення ефективності виробничо-господарської діяльності до докризового рівня. У 2017 році ці позитивні тенденції посилились. Так, за підсумками 9 місяців 2017 року фінансові результати до оподаткування великих та середніх підприємств у промисловості були від'ємними лише в 4-х областях (проти 11-ти у 2016-му). Однак, проблемою стало поглиблення збитковості промислового сектора економіки Донецької, Луганської і Миколаївської областей. Водночас в Одеській області, попри відносно незначний збитковий фінансовий результат до оподаткування (-99,328 млн. грн.), рентабельності операційної діяльності досягла 5,0% (проти -1,5% у 2016 році). Найвищого рівня економічної ефективності промисловості у січні-вересні 2017 року досягнуто в Дніпропетровській і Запорізькій областях.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Упродовж 2016-2017 років в Україні підвищився загальний рівень усіх показників, які характеризують ефективність функціонування промислового сектора економіки. Як наслідок, українська промисловість перевершила, до прикладу, польську за значеннями показників фондовіддачі, а також рентабельності операційної діяльності і рентабельності обороту. Водночас продуктивність праці у промисловому секторі в Україні у 3,6 разу нижча, аніж у Польщі. Це означає, що Україна продовжує виготовляти порівняно дешеву сировинну продукцію, ціна на яку безпосередньо залежить від кон'юнктури на світових ринках. Посилення глобалізаційних процесів, а відтак, міжнародної конкуренції, актуалізує необхідність проведення структурної модернізації вітчизняної промисловості у напрямку збільшення частки високотехнологічних видів діяльності в обсягах виробництва і експорту, задоволення потреб внутрішнього ринку у продукції вітчизняного виробництва та підвищення ефективності останнього. Таким чином, подальші дослідження автора будуть спрямовані на пошук дієвих форм реалізації потенціалу розвитку переробної промисловості, зокрема у Західному регіоні України, переважна більшість областей якого межує з державами-членами ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Структура промислового сектора економіки України: порівняння із державами-членами ЄС і напрями оптимізації: наукове видання / [С. О. Ішук, Л. Й. Созанський]; НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього Національної академії наук України»; [наук. ред. С. О. Ішук]. – Львів, 2017. – 84 с.
2. Промисловість України – 2016: стан та перспективи розвитку (науково-аналітична доповідь) / [О. І. Амоша, І. П. Булеєв, А. І. Землянін, Л. О. Збаразська, Ю. М. Харазішвілі та ін.]; Інститут економіки промисловості НАН України. – Київ, 2017. – 120 с. – Режим доступу: http://iep.com.ua/publ/informacijni_resursi_naukovi_dopovidi/promislovist_ukrajini_2016_stan_ta_perspektivi_rozvitku/2-1-0-95.
3. Смарт-промисловість в епоху цифрової економіки: перспективи, напрями і механізми розвитку: монографія / [В. П. Вишневський, О. В. Вієцька, О. М. Гаркушенко, С. І. Князев, О. В. Лях, В. Д. Чекіна, Д. Ю. Череватський]; за ред. акад. НАН України В. П. Вишневського; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Київ, 2018. – 192 с.
4. Конкурентоспроможність промисловості регіонів України (наукове видання) / [С. О. Ішук, Л. Й. Созанський, Р. В. Міхель, М. І. Бирка]; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; [наук. ред. С. О. Ішук]. – Львів, 2016. – 73 с. (Серія «Регіони: моніторинг, прогнози, моделі»).

5. Обсяг реалізованої промислової продукції за видами діяльності // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – 2017. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Показники балансу великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – 2017. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Зайняте населення за видами економічної діяльності та регіонами // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – 2017. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Рентабельність операційної діяльності підприємств за видами промислової діяльності // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – 2017. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Фінансові результати підприємств до оподаткування за видами промислової діяльності // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – 2017. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

REFERENCES

1. Ishchuk, S. O. (Ed.), & Sozansky, L. Y. (2017). *Struktura promyslovoho sektora ekonomiky Ukrainy: porivnyannya iz derzhavamy-chlenamy YES i napryamy optymizatsiyi* [The structure of the industrial sector of Ukraine's economy: comparison with the YES member states and optimization directions]. Lviv : Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
2. Amosha, O. I., Bulyeyev, I. P., Zemlyankin, A. I., Zbaraz'ska, L.O., Kharazishvili, Yu. M., & et. al. (2017). *Promyslovist' Ukrainy – 2016: stan ta perspektivy rozvytku* [Industry of Ukraine – 2016: the state and prospects of development] (Scientific Report). Retrived from http://iep.com.ua/publ/informacijni_resursi/naukovi_dopovidi/promyslovist_ukrajini_2016_stan_ta_perspektivi_rozvytku/2-1-0-95 [in Ukrainian].
3. Vyshnevs'kyi, V. P. (Ed.), Viyets'ka, O. V., Harkushenko, O. M., Knyazyev, S. I., Lyakh, O. V., Chekina, V. D., & Cherevats'kyi, D. Yu. (2018). *Smart-promyslovist' v epokhu tsyfrovoyi ekonomiky: perspektivy, napryamy i mekhanizmy rozvytku* [Smart industry in the era of digital economy: prospects, directions and mechanisms of development]. Kyiv: Institute of Industrial Economics of NAS of Ukraine [in Ukrainian].
4. Ishchuk, S. O., Sozansky, L. Y., Mikhel, R. V., & Byrka, M. I. (2016). *Konkurentospromozhnist' promyslovosti rehioniv Ukrainy* [Competitiveness of Ukraine's regional industry]. (Scientific publication). Lviv : Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine. Series: Regions: monitoring, prognoses, models. [in Ukrainian].
5. State Statistics Service of Ukraine (2017). Obsyah realizovanoyi promyslovoyi produktsiyi za vydamy diyal'nosti [Volume of industrial products sold by type of activity]. *Official site of the State Statistics Service of Ukraine*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
6. State Statistics Service of Ukraine (2017). Pokaznyky balansu velykykh ta serednykh pidpryyemstv za vydamy ekonomichnoyi diyal'nosti [Indicators of balance of large and medium enterprises by types of economic activity]. *Official site of the State Statistics Service of Ukraine*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
7. State Statistics Service of Ukraine (2017). Zaynyate naseleennya za vydamy ekonomichnoyi diyal'nosti ta rehionamy [Employed population by type of economic activity and regions]. *Official site of the State Statistics Service of Ukraine*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
8. State Statistics Service of Ukraine (2017). Rentabel'nist' operatsiyanoi diyal'nosti pidpryyemstv za vydamy promyslovoyi diyal'nosti [Profitability of operating activity of enterprises by types of industrial activity]. *Official site of the State Statistics Service of Ukraine*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
9. State Statistics Service of Ukraine (2017). Finansovi rezul'taty pidpryyemstv do opodatkovannya za vydamy promyslovoyi diyal'nosti [Financial results of enterprises before taxation by types of industrial activity]. *Official site of the State Statistics Service of Ukraine*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

Ищук Светлана Алексеевна. ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРОМЫШЛЕННОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

Несмотря на замедление промышленного развития в Украине вследствие воздействия многих факторов (общественно-политических, монетарных и др.), промышленность остается ведущим видом экономической деятельности с долей 31,4% в объеме реализации продукции (товаров, услуг). В то же время проблемы отечественной промышленности обусловлены, прежде всего, доминированием материало- и энергоемких технологий, высокой степенью износа основных средств, а также низкой эффективностью промышленного производства. Целью статьи является проведение интегральной оценки эффективности функционирования промышленного сектора экономики Украины в региональном разрезе. Исследование проведено по авторской методике в плоскости ресурсной и экономической эффективности промышленности по множеству показателей. Путем интегрирования значений показателей фондоотдачи и производительности труда рассчитаны индексы ресурсной эффективности, а показателей рентабельности операционной деятельности, рентабельности оборота и рентабельности активов – индексы экономической эффективности промышленности. Исходя из значений этих интегральных индексов, осуществлена группировка областей Украины по уровням (высокому, среднему и низкому) ресурсной и экономической эффективности промышленности. Как показали результаты расчетов, в 2016 году промышленный сектор экономики большинства регионов Украины продемонстрировал признаки возвращения эффективности производственно-хозяйственной деятельности к докризисному уровню. В 2017 году эти положительные тенденции усилились. Однако, проблемой стало углубление убыточности

промышленности в Донецкой, Луганской и Николаевской областях. Зато высокого уровня эффективности в этом секторе экономики достигли Днепропетровская и Запорожская области. Результаты интегральной оценки эффективности промышленности регионов Украины дают возможность создать объективную аналитическую основу для принятия обоснованных управленческих решений по стратегии дальнейшего развития промышленного сектора национальной экономики. В то же время усиление глобализационных и интеграционных процессов обуславливает необходимость проведения структурной модернизации отечественной промышленности с целью повышения конкурентоспособности ее продукции на мировых товарных рынках, в частности путем увеличения доли высокотехнологичных видов деятельности в объемах производства и экспорта. В этом направлении будут проводиться дальнейшие авторские исследования.

Ключевые слова: промышленность, эффективность, фондоотдача, производительность труда, рентабельность операционной деятельности, рентабельность оборота, рентабельность активов.

Ishchuk Svitlana O. ESTIMATION OF THE FUNCTIONING EFFICIENCY OF THE INDUSTRIAL SECTOR OF ECONOMY OF THE UKRAINE REGIONS

Despite the slowing down of industrial development in Ukraine due to the influence of social and political, monetary and the other factors, the industry remains a leading form of economic activity with a share of 31.4 per cent in the volume of sales. At the same time, the problems of national industry are due to the domination of materials, the energy and intensive technologies, the high degree of deterioration of fixed assets, the low efficiency of industrial production. The purpose of the article is to carry out an integrated assessment of the efficiency of the functioning of the industrial sector of Ukraine's economy in a regional context. The research was conducted according to the author's methodology in terms of the resource and economic efficiency of the industry by a set of indicators. Integrating the values of indicators of return on assets and productivity, resource efficiency indices have been calculated, while indicators of operating profitability, profitability and return on assets are indices of the economic efficiency of the industry; proceeding from the values of these integral indexes, the grouping of regions of Ukraine by the levels (high, middle and low) of resource and economic efficiency of the industry has been carried out. As the results of calculations show, in 2016 the industrial sector of the economy of most Ukraine regions demonstrated signs of return to the efficiency of production and economic activity to the crisis level. In 2017, these positive trends have intensified. However, the problem was the deepening of the loss-making industry in Donetsk, Luhansk and Mykolaiv regions. At the same time, the highest level of efficiency in this sector of the economy has been achieved in Dnipropetrovsk and Zaporizya regions. The results of the integrated assessment of the industry's efficiency in the Ukraine regions provide an opportunity to create an objective analytical basis for making informed managerial decisions regarding the strategy of further development of the national economy industrial sector. The strengthening of globalization processes, at the same time, necessitates structural modernization of the national industry in order to increase its competitiveness on world commodity markets, the share of high-tech activities in the volume of production and exports. In this direction, further author's research will be conducted.

Keywords: capital productivity, efficiency, industry, labor productivity, profitability of operating activity and turnover, return on assets.

Одержано 17.04.2018 р.

РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В СИСТЕМІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Глибокі трансформаційні зміни, які відбуваються протягом останніх років у системі адміністративного управління соціально-економічним розвитком регіонів України, спрямовані на розширення можливостей регіональних управлінських структур, в тому числі з позиції антикризового управління. Особливості зовнішнього та внутрішнього середовища розвитку регіонів унеможливають варіант розробки єдиної системи антикризового управління, яка стане типовою для регулювання всіх економічних процесів на рівні регіонів. Необхідність диференціації підходів до інституціональної системи антикризового управління вимагає поглибленого дослідження питання участі органів місцевого самоврядування та питання децентралізації. Метою статті є обґрунтування ролі об'єднаних територіальних громад Закарпатської області у системі антикризового управління розвитком регіону. У процесі роботи застосовано загальнонаукові методи: індукції та дедукції, табличні та графічні методи аналізу, аналіз причинно-наслідкової залежності. Наукова новизна проведеного дослідження полягає в обґрунтуванні причин виникнення фінансових ризиків у розвитку окремих територіальних одиниць Закарпатської області та оцінка ефекту від створення ОТГ. У статті обґрунтовано, що основним результатом реформи стало підвищення зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні надходжень до місцевих бюджетів, пошуку резервів їх наповнення, покращення ефективності адміністрування податків і зборів. У частині використання коштів увага акцентується на необхідності формування найбільш оптимальної структури бюджетних видатків, створенні ефективного не надто чисельного управлінського апарату, здійсненні постійного аналізу витрачання бюджетних коштів і упередженні випадків їх нераціонального витрачання. Зроблено висновок про те, що наявність достатніх ресурсів у місцевих бюджетах є запорукою розширення фінансових можливостей розвитку територіальної громади, реалізації соціальних та інфраструктурних проектів, створення умов для розвитку підприємництва, покращення інвестиційного капіталу, розробки програми місцевого розвитку. Подальші дослідження будуть стосуватися формування комплексу заходів оптимізації антикризового управління на регіональному рівні.

Ключові слова: антикризове управління, територіальні громади, ОТГ, фінансові ризики, органи місцевого самоврядування.

ВСТУП

Постановка проблеми. Протягом останніх років в Україні поглиблюються процеси децентралізації, пов'язані з бюджетною та податковою децентралізацією, передачею повноважень на рівень громад та формуванням незалежних бюджетів цих громад. Даний процес відбувається і у Закарпатській області, для якого проблема формування та використання місцевих фінансів є надзвичайно актуальною. Протягом останніх років окремі територіальні громади Закарпатської області прийняли рішення про добровільне об'єднання економічних та фінансових систем. Відсутність чіткої програми та механізмів об'єднання, неузгодженість наукових та практичних підходів щодо організації даного процесу, несприйняття його механізмів окремими представниками територіальних громад спонукають до чіткого наукового обґрунтування ролі об'єднаних територіальних громад у системі антикризового управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження основних тенденцій розвитку об'єднаних територіальних громад зробили такі учені та практики, як Бондаренко О., Ганущак Ю., Глуха І., Деркач М., Лукеря І., Марчук А., Пальчук В., Панейко Ю., Ткачук А., Харитончук М. та інші.

Мета статті (постановка завдання). Метою

статті є обґрунтування ролі об'єднаних територіальних громад Закарпатської області у системі антикризового управління розвитком регіону.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Громада з обмеженими ресурсами і територією не може забезпечити достатній соціальний та економічний розвиток, забезпечити гідний рівень життя. Тільки сильна та спроможна громада з достатньою економічною активністю на власній території, з ініціативними, працьовитими людьми спроможна забезпечити достатній рівень доходів населення, відповідне фінансування освіти, охорони правопорядку, медицини, розвитку транспортної та соціальної інфраструктури та інші напрями, які громади вважатимуть пріоритетними.

Постановою Кабінету Міністрів України № 214 від 08.04.2015 р визначено зміст поняття спроможні територіальні громади – це «...територіальні громади сіл (селищ, міст), які в результаті добровільного об'єднання здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної

адміністративно-територіальної одиниці» [1]. Утворення об'єднаної територіальної громади (ОТГ) здійснюється за рішеннями рад територіальних громад або за результатами місцевого референдуму про підтримку добровільного об'єднання територіальних громад на [2].

Об'єднання територіальних громад призводить до: покращення управління громадою; формування

додаткових фінансових ресурсів для розвитку інфраструктури території; покращення інвестиційного клімату за рахунок більш ефективного управління, плановості та прозорості розвитку; покращення умов для формування трудового потенціалу.

Розподіл ОТГ на території України станом на 2018 рік наведено на рис. 1. Найменша кількість створених ОТГ припадає на Закарпатську область.

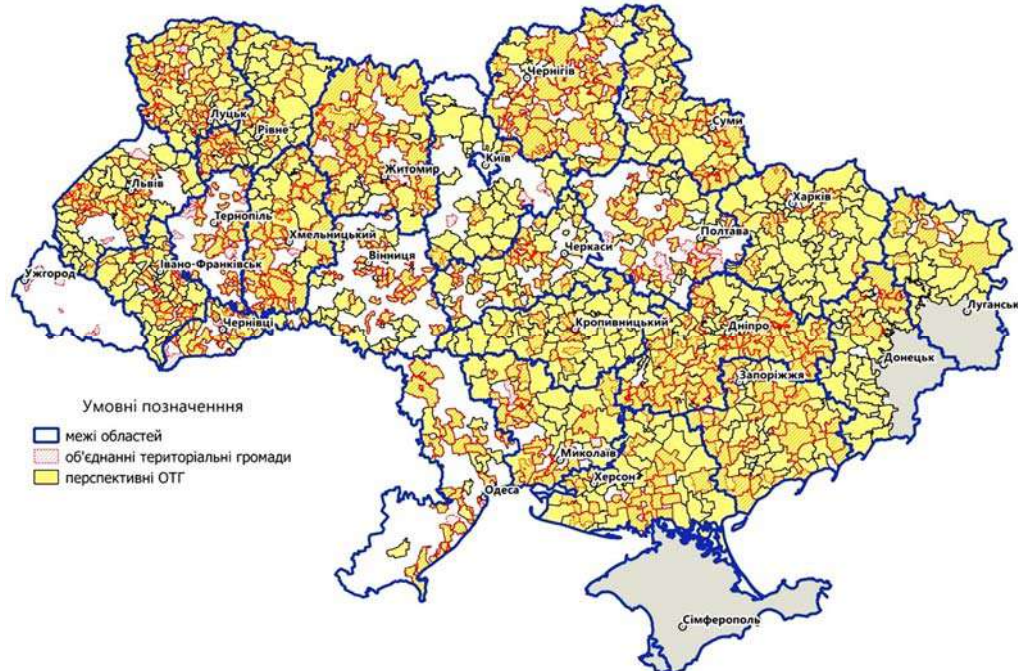


Рис. 1. Карта України з визначенням ОТГ [3]

У Закарпатській області створено 6 об'єднаних територіальних громад (табл. 1). Низька кількість створених громад пов'язана з формуванням певних

фінансових ризиків розвитку об'єднаних територіальних громад.

Таблиця 1

Перелік об'єднаних територіальних громад Закарпатської області станом на 2018 р.*

№ п/п	Назва об'єднаної територіальної громади	Назви територіальних громад, які прийняли рішення щодо об'єднання
1.	Тячівська	Тячівська міська рада Руськополівська сільська рада Лазівська сільська рада
2.	Вільховецька	Вільховецька сільська рада Вільховецько -Лазівська сільська рада Добрянська сільська рада
3.	Полянська	Полянська сільська рада Плосківська сільська рада Родниківська сільська рада
4.	Перечинська	Перечинська міська рада Ворочівська сільська рада Зарічвська сільська рада Сімерська сільська рада Сімерківська сільська рада
5.	Іршавська	Іршавська міська рада Лозянська сільська рада
6.	Баранинська	Баранинська сільська рада Холмецька сільська рада Великолазівська сільська рада Яроцька сільська рада

*Складено на основі [4]

З метою зменшення фінансових ризиків держава стимулює розвиток ОТГ, а саме [11]:

- бюджети ОТГ мають прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом. Тобто, цим

бюджетам на законодавчому рівні затверджуються обсяги міжбюджетних трансфертів. До них належать базова дотація, освітня субвенція, медична субвенція, інші субвенції та дотації, якщо ОТГ має підстави для надання та отримання відповідних міжбюджетних трансфертів;

- до бюджетів ОТГ, окрім доходів, що отримували бюджети до їх об'єднання, зараховується 60% податку на доходи фізичних осіб, який до початку реформи децентралізації зараховувався до районного бюджету;

- за рахунок бюджетів ОТГ, окрім видатків на здійснення самоврядних повноважень, фінансуватимуться видатки, які делегуються державою їм на виконання, а саме видатки на утримання закладів бюджетної сфери: освіти, культури, охорони здоров'я, фізичної культури та спорту, соціального захисту та соціального забезпечення;

- бюджети ОТГ беруть участь у горизонтальному вирівнюванні податкоспроможності, яке передбачає,

що місцевим бюджетам з рівнем податкоспроможності (середні надходження на одного мешканця) нижче 0,9 середнього показника по Україні, для підвищення рівня їх забезпеченості надається базова дотація (80% суми, необхідної для досягнення показника 0,9). Водночас бюджети ОТГ, у яких рівень податкоспроможності вище 1,1 середнього показника по Україні, 50% надходжень передають до державного бюджету у вигляді реверсної дотації.

Держава проводить стимулювання розвитку ОТГ, шляхом використання дотаційних методів управління. Такий вплив спрямований на залучення фінансових ресурсів до місцевого бюджету ОТГ. З метою виявлення змін у розвитку ОТГ проаналізовано доходи (табл. 2) та видатки місцевих бюджетів ОТГ Закарпатської області. Інформація про доходи місцевих бюджетів Баранинської ОТГ, Іршавської ОТГ, Перечинської ОТГ відсутня, так як вони створені у 2017 р.

Таблиця 2

Доходи ОТГ Закарпатської області за 2016-2017 рр., тис. грн. *

№ п/п	Назва районів гірських територій	Податки, збори та інші доходи						
		Фактично надійшло за відповідний період 2016 р.	Планові показники на 2017 р.	Фактично надійшло станом на 01.01.2018 р.	Відхилення до фактичних надходжень за відповідний період 2016 р.		Відхилення до планових показників	
					у %	+, -	у %	+, -
1.	Вільховецька ОТГ	6576,3	10400,0	10414,6	158,4	3838,3	100,1	14,6
2.	Тячівська ОТГ	62669,5	75752,6	83212,6	132,8	20543,1	109,8	7460,0
3.	Полянська ОТГ	8535,8	19220,9	19393,7	227,2	10857,9	100,9	172,8
4.	Обласний бюджет	399775,7	534828,1	535243,7	133,9	135468,0	100,1	415,6

*Розроблено на основі [4]

На основі динаміки доходів ОТГ Закарпатської області (рис. 2) прослідковується значне збільшення доходів у Тячівській ОТГ за 2017 р. – 83212,6 тис. грн., що становить 15,55 % обласного бюджету.

Вільховецька ОТГ збільшила свої доходи з 1,64% до 1,95%, Полянська ОТГ також покращила стан отримання доходів у розмірі 2,14-3,62% обласного бюджету.

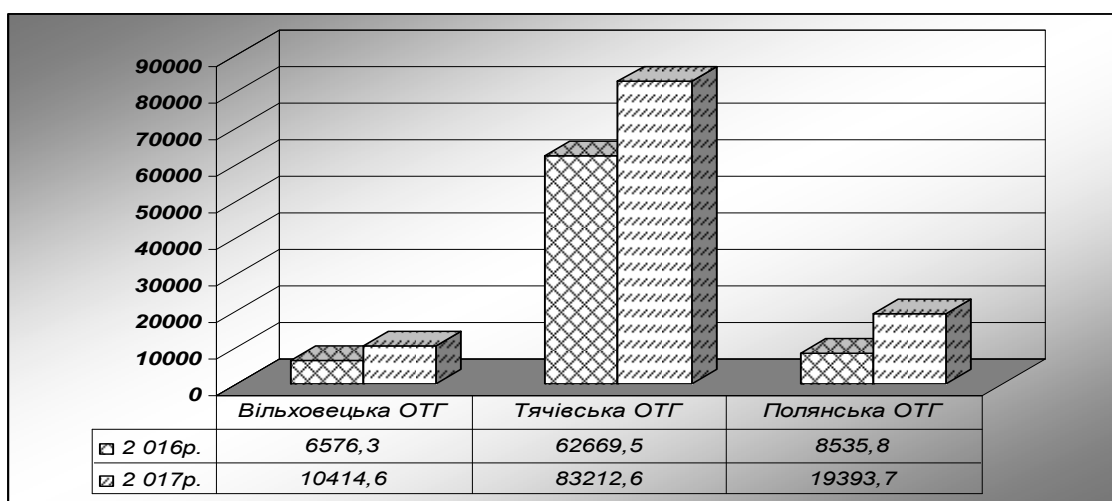


Рис. 2. Динаміка доходів місцевих бюджетів ОТГ Закарпатської області, 2016-2017 рр., тис. грн. [4]

Видаткова частина бюджетів ОТГ Закарпатської області (табл. 3) спрямована на фінансування державного управління, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та соціального забезпечення,

культури і мистецтва, фізичної культури і спорту, житлово-комунального господарства, економічної діяльності та реверсних дотацій.

Таблиця 3

Інформація щодо проведених видатків місцевих бюджетів ОТГ Закарпатської області за типовою класифікацією станом на 01.02.2018 р., тис. грн. [4]

Адміністративно-територіальні одиниці	Уточнений план видатків загального фонду та копирисні призначення спеціального фонду на 2018 рік	Касові видатки всього по загальному та спеціальному фондах		У тому числі за ТПКВ				У тому числі за ТПКВ				У тому числі за ТПКВ				У тому числі за ТПКВ			
				ТПКВ 0100 "Державне управління"		ТПКВ 1000 "Освіта"		ТПКВ 2000 "Охорона здоров'я"		ТПКВ 3000 "Соціальний захист та соціальне забезпечення"		ТПКВ 4000 "Культура і мистецтво"		ТПКВ 5000 "Фізична культура і спорт"		ТПКВ 6000 "Житлово-комунальне господарство"		ТПКВ 7000 "Економічна діяльність"	
		всього	в тому числі загальний фонд	всього	в тому числі загальний фонд	всього	в тому числі загальний фонд	всього	в тому числі загальний фонд	всього	в тому числі загальний фонд	всього	в тому числі загальний фонд	всього	в тому числі загальний фонд	всього	в тому числі загальний фонд	всього	в тому числі загальний фонд
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Вільшорівська ОТГ	69738,7	4185,7	4185,7	380,5	380,5	3260,7	3260,7	439,2	439,2	49,5	49,5	27,3	27,3	31,5	31,5	54,2	54,2		
Тячівська ОТГ	114726,4	6235,8	6235,8	484,1	484,1	4741,2	4741,2	370,5	370,5			60,9	60,9			502,1	502,1		
Полянівська ОТГ	46365,4	2657,4	2657,4	373,8	373,8	1943,9	1943,9	165,4	165,4							52,9	52,9		
Іршавська ОТГ	70000,9	1280,4	1280,4	301,0	301,0	694,1	694,1			1,5	1,5					283,8	283,8		
Перечинська ОТГ	70425,9	3814,3	3797,1	704,0	689,1	2656,7	2654,4			24,1	24,1	82,8	82,8	94,0	94,0	234,5	234,5		
Баранівська ОТГ	60488,5	2043,2	2043,2	662,4	662,4	1311,9	1311,9					68,8	68,8						
Всього міст, районів, громад	11808601,6	820825,2	812452,8	42720,4	42019,8	273305,0	269110,0	84414,8	83613,4	378110,4	37757,5	12864,6	12535,3	2863,3	2854,7	16207,3	14164,1	850,2	708,6
Обласний бюджет	2462547,0	100613,2	98521,3	1050,4	1050,4	31371,5	30057,0	52254,6	52026,6	8367,3	710,3	4784,8	4710,5	2390,1	2390,1			212,9	194,8
Всього	14271148,6	921438,4	910974,1	43770,8	43070,2	304676,5	299167,0	136669,4	135640	386477,7	385867,8	17649,4	17245,8	5253,4	5244,8	16207,3	14164,1	1063,1	903,4

Аналіз структури видатків (табл. 3) засвідчує, що найбільша їх кількість зосереджена у свіх ОТГ на розвиток освіти, зокрема, що становить для гірських територій Полянської ОТГ 1943,9 тис.грн. (73,2% від загальної суми касових видатків) та Перечинської ОТГ 2656,7 тис.грн., (69,6% від загальної суми касових видатків). Менша кількість видатків спроможних об'єднаних громад гірських територій спрямована на державне управління у Полянській ОТГ 14,1% та Перечинській ОТГ 18,4% від загальної кількості касових видатків.

Гірша ситуація спостерігається у фінансуванні охорони здоров'я, що становить у Полянській ОТГ 165,4 тис. грн., Тячівській ОТГ 370,5 тис. грн. та Вільховецькій ОТГ 439,2 тис. грн.

З рисунку 3 видно, що найбільша частина видатків припадає на Тячівську ОТГ що складає 4,7% обласного бюджету. Іршавська ОТГ та Перечинська ОТГ становлять однакову частину видатків у розмірі 2,8%. Найменша кількість видатків спостерігається у Полянській ОТГ – 1,9% обласного бюджету.

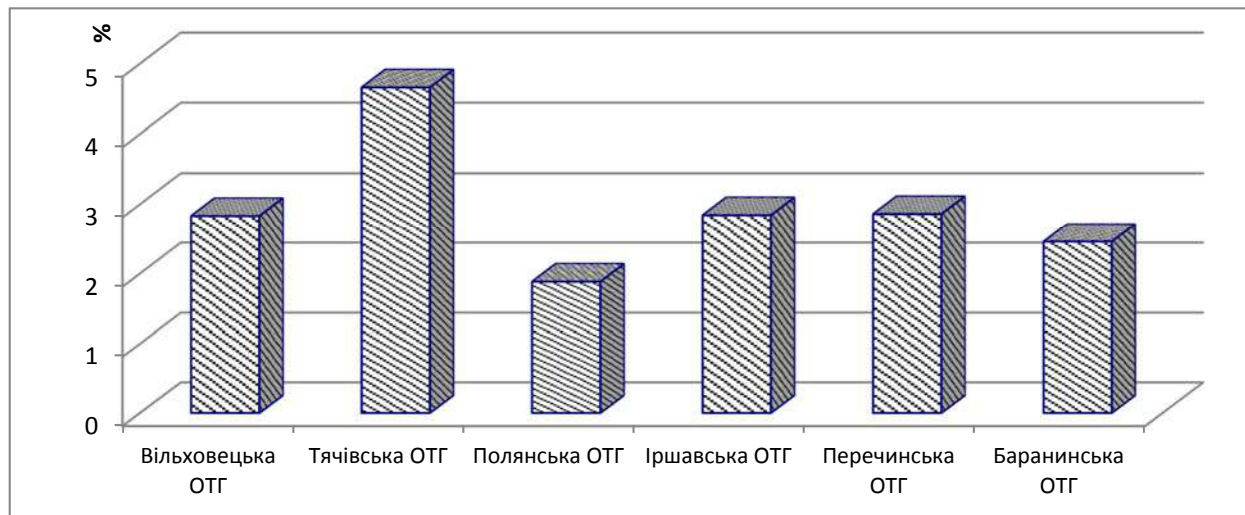


Рис. 3. Видатки місцевих бюджетів ОТГ Закарпатської області, % обласного бюджету, 01.02.2018 р. [4]

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Показники виконання бюджетів ОТГ Закарпатської області відображають загальний соціально-економічний стан та потенціал до стабільного розвитку. Наявність фінансових ресурсів у ОТГ є запорукою розвитку підприємництва, соціальної сфери, інфраструктури, інвестиційного клімату, запровадження програм розвитку, фінансування заходів для покращення умов проживання жителів громади. Система антикризового управління формується на основі проведення моніторингу соціально-економічного розвитку регіону, основним завданням

якої є виявлення ознак кризи, оперативної оцінки і аналізу соціально-економічного стану та впровадження заходів щодо подолання кризової ситуації.

Соціально-економічний стан розвитку ОТГ Закарпатської області показує позитивну динаміку. Аналіз фінансових ресурсів ОТГ засвідчує необхідність підвищення результативності антикризового управління, шляхом прогнозування, попередження, подолання економічної кризи та одночасно дозволить забезпечувати стабільний розвиток.

Подальші дослідження будуть спрямовані на визначення місця превентивних заходів у системі антикризового управління соціально-економічним розвитком регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 р. № 214 «Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад» [Електронний режим]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF/>
2. Закон України. Про добровільне об'єднання територіальних громад (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13, ст.91) [Електронний режим]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
3. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [Електронний режим]. – Режим доступу: http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2016/04/OTG_665_f.pdf/
4. Закарпатська обласна державна адміністрація [Електронний режим]. – Режим доступу: <http://www.carpathia.gov.ua/>
5. Загородній, А. Г. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2005. – 498 с.
6. Термінологічний словник [Електронний режим]. – Режим доступу: http://fin.fem.sumdu.edu.ua/images/My_files/FinManagement/Finmen2012/last.pdf.
7. Бабенко, В. Г. Страхування фінансових ризиків як механізм надання гарантій суб'єктам підприємницької

діяльності / В. Г. Бабенко. – Суми: Вид-во Укр. акад. банк. справи Нац. банку України, 2007. – 21 с.

8. Бланк, И. А. Управление финансовой стабилизацией предприятия / И. А. Бланк. – К: Вид-во «Ника – Центр», «Эльга», 2003. – 496 с.

9. Бородин, Е. И. Финансы предприятий: учебн. пособ. / Е. И. Бородин, Ю. С. Голикова, Н. В. Колчина / под ред. Е. И. Бородиной. – М.: Изд-во «Банки и биржи», ЮНИТИ, 1995. – 208 с.

10. Рэдхед, К. Управление финансовыми рисками / К. Рэдхед, С. Хьюс; пер. с англ. – М.: ИНФРА-М, 1996. – С. 13.

11. Савастеева, О. М. Ризики ефективності бюджетного процесу на рівні об'єднаних територіальних громад / О. М. Савастеева // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2017. – № 26 (Том 2). – С. 92-95.

12. Перечинська міська рада [Електронний режим]. – Режим доступу: <http://www.perechyn.com.ua/>

13. Полянська громада [Електронний режим]. – Режим доступу: <http://polyanska-gromada.gov.ua/>

REFERENCES

1. Pro zatverdzhennja Metodyky formuvannja spromozhnyh terytorial'nyh gromad. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF/>

2. Pro dobrovil'ne ob'jednannja terytorial'nyh gromad. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.

3. Ministerstvo regional'nogo rozvytku, budivnytva ta zhytlovo-komunal'nogo gospodarstva Ukrai'ny. Retrieved from http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2016/04/OTG_665_f.pdf/

4. Zakarpats'ka oblasna derzhavna administracija. Retrieved from <http://www.carpathia.gov.ua/>

5. Zagorodnij, A. G., Voznjuk G. L. (2005). Finansovo-ekonomichnyj slovnyk. L'viv: L'vivs'ka politehnika.

6. Terminologichnyj slovnyk. Retrieved from http://fin.fem.sumdu.edu.ua/images/My_files/FinManagement/Finmen2012/last.pdf.

7. Babenko, V. G. (2007). Strahuvannja finansovyh ryzykiv jak mehanizm nadannja garantij sub'jekтам pidpryjemnyč'koi' dijal'nosti. Sumy: Vyd-vo Ukr. akad. bank. spravy Nac. banku Ukrai'ny.

8. Blank, Y. A. (2003). Upravlenye fynansovoj stabylyzacyej predpryjatyja. Kyjev : Nyka-Centr, Эл'га.

9. Borodyna, E. Y. Golykova, Ju. S., Kolchyna, N. V. (1995). Fynansy predpryjatyj. Moskva : Banky y byrzhzy, JuNYTY.

10. Redhed, K., H'jus S. (1996). Upravlenye fynansovymy ryskamy. Moskva : YNFRA-M.

11. Savastjejeva, O. M. (2017). Ryzyky efektyvnosti bjudzhetnogo procesu na rivni ob'jednanyh terytorial'nyh gromad. Naukovyj visnyk Mizhnarodnogo humanitarnogo universytetu, 26(2), 92-95.

12. Perechyns'ka mis'ka rada. Retrieved from <http://www.perechyn.com.ua/>

13. Poljans'ka gromada. Retrieved from <http://polyanska-gromada.gov.ua/>

Кучинка Татьяна Васильевна. РЕФОРМИРОВАНИЯ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В СИСТЕМЕ АНТИКРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИМ РАЗВИТИЕМ ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ

Глубокие трансформационные изменения, которые происходят в последние годы в системе административного управления социально-экономическим развитием регионов Украины направлены на расширение возможностей региональных управленческих структур, в том числе с позиции антикризисного управления. Особенности внешней и внутренней среды развития регионов являются невозможным вариантом разработки единой системы антикризисного управления, которая станет типичной для регулирования всех экономических процессов на уровне регионов. Необходимость дифференциации подходов к институциональной системе антикризисного управления требует углубленного исследования вопросы участия органов местного самоуправления и вопросы децентрализации. Целью статьи является обоснование роли объединенных территориальных общин Закарпатской области в системе антикризисного управления развитием региона. В процессе работы применены общенаучные методы: индукции и дедукции, табличные и графические методы анализа, анализ причинно-следственной зависимости. Научная новизна проведенного исследования заключается в обосновании причин возникновения финансовых рисков в развитии отдельных территориальных единиц Закарпатской области и оценка эффекта от создания ОТГ. В статье обосновано, что основным результатом реформы стало повышение заинтересованности органов местного самоуправления в увеличении поступлений в местные бюджеты, поиска резервов их наполнения, повышения эффективности администрирования налогов и сборов. В части использования средств внимание акцентируется на необходимости формирования наиболее оптимальной структуры бюджетных расходов, создании эффективного не слишком численного управленческого аппарата, осуществлении постоянного анализа расходования бюджетных средств и предубеждении случаев их нерационального расходования. Сделан вывод о том, что наличие достаточных ресурсов в местных бюджетах является залогом расширения финансовых возможностей развития территориальной общины, реализации социальных и инфраструктурных проектов, створювання условий для развития предпринимательства, улучшения инвестиционного капитала, разработки программы местного развития. Дальнейшие исследования будут касаться формирования комплекса мероприятий оптимизации антикризисного управления на региональном уровне.

Ключевые слова: антикризисное управление, территориальные общины, ОТГ, финансовые риски, органы местного самоуправления.

Kuchinka Tetiana V. REFORMATION OF LOCAL SELF-GOVERNMENT IN THE SYSTEM OF ANTI-CRISIS MANAGEMENT BY SOCIAL-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE TRANSCARPATIAN REGION

The profound transformational changes that have taken place in recent years in the system of administrative management of social and economic development of the regions of Ukraine are aimed at expanding the capabilities of regional administrative structures, including from the standpoint of crisis management. The peculiarities of the external and internal environment of the regions' development make it impossible to develop a unified crisis management system, which will become a standard for the regulation of all economic processes at the regional level. The necessity for differentiation of approaches to the institutional system of crisis management requires in-depth study of the issue of participation of local authorities and the issue of decentralization. The article is to justify the role of the combined territorial communities of the Transcarpathian region in the system of crisis management of the development of the region. In the process of work, general scientific methods have been applied: induction and deduction, table and graphical methods of analysis, analysis of causal relationship. Scientific novelty of the research is to substantiate the reasons for the emergence of financial risks in the development of certain territorial units of the Transcarpathian region and to assess the effect of the creation of OTG. In the article it has been substantiated that the main result of the reform was an increase in the interest of local self-government bodies in increasing revenues to local budgets, finding reserves for their filling, and improving the efficiency of administering taxes and fees. In the part of the use of funds, the attention is focused on the need to form the most optimal structure of budget expenditures, to create an effective non-large number of administrative apparatus, to carry out a constant analysis of budget expenditures and to prevent cases of their inefficient spending. It has been concluded that the availability of sufficient resources in local budgets is a guarantee of expansion of financial opportunities for the development of a territorial community, implementation of social and infrastructure projects, creation of conditions for business development, improvement of investment capital, development of a program of local development. Further research will be related to the formation of a complex of anti-crisis management measures at the regional level.

Key words: anti-crisis management, territorial communities, OTG, financial risks, bodies of local self-government.

Одержано 27.03.2018 р.

Лендел Михайло Андрійович,
д.е.н., проф., зав. кафедри менеджменту туристичного і
готельно-ресторанного бізнесу
Ужгородський торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
Жулканич Віктор Олександрович,
аспірант кафедри міжнародних економічних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ОСОБЛИВОСТІ СТАЛОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЛІСОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті розглянуто особливості сталого управління розвитком лісопромислового комплексу регіону. Охарактеризовано основні напрями, що пов'язані з покращенням ведення лісового господарства та використання лісових ресурсів на основі невиснажливого лісокористування. Обґрунтовано дію принципів, критеріїв та індикаторів щодо раціонального управління лісами регіону в системі природокористування та природоохоронної діяльності в контексті забезпечення сталого розвитку лісоресурсної сфери з врахуванням регіональних засад – економічних, екологічних, соціальних, духовних. Наголошено на реалізації комплексного підходу у сфері лісокористування з метою забезпечення збалансованості використання усіх сировинних якостей лісових ресурсів та компонентів навколишнього природного середовища. Визнано, що визначальними ознаками комплексності в лісоресурсній сфері є: територіальність, взаємозумовленість, взаємопов'язаність, багатокomпонентність, системність, синергічність. Обґрунтовано важливість реалізації впровадження на території лісових земель регіону перспективного швейцарсько-українського проекту FORZA, спрямованого на розвиток багатофункціонального ведення лісового господарства, наближеного до природи лісництва та зменшення тиску на навколишнє середовище при лісозаготівлях, підтримання функцій лісу, збільшення виробництва лісових товарів та послуг, а також реконструкцію порушених стихією та біотичними факторами лісостанів. У статті на основі узагальнення основних завдань, викладених у Концепції реформування та розвитку лісового господарства України схваленої Кабінетом Міністрів (2006 р.), окреслено напрями раціонального лісогосподарювання та підвищення ролі лісового сектору в державі та регіоні. Зокрема, наголошено на необхідності забезпечення ефективного використання лісів та лісосировинних ресурсів як визначальних факторів сталого соціально-економічного розвитку регіону та життєзабезпечення населення. В процесі дослідження окреслено стратегічні завдання розвитку лісопромислового комплексу області, які передбачають ведення лісового господарства виключно на науковій основі з метою втілення в життя єдиної організаційно-технічної політики використання лісових ресурсів та лісовідновлення, застосування природозберігаючих технологій та впровадження екологічних підходів у лісокористуванні, забезпечення основного принципу лісництва – постійності і невичерпності лісокористування.

Ключові слова: лісопромисловий комплекс, стале управління, раціональне лісокористування, стратегічні завдання.

ВСТУП

Постановка проблеми. У системі соціально-економічного та екологічного розвитку регіону Карпат лісові ресурси займають особливе місце і відіграють важливу роль у забезпеченні процесів суспільного виробництва, задоволення матеріальних і соціальних потреб населення. Карпатський регіон є одним із найбільш заліснених в Україні. Тут зосереджено 15,7% площі лісів та 33,4% запасу деревини України, або 0,5 млрд м³.

Науково доведено, що ліс володіє захисними (водоохоронними, ґрунтозахисними, рекреаційними, санітарними, гігієнічними, оздоровчими, природоохоронними, естетичними тощо) функціями. Лісистість території Закарпатської області становить 56%. За площею лісового фонду область входить до першої п'ятірки областей України, а за запасами деревини, що оцінюються в 200 млн м³, займає перше місце серед регіонів України. Щорічна заготівля понад 1,2-1,4 млн м³ деревини дає можливість забезпечити сировиною лісопереробну, лісохімічну і меблеву промисловості. Обсяг продукції (робіт, послуг) лісового господарства щороку зростає і становив у 2016 р. 715,3 млн. грн., відтворення лісів у лісовому фонді в рік

становить понад до 3,5 га [16, с. 312]. За розрахунками спеціалістів середній запас на 1 га вкритих лісовою рослинністю земель становить 334 м³, а в окремих деревостанах такий запас може сягати тисячі м³. Щорічно приростає в середньому 5 м³ на 1 га.

Лісові ресурси Закарпатської області є основними чинниками екологічної та економічної безпеки регіону. Тому постає завдання ефективного використання багатих лісових ресурсів, забезпечення сталого лісокористування на основі вдосконалення існуючої структури управління та застосування еколого-економічних методів господарювання в галузі, що сприятиме відродженню лісопромислових комплексів, стане запорукою екологічного збереження унікальної природи та соціально-економічного розвитку регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розв'язанню проблем раціонального і сталого управління лісами в системі природокористування та природоохоронної діяльності присвячені праці М. Бойко [2]; М. Хвесик, О. Шубалий, Н. Василик [17]; Я. Коваль [9]; В. Голян [3]; Р. Бабич, О. Дзюбенко [1] та ін.

Мета статті (постановка завдання). Мета дослідження полягає в обґрунтуванні особливостей забезпечення сталого управління розвитком

лісопромислового комплексу на основі дотримання відповідних принципів, критеріїв та індикаторів раціонального лісочористування.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У світі, зокрема в країнах Європейського Союзу, особлива увага приділяється реалізації розумної лісової політики, збереженню лісів, поліпшенню екології навколишнього середовища. В ухваленій конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (1992 р.) Програмі дій «Порядок денний на XXI століття» значна увага приділена проблемі боротьби зі знелісненням, збереження багатогранної ролі та різноманітних функцій всіх видів лісів, лісових угідь і лісових масивів. У Програмі окреслено завдання забезпечення цілісного і раціонального переходу до сталого і екологічно безпечного розвитку лісового господарства, поширення масштабів підвищення ефективності заходів у галузі раціонального використання, збереження та сталого освоєння лісів, сталого виробництва лісових товарів і послуг як у розвинених, так і в країнах, що розвиваються.

Урядам всіх країн на відповідному рівні та за підтримки регіональних, субрегіональних та міжнародних організацій рекомендовано нарощувати організаційний потенціал для стимулювання багатогранної ролі й різноманітних функцій всіх видів лісів і рослинності, включаючи інші, пов'язані з ними земельні й лісові ресурси, в справі підтримки сталого розвитку і охорони навколишнього середовища в усіх секторах. Передбачено, також розробку і впровадження планів і програм, розвитку лісової галузі, включаючи порушення національних і за необхідністю регіональних та субрегіональних цілей, розробку програм і критеріїв для їх впровадження та наступного поліпшення [14, с. 101].

У 2013 році ООН прийняла програму відтворення лісових ландшафтів у світі – взяла зобов'язання створити 350 мільйонів гектарів лісів до 2030 року. США взяли зобов'язання створити 65 мільйонів гектарів, Китай – 70 мільйонів.

Україна цю програму не прийняла. Міністерство економіки і фінансів не підтримало виконання цільової програми. Немає плану – немає фінансування. 2011 рік – останній, коли фінансування на лісове господарство було на рівні 100 мільйонів доларів. Зараз це фінансування, в цілому, разом з заповідниками – 4 мільйони. Основні шляхи раціонального використання та відновлення лісів передбачають: економне і повне використання деревини; впровадження науково обгрунтованого розрахунку і розподілу лісового фонду; захист лісу від шкідників, хвороб, лісових пожеж та самовільного вирубування; дотримання норм і правил вирубок лісу, підтримання лісистості території на досягнутому рівні; відновлення корінних типів лісів в процесі лісоексплуатації [8].

Однією з найбільших екологічних проблем України залишається погіршення стану лісів. Загальна площа лісового фонду України становить – 10,4 млн. га, із яких вкритих лісовою рослинністю – 9,6 млн. га. Екологи стверджують, що за останні роки лісистість в Україні скоротилася щонайменше до 11 %, тоді як

офіційні джерела повідомляють, що вона становить 15,9 %.

Не вирішеною залишається проблема незаконних вирубок лісів. Лише у 2015 році обсяг незаконних рубок в Україні склав 24,1 тисяч кубометрів. Та у реальності ця цифра в десятки разів більша. Згідно з даними Держмитслужби, щороку з України вивозять деревини на суму близько 272 мільйонів доларів [5].

Збитки від незаконних вирубок лісу в Україні за 5 років зросли на 77 %, завдавши збитків на 300 мільйонів гривень. Тільки у 2016 році держава недорахувалась лісу на 157 мільйонів гривень, а пожежі завдали шкоди лісовому господарству ще на 8,6 мільйона гривень тільки у минулому році [6].

За даними прокуратури Закарпатської області, у 2016 році загалом кількість кримінальних правопорушень щодо незаконної порубки лісу за ст. 246 КК України склала 139. Найбільше незаконних рубок відбулося у Тячівському (29) та Рахівському (20) районах. Мукачівський район – 16 справ, Великоберезнянський та Міжгірський – по 10. Решта районів – менше десяти.

Особливість раціонального управління лісами регіону базується на дотриманні відповідних принципів, критеріїв та індикаторів. В системі природокористування та природоохоронної діяльності стає управління лісами характеризується сукупністю принципів, критеріїв та індикаторів. Принципи – це основні правила, яких необхідно дотримуватися для забезпечення сталого управління лісами. Критерії сталого управління лісами – це спрямування практичної діяльності у сфері управління лісами певним чином з метою досягнення поставленої мети. Критерій оцінюється сукупністю індикаторів, за якими періодично оцінюється моніторинг з метою оцінки змін, що відбуваються в лісах. У свою чергу індикатори – цифрові показники зміни економічних величин, тобто кількісні та якісні характеристики, оцінки, а також описи, що дають змогу оцінювати, аналізувати і прогнозувати процес дій за відповідним критерієм [13, с. 109].

В регіональному контексті принципи, індикатори і критерії сталого управління лісами повинні враховувати регіональні особливості сталого розвитку лісового господарства (економічні, екологічні, соціальні, духовні) і забезпечувати основні вимоги природокористування та природоохоронної діяльності.

Основним принципом управління в лісовій сфері є комплексне використання сировини і матеріалів, які отримуємо від лісу. Комплексність лісочористування передбачає забезпечення збалансованості використання усіх сировинних якостей лісових ресурсів та компонентів навколишнього природного середовища, у якому вони розвиваються. Визначальними ознаками комплексності в лісоресурсній сфері є: територіальність, взаємозумовленість, взаємопов'язаність, багатоконпонентність, системність, синергічність.

Складовими загальноекономічних та спеціальних принципів забезпечення, комплексного використання лісоресурсного потенціалу в умовах ринкових відносин є: [17, с.38]

– принцип збалансованості, який передбачає рівномірне та взаємоузгоджене використання компонентів лісоресурсного потенціалу в усіх видах діяльності у лісовому комплексі: лісовому та мисливському господарстві, лісовій, деревообробній та целюлозно-паперовій промисловості, а також у рекреаційній сфері;

– принцип невиснажливості – полягає у збереженні біологічної різноманітності, підвищенні продуктивності і здатності до відновлення складових лісоресурсного потенціалу, з метою виконання екологічних, економічних та соціальних функцій лісу на локальному, регіональному, національному та загальносвітовому рівнях.

– принцип раціональності – продуманості, обґрунтованості, розсудливості, перехід до інтенсивного використання лісоресурсного потенціалу (за рахунок безвідходного використання наявних ресурсів);

– принцип багатофункціональності, що передбачає інтенсивне залучення максимальної кількості компонентів лісоресурсного потенціалу в господарський оборот з метою найбільш повного розкриття та використання їх функціонального призначення.

В контексті пріоритетності екологічної безпеки регіону, гарантування екологічно безпечного середовища для проживання населення, в процесі забезпечення раціонального управління, сталим лісокористуванням важливими є реалізація наступних принципів:

– принцип однаково справедливої політики щодо лісів різних форм власності;

– принцип врахування національних традицій лісокористування;

– принцип стимулювання збереження біологічного і генетичного розмаїття, зростання комплексної продуктивності лісів та раціонального використання лісових ресурсів;

– принцип державної підтримки лісового господарства.

Нині на загальнодержавному рівні потрібно вирішувати питання реформування роботи лісової галузі, її фінансування, роботу лісової охорони. Починаючи з 2003 року на території області впроваджувався швейцарсько-український проект FORZA, спрямований на розвиток багатофункціонального ведення лісового господарства, наближення до природи лісівництва та зменшення тиску на навколишнє середовище при лісозаготівлях, підтримання функцій лісу, збільшення виробництва лісових товарів та послуг, а також реконструкцію порушених стихією та біотичними факторами лісостанів, формування змішаних багаторусних лісів на базі Хустського та Рахівського держлісгоспів.

В процесі розробки програми реалізації проекту ведення лісового господарства у Закарпатті «FORZA» було чітко задекларовано, що основною метою є впровадження сталого, багатофункціонального лісового господарства в Закарпатті з особливою увагою до управління навколишнім середовищем, запобігання природних лих та поліпшення життєвого рівня

місцевого населення. Досягнення поставленої мети супроводжувалося наступними цілями проекту:

– багатофункціональне ведення лісового господарства: подальший розвиток і посилення багатофункціонального ведення лісового господарства з використанням таких засобів, як наближене до природи лісівництво та лісозаготівля зменшеного тиску, з метою підтримання функцій лісу і збільшення виробництва лісових товарів і послуг;

– економіка лісового господарства та ринкова орієнтація: підсилити життєздатність економічних заходів, що базуються на лісі, шляхом запровадження ринково-орієнтованих підходів та належних економічних методик у веденні лісового господарства та захисті ландшафту;

– компонент поліпшення добробуту населення: поліпшення добробуту місцевого населення через кращий доступ до лісових ресурсів, співпрацю між лісовою службою і місцевими громадами – шляхом залучення приватного сектору;

– лісова політика, застосування закону та отриманий досвід: на основі досвіду, отриманому в процесі виконання заходів проекту, сприяти та підтримувати розвиток лісової політики і застосування закону шляхом надання відповідних результатів і обґрунтувань тим, хто формує політику на всіх рівнях.

У процесі удосконалення управління лісами в Україні розпорядженням Кабінету Міністрів схвалена Концепція реформування та розвитку лісового господарства України (2006 р.) [11]. У Концепції, з метою забезпечення сталого розвитку лісового господарства та підвищення ролі лісового сектору в державі, визначені такі основні завдання:

– розроблення критеріїв (показників) ефективного управління лісами;

– збільшення лісистості території до науково обґрунтованого рівня;

– нарощування ресурсного та екологічного потенціалу лісів;

– забезпечення біологічного різноманіття лісових екосистем;

– підвищення стійкості лісових екосистем до впливу негативних факторів навколишнього середовища, зростаючого техногенного навантаження, змін клімату;

– ефективне використання лісових ресурсів в умовах ринкових відносин;

– удосконалення фінансово-економічного механізму;

– забезпечення самоокупності та прибутковості ведення лісового господарства в лісозабезпечених регіонах;

– сприяння розв'язанню соціально-економічних проблем територіальних громад;

– посилення правового захисту працівників лісової охорони.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Успішна реалізація вище викладених принципів, завдань щодо ефективного управління лісовим

господарством у системі раціонального природокористування сприятиме захисту інтересів населення регіону або його окремих груп у галузі відтворення, охорони й використання лісових ресурсів.

На це має бути націлена діяльність державних органів влади, політичних партій, територіальних громад та громадських організацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баби́ч, Р. Б. Ліси Карпат – важлива складова еколого-економічної безпеки регіону/ Баби́ч Р.Б., Дзюбенко О.М. // Тези доповідей Міжнародної наук-практ. конф. «Сталий розвиток Карпат: сучасний стан та стратегія дій». – Львів: Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2006. – С. 68-71.
2. Бойко, М. Сучасний маркетинговий підхід до комплексного використання лісових ресурсів / М. М. Бойко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Економіка». – 2009. – Вип. 28, Ч. 1. – С. 29-36.
3. Голян, В. А. Напрями вирішення проблем лісokористування / В. А. Голян, О. М. Шубалий // Економіка і держава. Міжнародний науково-практичний журнал. – 2006. – № 11. – С. 44-47.
4. Державна програма «Ліси України» на 2010-2015 рр. затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2009 р. № 977 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.lisportal.org.ua/4663/>
5. Доскіч, В. Екологічне лихо: Винищення лісів в Україні [Електронний ресурс] / В. Доскіч. – Режим доступу: <https://ecology.unian.ua/1272491-ekologichne-liho-vinischennya-lisiv-v-ukrajini.html>.
6. Жахливі цифри! Збитки від незаконних вирубок лісу в Україні за 5 років зросли на 77%, завдавши збитків на сотні мільйонів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr-biz.com.ua/2017/04/27/zhakhlyvi-tsifry-zbitki-vid-nezakonnih-v/>.
7. Жу́лканич, В. О. Основні принципи і завдання сталого управління лісами регіону в системі раціонального природокористування / В. О. Жу́лканич // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Екологічні, соціально-економічні та історико-культурні аспекти розвитку прикордонних територій Мараморощини». – м. Рахів, 2-4 вересня 2016 р. – С. 131-134.
8. Знищення лісів в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.childflora.org.ua/?page_id=170.
9. Коваль, Я. В. Формування ринково-орієнтованого економічного механізму в лісоресурсній сфері / Я. В. Коваль // Тези доповідей Міжнародної наук-практ. конф. «Сталий розвиток Карпат: сучасний стан та стратегія дій». – Львів: Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2006. – С. 72-75.
10. Колі́сник, Б. І. Еколого-економічна ефективність регіонального лісogосподарського комплексу (проблеми та шляхи підвищення): монографія / Б. І. Колі́сник, О. М. Шубалий. – О.: Фенікс, 2008. – 168 с.
11. Концепція реформування та розвитку лісового господарства України, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2006 р. № 208-р. // Офіційний вісник України від 03.05.2006. – 2006. – № 16. – С. 224.
12. Концепція сталого розвитку Закарпаття. – Ужгород, 2004. – 40 с.
13. Лісова політика: підручник / І. М. Синякевич, А. М. Дейнека, І. П. Соловій: за ред. д-ра екон. наук, проф. І. М. Синякевича. – К.: Знання, 2003. – 323 с.
14. Програма дій «Порядок денний на XXI століття»/ Переклад з англ.: ВГО «Україна». Порядок денний на XXI століття». – К.: Інтелсфера, 2000. – 360 с.
15. Програма розвитку лісового господарства Закарпатської області на 2005-2015 рр. – Ужгород, 2005. – 20 с.
16. Статистичний щорічник Закарпаття за 2016 р. – Ужгород, 2017. – 480 с.
17. Хвесик, М. А. Комплексне використання лісоресурсного потенціалу: механізм стимулювання, інституціонально-інвестиційне забезпечення. Монографія / М. А. Хвесик, О. М. Шубалий, Н. М. Васи́лик. – Київ: ТОВ «ДКС», 2011. – 498 с.

REFERENCES

1. Babych, R. B., Dziubenko, O. M. (2006). Lisy Karpat – vazhlyva skladova ekoloho-ekonomichnoi bezpeky rehionu. Stalyi rozvytok Karpat: suchasnyi stan ta stratehiia dii. 68-71.
2. Boiko, M. (2009). Suchasnyi marketynhovyi pidkhid do kompleksnoho vykorystannia lisovykh resursiv. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Seriiia «Ekononika», 28(1), 29-36.
3. Holian, V. A., Shubalyi, O. M. (2006). Napriamy vyrishennia problem lisokorystuvannia. Ekonomika i derzhava, 11, 44-47.
4. Derzhavna prohrama «Lisy Ukrainy» na 2010-2015 rr. Retrieved from <https://www.lisportal.org.ua/4663/>
5. Doskich, V. (2016). Ekolohichne lykho: Vynyshchennia lisiv v Ukraini. Retrieved from <https://ecology.unian.ua/1272491-ekologichne-liho-vinischennya-lisiv-v-ukrajini.html>.
6. Zhakhlyvi tsyfry! Zbytky vid nezakonnnykh vyrubok lisu v Ukraini za 5 rokiv zrosly na 77%, zavdavshy zbytkiv na sotni milioniv. Retrieved from <http://ukr-biz.com.ua/2017/04/27/zhakhlyvi-tsifry-zbytky-vid-nezakonnnykh-v/>.
7. Zhulkanych, V. O. (2016). Osnovni pryntsyipy i zavdannia staloho upravlinnia lisamy rehionu v systemi ratsionalnogo pryrodokorystuvannia. Ekolohichni, sotsialno-ekonomichni ta istoryko-kulturni aspekty rozvytku prykordonnykh terytorii Maramoroshchyny. Rakhiv.

8. Znyshchennia lisiv v Ukraini. Retrieved from http://www.childflora.org.ua/?page_id=170.
9. Koval, Ya.V. (2006). Formuvannia rynkovo-orientovanoho ekonomichnogo mekhanizmu v lisoresursnii sferi. Stalyi rozvytok Karpat: suchasnyi stan ta stratehiia dii. Lviv: In-t rehionalnykh doslidzhen NAN Ukrainy.
10. Kolisnyk, B. I., Shubalyi, O. M. (2008). Ekolohe-ekonomichna efektyvnist rehionalnogo lisohospodarskoho kompleksu (problemy ta shliakhy pidvyshchennia). O.: Feniks.
11. Kontseptsiiia reformuvannia ta rozvytku lisovoho hospodarstva Ukrainy. (2006). Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. 16.
12. Kontseptsiiia staloho rozvytku Zakarpattia. (2004). Uzhhorod.
13. Syniakevych, I. M., Deineka, A. M., Solovii, I. P. (2003). Lisova polityka. Kyi'v: Znannia.
14. Prohrama dii «Poriadok dennyi na KhKhI stolittia». – Kyi'v: Intelsfera.
15. Prohrama rozvytku lisovoho hospodarstva Zakarpatskoi oblasti na 2005-2015 rr. (2005). Uzhhorod.
16. Statystychnyi shchorichnyk Zakarpattia za 2016 r. Uzhhorod.
17. Khvesyk, M. A. Shubalyi, O. M., Vasylyk, N. M. (2011). Kompleksne vykorystannia lisoresursnogo potentsialu: mekhanizm stymuliuвання, instytutsionalno-investytsiine zabezpechennia. Kyiv: TOV «DKS».

Лендел Михаил Андреевич, Жулканич Виктор Александрович. ОСОБЕННОСТИ УСТОЙЧИВОГО УПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЕМ ЛЕСОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ

В статье рассмотрены особенности устойчивого управления развитием лесопромышленного комплекса региона. Проведено исследование основных направлений, связанных с улучшением ведения лесного хозяйства и использования лесных ресурсов на основе устойчивого лесопользования. Обоснованно действие принципов, критериев и индикаторов рационального управления лесами региона в системах и природопользования и природоохранной деятельности в контексте обеспечения устойчивого развития лесоресурсной сферы с учетом региональных основ – экономических, экологических, социальных, духовных. Обосновано реализацию комплексного подхода в сфере лесопользования в целях обеспечения сбалансированности использования всех сырьевых качеств лесных ресурсов и компонентов окружающей природной среды. Признано, что отличительными особенностями комплексности в лесоресурсной сфере являются: территориальность, взаимообусловленность, взаимосвязь, многокомпонентную, системность, синергетичность. Обоснованно важность реализации внедрения на территории лесных земель региона перспективного швейцарско-украинского проекта FORZA, направленного на развитие многофункционального ведения лесного хозяйства, приближенного к природе лесничества и уменьшение давления на окружающую среду при лесозаготовках, поддержание функций леса, увеличение производства лесных товаров и услуг, а также реконструкцию нарушенных стихией и биотическими факторами древостоев. В статье, на основе обобщения основных задач, изложенных в Концепции реформирования и развития лесного хозяйства Украины одобренной Кабинетом Министров (в 2006 г.), обозначены направления рационального лесохозяйствования и роли лесного сектора в государстве и регионе. В частности, отмечена необходимость обеспечения эффективного использования лесов и лесосырьевых ресурсов как определяющих факторов устойчивого социально-экономического развития региона и жизнеобеспечения населения. В процессе исследования обозначены стратегические задачи развития лесопромышленного комплекса области, предусматривающих ведение лесного хозяйства исключительно на научной основе с целью воплощения в жизнь единой организационно-технической политики использования лесных ресурсов и лесовосстановление, применение природосберегающих технологий и внедрение экологических подходов в лесопользовании, обеспечение основного принципа лесоводства - постоянства и неисчерпаемости лесопользования.

Ключевые слова: лесопромышленный комплекс, устойчивое управление, рациональное лесопользование, стратегические задачи.

Lend'el Mykhailo A., Zhulkanych Viktor O. PECULIARITIES OF SUSTAINABLE MANAGEMENT OF THE DEVELOPMENT OF THE FORESTRY COMPLEX OF THE TRANSCARPATHIAN REGION

The article considers the peculiarities of sustainable management of the development of the forestry complex of the region. The main directions related to the improvement of forest management and the use of forest resources on the basis of non-exhaust forest use have been described. The effect of principles, criteria and indicators on rational management of forests of the region in systems and nature use and nature protection activities in the context of ensuring sustainable development of forest resources taking into account regional principles - economic, environmental, social and spiritual – have been substantiated. The emphasis has been put on the implementation of a comprehensive approach in the field of forestry in order to balance the use of all raw material qualities of forest resources and components of the environment. It has been recognized that the defining features of complexity in the forest resource sphere are: territoriality, interdependence, interconnectedness, multicomponental and systematic character, synergy. The importance of implementation on the territory of the forest lands of the region of promising Swiss-Ukrainian project FORZA aimed at the development of multifunctional forestry, approaching the nature of the forestry and reducing the pressure on the environment during logging, maintaining forest functions, increasing the production of forest products and services, as well as reconstruction of forest plantations influenced by environmental and biotic factors. The article outlines the directions of rational forest management and increase of the role of the forest sector in the state and the region on the basis of generalization of the main tasks set forth in the Concept of reformation and development of forestry of Ukraine approved by the Cabinet of Ministers (2006). In particular, the necessity of ensuring efficient use of forests and forest resources as the determinative factors of sustainable social and economic development of the region and life support of the population has been emphasized. In the course of the research, the strategic objectives of the forestry complex development in the region have been envisaged, which include

forest management exclusively on a scientific basis, in order to implement a unified organizational and technical policy on the use of forest resources and reforestation, the application of nature conservation technologies and the implementation of ecological approaches in forest management, ensuring the basic principle of forestry – constancy and inexhaustibility of forest use.

Key words: forestry complex, stable management, rational forest management, strategic tasks.

Одержано 14.04.2018 р.

УДК 338.483(477.87)

Лендел Олег Дмитрович,
ст. викладач кафедри обліку і оподаткування та маркетингу,
Мукачівський державний університет

НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ РЕГІОНУ

Розвиток ринку туристичних послуг та питання його інфраструктурного забезпечення є актуальним питанням сучасних економічних досліджень. Оскільки об'єкти інфраструктури відіграють вирішальну роль у регіональній економіці туризму – це обумовлює необхідність пошуку шляхів розвитку інфраструктури ринку туристичних послуг, підвищення ефективності управлінських рішень та реалізації стратегії її розвитку відповідно до стану та тенденцій кон'юнктури субрегіонального туристичного ринку. Метою статті є пошук шляхів розвитку інфраструктури регіонального ринку туристичних послуг. Для отримання результатів дослідження використано методи аналізу, синтезу, узагальнення, діалектичний метод, цільовий підхід. У статті розглянуто сутність, складові інфраструктури ринку туристичних послуг та фактори, що впливають на її розвиток. Визначено основні проблеми інфраструктурного забезпечення ринку туристичних послуг в Закарпатській області. Встановлено систему взаємозв'язків між основними суб'єктами, що реалізують державну політику в галузі туризму та напрямків розвитку інфраструктури ринку туристичних послуг у системі розвитку галузі туризму в цілому. На основі чого запропоновано схему напрямів розвитку інфраструктури регіонального ринку туристичних послуг. Адаптувавши концептуальну схему розвитку інфраструктури регіонального ринку туристичних послуг на регіональному рівні до ринку туристичних послуг Закарпатської області, виділено три основні напрямки розвитку туристичної інфраструктури в Закарпатській області: забезпечення відповідності якісних і кількісних характеристик туристичного продукту потребам споживачів; створення раціональної схеми розміщення туристичних маршрутів; забезпечення в структурі ринку туристичних послуг інноваційної та інвестиційної інфраструктури, освоєння нових туристичних технологій, включаючи інформаційні технології. Наукова новизна отриманих результатів полягає у застосуванні до аналізу інфраструктури ринку туристичних послуг цільового підходу і розгляду значення окремих елементів з точки зору отримання певного соціального чи економічного ефекту на основі формування та задоволення попиту на ринку туристичних послуг. Практичне значення полягає у виокремленні основних проблем інфраструктурного забезпечення ринку туристичних послуг для їх першочергового вирішення. Перспективами подальших досліджень є розробка пропозицій щодо розвитку інноваційної та фінансово-інвестиційної інфраструктури в системі ринку туристичних послуг регіону.

Ключові слова: туристична інфраструктура, інфраструктура ринку туристичних послуг регіону, туристична галузь регіону, напрями розвитку інфраструктури ринку туристичних послуг регіону, регіональні дослідження.

ВСТУП

Постановка проблеми. Механізм управління розвитком туристично-рекреаційною галуззю повинен функціонувати таким чином, щоб створювати сприятливе середовище для розвитку туризму в регіонах України в яких туристично-рекреаційний комплекс є одним з базових складових елементів їх розвитку.

Проте, в галузі існує цілий ряд проблем які знижують конкурентоспроможність вітчизняного туристичного продукту на регіональному туристичному ринку. По-перше, це підвищення якості сервісу та оновлення матеріальної бази туристичних

підприємств. По-друге, розвиток туристичної інфраструктури та малого підприємництва у сфері туризму, оскільки наявності самих туристичних ресурсів недостатньо для залучення та утримання туристів. По-третє, кадрове та інформаційне забезпечення туристичної сфери.

При цьому необхідно враховувати, що безпосередньо в сфері туристської діяльності формується не більше 10% загального доходу, одержуваного від туріндустрії. Решта 90% припадають на об'єкти інфраструктури туризму. Отже, об'єкти інфраструктури відіграють вирішальну роль у регіональній економіці туризму. Все це обумовлює необхідність пошуку шляхів розвитку інфраструктури

ринку туристичних послуг, підвищення ефективності управлінських рішень та реалізації маркетингової стратегії відповідно до стану та тенденцій розвитку кон'юнктури субрегіонального туристичного ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженням теоретичних та прикладних аспектів розвитку ринку туристичних послуг на регіональному рівні, зокрема питання розвитку регіональної інфраструктури туризму розглядаються у працях таких вчених як: А. Б. Гайдук, О. В. Музиченко-Козловська, Н. І. Дрокіна, Д. А. Корнева, В. В. Папп, В. В. Гоблик, Т. Д. Щербан, С. Ю. Добош, Г. Є. Долгопола, Я. С. Корабельнікова, М. В. Виноградова, П. І. Солдатов, А. Л. Косманев, С. А. Боголюбова, Д. Ф. Василюха, А. В. Величина та інші.

Зокрема, А. Б. Гайдук досліджує сутність туристично-ринкової інфраструктури та її роль у забезпеченні ефективності функціонування ринку туристичних послуг [3]. Встановленню значення матеріально-технічної бази та інфраструктури туризму, як визначального чинника підвищення туристичної привабливості території, присвячено дослідження О. В. Музиченко-Козловської [10]. Н. І. Дрокіна розглядає методологічні й правові аспекти організації та функціонування туристичної інфраструктури, виділяє першочергові проблеми й пропонує перспективні напрями розвитку інфраструктури [6]. Д. А. Корнева досліджує особливості розвитку туристичної інфраструктури на промислових територіях, складові туристичної інфраструктури, фактори її розвитку та вплив на розвиток промислового туризму [8]. В. В. Папп в дослідженні туристичної інфраструктури регіону значну увагу приділяє транспортній інфраструктурі, як важливому чиннику активізації туризму в регіоні [11]. В. В. Гоблик, Т. Д. Щербан та С. Ю. Добош аналізують вплив туристичного кластеру на соціально-економічний розвиток регіону [4]. М. В. Виноградова, П. І. Солдатов розглядають підходи до формування інфраструктури регіонального туристичного комплексу, основні чинники, що впливають на туристичну активність в регіоні і їх взаємозв'язок з елементами інфраструктури туризму [2].

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є пошук шляхів розвитку інфраструктури регіонального ринку туристичних послуг.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження ринку туристичних послуг на рівні регіону на відміну від вивчення окремих аспектів дослідження мікрорівня є більш актуальним, оскільки підприємства індустрії туризму більшою мірою залежні від інфраструктури та пов'язані з іншими галузями економіки, а також на регіональному рівні конкуренція більш висока ніж на рівні окремих підприємств. Наявність розвиненої туристичної інфраструктури у багатьох випадках є визначальним фактором, що впливає на вибір споживачем місця призначення при наявності певної мети відпочинку.

Розвиток одних елементів регіональної інфраструктури туризму без пропорційного розвитку інших призводить до дисбалансу в її структурі і

неповного задоволення потреб споживачів, знижує ефективність функціонування туристичних підприємств. Процес розвитку інфраструктури ринку туристичних послуг об'єктивно вимагає системного підходу до управління, що породжує необхідність розробки системи стратегічного управління розвитком інфраструктури туризму на основі науково обгрунтованої процедури його передбачення, регулювання, адаптації до динамічно мінливих пріоритетів споживачів туристичних послуг і зовнішніх умов навколишнього середовища.

В цілому інфраструктура, як економічна категорія, є достатньо вивченою. Науковий пошук в цій сфері характеризується множинністю підходів та авторських позицій щодо трактування її сутності. В Законі України «Про туризм» ст. 19 зазначено, що «...об'єктами туристичної інфраструктури є готелі, інші об'єкти, призначені для надання послуг з розміщення, заклади харчування, курортні заклади тощо» [7]. Згідно Г. Є. Долгопола та Я. С. Корабельнікової «...інфраструктура саме у туристичній сфері представлена будинками та спорудами, елементами транспортної інфраструктури, закладами культури, ін. закладами, які задіяні в наданні туристичних послуг. До елементів основної (виробничої) інфраструктури належать об'єкти розміщення, харчування та транспортування туристів. До супутньої інфраструктури належать заклади культури, розважальні заклади, спортивні заклади, заклади охорони здоров'я, в межах яких надаються додаткові послуги туристу» [5].

Інфраструктура регіонального ринку туристичних послуг складається із сукупності підприємств, що створюють умови для ефективного функціонування туристичних підприємств, – виробнича інфраструктура, і підприємств, які безпосередньо беруть участь у задоволенні різноманітних потреб туристів, - інфраструктура сфери послуг.

Розвиток інфраструктури регіонального ринку туристичних послуг залежить від ряду факторів: загальноекономічного, галузевого, соціально-культурного, екологічного та ін. Саме вплив тих чи інших факторів зумовлює непропорційність та недостатній рівень розвитку регіональної туристичної інфраструктури [1, с. 41]. Основними групами інфраструктурних проблем, в Закарпатській області є:

- 1) зумовлені загальноекономічними факторами:
 - низький рівень фінансування в створення нових та оновлення існуючих об'єктів інфраструктури туризму;
 - проблема власності на окремі об'єкти інфраструктури;
 - нестача потужностей інфраструктури туризму;
 - диспропорції територіального розвитку в тому числі значна територіальна диференціація в забезпеченості сфери туризму об'єктами соціальної та виробничої інфраструктури;
- 2) зумовлені галузевою специфікою:
 - сезонність використання об'єктів інфраструктури;
 - орієнтація на конкретний цільовий сегмент;

- підвищені вимоги технологічної, екологічної, особистої безпеки та ін.;

3) зумовлені соціально-культурними факторами:

- порушення історичного вигляду окремих туристичних об'єктів;

- збереження культури і традицій та ін.;

4) зумовлені екологічними факторами:

- невідповідність регіональної інфраструктури туризму рівню пропускної здатності території;

- перевищення в окремих туристичних зонах рівня антропогенного навантаження та ін.

Закарпатська область володіє високим туристичним потенціалом, має вигідне географічне положення, поєднання різноманітних природних туристично-рекреаційних ресурсів та багатой історично-культурної спадщини. Однак, в останні роки сфера туризму Закарпатської області розвивалась нерівномірно. В зв'язку з чим виникла потреба пошуку більш раціонального шляху розвитку туризму в регіоні.

Розвиток інфраструктури регіонального ринку туристичних послуг можна представити схематично у вигляді системи взаємозв'язків між основними суб'єктами, що реалізують державну політику в галузі туризму та напрямків розвитку інфраструктури ринку туристичних послуг у системі розвитку галузі туризму в цілому (рис. 1). Попри те, що державна політика розвитку туристичної галузі спрямована на усунення найбільш проблемних місць в розвитку галузі, як на національному, так і на регіональному рівнях, її безпосередній вплив на розвиток галузі є незначним через відсутність належного фінансування. В таких умовах активну роль у розвитку інфраструктури ринку туристичних послуг в регіоні повинні відігравати місцеві органи управління (що впливає з основних цілей реформи по децентралізації), а також об'єднання (асоціації, агентства) з розвитку туризму на місцевому та регіональному рівнях, суб'єкти, що здійснюють та/або забезпечують туристичну діяльність.

Підвищити ефективність функціонування ринку туристичних послуг на регіональному рівні можна за допомогою узгодження напрямів його розвитку з елементами організаційно-економічного механізму і реалізації відповідних методів та прийомів організаційно-економічного механізму на мікро-, мезо- та макрорівнях [9, с. 201].

Адаптуючи концептуальну схему розвитку інфраструктури регіонального ринку туристичних послуг на регіональному рівні до ринку туристичних послуг Закарпатської області, можна виділити три основні напрямки розвитку туристичної інфраструктури в Закарпатській області:

1. Основним завданням розвитку туристичної інфраструктури в регіоні є забезпечення відповідності якісних і кількісних характеристик туристичного продукту потребам споживачів на ринку туристичних послуг. Туристична інфраструктура сприяє комфортності подорожування, створюючи умови споживання турпродукту. За рівнем розвитку туристичної інфраструктури, що характеризує розвиток пропозиції на туристичному ринку, ступенем її концентрації можна робити опосередкований висновок

про цінність даної території для туристів. Проте, необхідно врахувати, що потреби туристів в доступності природних, історико-археологічних і культурних об'єктів регіону у різних категорій туристів неоднакові. Для одних туризм пов'язаний з потребами максимального комфорту, вони прагнуть до мінімуму зменшити фізичні навантаження користуючись комфортними видами транспорту та проживаючи в комфортабельних умовах. Для інших туризм пов'язаний з пішими чи вело мандрівками з мінімальними потребами щодо ночівлі та харчування. Відповідно, потрібно проектувати диференційовані об'єкти сервісу, враховуючи потреби різних категорій туристів у відпочинку та оздоровленні. Особливого значення набуває адаптація вітчизняної туристичної інфраструктури до міжнародних вимог щодо маркування, оцінки відповідності категоріям, складу обов'язкових послуг та якості обслуговування, тобто приведення об'єктів інфраструктури (готелі, ресторани, кафе, культурні заклади, магазини, спортивні майданчики, ігрові майданчики, об'єкти побутового обслуговування тощо) до вимог певного рівня, який буде зрозумілий для туриста та буде відповідати його очікуванням.

2. Потрібно забезпечити високий рівень транспортної доступності та комфортності переміщення туристів в межах регіону, забезпечити раціональну схему розміщення туристичних маршрутів, яка дала б змогу рівномірно у просторі і часі, а також, відповідно до сезонів року, охопити територію об'єктів туристично-рекреаційної інфраструктури. Такий підхід сприятиме більш повному використанню ресурсів і зменшенню негативного впливу просторової і сезонної нерівномірності туризму на транспорт, систему внутрішнього обслуговування і використання кваліфікованих фахівців.

3. Важливим напрямком розвитку сфери туризму в регіоні виступає освоєння нових туристичних технологій, включаючи інформаційні технології. В даний час цей рівень досить низький. Пріоритетним є забезпечення в структурі ринку туристичних послуг інноваційної та інвестиційної інфраструктури, яка б взяла на себе ініціативу в інноваційному процесі шляхом створення інституційних ресурсів, які в тій чи іншій мірі впливають на формування ресурсного забезпечення сфери туризму. Сьогодні у формуванні, просуванні і реалізації туристичного продукту на ринку велика роль належить інформаційним ресурсам, які дають можливість потенційним туристам отримати об'єктивне уявлення про територію, якісні характеристики пропонованих послуг, а також самостійно планувати та здійснювати подорож. Зростаюча популярність таких інтернет-ресурсів, як AirBnB.com та Booking.com, свідчить про те, все більше туристів самостійно планують свої подорожі.

Вищезазначені напрями викликають необхідність розробки нових підходів і нової стратегії формування та вдосконалення інфраструктури ринку туристичних послуг регіону, яка відповідає новітнім тенденціям перетворення господарської системи регіону та інноваційних процесів.

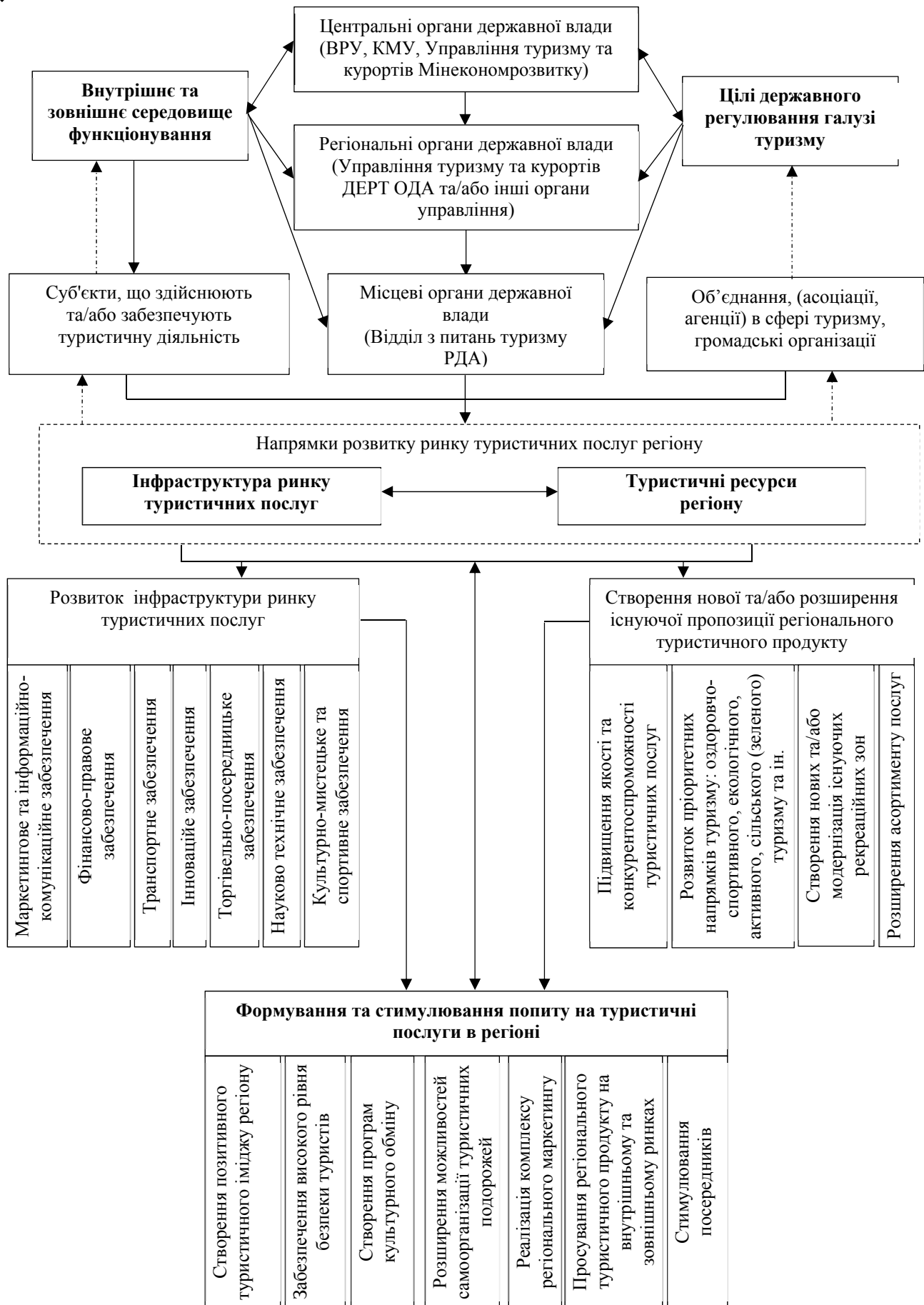


Рис. 1. Напрямки розвитку ринку туристичних послуг регіону

Джерело: розроблено автором.

Необхідно зазначити, що частина туристичної інфраструктури в регіоні формується на національному рівні (макрорівні) і охоплює візові та митні обмеження, нормативно-правове регулювання, інфраструктуру правопорядку, систему охорони здоров'я та ін. В свою чергу якість надання туристичних послуг залежить від ефективності організації та надання послуг конкретними підприємствами сфери туризму та підприємствами інфраструктури, що потребує розвитку культури бізнесу та контролю за дотримання встановлених вимог і правил обслуговування туристів (мікрорівень).

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Розвиток індустрії туризму багато в чому

залежить від комплексного і раціонального розвитку туристичної інфраструктури спрямованої на забезпечення оптимального використання всіх видів ресурсів: природно-рекреаційних, фінансових, трудових, інформаційних та задоволення туристично-рекреаційних потреб на ринку. Можна зробити висновок, що інфраструктура ринку туристичних послуг регіону, будучи його допоміжною (забезпечуючою) підсистемою, одночасно виконує роль каталізатора, що значно активізує туристичний попит, а також, значною мірою, визначає рівень конкурентоспроможності туристичного продукту.

Перспективи подальших досліджень доцільно спрямувати в напрямку розробки пропозицій щодо розвитку інноваційної та фінансово-інвестиційної інфраструктури с системі ринку туристичних послуг регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Величина, А. В. Проблемы развития туристской инфраструктуры региона (на примере Вологодской области) / А.В. Величина // Проблемы развития территории. – 2013. – № 4 (66). – С. 40-48.
2. Виноградова, М. В. Инфраструктура туристского комплекса / М. В. Виноградова, П. И. Солдатов // Вестник Томского государственного университета. – Томск: Томский Государственный Университет, 2009. – №3 (24). – С. 264-270.
3. Гайдук, А. Б. Формування туристичної ринкової інфраструктури як фактор підвищення ефективності функціонування ринку туристичних послуг / А. Б. Гайдук // Регіональна економіка. – 1999. – №2. – С. 172-177.
4. Гоблик, В. В. Ресурсне забезпечення розвитку кластерів у рекреаційно-туристичному комплексі регіону / В. В. Гоблик, Т. Д. Щербан та С. Ю. Добош // Електронне наукове фахове видання: Економіка та суспільство. – 2017. – Випуск 9. – С. 759-762. – Режим доступу: http://economyandsociety.in.ua/journal/9_ukr/132.pdf.
5. Долгопола, Г. Є. Туристична інфраструктура: до проблеми визначення та функціонування державно-приватного партнерства [Електронний ресурс] / Г. Є. Долгопола, Я. С. Корабельнікова // Международная научно-практическая Интернет-конференция «Актуальные вопросы повышения конкурентоспособности государства, бизнеса и образования в современных экономических условиях», Полтава, 14-15 февраля 2013. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/dolgopola.htm.
6. Дрокіна, Н. І. Перспективи розвитку туристичної інфраструктури Донецького регіону / Н. І. Дрокіна // Вісник ДІТБ. Серія: Економіка, організація та управління підприємствами туристичної індустрії та туристичної галузі в цілому. – 2013. – № 17. – С. 219-224.
7. Закон України «Про туризм» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України; Закон від 15.09.1995 № 324/95-ВР. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>.
8. Корнева, Д. А. Перспективи розвитку туристичної інфраструктури Донецького регіону / Д. А. Корнева // Вісник ДІТБ. Серія: Економіка, організація та управління підприємствами туристичної індустрії та туристичної галузі в цілому. – 2012. – № 16. – С. 103-108.
9. Лендел, О. Д. Шляхи оптимізації управління розвитком туристично-рекреаційного комплексу регіону / О. Д. Лендел // Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Економіка; збірник наукових праць. – 2013. – Вип. 1 (38). – С. 200-207.
10. Музиченко-Козловська, О. В. Розвиток туристичної інфраструктури - визначальний чинник туристичної привабливості території / О. В. Музиченко-Козловська // Вісник НУ «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2011. – №714. – С. 229-237.
11. Папп, В. В. Розвиток інфраструктури як важливий чинник активізації туризму в регіоні (на прикладі Закарпатської області) / В. В. Папп // Економіка та держава. – 2015. – № 9. – С. 16-19.

REFERENCES

1. Velichkina A. V. (2013). Problemy razvitiia turistskoi infrastruktury regiona (na primere Vologodskoi oblasti). Problemy razvitiia territorii, 4 (66), 40-48.
2. Vinogradova M. V., Soldatov, P. I. (2009). Infrastruktura turistskogo kompleksa. Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Tomsk: Tomskii Gosudarstvennyi Universitet, 3 (24), 264-270.
3. Haiduk, A. B. (1999). Formuvannia turystychnoi rynkovoi infrastruktury yak faktor pidvyshchennia efektyvnosti funktsionuvannia rynku turystychnykh posluh. Rehionalna ekonomika, 2, 172-177.
4. Hoblyk, V. V., Shcherban, T. D., Dobosh, S. Yu. (2017). Resursne zabezpechennia rozvytku klasteriv u rekreatsiino-turystychnomu kompleksi rehionu. Ekonomika ta suspilstvo, 9, 759-762. Retrieved from: http://economyandsociety.in.ua/journal/9_ukr/132.pdf.

5. Dolhopola, H. Ye., Korabelnikova, Ya. S. (2013). Turystychna infrastruktura: do problemy vyznachennia ta funktsionuvannia derzhavno-privatnoho partnerstva. Poltava. Retrieved from: http://tourlib.net/statti_ukr/dolgopola.htm.
6. Drokina, N. I. (2013). Perspektyvy rozvytku turystychnoi infrastruktury Donetskoho rehionu. Visnyk DITB. Serii: Ekonomika, orhanizatsiia ta upravlinnia pidpriemstvamy turystychnoi industrii ta turystychnoi haluzi v tsilomu, 17, 219-224.
7. Zakon Ukrainy «Pro turyzm» (1995). Verkhovna Rada Ukrainy; Zakon vid 15.09.1995 № 324/95-VR. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>.
8. Korneva, D. A. (2012). Perspektyvy rozvytku turystychnoi infrastruktury Donetskoho rehionu. Visnyk DITB. Serii: Ekonomika, orhanizatsiia ta upravlinnia pidpriemstvamy turystychnoi industrii ta turystychnoi haluzi v tsilomu, 16, 103-108.
9. Lendiel, O. D. (2013). Shliakhy optymizatsii upravlinnia rozvytkom turystychno-rekreatsiinoho kompleksu rehionu. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu: serii: Ekonomika; zbirnyk naukovykh prats, 1 (38), 200-207.
10. Muzychenko-Kozlovska, O. V. (2011). Rozvytok turystychnoi infrastruktury – vyznachalnyi chynnnyk turystychnoi pryvablyvosti terytorii. Visnyk NU «Lvivska politekhnika». Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku, 714, 229-237.
11. Papp, V. V. (2015). Rozvytok infrastruktury yak vazhlyvyi chynnnyk aktyvizatsii turyzmu v rehioni (na prykladi Zakarpatskoi oblasti). Ekonomika ta derzhava, 9, 16-19.

Лендел Олег Дмитриевич. НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ИНФРАСТРУКТУРЫ РЫНКА ТУРИСТИЧЕСКИХ УСЛУГ РЕГИОНА

Развитие рынка туристических услуг и вопросы его инфраструктурного обеспечения являются актуальными вопросами современных экономических исследований. Поскольку объекты инфраструктуры играют решающую роль в региональной экономике туризма – это обуславливает необходимость поиска путей развития инфраструктуры рынка туристических услуг, повышение эффективности управленческих решений и реализации стратегии ее развития в соответствии с состоянием и тенденциями конъюнктуры субрегионального туристического рынка. Целью статьи является поиск путей развития инфраструктуры регионального рынка туристических услуг. Для получения результатов исследования использованы методы анализа, синтеза, обобщения, диалектический метод, целевой подход. В статье рассмотрены сущность, составляющие инфраструктуры рынка туристических услуг, факторы, влияющие на ее развитие. Определены основные проблемы инфраструктурного обеспечения рынка туристических услуг в Закарпатской области. Установлена система взаимосвязей между основными субъектами, которые реализуют государственную политику в области туризма и направлений развития инфраструктуры рынка туристических услуг в системе развития отрасли туризма в целом. На основе чего предложена схема направлений развития инфраструктуры регионального рынка туристических услуг. Адаптировав концептуальную схему развития инфраструктуры регионального рынка туристических услуг на региональном уровне к рынку туристических услуг Закарпатской области, выделены три основных направления развития туристической инфраструктуры в Закарпатской области: обеспечение соответствия качественных и количественных характеристик туристического продукта потребностям потребителей; создание рациональной схемы размещения туристических маршрутов; обеспечение в структуре рынка туристических услуг инновационной и инвестиционной инфраструктуры, освоение новых туристических технологий, включая информационные технологии. Научная новизна полученных результатов заключается в применении к анализу инфраструктуры рынка туристических услуг целевого подхода и рассмотрения значения отдельных элементов с точки зрения получения определенного социального или экономического эффекта на основе формирования и удовлетворения спроса на рынке туристических услуг. Практическое значение состоит в выделении основных проблем инфраструктурного обеспечения рынка туристических услуг для их первоочередного решения. Перспективами дальнейших исследований является разработка предложений по развитию инновационной и финансово-инвестиционной инфраструктуры в системе рынка туристических услуг региона.

Ключевые слова: туристическая инфраструктура, инфраструктура рынка туристических услуг региона, туристическая отрасль региона, направления развития инфраструктуры рынка туристических услуг региона, региональные исследования.

Lendiel Oleh D. DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF TRAVEL SERVICES MARKET INFRASTRUCTURE IN THE REGION

The development of the market of tourist services and issues of its infrastructure support are topical issues of modern economic research. As infrastructure objects play a decisive role in the regional tourism economy, this necessitates the search for ways to develop the infrastructure of the tourism services market, improving the efficiency of management decisions and implementing its development strategy in accordance with the state and trends of the sub-regional tourism market. The aim of the article is to find ways to develop the infrastructure of the regional tourism services market. To obtain the research results, the methods of analysis, synthesis, generalization, dialectical method, target approach have been used. In the article the essence, the components of the tourism services market infrastructure, the factors influencing its development have been considered. The main problems of infrastructure provision of the tourist services market in the Transcarpathian region have been determined. The system of interrelations between the main subjects that implement the state policy in the field of tourism and directions of development the infrastructure of the tourist services market in the system of development of the tourism industry as a whole has been established. On the basis of what the scheme of development

directions of the regional market infrastructure of tourist services has been offered. Adapting the conceptual scheme for the development of the infrastructure of the regional tourism services market at the regional level to the tourism services market of the Transcarpathian region, three main directions of development of the tourist infrastructure in the Transcarpathian region have been identified: ensuring the conformity of the qualitative and quantitative characteristics of the tourist product to the needs of consumers; creation of a rational scheme for tourist routes; provision of innovative and investment infrastructure in the tourism market structure, development of new tourism technologies, including information technologies. Scientific novelty of the obtained results consists in applying the targeted approach to the analysis of the tourism services market infrastructure and considering the significance of individual elements from the point of view of obtaining a certain social or economic effect based on the formation and satisfaction of demand in the tourist services market. Practical significance consists in identifying the main problems of infrastructure provision of the tourism services market for their priority solution. Prospects for further research are the development of proposals for the development of innovative and financial and investment infrastructure in the tourism market system of the region.

Key words: tourist infrastructure, infrastructure of the tourism services market of the region, tourism industry of the region, directions of development of the the tourist services market infrastructure in the region, regional studies.

Одержано 14.04.2018 р.

УДК 332.1:338.48(477.8)(045)

Ліба Наталія Степанівна,
к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування та маркетингу,
Мукачівський державний університет

ОЦІНКА НАСЛІДКІВ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ В СОЦІАЛЬНІЙ ТА ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРАХ КАРПАТСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО РАЙОНУ

У сучасних умовах господарювання розвиток вітчизняного промислового комплексу залишається основою соціально-економічного розвитку країни. Разом з тим необхідність децентралізації державних функцій з управління соціально-економічним розвитком регіонів, у т. ч. розвитком регіональних промислових комплексів, обґрунтовує доцільність проведення наукових досліджень з розробки стратегій промислового розвитку регіонів. Застосування оцінки промислового потенціалу регіонів при цьому стає важливим інструментом стратегічного планування та управління розвитком промисловості регіонів. У якості основних параметрів моніторингу (діагностики) розвитку промислового комплексу регіону пропонуються поняття результативності системи заходів регіональної промислової політики з позицій ступеня досягнення запланованих параметрів та результатів розвитку. У якості параметрів результативності також доцільно визначити ефективність управління економічною системою регіону та забезпечення збалансованості соціально-економічного розвитку Карпатського економічного району. Мета статті полягає в обґрунтуванні основних етапів системної економічної діагностики розвитку промислового комплексу регіону. В процесі проведення досліджень автором застосовано основні методи економічного аналізу, статистичні методи дослідження, причинно-наслідкові методи економічного аналізу. Автором запропоновано методіку системної економічної діагностики розвитку промислового комплексу регіону, яка включає такі етапи: оцінку відповідності фактичних параметрів розвитку оціночним за основними складовими економіки мезорегіону та його промислового комплексу; оцінку результативності управлінських заходів спрямованих на стимулювання розвитку промислового комплексу Карпатського економічного району; оцінку збалансованості розвитку промислового комплексу регіону. Сформульовано рекомендації прикладного характеру, спрямовані на уточнення складових регіональної промислової політики областей Карпатського економічного району. Обґрунтовано, що в основу забезпечення збалансованості розвитку промислового комплексу регіону повинна бути закладена активна регіональна промислова політика, спрямована на побудову ефективного, конкурентоспроможного і високотехнологічного промислового комплексу регіону. Подальші дослідження будуть спрямовані на обґрунтування поточних завдань розвитку областей Карпатського економічного району.

Ключові слова: економічна діагностика, регіональний розвиток, Карпатський економічний район, регіональна промислова політика.

ВСТУП

Постановка проблеми. Сучасні процеси регіоналізації покликані до життя двома обставинами: по-перше, глобалізацією світового господарства, а по-друге, самоідентифікацією окремих територій в межах

національного господарства. Становлення регіону (території) як самостійного суб'єкту економічних, соціальних, екологічних та політичних відносин, всередині держави й за її межами актуалізує проблему виявлення (пошуку), ідентифікації (ототожнення) та нейтралізації обставин та умов, які погіршують його

становище. Вирішення цієї та споріднених з нею проблем стає можливим за умови застосування економічної діагностики до дослідження параметрів регіонального розвитку. При чому, важливого значення набуває саме застосування системного підходу до розгляду ситуацій та проблем функціонування регіону. Тобто розгляд регіону з позиції території, економічної системи та економічного простору дозволяє не лише виявляти особливі його властивості системної природи, але і вказувати на способи вирішення проблемної ситуації. У зв'язки з цим розробка або формування методології економічної діагностики регіонального (територіального) розвитку є досить актуальною та своєчасною в сучасних умовах проблемою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженнями регіональних проблем, зокрема проблемами діагностики соціально-економічного розвитку, активно займалися як вітчизняні, так і зарубіжні учені. Ці проблеми відображені в працях Н. Агафонов, Н. Баранського, А. Гранберга, В. Грішина, Р. Ефімової, В. Ільїна, В. Кистанова, І. Кладченко, Н. Колосовського, В. Крісталлера, В. Лексина, А. Леша, О. Літовки, А. Малініна, Г. Паламаренко, Дж. Стрікланда, П. Друкера, Г. Мінцберга, М. Портера, Т. Райнера, Е. Сафонова, М. Степанова, А. Чеботарева, Е. Шарафанової, А. Швецова, А. Шилова та інших. Проте, незважаючи на значний обсяг досліджень, питання побудови комплексних систем діагностики соціально-економічного розвитку регіону досліджено не в повному обсязі.

Постановка завдання (мета статті). Мета статті полягає в обґрунтуванні основних етапів системної економічної діагностики розвитку промислового комплексу регіону.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У якості основних параметрів моніторингу (діагностики) розвитку промислового комплексу регіону пропонуються поняття результативності системи заходів регіональної промислової політики з позицій ступеня досягнення запланованих параметрів та результатів розвитку. У якості параметрів результативності також доцільно визначити ефективність управління економічною системою регіону та забезпечення збалансованості соціально-економічного розвитку областей Карпатського економічного району.

Характеристика основних етапів системної економічної діагностики розвитку промислового комплексу регіону:

Етап 1. Оцінка відповідності фактичних параметрів розвитку оціночним за основними складовими економіки мезорегіону та його промислового комплексу.

Основа оціночних параметрів розвитку за складовими економіки мезорегіону (областей Карпатського економічного району) формують показники, включені до переліку індикаторів, на досягнення прогнозованих значень яких спрямована Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року [5] та планові показники, визначені та закріплені у стратегіях розвитку областей Карпатського економічного району [13, 11, 12, 14]. Проміжним етапом оцінки індикаторів виступає 2016 рік, що створює можливості для контролю досягнення запланованих показників (табл. 1).

Таблиця 1

Оцінка відповідності фактичних параметрів розвитку оціночним за основними складовими економіки Карпатського економічного району

Показник	2016 рік		Відх. (+, -)	2020 рік Прогноз
	Прогноз	Факт		
1. Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах) у розрахунку на одну особу, грн.				
Закарпатська	23607	22989*	-618	32053
Івано-Франківська	32156	33170*	1014	43215
Львівська	33501	37338*	3837	45332
Чернівецька	21654	20338*	-1316	30451
2. Наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн.				
Закарпатська	19295	25045	5750	26656
Івано-Франківська	23022	29975	6953	29987
Львівська	24233	33674	9441	31215
Чернівецька	21254	26838	5584	27926
3. Обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу, дол. США				
Закарпатська	378	260	-118	560
Івано-Франківська	678	614	-64	928
Львівська	743	497	-246	963
Чернівецька	79	66	-13	96
4. Експорт товарів у розрахунку на одну особу, дол. США				
Закарпатська	1275	926	-349	1585
Івано-Франківська	572	395	-177	832
Львівська	623	496	-127	785
Чернівецька	176	116	-60	239
5. Кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. наявного населення, од.				
Закарпатська	65	38	-27	74
Івано-Франківська	69	47	-22	78

Львівська	85	58	-27	92
Чернівецька	61	36	-25	73
<i>6. Кількість середніх підприємств у розрахунку на 10 тис. наявного населення, од.</i>				
Закарпатська	3	2	-1	5
Івано-Франківська	4	2	-2	6
Львівська	5	3	-2	7
Чернівецька	3	2	-1	5

* дані наведено за 2015 рік

Джерело: розраховано автором на основі [10; 6-9]

За результатами проведеного аналізу можна зробити висновок, що за основними показниками соціально-економічного розвитку областей району спостерігається невиконання прогностичних показників: фактичні значення валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу не відповідають оціночним індикаторам у Закарпатській та Чернівецькій областях, що засвідчує недостатній рівень їх економічного розвитку. У Івано-Франківській та Львівській областях спостерігається перевищення прогностичних величин; фактичні значення наявного доходу у розрахунку на одну особу у всіх областях району перевищують прогностичні оціночні значення, що засвідчує зростання рівня доходів населення району; негативними є тенденції щодо параметрів зовнішньоекономічної діяльності у всіх областях району.

Відповідно до Концепції загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року визначено такі основні очікувані оціночні параметри: зростання індексу промислової

продукції на 2-2,2 відсотка щороку; зростання частки інноваційної продукції в обсязі виробництва промислової продукції до 50 відсотків; зростання частки промислових підприємств, що провадять інноваційну діяльність, до 25 відсотків; підвищення реальної заробітної плати працівника промисловості очікується на рівні 10-15 відсотків щороку; зменшення залежності від імпорту промислових товарів завдяки освоєнню їх виробництва вітчизняними підприємствами, що дасть змогу знизити темпи щорічного приросту до 9-9,5 відсотка; забезпечення середньорічних темпів приросту експорту промислової продукції не менш як на 7-10 відсотків; зменшення обсягу споживання енергоресурсів шляхом модернізації енерговитратного технологічного обладнання промислових підприємств.

Станом на кінець 2016 року більшість з задекларованих значень оціночних параметрів на рівні областей досягнуто не було (табл. 2).

Таблиця 2

Оцінка відповідності фактичних параметрів оціночним у промисловому секторі Карпатського економічного району

Показник	2016		Відх. (+, -)
	Прогноз	Факт	
<i>Індекс промислової продукції, % до попереднього року</i>			
Закарпатська	102,2	105,9	3,7
Івано-Франківська	102,2	95,5	-6,7
Львівська	102,2	99,3	-2,9
Чернівецька	102,2	96,9	-5,3
<i>Частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі виробництва промислової продукції, %</i>			
Закарпатська	50	4,6	-45,4
Івано-Франківська	50	1,3	-48,7
Львівська	50	1,9	-48,1
Чернівецька	50	2,4	-47,6
<i>Частка промислових підприємств, що провадять інноваційну діяльність, %</i>			
Закарпатська	25	8,0	-17
Івано-Франківська	25	18,4	-6,6
Львівська	25	18,4	-6,6
Чернівецька	25	15,1	-9,9
<i>Підвищення реальної заробітної плати працівника промисловості, % до попереднього року</i>			
Закарпатська	10-15	21	6,0
Івано-Франківська	10-15	14	-1,0
Львівська	10-15	14	-1,0
Чернівецька	10-15	17	2,0
<i>Приросту експорту промислової продукції, % до попереднього року</i>			
Закарпатська	7-10	10,2	0,2
Івано-Франківська	7-10	12,5	2,5
Львівська	7-10	6,1	-3,9
Чернівецька	7-10	16,1	6,1

Джерело: розраховано автором на основі [1-4]

Найгіршою є ситуація щодо формування інноваційних процесів на рівні промислових підприємств. Частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі виробництва промислової продукції областей Карпатського економічного району у 2016 році була значно меншою за визначену величину на рівні 50%.

Не відповідає визначеній величині і частка промислових підприємств, що проводять інноваційну діяльність. Так їх частка за статистичними даними є найменшою у Закарпатській області – лише 8% від загального обсягу підприємств. Позитивними щодо даного показника є тенденції у Івано-Франківській та Львівській областях.

Серед позитивних тенденцій розвитку підприємств промислового комплексу можна визначити зростання рівня реальної заробітної плати працівників промисловості. Покращення динаміки даного показника та наближення, а інколи і перевищення запропонованих оціночних значень індикатора (для Закарпатської та Чернівецької області) засвідчує зацікавленість менеджменту промислових підприємств у покращенні кадрового потенціалу та зростання рівня мотивації працівників промисловості.

Важливе значення розвитку промислового комплексу Карпатського економічного району підтверджується і приростом експорту промислової продукції. Максимальне значення приросту даного показника визначено на рівні 10% щорічно. Для трьох областей району фактичні значення приросту у 2016 році перевищують максимальне значення показника. Це виступає свідченням існування значного експортного потенціалу та можливості експорто-орієнтованого варіанту розвитку промислового комплексу району.

Узагальнені висновки за першим етапом моніторингу: оцінка відповідності фактичних параметрів розвитку оціночним за основними показниками розвитку Карпатського економічного району засвідчує необхідність застосування системи стимулюючих та регулятивних заходів спрямованих на покращення динаміки валового регіонального продукту (Закарпатська та Чернівецька області) та забезпечення фінансування відтворювальних процесів, особливо з позицій зростання іноземних інвестицій; основним варіантом покращення економічної динаміки в областях Карпатського економічного району повинен стати експорторозширюючий варіант розвитку, а заходи економічної політики повинні бути спрямовані на сприяння міжнародному бізнес-партнерству підприємств областей району; покращення якісних та кількісних параметрів розвитку промислового комплексу Карпатського економічного району напряму пов'язане зі стимулювання інноваційних процесів на рівні промислових підприємств та зростанням частки реалізованої інноваційної продукції до 50% від обсягу виробництва промислової продукції.

Етап 2. Оцінка результативності управлінських заходів.

Основні напрями розвитку промислового комплексу та перелік управлінських заходів які повинні забезпечити його обґрунтовано у Стратегіях розвитку областей району. У зазначених програмних документах сформульовано основні цілі та розроблено варіанти

розвитку областей району. Окреслимо та проведемо аналіз тих з них, які безпосередньо стосуються промислового сектору регіону.

Основні напрями розвитку *Закарпатської області* ґрунтуються на твердженні, що економіка області є зорієнтованою на два основні сектори – сферу послуг (більше 60%, при чому торгівля і ремонт – більше 50%) та промисловий сектор (більше 40%) [11]. Очікувано, що за відсутності або неефективності управлінських заходів сектор торгівлі в області залишиться на переважаючих позиціях, як вид діяльності, що забезпечує найбільш високий рівень віддачі.

У стратегії розвитку Закарпатської області розглядаються три основні сценарії розвитку: сценарій слабого зростання або статус кво; сценарій інновацій та швидкого розвитку; сценарій модернізації та помірнього зростання.

Реалізація першого зі сценаріїв не передбачає значних змін у кількісних та якісних характеристиках промислового комплексу. Тенденції, характерні для попереднього періоду, зберігаються, що посилює зорієнтованість області на сфері послуг, а відсутність усталеного економічного зростання призведе до скорочення робочих місць та прискорення міграційних процесів.

Розвиток області за сценарієм інновацій та швидкого розвитку передбачає зорієнтованість на інноваційну діяльність та розвиток високотехнологічних галузей. Основним чинником розвитку повинна стати активна регіональна політика підтримання інновацій та зростання ролі науки у формуванні відповідного бізнесового та інвестиційного середовища. Очікується приплив інвестицій у високотехнологічні галузі.

За сценарієм модернізації та помірнього зростання відсутність необхідних фінансових ресурсів та інертність розвитку призведе до виокремлення окремих територій або підприємств, які стануть центрами впровадження інновацій та економічного розвитку. Процес модернізації буде відбуватися переважно за рахунок власних фінансових ресурсів, а отже лише активна регіональна політика, чітке обґрунтування пріоритетних видів діяльності та застосування економічних методів регулювання регіонального розвитку спроможне забезпечити зміну існуючих пропорцій у розвитку економіки області та забезпечити пріоритетний розвиток її промислового комплексу.

У промисловому виробництві, за умови розвитку за даним сценарієм, можливим є розвиток машинобудування, харчової промисловості (з наближенням технологічних процесів до європейських стандартів), лісопромислового комплексу (з запровадженням технологій з глибокої переробки деревини, виробництва меблів, досягнення повнішого використання лісосічних відходів деревини) [11].

Недостатній рівень інноваційної активності підприємств промислового комплексу області (див. табл. 2) та тенденції розвитку підприємств переробної промисловості засвідчує, що найбільш ймовірним є розвиток економіки Закарпатської області загалом та її промислового комплексу зокрема за третім сценарієм модернізації та помірнього зростання.

З метою досягнення запланованих результатів основною стратегічною метою регіональної промислової політики повинно стати забезпечення модернізації підприємств промислового комплексу області та забезпечення помірних темпів економічного зростання (табл. 3).

Стратегічні та тактичні цілі та сценарії розвитку Івано-Франківської області визначено у Стратегії розвитку області на період до 2020 року. У документі зазначено, що область є промислово-сільськогосподарським регіоном, хоча протягом останніх років реальний сектор скорочується, а економічний профіль області набуває ознак торгово-послужового [11].

Відповідно до Стратегії розвитку можливим є три варіанти розвитку промислового комплексу регіону [11]: базовий сценарій передбачає інерційний варіант розвитку промислового комплексу області – структура промислового виробництва залишається без змін: переважаючим є розвиток підприємств видобувної та енергетичної промисловості; буде спостерігатися тенденція до зменшення обсягу реалізації продукції

переробної промисловості; частка ВРП регіону і надалі не перевищуватиме 2%; модернізаційний сценарій інноваційного розвитку – активна адміністративно-територіальна, бюджетна та податкова реформи сприятимуть формуванню ефективної промислової та інвестиційної політики; реалістичний сценарій розвитку – виокремлення локальних «точок зростання» – окремих промислових галузей та виробництв з інноваційним шляхом розвитку.

Аналіз динаміки розвитку та структурних трансформацій промислового комплексу Івано-Франківської області засвідчує наближення фактичних параметрів розвитку області до базового сценарію: протягом 2014-2017 рр. спостерігається тенденція до зменшення обсягів виробництва підприємств переробної промисловості регіону на з 56% від загального обсягу у 2015 році до 44-45% у наступні періоди. Протилежними є тенденції щодо розвитку підприємств енергетичного комплексу – частка продукції зростає з року в рік та наближається до величини 45% від загального обсягу виробництва промислової продукції області.

Таблиця 3

Рекомендовані складові регіональної промислової політики Закарпатської області

Основна стратегічна мета	Забезпечення модернізації підприємств промислового комплексу області та помірних темпів економічного зростання
Комплекс тактичних цілей	- організаційне та інфраструктурне забезпечення формування центрів інноваційного та інвестиційного розвитку промислового комплексу регіону; - сприяння розвитку наявних в регіоні організаційно-інституційних форм для підвищення життєздатності регіональної економіки; - стимулювання прикладної активності наукових закладів та установ Закарпатської області з метою залучення результатів їх діяльності у виробничо-господарську діяльність промислових підприємств області; - забезпечення формування обсягу фінансових ресурсів територіальних громад на рівні, достатньому для розвитку відповідної соціальної та інженерної інфраструктури; - сприяння підвищенню рівня технологічності, запровадженню європейських стандартів до технології виробництва та готової продукції харчової промисловості області; - сприяння розвитку підприємств лісопромислового комплексу з глибокої переробки деревини, виробництва меблів, досягнення повнішого використання лісосічних відходів деревини.
Визначені пріоритетні види діяльності	машинобудування; харчова промисловість; лісопромисловий комплекс.
Очікувані оціночні параметри	Зростання частки реалізованої промислової продукції машинобудування до 40-45%, харчової промисловості – до 10%, а продукції лісопромислового комплексу до 15% від загального обсягу реалізованої продукції

Джерело: сформовано автором за [11]

Пожвавлення тенденцій розвитку та перехід до модернізаційного сценарію інноваційного розвитку промислового комплексу Івано-Франківської області потребує перегляду складових регіональної промислової політики (табл. 4).

Дослідження структурних та динамічних змін у розвитку промислового комплексу Львівської області (див. табл. 5) доводить відсутність змін у його розвитку, які закладені у оптимістичному варіанті розвитку: показник приросту експорту промислової продукції у Львівській області є найменшим серед областей Карпатського економічного району, а у структурі експорту переважає експорт сировини та матеріалів.

Позитивним є збереження частка продукції машинобудування на рівні 25% у структурі експорту промислової продукції області. Зазначені тенденції засвідчують відсутність позитивних та динамічних змін експорту промислової продукції регіону; одним з важливих напрямів розвитку промислового комплексу Львівської області визначено розвиток машинобудування. Результати проведеного дослідження засвідчують, що у структурі продукції переробної промисловості Львівській області частка машинобудування становить лише 6-7%, а у динаміці спостерігається тенденція до зменшення даного показника; частка зайнятих у промисловому комплексі

області у 2016 р. становила 24,5% від загального обсягу, а у 2017 р. –25%; у динаміці обсягів виробництва за такими видами економічної діяльності як легка промисловість і виробництво деревини та виробів з

деревини не спостерігаються позитивні тенденції. Частка реалізації виробів з деревини у загальному обсязі промислової продукції регіону становить 8%.

Таблиця 4

**Рекомендовані складові регіональної промислової політики
Івано-Франківської області**

Основна стратегічна мета	Забезпечення модернізації підприємств промислового комплексу області та перехід до інвестиційно-інноваційного розвитку
Комплекс тактичних цілей	- зменшення диспропорцій у структурі промислового виробництва регіону: на сьогоднішній день існує значний нахил промислового виробництва на користь електроенергетики та нафтовидобутку; - сприяння розвитку високотехнологічних галузей таких, як машинобудування та легка промисловість; - стимулювання розвитку підприємств хімічної промисловості регіону, яка є важливою складовою промислового комплексу області, розробка системи заходів спрямованих на покращення фінансових показників та результатів діяльності провідних підприємств галузі («Карпатнафтохім»); - сприяння підвищенню рівня технологічності, запровадженню європейських стандартів до технології виробництва; сприяння зменшенню частки низькопродуктивних, енергомістких та екологічно шкідливих підприємств; - сприяння розвитку підприємств у галузях з високою доданою вартістю.
Визначені пріоритетні види діяльності	машинобудування; хімічна та нафтохімічна промисловість; лісопромисловий комплекс та деревообробна промисловість.
Очікувані оціночні параметри	Зростання частки реалізованої промислової продукції переробної промисловості до 56-60% від загального обсягу промислового виробництва. Зростання реалізованої промислової продукції машинобудування до 5-6%, хімічної та нафтохімічної промисловості – до 17-20%, а продукції лісопромислового комплексу до 13-15% від загального обсягу реалізованої продукції.

Джерело: сформовано автором за [11]

Отже, найбільш ймовірним варіантом розвитку є інерційний сценарій та збереження тенденцій у розвитку промислового комплексу Львівської області. Перехід до оптимістичного сценарію розвитку потребує перегляду системи управлінських заходів та

корегування комплексу тактичних цілей регіональної промислової політики Львівської області на користь пріоритетності розвитку машинобудування та лісопромислового комплексу (табл. 5).

Таблиця 5

Рекомендовані складові регіональної промислової політики Львівської області

Основна стратегічна мета	Забезпечення розвитку високотехнологічної промисловості та покращення відтворювальних пропорцій
Комплекс тактичних цілей	- підвищення конкурентоспроможності та розширення ринків збуту продукції промислового сектору економіки Львівської області шляхом стимулювання розвитку промислових підприємств з завершеним технологічним циклом виготовлення товарів для внутрішнього і зовнішнього ринків; - проведення галузевих реформ спрямованих на оптимізацію структури промислового виробництва та стимулювання розвитку тих видів економічної діяльності, які забезпечують експортрозширюючий варіант розвитку економіки регіону (машинобудування, харчова та деревообробна промисловість); - фінансове забезпечення науково-виробничих програм інноваційного характеру, спрямованих на розробку і впровадження новітніх технологій, покращення якісних характеристик продукції промислового комплексу, наближення їх до європейських вимог; - стимулювання розвитку прибуткових та високотехнологічних промислових виробництв; - реалізація енергозберігаючої моделі розвитку промисловості; - розробка системи стандартизації та технічного регулювання у відповідність з міжнародними стандартами; - стимулювання іноземних інвестицій у модернізацію та технічне переоснащення техніко-технологічної бази промислового виробництва.
Визначені пріоритетні	машинобудування,

види діяльності	харчова промисловість лісопромисловий комплекс
Очікувані оціночні параметри	Зростання частки реалізованої промислової продукції переробної промисловості до 76-77% від загального обсягу промислового виробництва. Зростання реалізованої промислової продукції машинобудування до 7-8%, харчової промисловості – до 34-35%, а продукції лісопромислового комплексу до 10-11% від загального обсягу реалізованої продукції.

Джерело: сформовано автором за [11]

Стратегією розвитку Чернівецької області до 2020 року [14] однією з пріоритетних операційних цілей соціально-економічного розвитку визначено забезпечення гармонійного розвитку промислового сектору області.

Дослідження структури та динаміки розвитку промислового сектору області дозволили визначити такі основні управлінські заходи, спрямовані на покращення економічних процесів: розробка системи правових та адміністративних регуляторів, спрямованих на розвиток галузей добувної промисловості області; фінансове та економічне стимулювання створення нових та технічне переоснащення існуючих високотехнологічних

промислових підприємств, насамперед у галузях машинобудування та деревообробної промисловості; зниження рівня залежності розвитку промислових підприємств від кон'юнктури зовнішніх ринків, забезпечення зростання рівня диверсифікації їх ринків збуту; покращення територіальної структури промислового сектору області (більше 75% промислового виробництва зосереджено в м. Чернівці) шляхом стимулювання розвитку підприємств харчової та деревообробної промисловості, а також необхідної виробничої інфраструктури; стимулювання виробництва альтернативних видів палива та енергії шляхом використання технологічної сировини, відходів лісозаготівель та лісопиляння.

Таблиця 6

Рекомендовані складові регіональної промислової політики Чернівецької області

Основна стратегічна мета	Структурна трансформація промислового комплексу області на користь розвитку високотехнологічних промислових підприємств, насамперед у галузях машинобудування та деревообробної промисловості
Комплекс тактичних цілей	- розробка системи правових та адміністративних регуляторів, спрямованих на розвиток галузей добувної промисловості області; - фінансове та економічне стимулювання створення нових та технічне переоснащення існуючих високотехнологічних промислових підприємств, насамперед у галузях машинобудування та деревообробної промисловості; - зниження рівня залежності розвитку промислових підприємств від кон'юнктури зовнішніх ринків, забезпечення зростання рівня диверсифікації їх ринків збуту; - покращення територіальної структури промислового сектору області (більше 75% промислового виробництва зосереджено в м. Чернівці) шляхом стимулювання розвитку підприємств харчової та деревообробної промисловості, а також необхідної виробничої інфраструктури; - стимулювання виробництва альтернативних видів палива та енергії шляхом використання технологічної сировини, відходів лісозаготівель та лісопиляння.
Визначені пріоритетні види діяльності	машинобудування, харчова промисловість, виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції, лісопромисловий комплекс
Очікувані оціночні параметри	Зростання частки реалізованої промислової продукції переробної промисловості до 60% від загального обсягу промислового виробництва. Зростання реалізованої промислової продукції машинобудування до 10%, харчової промисловості – до 22-25%, а виробництва гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції до 10-11% від загального обсягу реалізованої продукції.

Джерело: сформовано автором за [14]

Узагальнені висновки за другим етапом моніторингу: основні тенденції та параметри розвитку промислового комплексу Карпатського економічного району обґрунтовано в Стратегіях розвитку областей району до 2020 року; результативність заходів регіональної промислової політики обґрунтовано за результатами моніторингу відповідності фактичних тенденцій розвитку складових промислового комплексу, задекларованих у Стратегіях розвитку

параметрам; фактичні значення розвитку промислового комплексу областей Карпатського економічного району суттєво відрізняються від запланованих значень, а сформовані пропорції відповідають сценарію розвитку, зорієнтованому на збереження тенденцій попереднього періоду та слабкої інноваційно-інвестиційної динаміки. Відсутність позитивних змін та переважання протягом останніх років сировинних видів промислового виробництва з незавершеним циклом виробництва

засвідчує низький рівень результативності заходів регіональної промислової політики.

Етап 3. Оцінка збалансованості розвитку промислового комплексу регіону.

В основу об'єднання окремих територій (областей) у економічний район закладено можливість забезпечення збалансованого їх розвитку та застосування єдиних управлінських підходів і заходів.

Збалансованість розвитку промислового комплексу Карпатського економічного району визначається ступенем формування та підтримки оптимальних пропорцій між усіма його елементами та можливість системи загалом виконувати свої функції найкращим чином. Критеріями визначення оптимальних пропорцій є не тільки забезпечення зростання основних економічних показників розвитку промислового комплексу, а й утримання позитивних тенденцій у довгостроковому періоду, ефективне використання наявних сировинних та людських ресурсів, зростання характеристик конкурентоспроможності промислової продукції, забезпечення експорторозширюючого варіанту розвитку областей району.

Теоретично і практично доведено, що формування пропорцій у економічній системі (зокрема у промисловому комплексі) відбувається під впливом наступних чинників: зміною кон'юнктури ринку як всередині економічної системи (країні або регіону), так і в межах світової економіки; переливом капіталу з галузі та сфери діяльності з більш високим на даний момент часу рівнем прибутку на вкладений капітал; динамікою внутрішнього та зовнішнього попиту на продукцію секторів і галузей, що обумовлено зміною величини реальних доходів населення і нерівномірним збільшенням попиту на окремі групи товарів в міру зростання доходів; заходами та інструментами регіональної політики за умови активної участі держави у економічних процесах.

На сьогоднішній день вектор впливу основної частини з перелічених чинників є негативним та не сприяє формуванню оптимальних економічних пропорцій у промисловому комплексі району. Саме тому на перше місце виходить проблема активізації системи управлінських заходів та забезпечення ефективної регіональної політики, у тому числі і промислової.

Серед сукупності форм регіональної промислової політики спрямованої на формування оптимальних пропорцій необхідно виділити активну структурну політику. Критерієм її оптимальності є ступінь відповідності існуючої структури промислового комплексу району суспільним потребам та наявному та прогнозованому ресурсному потенціалу.

Формування оптимальних пропорцій розвитку промислового комплексу повинно стати основою при розробці та впровадженні стратегії розвитку регіону,

тобто за результатами виявлення галузевих пріоритетів обґрунтовуються можливі шляхи стабілізації та розвитку окремих його складових.

За результатами проведених досліджень тенденцій, динаміки та результатів розвитку промислового комплексу областей Карпатського економічного району можна зазначити, що його основу формують галузі переробної промисловості.

Тенденції, які сформувались протягом останніх років, пов'язані зі зростанням частки промислового виробництва у сировинно-орієнтованих галузях промисловості, а, відповідно, і зміна структури виробленої промислової продукції, засвідчують не оптимальність галузевих пропорцій промислового виробництва. Зростання експорту сировинних ресурсів, особливо у лісопромисловому комплексі регіону, та тенденція до зменшення обсягів виробництва виробів з деревини та меблів засвідчують зменшення потенційних можливостей розвитку підприємств лісопереробного комплексу району у майбутньому.

Окремою проблемою постає брак кваліфікованих трудових ресурсів та прискорення міграційних процесів в областях району. Погіршення якісних характеристик та зменшення кількості трудових ресурсів, їх слабка мотивація та відсутність стимулів для розвитку унеможливають формування позитивної динаміки розвитку підприємств промислового комплексу Карпатського економічного району.

На сьогоднішній день основу промислового комплексу району формують лісопромисловий комплекс, машинобудування та харчова промисловість. Більшість підприємств комплексу характеризуються низьким ступенем технологічної інноваційності, а промислова продукція – низьким рівнем конкурентоспроможності. Окремою проблемою забезпечення збалансованого розвитку промислових підприємств є брак фінансових та інвестиційних ресурсів та слабка інвестиційна активність внутрішніх та іноземних інвесторів.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В основу забезпечення збалансованості розвитку промислового комплексу регіону повинна бути закладена активна регіональна промислова політика, спрямована на формування таких напрямів структурних зрушень та трансформацій, які б, з одного боку, сприяли побудові ефективного, конкурентоспроможного і високотехнологічного промислового комплексу регіону, а, з іншого, сприяли максимізації забезпечення споживчих потреб населення та виробничих потреб суб'єктів господарювання власного економічного району. Подальші дослідження будуть спрямовані на обґрунтування поточних завдань розвитку областей Карпатського економічного району.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Впровадження інновацій на промислових підприємствах [Електронний ресурс] / Головне управління статистики у Закарпатській області. – Режим доступу: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/nauka/2016/vprov_innov_2000-2015.pdf. 45.
2. Впровадження інновацій на промислових підприємствах [Електронний ресурс] / Головне управління

статистики в Івано-Франківській області. – Режим доступу: <http://www.ifstat.gov.ua/>. 46.

3. Впровадження інновацій на промислових підприємствах [Електронний ресурс] / Головне управління статистики у Львівській області. – Режим доступу: http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/year/2012/t079912_7.pdf. 47.

4. Впровадження інновацій на промислових підприємствах [Електронний ресурс] / Головне управління статистики у Чернівецькій області. – Режим доступу: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/>. 48.

5. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-p#n11>.

6. Кількість підприємств за їх розмірами за видами економічної діяльності у 2016 році [Електронний ресурс] / Головне управління статистики у Закарпатській області. – Режим доступу: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/struct/2017/kil_pdr_2016.pdf. 41.

7. Кількість підприємств за їх розмірами за видами економічної діяльності у 2016 році [Електронний ресурс] / Головне управління статистики у Львівській області. – Режим доступу: http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/year/2016/t099916_1.pdf. 42.

8. Кількість підприємств за їх розмірами за видами економічної діяльності у 2016 році [Електронний ресурс] / Головне управління статистики в Івано-Франківській області. – Режим доступу: <http://www.ifstat.gov.ua/>

9. Кількість підприємств за їх розмірами за видами економічної діяльності у 2016 році [Електронний ресурс] / Головне управління статистики у Чернівецькій області. – Режим доступу: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/>

10. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів за січень-грудень 2016 року [Електронний ресурс] / Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. – Режим доступу: <http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/03/Reytingova-otsinka-za-sichen-gruden-2016-roku-prezentatsiyni-materiali.pdf>.

11. Стратегія Закарпатської області на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dfr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm/2015/05/Strategiya.pdf.

12. Стратегія Івано-Франківської області на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.if.gov.ua/files/SP_IF_oblast_4.pdf.

13. Стратегія Львівської області на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dfr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm/2016/05/146_dod_Strategiya_2020.pdf.

14. Стратегія Чернівецької області на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bukoda.gov.ua/sites/default/files/doc/PDF/proekt_strategiyi_rozvitku_oblasti_2020.pdf.

15. Храпкіна В. В. Економічна діагностика параметрів регіонального розвитку / В. В. Храпкіна, В. Ю. Медвідь // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія : Економіка і менеджмент. – 2017. – Вип. 4. – С. 86-90. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsna_ekon_2017_4_18.

REFERENCES

1. Vprovadzhennja innovacij na promyslovyh pidpryjemstvah. Retrieved from http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/nauka/2016/vprov_innov_2000-2015.pdf.

2. Vprovadzhennja innovacij na promyslovyh pidpryjemstvah. Retrieved from <http://www.ifstat.gov.ua/>.

3. Vprovadzhennja innovacij na promyslovyh pidpryjemstvah. Retrieved from http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/year/2012/t079912_7.pdf.

4. Vprovadzhennja innovacij na promyslovyh pidpryjemstvah. Retrieved from <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/>.

5. Derzhavna strategija regional'nogo rozvytku na period do 2020 roku. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-p#n11>.

6. Kil'kist' pidpryjemstv za i'h rozmiramy za vydamy ekonomichnoi' dijal'nosti u 2016 roci. Retrieved from http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/struct/2017/kil_pdr_2016.pdf.

7. Kil'kist' pidpryjemstv za i'h rozmiramy za vydamy ekonomichnoi' dijal'nosti u 2016 roci. Retrieved from http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/year/2016/t099916_1.pdf.

8. Kil'kist' pidpryjemstv za i'h rozmiramy za vydamy ekonomichnoi' dijal'nosti u 2016 roci. Retrieved from <http://www.ifstat.gov.ua/>

9. Kil'kist' pidpryjemstv za i'h rozmiramy za vydamy ekonomichnoi' dijal'nosti u 2016 roci. Retrieved from <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/>

10. Monitoryng social'no-ekonomichnogo rozvytku regioniv za sichen'-gruden' 2016 roku. Retrieved from <http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/03/Reytingova-otsinka-za-sichen-gruden-2016-roku-prezentatsiyni-materiali.pdf>.

11. Strategija Zakarpats'koi' oblasti na period do 2020 roku. Retrieved from http://dfr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm/2015/05/Strategiya.pdf.

12. Strategija Ivano-Frankivs'koi' oblasti na period do 2020 roku. Retrieved from http://www.if.gov.ua/files/SP_IF_oblast_4.pdf.

13. Strategija L'vivs'koi' oblasti na period do 2020 roku. Retrieved from http://dfr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm/2016/05/146_dod_Strategiya_2020.pdf.

14. Strategija Chernivec'koi' oblasti na period do 2020 roku. Retrieved from http://www.bukoda.gov.ua/sites/default/files/doc/PDF/proekt_strategiyi_rozvitku_oblasti_2020.pdf.

15. Hrapkina, V. V., Medvid', V. Ju. (2017). Ekonomichna diagnostyka parametriv regional'nogo rozvytku. Visnyk

Либя Наталья Степановна. ОЦЕНКА ПОСЛЕДСТВИЙ РЕАЛИЗАЦИИ РЕГИОНАЛЬНОЙ ПРОМЫШЛЕННОЙ ПОЛИТИКИ В СОЦИАЛЬНОЙ И ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СФЕРАХ КАРПАТСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЙОНА

В современных условиях хозяйствования развитие отечественного промышленного комплекса является основой социально-экономического развития страны. Вместе с тем необходимость децентрализации функций по управлению социально-экономическим развитием регионов, в т. ч. развитием региональных промышленных комплексов, обосновывает целесообразность проведения научных исследований по разработке стратегий промышленного развития регионов. Оценка промышленного потенциала регионов становится важным инструментом стратегического планирования и управления развитием промышленности регионов. В качестве основных параметров мониторинга (диагностики) развития промышленного комплекса региона предлагаются понятия результативности системы мероприятий региональной промышленной политики с позиций степени достижения запланированных параметров и результатов развития. В качестве параметров результативности также целесообразно определить эффективность управления экономической системой региона и обеспечения сбалансированности социально-экономического развития Карпатского экономического района. Цель статьи состоит в обосновании основных этапов системной экономической диагностики развития промышленного комплекса региона. В процессе проведения исследований автором использовано основные методы экономического анализа, статистические методы исследования, причинно-следственные методы экономического анализа. Автором предложена методика системной экономической диагностики развития промышленного комплекса региона, которая включает следующие этапы: оценку соответствия фактических параметров развития оценочным по основным составляющим экономики мезорегиона и его промышленного комплекса; оценку результативности управленческих мероприятий, направленных на стимулирование развития промышленного комплекса Карпатского экономического района; оценку сбалансированности развития промышленного комплекса региона. Сформулированы рекомендации прикладного характера, направленные на уточнение составляющих региональной промышленной политики областей Карпатского экономического района. Обосновано, что в основу обеспечения сбалансированности развития промышленного комплекса региона должна быть заложена активная региональная промышленная политика, направленная на построение эффективного, конкурентоспособного и высокотехнологичного промышленного комплекса региона. Дальнейшие исследования будут направлены на обоснование текущих задач развития областей Карпатского экономического района.

Ключевые слова: экономическая диагностика, региональное развитие, Карпатский экономический район, региональная промышленная политика.

Liba Natalia S. ASSESSMENT OF THE CONSEQUENCES' REALIZATION OF REGIONAL INDUSTRIAL POLICY IN THE SOCIAL AND ECONOMIC SPHERES OF THE CARPATHIAN ECONOMIC AREA

In today's economic conditions, the development of the domestic industrial complex remains the basis of social and economic development of the country. At the same time, the necessity of decentralization of state functions in the management of social and economic development of the regions, including the development of regional industrial complexes, substantiates the feasibility of carrying out scientific research on the development of strategies for industrial development of the regions. The application of the assessment of industrial potential of the regions is becoming an important tool for strategic planning and management of regional development. As the main parameters of monitoring (diagnostics) of the industrial complex of the region, the concept of the effectiveness of the measures system of regional industrial policy from the standpoint of the degree of achievement of the planned parameters and development results has been proposed. As performance parameters, it has been also advisable to determine the effectiveness of managing the regional economic system and ensuring a balanced social and economic development of the Carpathian economic area. The purpose of the article is to substantiate the disclosure of the main stages of systemic economic diagnostics of the industrial complex development of the region. In the course of research, the author has applied the basic methods of economic analysis, statistical methods of research, causal and consequential methods of economic analysis. The author has proposed a methodology for systematic economic diagnostics of the development of the region industrial complex, which includes the following stages: assessment of the correspondence of actual development parameters estimated by the main components of the mesoregion economy and its industrial complex; assessment of the effectiveness of management measures aimed at stimulating the development of the industrial complex of the Carpathian economic area; assessment of the development balance of the industrial complex of the region. The recommendations of the applied origin aimed at clarifying the constituents of the regional industrial policy of the Carpathian economic area have been formulated. It has been substantiated that an active regional industrial policy aimed at building an efficient, competitive and high-tech industrial complex in the region should be based on ensuring the balanced development of the region industrial complex. Further research will be aimed at substantiating the current tasks of development of the regions of the Carpathian economic area.

Key words: economic diagnostics, regional development, Carpathian economic area, regional industrial policy.

Одержано 15.03.2018 р.

Мікловда Василь Петрович,
член-кореспондент НАНУ, д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки підприємства,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Пітюлич Михайло Іванович,
д.е.н., професор, завідувач відділу моніторингових досліджень,
Мукачівський державний університет

Сембер Степан Васильович,
к.е.н., доцент, директор Закарпатського регіонального центру соціально-економічних і гуманітарних
досліджень НАНУ

ФОРМУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СИСТЕМ ЯК ОСНОВА ІНТЕГРАЦІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті обґрунтовано теоретико-методологічні засади інтеграції регіональних господарських систем (РГС), під якими розуміється сукупність сфер економіки регіону, пов'язаних між собою кооперацією, спеціалізацією виробництва, взаємними поставками продукції, замовленнями. Ядро цих систем становлять пріоритетні сфери економіки, функціонування яких викликає мультиплікаційний ефект у суміжних з ними сферах господарювання, створюючи синергетичний ефект у раціональному використанні виробничо-ресурсного та людського потенціалу. Делегування функцій, пов'язаних із соціально-економічним розвитком, на низовий рівень господарювання вимагає визначення регіональних економічних пріоритетів, які, по суті, формують несучу конструкцію РГС. Вибір зазначених пріоритетів не є довільним, оскільки завжди існують стримуючі чинники, що вимагає їх урахування в процесі розроблення регіональної стратегії сталого розвитку. Водночас діють створювальні чинники, навколо яких і формуються регіональні економічні пріоритети. В Закарпатській області це унікальні природні і людські ресурси, які дозволяють формувати регіональну стратегію розвитку із залученням лісової та туристично-рекреаційної сфер, а також сільського господарства. Забезпечуючи поглиблення територіального поділу праці, спеціалізацію та кооперацію виробництва, інтегровані господарські системи шляхом диверсифікації виробництва, вдосконалення організації управління з розвинутими функціями маркетингу створюють підґрунтя для комплексного використання місцевих ресурсів, застосування маловідходних і безвідходних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій, загалом сталого розвитку регіону.

Ключові слова: господарські системи, інтеграція, сталий розвиток, економічні пріоритети, регіон.

ВСТУП

Постановка проблеми. Забезпечення сталого розвитку регіону в умовах децентралізації управління вимагає пошуку ефективних форм господарювання, застосування адекватних ринковій економіці організаційно-правових форм господарювання, раціонального використання виробничо-ресурсного та людського потенціалу.

Пошук оптимальної стратегії розвитку Закарпатської області в умовах поглиблення трансформаційних процесів засвідчує необхідність формування інтегрованих господарських систем у лісовій та туристично-рекреаційній сфері, підтримки ринкових суб'єктів в аграрному виробництві. Перевага таких інтегрованих господарських систем полягає в тому, що їх функціонування становлять завершений цикл виробництва з високою доданою вартістю, що забезпечує високу конкурентоспроможність та стабільний розвиток цих систем.

Українською важливою проблемою є інтеграція дрібних селянських господарств, які, за незначним винятком, забезпечують практично весь обсяг виробництва сільськогосподарської продукції. Незважаючи на те, що сьогодні цей сегмент сільської економіки значною мірою дезінтегрований, організаційно не сформований, не має стабільного зв'язку з внутрішнім товарним ринком, намітилася тенденція до нарощення у ньому обсягів виробництва, що вимагає підтримки шляхом формування інтегрованих господарських систем, які

зв'яжуть у єдиний вузол виробництво, переробку, зберігання, транспортування та реалізацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Системному аналізу підходів до формування регіональних економічних пріоритетів з метою забезпечення сталого розвитку просторових суспільних систем присвячені праці В. Буркинського, В. Гоблика, Б. Данилишина, М. Долішнього, П. Жука, В. Кравціва, С. Слави, С. Шульц, Л. Шевчук та інших. Разом з тим, проблема інтеграції територіальних господарських систем, ядро яких формують пріоритетні сфери економіки, не отримала належного розвитку. Звідси об'єктивна необхідність проведення наукових досліджень, спрямованих на пошук ефективних форм господарської інтеграції, які забезпечують синергетичний ефект у раціональному використанні виробничо-ресурсного та людського потенціалу і створюють його в інших сегментах територіальної економіки.

Мета статті (постановка завдання). Метою дослідження є теоретичне обґрунтування форм і методів інтеграції територіальних господарських систем для забезпечення цілісності і відтворюваності регіональної економіки.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Зміщення акценту в реалізації економічних реформ на регіональний рівень господарювання суттєво підвищує роль органів місцевого самоврядування в

забезпеченні стабільного та збалансованого соціально-економічного розвитку територій.

Громади в умовах децентралізації отримують більше можливостей для активізації свого економічного потенціалу. Це виявляється не тільки через нові фінансові передумови, але і через активне задіяння існуючого чи формування нового організаційного інструментарію. У такий спосіб виникають додаткові можливості використання організаційного ресурсу громади завдяки активізації організаційних технік місцевого економічного розвитку, що приводить до більшої активності місцевого бізнесу [2, с. 6]. Сьогодні стає дедалі більш очевидним, що забезпечення сталого і збалансованого розвитку і функціонування територіальної економіки значною мірою залежить від досконалості її структурної компоненти. Ринок переконливо це доводить. Із цього випливають принаймні два важливі висновки. Перший – щодо необхідності внесення суттєвих коректив у політику формування регіональних пріоритетів розвитку. Об'єктивність цього є очевидною, оскільки зміна моделі господарювання зумовлює зміну підходів до формування політики пріоритетів. Другий висновок – щодо суттєвого обмеження кола пріоритетних сфер розвитку з метою акумуляції в них значних фінансових ресурсів, що забезпечить швидку віддачу від послідовних капіталовкладень.

У прикладному плані важливе значення має обґрунтування пріоритетних сфер розвитку. При цьому визначальними є два моменти.

По-перше, в якості пріоритетних виступають сфери виробництва, розвиток яких забезпечує кумулятивний ефект, тобто викликає ланцюгову реакцію в інших галузях, стимулюючи їх розвиток, і забезпечує інтегрованість регіонального господарського комплексу, підвищуючи його конкурентоспроможність.

По-друге, до пріоритетних слід віднести ті сфери, без яких область буде деградувати. Йдеться про розвиток науки, освіти, медицини, культури.

Безумовно, що реалізація пріоритетів другої підсистеми зумовлюється ефективністю функціонування галузей матеріального виробництва та сфери послуг. Стає очевидним, що в ринковому середовищі проблема пріоритетів наповнюється новим змістом. Індикаторами пріоритетності виробництва стають критерії прибутковості, конкурентоздатності, якісні параметри вироблених товарів і послуг, місткість ринків. А це означає, що пріоритетні галузі функціонально повинні створити в економіці мультиплікаційний ефект, траєкторія руху якого відповідає логіці ринкової економіки – доходи, споживання, заощадження, інвестиції, ріст виробництва, зайнятість. Поза сумнівом, існуюча структура виробництва в області такого ефекту створити не може, і не лише з огляду на відсутність інвестицій.

Принаймні це означає, що політика пріоритетів в області вимагає зміщення акцентів з галузевого принципу на формування глибоко диверсифікованих, інтегрованих господарських систем. У зв'язку з цим особливої ваги набуває проблема реструктуризації економіки. Шлях, яким пішло багато підприємств,

тобто стихійна, хаотична комерціалізація, розпад цілісних виробничих і майнових комплексів на окремі комерційні та акціонерні структури, орендарів майна, слід розглядати як адекватну на той час, вимушену реакцію, викликану необхідністю виживання в незвичному для них агресивному ринковому середовищі. Цей шлях дозволив їм протриматися на плаву, зберегти кадровий склад, інакше кажучи, вижити. Однак чим сильнішим буде прагнення до парцеляризації економіки, тим далі ми будемо відходити від ринкових реалій. Адже відособлені дрібні виробництва, як правило, відторгають науку, інновації, наукомісткі технології, а відтак прирікають себе на безперспективність. У більшості дрібних фірм тактичні цілі превалюють над стратегічними, а це означає, що поодинці вони не спроможні вийти на високоефективні кінцеві результати. Отже, доходимо висновку, що питання інвестицій, ліквідації дефіциту бюджету, вирішення проблем зайнятості залежать від орієнтирів, що закладаються в контури економіки, яку ми конструємо. І тут вирішальна роль належить організаційно-управлінським перетворенням. Це означає, що секторальна структура виробництва визначає загальну ефективність економіки регіону, його соціально-економічні і стратегічні цілі, життєвий рівень населення і місце в міжтериторіальному суспільному поділі праці.

Спираючись на наукові розробки вчених і господарників області, орієнтуючись на ринкові критерії, враховуючи історичні трудові традиції, етнокультурні та психологічні характеристики трудового потенціалу, наявний виробничо-ресурсний потенціал, можна стверджувати, що на пріоритетний розвиток у регіоні найбільшою мірою претендує формування лісової та рекреаційної господарських систем, органічно взаємозв'язаних з сектором домашніх господарств [3, с. 273].

Під господарською системою розуміється сукупність сфер економіки, пов'язаних між собою кооперацією, спеціалізацією виробництва, взаємними поставками продукції, замовленнями, ядро якої становить пріоритетна галузь, що викликає мультиплікаційний ефект у суміжних сферах і сприяє ефективному їх функціонуванню. На її ґрунті виникає цілісна система господарських одиниць, діяльність яких функціонально спрямована на саморозвиток, забезпечення відтворювальних процесів та ефективне господарювання.

Формування досліджуваних систем в умовах ринкової трансформації економіки є природною реакцією господарюючих суб'єктів на розрив економічних зв'язків, дефіцит оборотних засобів внаслідок неплатежів та бартеризації економіки, згорання бюджетного фінансування, жорсткого пресингу на внутрішньому ринку з боку іноземних фірм. Не секрет, що жодне окремо взяте вузькогалузеве підприємство, яким би крупним воно не було, не в змозі фінансувати і впроваджувати повномасштабні наукомісткі технології, бо вони мають міжсекторальний характер. Це переконливо доводить практика. Натомість їх застосування є раціональним у межах регіональних господарських систем, у рамках яких оптимізуються міжгалузеві, міжгосподарські та

міжтериторіальні зв'язки по горизонталі. Забезпечуючи поглиблення територіального поділу праці та спеціалізації, а також створення структур, що відповідають природним умовам регіону і критеріям оцінки сучасного комплексного розвитку, господарські системи шляхом диверсифікації виробництва, вдосконалення організації й управління з розвинутими функціями маркетингу створюють підґрунтя для раціонального використання місцевих ресурсів, широкого застосування маловідходних і безвідходних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій, а також організаційних форм виробництва з високою кінцевою результативністю, екологічною чистотою, збереженням навколишнього середовища. Такі господарські системи не мають нічого спільного з гігантманією і монополізмом, оскільки забезпечують добровільну міжсекторальну інтеграцію власності. Їх перевага в тому, що вони інтегрують в єдиний технологічний процес виробництво і збут продукції, забезпечують міжсекторальну інтеграцію власності, на базі якої поступово виникають змішані форми останньої. Навколо них тісно взаємодіють малі і середні підприємства, фінансові структури. На цій основі стає можливим не тільки розробляти науково обґрунтовані програми зайнятості, але й активно впливати на ситуацію на ринку праці.

Стимулювання попиту на працю, розширення сфери її докладання органічно пов'язано з формуванням сектору домашніх господарств. Аналіз ринкової економіки показує, що її основу становлять два сектори – бізнесу і домашніх господарств, що взаємодіють через ресурсний і товарний ринки, забезпечуючи єдність процесу виробництва і відтворення. Взаємодія бізнесу з домашніми господарствами та розуміння їх економічних функцій є методологічною основою пізнання суті функціонування ринку як саморегульованої системи. В ринковій економіці ці сектори виконують функції, зв'язані з поставкою економічних ресурсів, їх продуктивним використанням шляхом виробництва товарів і послуг, споживанням, здійсненням процесу інвестування та збереження. В сукупності виконуваних функцій забезпечують відтворювальні процеси на будь-якому таксономічному рівні господарювання. Домашні господарства разом із фермерськими господарствами перетворюються на один з найважливіших секторів економіки, що безпосередньо впливає на розв'язання ключових соціально-економічних завдань, забезпечує реструктуризацію економіки шляхом становлення динамічного приватного сектора, формує доходи сільського населення й амортизує проблему зайнятості.

Незважаючи на те, що сьогодні цей сектор дезінтегрований, організаційно не сформований, штучно відірваний від внутрірегіонального товарного ринку, в ньому намітилася чітка тенденція до нарощення обсягів виробництва. Валова продукція сільського господарства, вироблена домашніми господарствами, у загальному обсязі сільськогосподарського виробництва в 2017 році в Закарпатській області становила 91,0% [1].

Приватний сектор без належної матеріально-технічної та фінансової підтримки забезпечує переважні обсяги виробництва м'яса, молока, картоплі. До того ж він функціонує у середовищі, де тривалий час

перевага надавалася не власному виробнику, а імпорту основних продуктів сільськогосподарського виробництва.

Для відродження сектору домашніх господарств у регіоні є всі передумови. Це – вигідне географічне розташування, різноманітні природні умови, що дозволяють займатися багатьма видами господарської діяльності. До того ж тут збережена здорова приватновласницька ініціатива, традиції, культура землеробства, любов до праці. А це означає, що в регіоні акумулюються потужні резерви економічного росту, реалізація яких вимагає в першу чергу підвищення рівня товарності домашніх господарств, орієнтації їх діяльності на потреби внутрірегіонального ринку та міжтериторіального обміну. Зв'язок споживчого ринку з домашніми господарствами дасть поштовх для росту їх платоспроможності, а це означає приплив фінансових ресурсів для розвитку власного виробництва, придбання необхідних засобів для нього, сировини, палива і т.д.

Ланцюгом, здатним зв'язати домашні господарства з ринками, є поглиблення поділу праці на селі. Суть проблеми полягає в тому, що функції села до сьогодення обмежуються тільки виробництвом продовольчої продукції та забезпеченням сировиною переробної промисловості. В сукупності з слабо розвинутою інфраструктурою та атрофованим станом несільськогосподарських галузей і сфери обслуговування вони зумовили вузьку сферу докладання праці з обмеженою кількістю професій і спеціальностей, що стало гальмом не тільки для зайнятості, але і спричинило збіднення асортименту продукції, що виробляється на селі. Це зумовлює нагальну потребу здійснення з боку органів місцевого самоуправління територіальних громад організаційно-економічних та соціальних заходів, спрямованих на суттєве розширення спеціалізації виробництва домашніх господарств, головним серед яких є сприяння розвитку різних форм малого підприємництва, орієнтація його на потреби регіонального продовольчого ринку. В цьому плані вкрай важливою є підтримка органами місцевої влади кооперативного руху на селі на засадах приватного підприємництва з метою поліпшення постачально-збутового сервісу, розвитку систем взаємного кредитування і страхування, мережі сервісного обслуговування, системи маркетингової інформації про можливості збуту продукції. Необхідними є також реальні кроки щодо створення приватних підприємницьких структур, що забезпечують глибоку переробку, зберігання і транспортування сільгосппродукції. Для цього слід використати наявний потенціал споживчої кооперації, виробничі потужності, що простоюють, передачу в оренду нежилых приміщень тощо, організувати навчання підприємців. Збільшення кількості малих підприємств приведе до зростання виробництва продукції, а відповідно – до скорочення імпорту товарів. Розвитку малого підприємництва на селі немає альтернативи, оскільки воно не вимагає великих капіталовкладень і швидко реагує на зміну попиту на товари і послуги. Дрібне підприємництво – це, по суті, єдиний канал, по якому гроші, що в основному обертаються в містах і районних центрах, можуть

прийти в село й оживити його.

В межах існуючої законодавчої бази на територіальному рівні управління вже сьогодні створено підґрунтя для активізації дрібного підприємництва. У його становленні значну роль повинні відіграти територіальні фонди підтримки підприємництва, підключення до цієї важливої справи банківсько-кредитних установ. У зв'язку з цим доцільно в містах і районах області мати спеціалізовані банківські установи, що здійснювали б пільгове кредитування надійних бізнес-планів малих і середніх підприємницьких структур, особливо тих, що функціонують у сфері регіональних пріоритетів, їх цільове фінансування, здійснення лізингових операцій, що значною мірою локалізувало б відсутність фінансових ресурсів у багатьох підприємств.

Не менш важливо малому бізнесу надавати надійну інформацію про потреби підприємств, різних сегментів ринкового господарства в товарах і послугах, що забезпечить упевненість підприємств у реалізації продукції, одержанні доходів, а кредитно-фінансові установи – в поверненості кредитів.

Відсутність фінансових ресурсів для підтримки малого підприємництва повинна бути компенсована виведенням численних домашніх господарств з тіньового виробництва. Йдеться про те, що значна частина селянських господарств, що мають товарний характер, виробляє сільськогосподарську продукцію, яка значною мірою потрапляє в руки різних комерсантів, що розраховуються за цінами, нижчими за ринкові, і не сплачують податки. У цій ситуації вкрай важливим, якщо не головним, є відновлення повномасштабної заготівлі сільськогосподарської продукції, її легалізація, тобто перехід до укладання контрактів між заготівельниками, організаціями і селянами. Буде офіційна угода – будуть і податкові надходження, у населення з'являться власні фінансові джерела накопичення як основа розгортання господарської діяльності. Відновлення заготівель зв'яже виробництво із продовольчим ринком і забезпечить стабільність його розвитку. З другого боку, формування повноцінного внутрішнього товарного ринку дасть імпульс становленню розвинутої інфраструктури. Саме цей сегмент ринку створить сферу прикладання праці, бо його суб'єкти виконуватимуть функції затарювання, розфасовки, зберігання товарів на складах, транспортування і доставки продукції. Функціонально інфраструктура

створить робочі місця і забезпечить рівновагу між попитом і пропозицією товарів, скоротить строки їх реалізації, сприятиме зниженню витрат та формуванню конкурентоздатного середовища у сфері малого підприємництва. На його базі поступово буде формуватися динамічний сектор домашніх господарств, а його зв'язок з внутрішнім ринком та пріоритетними господарськими системами зумовить організаційне оформлення та появу посередницьких фондів розвитку підприємництва, селянського банку, кредитних та кооперативних спілок. Але для цього потрібна велика організаторська робота на місцях, спрямована не тільки на здійснення контролю за діяльністю підприємницьких структур, а і на всебічне стимулювання їх розвитку як фундаменту зайнятості на селі. Аксиоматичність цього очевидна, оскільки розвиток малого бізнесу поступово перетворюється на сферу регіональних інтересів, реалізація яких зумовлюється дією суто територіальних факторів. Вагоме місце серед останніх посідає створення економічного середовища для ефективного функціонування підприємницьких структур.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Нівелювання дезінтеграційних процесів в економіці Закарпаття вимагає формування адекватної ринку форми організації територіальної структури господарства. В якості опорного каркасу структурних процесів виступають пріоритетні сфери економіки – лісове та сільське господарства, а також туристично-рекреаційна сфера, на базі яких формуються інтегровані господарські системи, які забезпечують завершений цикл виробництва і створюють мультиплікаційний ефект у пов'язаних з ними сферах господарювання, забезпечуючи ефективне використання виробничо-ресурсного та людського потенціалу. Формування інтегрованих господарських систем сприятиме налагодженню кооперативних зв'язків, реалізації єдиної науково-технічної політики, забезпеченню цілісності господарського комплексу, здійсненню заходів протекціонізму щодо власного виробника, підтримці різних форм підприємництва, виникненню мобілізаційного ефекту фінансових ресурсів на ключових напрямках економічного розвитку, – тобто заходам, спрямованим на посилення регульованості економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://database.ukrcensus.gov.ua/dw_regions/pdf/Закарпатська.pdf.
2. Перспективи економічного розвитку територіальних громад Закарпаття в умовах децентралізації влади : монографія / за ред. В. П.Мікловди, С. С.Слави, С. В.Сембера. – Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2017. – 282 с.
3. Пітюлич М. М. Гірські території Українських Карпат: сучасний стан і перспективи розвитку: монографія. – Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2015. – 400 с.

REFERENCES

1. Ofitsiyniy sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. Retrieved from http://database.ukrcensus.gov.ua/dw_regions/pdf/Zakarpatska.pdf.
2. Miklovda, V. P., Slava, S. S., Sember, S. V. (2017). Perspektivy ekonomichnoho rozvytku terytorialnykh hromad

Zakarpattia v umovakh detsentralizatsii vlady, Uzhhorod: TOV «RIK-U».

3. Pitiulych, M. M. (2015). Hirski terytorii Ukrainskykh Karpat: suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku. Lviv: DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy».

**Микловда Василий Петрович, Питюлыч Михаил Иванович, Сембер Степан Васильевич.
ФОРМИРОВАНИЕ ХОЗЯЙСТВЕННЫХ СИСТЕМ КАК ОСНОВА ИНТЕГРАЦИИ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ
ЭКОНОМИКИ**

В статье обоснованы теоретико-методологические основы интеграции региональных хозяйственных систем (РГС), под которыми понимается совокупность сфер экономики региона, связанных между собой кооперации, специализации производства, взаимными поставками продукции, заказам. Ядро этих систем составляют приоритетные сферы экономики, функционирование которых вызывает мультипликационный эффект в смежных с ними областях хозяйствования, создавая синергетический эффект в рациональном использовании производственно-ресурсного и человеческого потенциала. Делегирование функций, связанных с социально-экономическим развитием, на низовой уровень хозяйствования требует определения региональных экономических, которые, по сути, формируют несущую конструкцию РГС. Выбор указанных приоритетов не является произвольным, поскольку всегда существуют сдерживающие факторы, требует их учета при разработке региональной стратегии устойчивого развития. В то же время действуют соиздающей факторы, вокруг которых и формируются региональные экономические приоритеты. В Закарпатской области это уникальные природные и человеческие ресурсы, которые позволяют формировать региональную стратегию развития с привлечением лесной и туристско-рекреационной сфер, а также сельского хозяйства. Обеспечивая углубление территориального разделения труда, специализации и кооперации производства, интегрированные хозяйственные системы путем диверсификации производства, совершенствования организации управления с развитыми функциями маркетинга создают основу для комплексного использования местных ресурсов, применение малоотходных и безотходных, энерго- и ресурсосберегающих технологий, в общем устойчивого развития региона.

Ключевые слова: хозяйственные системы, интеграция, устойчивое развитие, экономические приоритеты, регион

**Miklovda Vasyl P., Pitiulych Mykhailo I., Sember Stepan V. FORMATION OF ECONOMIC SYSTEMS AS
A BASIS FOR THE INTEGRATION OF THE TERRITORIAL ECONOMY**

The article substantiates the theoretical and methodological principles of integration of regional economic systems (CSGs), which means a set of spheres of the regional economy, connected with each other by cooperation, specialization of production, mutual supply of products, orders. The core of these systems is the priority sectors of the economy, the functioning of which causes a multiplier effect in the fields of economic activity associated with them, creating a synergistic effect in the rational use of productive resources and human potential. Delegating functions related to social and economic development, to the grassroots level of management requires the definition of regional economic priorities, which, in essence, form the carrying structure of the CSG. The choice of these priorities is not arbitrary, as there are always deterrent factors that require them to be considered in the process of developing a regional sustainable development strategy. At the same time, creating factors, around which regional economic priorities are formed, operate. In the Transcarpathian region, these are unique natural and human resources that allow the formation of a regional strategy for development involving forest, tourism and recreational spheres, as well as agriculture. By providing deepening of the territorial division of labor, specialization and cooperation of production, integrated economic systems through diversification of production, improvement of organization of management with developed marketing functions create the basis for the integrated use of local resources, the use of low-waste and non-waste, energy and resource-saving technologies, in general, sustainable development of the region.

Key words: economic systems, integration, sustainable development, economic priorities, region.

Одержано 16.04.2018 р.

Проскура Володимир Федорович,

д.е.н., проф., професор кафедри менеджменту та управління економічними процесами,

Максютова Олена Володимирівна,

аспірант кафедри менеджменту та управління економічними процесами,

Мукачівський державний університет

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ РЕГІОНУ

Туристично-рекреаційний комплекс будь-якого регіону є органічною складовою його господарської системи і впливає на розмір валового регіонального продукту. Для Закарпатської області, де потенціал туристичної галузі є надзвичайно потужним, проблеми, пов'язані з перспективами розвитку туризму, є особливо актуальними. У статті розглянуто проблеми та особливості розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону, його складових та чинників впливу. Досліджено сучасний стан та шляхи розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону, а також його вплив на соціально-економічний стан території. Проведено економічний аналіз основних показників діяльності підприємств туристичної галузі Закарпаття за останні роки. Виявлені недоліки та конкурентні переваги туристично-рекреаційного комплексу Закарпатської області, які сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності економіки регіону. Для розробки рекомендацій щодо подальшого розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону проведена оцінка природно-ресурсного і культурно-історичного потенціалу регіону, окреслені основні напрямки їх розвитку. У статті окреслено першочергові заходи, які будуть сприяти зростанню як зовнішнього, так і внутрішнього туристопотоку: розвиток існуючих та будівництво нових гірськолижних курортів, закладів зеленого туризму, кемпінгів, міні-готелів та ін., що у свою чергу позитивно вплине на підвищення рівня зайнятості, а відповідно і якості життя населення та конкурентоспроможності Закарпатської області серед регіонів України. У статті окреслено основні заходи, які будуть сприяти створенню умов для розвитку туристичної інфраструктури Закарпатської області та збільшенню надходжень у регіональний бюджет. На основі узагальнення практичного досвіду запропоновано власне бачення організаційної структури та основних завдань діяльності управління туризму облдержадміністрації.

Ключові слова: туристично-рекреаційний комплекс регіону, інфраструктура туристично-рекреаційного комплексу регіону, управління туристично-рекреаційним комплексом.

ВСТУП

Постановка проблеми. Туризм є однією з високорентабельних галузей економіки, яка найдинамічніше розвивається та виступає в числі найважливіших чинників соціально-культурного розвитку, що сприяють підвищенню рівня й якості життя населення багатьох країн світу. Спектр виконуваних функцій туризму дозволяє використовувати його як дієвий інструмент стимулювання соціально-економічного зростання на макро- і мезорівнях господарювання. Це обумовлено ефектом мультиплікатора. Економіка регіону отримує прямий, непрямий та стимулятивний дохід, що в результаті їх (доходів) рециркуляції має стимулюючий вплив на розвиток практично всіх галузей. Таким чином, туристична галузь Закарпаття стає інвестиційно привабливою галуззю економіки регіону, що зумовлено наявністю екологічно чистих гірських територій, збереженої етнічної культури і традицій, достатньо розвиненої туристичної інфраструктури, базових навичок ведення туристичної діяльності у великої частки населення. Важливу роль у туристичній привабливості Закарпаття відіграє також і близькість кордону з країнами Східної Європи. Це дає унікальну можливість поєднати дешеве проживання у вітчизняних туристичних закладах із можливістю відвідування туристичних об'єктів у прикордонних регіонах Словаччини, Угорщини, Польщі та Румунії.

Вкладання коштів у розвиток туристично-рекреаційного комплексу Закарпаття однозначно є надзвичайно перспективним. Проте, на даний час як на рівні держави, так і її регіонів відсутня комплексна програма розвитку туристичної галузі, зокрема в плані фінансової та організаційної підтримки малого бізнесу. Всі існуючі «програми розвитку» носять декларативний характер і не мають ніякої державної підтримки.

На даний час важливо виявити і певним чином систематизувати проблеми, які існують у туристично-рекреаційній галузі регіону, намітити конкретні шляхи їх вирішення, розпочати створення дієвої законодавчої бази, що в комплексі повинно стати позитивним сигналом для іноземних та вітчизняних інвесторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку туристично-рекреаційного комплексу, його складових та факторів, що впливають на вирішення питань щодо використання туристичного потенціалу, а також природних туристичних ресурсів, останнім часом постійно розглядаються, обговорюються в наукових колах та спеціалізованих виданнях. Дослідженням проблем розвитку туристично-рекреаційного комплексу, його впливу на розвиток регіонів, зокрема прикордонних, займалися ряд вчених, серед яких: В. Герасименко [1], В. Гоблик [2], В. Кравців [3], О. Мілашовська [4], В. Папп [5], С. Слава та інші.

Мета статті (постановка завдання). Забезпечення зростаючого впливу туризму на

соціально-економічні умови функціонування регіону вимагає виявлення існуючих проблем у туристичній галузі та розробки шляхів вирішення низки конкретних завдань, які пов'язані з управлінням туристичними ресурсами. Серед першочергових завдань є: аналіз сучасного стану розвитку туристичної галузі регіону, оцінка ресурсного потенціалу і туристичних можливостей регіону; виявлення унікальних об'єктів туристського інтересу; визначення напрямів та розробка програми розвитку і фінансової підтримки матеріально-технічної бази туристично-рекреаційної галузі, що в результаті буде сприяти досягненню бажаного соціально-економічного результату.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Формування туристичного потенціалу регіону обумовлено можливістю використання туристичних ресурсів в організації і розвитку туристичної діяльності на певній території. Здатність суб'єктів туристичної діяльності ефективно використовувати туристичний потенціал регіону забезпечуватиме успішний розвиток як суб'єктів туристичної індустрії, так і регіону.

Туристично-рекреаційна діяльність відіграє важливу роль в економіці країн і регіонів, забезпечуючи раціональне використання і збереження природно-екологічних, культурно-історичних та інформаційно-пізнавальних ресурсів території [1, с. 7].

Розвиток туристично-рекреаційного комплексу в регіоні – складна, багатогранна проблема. Її складовою частиною є пошук, формування та раціональне використання ресурсів, серед яких важливе місце займають об'єкти туристичної привабливості. Особливість економічно-географічного розташування, розвинута транспортна мережа, сприятливі природно-кліматичні умови, наявність пам'яток природи, історії та культури створюють сприятливі умови для формування на Закарпатті високорентабельної туристично-рекреаційної сфери. Серед областей Західного регіону за своїм туристично-рекреаційним потенціалом Закарпатська область займає друге місце після Львівської. Визначальними чинниками при цьому виступають – наявність гірської системи Східних (Українських) Карпат, комфортні кліматичні умови Закарпатської низовини, унікальні й різноманітні бальнеологічні ресурси, багатство флори і фауни, розвинена мережа транспортного сполучення, велика

кількість історичних пам'яток архітектури та культури. В регіоні розвинуті майже всі види рекреаційної діяльності: від санаторно-курортного лікування до відпочинку і різних видів туризму, що здійснюються практично протягом цілого року.

Завдяки сприятливим факторам природно-рекреаційного потенціалу спостерігається значний розвиток туристичної сфери. Велика кількість туристичних підприємств, розгалужена система закладів розміщення та харчування дозволяє зацікавити місцевих, вітчизняних та іноземних туристів відпочити та оздоровитися на території Закарпаття.

Одним з найважливіших економічних показників впливу туристично-рекреаційної діяльності на розвиток регіону продовжує бути дохід регіону – податки, отримані також і від виручки туристичних підприємств, які акумулюються у регіоні. Впродовж 2017 року до місцевих бюджетів Закарпатської області надійшло 2 млн. 901 тис. грн. туристичного збору, на 702 тис. грн. більше, ніж за 2016 рік. Цей збір, як відомо, сплачують за ставками у розмірі від 0,5 до 1% вартості проживання, що встановлюються сільськими, селищними та міськими радами.

Як відомо, важливою складовою розвитку регіонального ринку послуг є діяльність малих підприємств – туроператорів (організація та забезпечення створення туристичного продукту, реалізація та надання туристичних послуг, а також посередницька діяльність із надання характерних і супутніх послуг) і тур агентів (посередницька діяльність із реалізації туристичного продукту туроператорів та туристичних послуг інших суб'єктів туристичної діяльності, а також посередницька діяльність щодо реалізації характерних і супутніх послуг).

З метою визначення сучасного стану справ у туристичній галузі Закарпаття проведемо невеликий аналіз основних показників діяльності підприємств туристичної сфери Закарпатської області за 2012-2016 роки (табл. 1). У 2016 році в області діяли 65 суб'єктів туристичної діяльності, з них 35 – юридичні особи та 30 – фізичні особи-підприємці. За видами туристичної діяльності, вони розподілялися наступним чином: 16 суб'єктів – туроператори, 46 суб'єктів – тур агенти та 3 суб'єкти – здійснювали тільки екскурсійну діяльність [8, с. 14].

Таблиця 1

Основні показники діяльності підприємств туристичної сфери Закарпатської області

Показник	Роки				
	2012	2013	2014	2015	2016
Кількість суб'єктів туристичної діяльності, од	130	82	74	67	65
Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності, тис. осіб	20,2	19,9	11,6	10,7	11,6
Кількість туроднів, наданих туристам, тис.	121,2	138,6	92,1	68,6	82,6
Загальна вартість туристичних путівок, тис. грн.	28065,6	45753,1	56263,5	63225,1	78511,7
Дохід від надання туристичних послуг, тис. грн.	16800,8	10015,3	9474,4	9441,4	13174,3

Джерело: складено за даними [7; 8; 9]

За період з 2012 по 2016 роки кількість об'єктів туристичної діяльності знизилася на 50%, кількість

туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності – на 43%, а дохід від надання туристичних

послуг – на 22% (без врахування девальвації та інфляції).

Упродовж 2016 року в межах регіону 11,6 тис. осіб офіційно скористалися туристичними послугами, з них 0,1 тис. осіб – іноземні туристи, 7,9 тис. осіб – громадяни України, які виїжджали за кордон, 3,6 тис. осіб – внутрішні туристи. У порівнянні з 2015 роком кількість громадян України, які скористалися послугами туристичних організацій, збільшилася на 0,9 тис. осіб, що і призвело до того, що дохід від реалізації туристичних послуг в грошовому еквіваленті зріс на 3732,9 тис. грн., з 9441,4 тис. грн. – у 2015 році до 13174,3 тис. грн. – у 2016 році [7, с. 183].

Слід зауважити, що позитивна тенденція зростання доходів від надання туристичних послуг спостерігалася тільки в 2012 році.

Одним із пріоритетних завдань у плануванні діяльності туристично-рекреаційної галузі є розвиток саме в'їзного туризму, який крім інших переваг галузі (створення нових робочих місць, розвиток місцевої інфраструктури, формування доходів місцевих бюджетів, реклама регіону), забезпечує додаткове надходження фінансових ресурсів у економіку регіону шляхом здійснення іноземними туристами додаткових видатків, які у подальшому створюють позитивний мультиплікативний ефект на велику кількість суміжних галузей регіону. Саме тому необхідно розширювати пропозицію туристично-рекреаційних продуктів, в т.ч. з орієнтацією на іноземних туристів з урахуванням мети їх подорожі шляхом будівництва/реконструкції туристично-рекреаційних закладів, які відповідають світовим стандартам якості, відповідної розбудови супутньої інфраструктури (транспортної, комунікаційної, фінансової, інформаційної), розширення спектру можливостей Закарпаття на національному та міжнародному ринках [2, с. 18].

На даний момент найбільшу інвестиційну привабливість становлять перспективні туристично-рекреаційні території Закарпаття, які придатні для створення гірськолижних курортів. В області сформована база для розвитку сільського (зеленого) туризму, одного із найактуальніших напрямків розвитку туризму у регіоні. В інфраструктурі рекреаційної галузі важливе місце займають колективні засоби розміщування. Швидкими темпами протягом останніх років здійснювалося будівництво невеликих туристично-рекреаційних об'єктів (кемпінгів, міні-готелів, баз відпочинку, пансіонатів тощо). Серед новозбудованих, заклади високого рівня, які за короткий проміжок часу завоювали прихильність відвідувачів – готельно-ресторанний комплекс «Гранд Готель Пилипець», санаторний комплекс «Термал-Стар», готельно-санаторний комплекс «Деренівська купіль» та ін. Також з метою розвитку спортивно-туристичної інфраструктури в області планується впровадити наступні інвестиційні проекти: «Будівництво гірськолижного комплексу в районі с. Ясіня – полонина Драгобрат, с. Кваси – гора Близниця»; «Ужгород – полонина Руна»; «Гірський курорт «Петрос»; «Гірськолижний комплекс «Боржавські Полонини» [7, с.75].

Окрім вищеперерахованих переваг, є ряд недоліків, які гальмують розвиток туристичної галузі

регіону, а саме: низька популярність туристичних об'єктів і відсутність системи просування; високий ступінь зношеності і низька якість більшої частини об'єктів розміщення; нестача кваліфікованих кадрів і неконкурентоспроможна якість сервісу.

Розвиток туристичної і транспортної інфраструктури на території Закарпатської області, забезпечення якості туристичного обслуговування відповідно до вимог сучасних стандартів є одним з основних завдань розвитку туристично-рекреаційної галузі регіону. Важливість залучення інвестиційного капіталу у всі галузі економіки Закарпаття, у тому числі й туристичну галузь, сприятиме подальшому збільшенню зайнятості населення, а це, у свою чергу, підвищить життєвий рівень та призведе до вирішення низки проблем економічного характеру.

Розширення мережі туристичної інфраструктури регіону, упорядкування та облаштування мережі туристичних шляхів Закарпатської області, підвищення рівня поінформованості відвідувачів регіону про його туристичний потенціал через он-лайн ресурси, збільшення кількості широкомасштабних туристичних промоційних заходів сприятиме підвищенню конкурентоспроможності у сфері туризму і рекреації. Для залучення більшої кількості туристів в регіоні вже проводиться велика кількість гастрономічних і культурних фестивалів та свят: «Червене вино» (м. Мукачево), «Огинь і м'ясо» (м. Мукачево), «Фестиваль Бограчу» (с. Косино, Берегівський р-н), «Гуцульська бриндзя» (м. Рахів), «Угочанська лоза» (м. Виноградів), «Берлибашський бануш» (с. Костилівка, Рахівський р-н), Закарпатський фестиваль пряників (м. Ужгород), «Срібний Татош 2017» (с. Чинадієво, Мукачівський р-н), Історична реконструкція весілля Ілони Зрині і Імре Текелі (замок «Паланок, м.Мукачево), Свято меду (м. Мукачево), Парад наречених (м. Ужгород) тощо.

Але це тільки перші кроки, які сприяють підвищенню якості етнографічного туризму і аж ніяк не впливають на збільшення обсягів інвестицій у туристичну галузь Закарпаття з боку державних або великих туристичних фірм.

Що стосується культурно-етнічних ресурсів, то ними не слід нехтувати, так як у них немалий потенціал і вони можуть виступити відмінним додатком до природно-туристських ресурсів, тим самим підвищивши конкурентоспроможність туристичної пропозиції.

Для вирішення проблем інноваційно-інвестиційного розвитку туристичної галузі регіону розроблена Програма розвитку туризму і курортів у Закарпатській області на 2016-2020 роки [10]. Основними заходами, які будуть сприяти створенню умов для впровадження ефективної маркетингової та інформаційної політики з підтримки регіонального та вітчизняного туристичного продукту на внутрішньому та міжнародному туристичних ринках, зростанню туристичних потоків та збільшенню надходжень від туристичної діяльності до бюджетів усіх рівнів, являтимуться: удосконалення системи управління підприємствами туристичної сфери; підвищення професійного рівня працівників туристично-рекреаційної сфери; будівництво об'єктів туристичної інфраструктури (туристичного кемпінгу, туристичних

стоянок вздовж туристичних шляхів).

Проте, очевидно є декларативність цих заходів. На нашу думку, вирішення існуючих проблем потрібно розпочати із створення сучасної системи управління

туристично-рекреаційним комплексом області. Нами запропоновано структуру та основні завдання діяльності управління туризму облдержадміністрації (рис. 1).

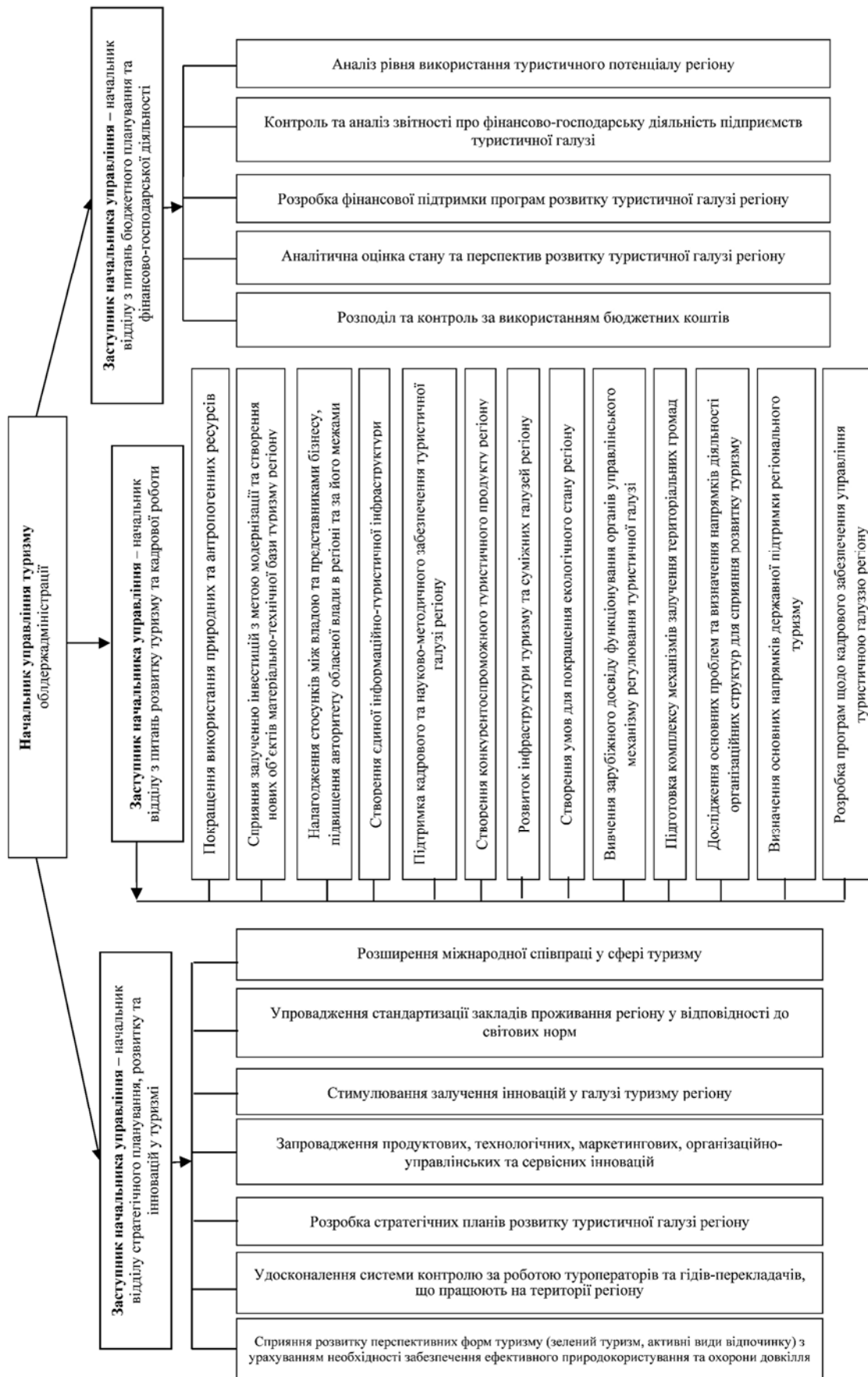


Рис. 1. Структура та основні завдання діяльності управління туризму облдержадміністрації

Поділ діяльності управління туризму облдержадміністрації за трьома окресленими спрямуваннями на даний час найбільш чітко відповідає основним стратегічним напрямкам розвитку ринку туристичних послуг.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Розвиток та формування регіонального туристично-рекреаційного комплексу в сучасних умовах можливе лише за умови створення конкурентоспроможного туристичного продукту, який формується з урахуванням ефективної моделі

управління, консолідації можливостей влади, бізнесу, громадськості та створення сприятливих економіко-правових та організаційних умов для залучення вітчизняних та іноземних інвестицій в туристично-рекреаційну сферу регіону. Основним ідентифікатором існуючих проблем туристично-рекреаційного комплексу регіону та розробником стратегічних напрямків і оперативних шляхів їх вирішення повинно стати, на нашу думку, управління туризму ОДА. Подальші дослідження доцільно спрямувати на розробку пропозицій щодо конкретизації можливих шляхів вирішення окреслених проблем туристично-рекреаційного комплексу Закарпаття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за заг. ред. В. Г. Герасименко. – Одеса: ОНЕУ, 2016. – 262 с.
2. Досвід формування та реалізації стратегії розвитку Закарпатської області до 2015 року за участю громади / С. Слава, В. Гоблик, М. Попадинець, О. Лукша, О. Станкевич, Л. Грицак; за ред. С. С. Слави, В. В. Гоблика, М. А. Попадинець. – К.: «К.І.С.», 2010. – 144 с.
3. Кравців, В. С. Рекреаційна політика в Карпатському регіоні: принципи формування, шляхи реалізації / В. С. Кравців, В. К. Євдокименко, М. М. Габрель, М. В. Копач. – Чернівці: Прут, 1995. – 72 с.
4. Мілашовська, О. І. Перспективні напрями активізації розвитку туризму в Закарпатській області / О. І. Мілашовська, Н. М. Гоблик-Маркович // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип.23.3. – С. 121-127.
5. Папп, В. В. Вплив індустрії туризму на соціально-економічний розвиток регіону (на прикладі Закарпатської області) / В. В. Папп // Сталий розвиток економіки. – 2015. – № 3. – С. 138-146.
6. Туризм. Бакалаврський курс: навчальний посібник/ За загальною редакцією д.е.н., проф. В. В. Папп. – Мукачево: Редакційно-видавничий центр МДУ, 2016. – 524 с.
7. Стратегія розвитку Закарпатської області на період до 2020 року / Затверджено рішенням Закарпатської обласної ради від 06.03.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.carpathia.gov.ua>.
8. Статистичний щорічник Закарпаття за 2015 рік / Держкомстат України: За ред. Г. Д. Гриник. – К.: Техніка, 2015. – 480 с.
9. Статистичний бюлетень Державної служби статистики України «Туристична діяльність в Україні у 2015 році» [відп. за вип. О. О. Кармазіна]. – К., 2016. – 74 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
10. Статистичний бюлетень Державної служби статистики України «Туристична діяльність в Україні у 2016 році» [відп. за вип. О. О. Кармазіна]. – К., 2016. – 73 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
11. Програму розвитку туризму і курортів у Закарпатській області на 2016-2020 року/ Затверджено рішенням Закарпатської обласної ради від 23.11.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakarpattya.gov.ua>.
12. Лендел, О. Д. Шляхи оптимізації управління розвитком туристично-рекреаційного комплексу регіону / О. Д. Лендел // Науковий вісник Ужгородського університету : серія: Економіка; збірник наукових праць / редкол.: В. П. Мікловда, М. І. Пітюлич, Н. М. Гапак та ін. – Мукачево : Карпатська вежа, 2013. – Вип. 1 (38). – С. 200-207.

REFERENCES

1. Ocinka turystychno-rekreacyjnego potencjalu regionu (2016). Odesa: ONEU, 262.
2. Slava, S., Goblyk, V., Popadyneec', M., Luksha, O., Stankevych, O., Grycak L. (2010). Dosvid formuvannja ta realizacii' strategii' rozvytku Zakarpats'koi' oblasti do 2015 roku za uchastju gromady. Kyi'v: K.I.S.
3. Kravciv, V. S., Jevdokymenko, V. K., Gabrel', M. M., Kopach, M. V. (1995). Rekreatychna polityka v Karpats'komu regioni: pryncypy formuvannja, shljahy realizacii'. Chernivci: Prut.
4. Milashov's'ka, O. I., Goblyk-Markovych, N. M. (2013). Perspektyvni naprjamy aktyvizacii' rozvytku turyzmu v Zakarpats'kij oblasti. Naukovyj visnyk NLTU Ukrai'ny, 23.3, 121-127.
5. Papp, V. V. (2015). Vplyv industrii' turyzmu na social'no-ekonomichnyj rozvytok regionu (na prykladi Zakarpats'koi' oblasti). Stalyj rozvytok ekonomiky, 3, 138-146.
6. Turyzm. Bakalavrs'kyj kurs (2016). Mukachevo: Redakcijnno-vydavnychyj centr MDU.
7. Strategija rozvytku Zakarpats'koi' oblasti na period do 2020 roku. Retrieved from <http://www.carpathia.gov.ua>.
8. Statystychnyj shhorichnyk Zakarpattja za 2015 rik (2015). Kyi'v: Tehnika.
9. Statystychnyj bjuleten' Derzhavnoi' sluzhby statystyky Ukrai'ny «Turystychna dijal'nist' v Ukrai'ni u 2015 roci». Retrieved from www.ukrstat.gov.ua.
10. Statystychnyj bjuleten' Derzhavnoi' sluzhby statystyky Ukrai'ny «Turystychna dijal'nist' v Ukrai'ni u 2016 roci». Retrieved from www.ukrstat.gov.ua.

11. Programu rozvytku turyzmu i kurortiv u Zakarpats'kij oblasti na 2016-2020 roku. Retrieved from <http://zakarpat-rada.gov.ua>.

12. Lendjel, O. D. (2013). Shljahy optymizacii' upravlinnja rozvytkom turystychno-rekreacijnoho kompleksu regionu. Naukovyj visnyk Uzhgorod's'kogo universytetu: serija: Ekonomika, 1 (38), 200-207.

Проскура Владимир Фёдорович, Максютова Алёна Владимировна. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ТУРИСТСКО-РЕКРЕАЦИОННОГО КОМПЛЕКСА РЕГИОНА

Туристско-рекреационный комплекс любого региона является органической составляющей его хозяйственной системы и влияет на размер валового регионального продукта. Для Закарпатской области, где потенциал туристической отрасли является чрезвычайно мощным, проблемы, связанные с перспективами развития туризма являются особенно актуальными. В статье рассмотрены проблемы и особенности развития туристско-рекреационного комплекса региона, его составляющих и факторов влияния. Исследовано современное состояние и пути развития туристско-рекреационного комплекса региона, а также его влияние на социально-экономическое состояние территории. Проведен экономический анализ основных показателей деятельности предприятий туристической отрасли Закарпаття за последние годы. Выявлены недостатки и конкурентные преимущества туристско-рекреационного комплекса Закарпатской области, которые будут способствовать повышению конкурентоспособности экономики региона. Для разработки рекомендаций относительно дальнейшего развития туристско-рекреационного комплекса региона проведенная оценка природно-ресурсного и культурно-исторического потенциала региона, очерчены основные направления их развития. В статье очерчены первоочередные меры, которые будут способствовать росту как внешнего, так и внутреннего туристопотока: развитие существующих и строительство новых горнолыжных курортов, заведений зеленого туризма, кемпингов, мини-гостиниц и др., что в свою очередь положительно повлияет на повышение уровня занятости, а соответственно и качества жизни населения и конкурентоспособности Закарпатской области среди регионов Украины. В статье очерчены основные мероприятия, которые будут способствовать созданию условий для развития туристической инфраструктуры Закарпатской области и увеличению поступлений в региональный бюджет. На основе обобщения практического опыта предложено собственное видение организационной структуры и основных заданий деятельности управления туризмом облгосадминистрации.

Ключевые слова: туристско-рекреационный комплекс региона, инфраструктура туристско-рекреационного комплекса региона, управления туристско-рекреационным комплексом.

Proskura Volodymyr F., Maksjutova Olena V. ACTUAL PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF THE REGION'S TOURIST AND RECREATIONAL COMPLEX

Tourist and recreational complex of any region is an organic component of its economic system and affects the size of the gross regional product. For the Transcarpathian region, where the potential of the tourism industry is extremely powerful, the problems associated with the prospects for tourism development are particularly relevant. Problems and features of development of the tourist-recreational complex of the region, its components and influence factors have been considered in the article. The current state and ways of development of the tourist-recreational complex of the region, as well as its influence on the social and economic status of the territory, have been studied. An economic analysis of the main performance indicators of enterprises of the tourist industry of Transcarpathia in recent years has been carried out. The shortcomings and competitive advantages of the tourist-recreational complex of the Transcarpathian region, which will contribute to increasing the competitiveness of the region's economy, have been revealed. To develop recommendations for the further development of the tourist and recreational complex of the region, an assessment of the natural resource and cultural-historical potential of the region has been made, and the main directions of their development have been identified. The article highlights the priority measures that will contribute to the growth of both external and internal tourist flow: the development of existing and construction of new ski resorts, green tourism institutions, campsites, mini hotels, etc. In turn, it will positively affect the increase in the level of employment, quality of life of the population and the competitiveness of the Transcarpathian region among the regions of Ukraine. The article outlines the main activities that will contribute to creating conditions for the development of the tourist infrastructure of the Transcarpathian region and increasing revenues to the regional budget. On the basis of generalization of practical experience, we propose our own vision of the organizational structure and the main tasks of the activities of the regional tourism administration.

Key words: tourist-recreational complex of the region, infrastructure of the tourist-recreational complex of the region, management of the tourist-recreational complex.

Одержано 21.03.2018 р.

КИТАЙСЬКІ ТУРИСТИ – ЯК ПРІОРИТЕТНІ СПОЖИВАЧІ УКРАЇНСЬКОГО ТУРПРОДУКТУ

У статті проведено аналіз виїзного туристського ринку Китаю як пріоритетної цільової аудиторії споживачів українського туристичного продукту. Названо дипломатичне підґрунтя розвитку туристичних відносин з КНР та країнами партнерами економіко-гуманітарного проекту «Один пояс, один шлях». Проаналізовано стан та темпи росту взаємних туристичних потоків Україна-Китай. Наведено конкурентні переваги китайського туристичного ринку в порівнянні з українським. Головною метою статті є дослідження туристичного ринку Китаю в контексті цільової пріоритетної аудиторії споживачів українського турпродукту, а також визначення рекомендацій по стимулюванню туристичного потоку «Китай-Україна». Наукова новизна полягає в тому, що в статті виділено та досліджено основні характеристики виїзного китайського туристичного ринку: гіперобсяг; значна купівельна спроможність; кластерні (комбіновані) подорожі; короткотерміновість поїздок; надання переваги національній китайській кухні; організованість та груповий характер; особливості поведінки в подорожах; переважання жінок-туристів; переважання певних видів туризму; пріоритетність азіатських напрямків, але водночас зародження інтересу до країн ЄС та Росії; пріоритетність он-лайн бронювання турів; сезонність; сталі темпи зростання тощо. Дані особливості китайського виїзного туристського ринку обов'язково повинні враховуватись при розробці турпродукту для китайців та створенні стратегії збільшення туристичних потоків з Китаю для будь-якої дестинації та туристичного об'єкту. Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані рекомендації можуть бути використані суб'єктами туристичної діяльності, які планують працювати з китайським споживачем українського туристичного продукту. Також досліджено позитивний ефект та надано пропозиції до візової лібералізації для в'їзних в Україну китайських туристів, а саме: розробити полегшений механізм отримання візи для організованих груп китайських туристів; скасувати необхідність отримання української візи тим громадянам КНР, в яких відкрита Шенгенська віза; запровадити транзитний 144-годинний режим безвізового в'їзду; забезпечити переклад он-лайн візових анкет з української мови на китайську.

Ключові слова: китайський туристичний ринок, міжнародний туризм, туристична індустрія, ЕТуризм, онлайн подорожі, візова лібералізація.

ВСТУП

Постановка проблеми. В результаті революційних подій та військового конфлікту на Донбасі у 2014 р. кількість в'їзних туристів та міжнародних подорожей в Україну скоротилася майже вдвічі – з 24,7 мільйонів у 2013 до 12,7 мільйонів у 2014 р. [1]. Отже, Україна стикнулася з проблемою переорієнтації в'їзних туристичних потоків, де раніше основну частку туристів становили росіяни, та з необхідністю виходу на нові туристські ринки.

В той же час у результаті успішного здійснення в останні десятиліття «Політики реформ і відкритості» другою економікою світу (з 2010 року) стає Китайська Народна Республіка [2], а також найбільшим ринком виїзних міжнародних туристських потоків.

Проте проблема полягає в тому, що на той час, коли більшість країн світу моментально відреагували на політику відкритості китайських туристських та інвестиційних ринків й реалізують стратегії привернення китайських виїзних туристів – Україна за три роки не наважилася здійснити системні кроки по збільшенню туристичних потоків з КНР. Занепокоєння викликає відсутність ініціативи щодо візової лібералізації в'їзду в Україну для китайських туристичних груп, як це зробили ряд країн Європи та СНД, а також відсутність офіційного визнання китайського виїзного туристського ринку – як

основного з пріоритетних в «Стратегії розвитку туризму та курортів України на період до 2026 р.» [3]. Зокрема, відчувається брак ґрунтовних наукових досліджень ринку виїзних китайських туристів у контексті створення під них цільового національного туристичного потоку.

Тому, задля збільшення туристських потоків, а також надходжень до економіки України від туристичної індустрії в контексті створення та популяризації цільового українського турпродукту для китайського туриста, необхідно проводити фахові та ґрунтовні дослідження китайського виїзного туристичного ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженнями китайського туристичного ринку на сьогодні займаються провідні економічні організації світу. Такі міжнародні авторитетні організації, як Світовий економічний форум (World Economic Forum) [4], Всесвітня туристична організація ООН (UNWTO) [5] та Всесвітня рада з туризму та подорожей (World Travel & Tourism Council) [6] щороку публікують звіти з аналізом сучасного стану та прогнозами розвитку глобальної туристичної індустрії, де обов'язковим та вагомим розділом є аналіз китайських туристичних потоків.

На теренах українського наукового простору проблематикою китайської туристичної індустрії займаються такі вчені як В. О. Кіктенко (президент

Української асоціації китаєзнавців), С. В. Пронь, який з історичної точки зору досліджує особливості та філософію відносин між Україною та Китаєм. В. В. Величко вивчає різнопланові аспекти економічного розвитку давнього та сучасного Китаю. Н. В. Комар вивчає країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону з позиції аналізу факторів туристичної привабливості цих destination, тобто мова йде про в'їзні туристичні потоки. Д. В. Гомов здійснив дослідження туристичного ринку Китаю на основі відкритих інтернет-джерел.

Мета статті (постановка завдання). Головною метою роботи є дослідження туристичного ринку Китаю в контексті цільової пріоритетної аудиторії споживачів українського тур продукту, а також визначення рекомендацій щодо стимулювання туристичного потоку «Китай-Україна».

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

За даними Державної прикордонної служби, в Україну за 2016 рік через усі контрольно-пропускні пункти прибуло 13,6 млн. осіб, що хоч на 8,7% (6,3 млн. осіб) більше, ніж за попередній 2015 рік, але все одно складає всього 55% потоку 2012 року. Що стосується динаміки візитерів до України з інших країн (в'їзний туризм або експорт туристичних послуг), то найбільш різке зменшення потоків відвідувачів спостерігалось у 2014 році. Найбільше це стосується візитерів з Російської Федерації, кількість яких у 2015 році становила 25% від потоку 2012 року [1].

Причинами зменшення туристичних потоків в Україну стали: страх війни та відчуття небезпеки, викривлена або ж нестача інформації про Україну та український турпродукт; відтік російських туристів (складали найчисельнішу категорію); анексія Криму.

З метою більш ефективного витрачання коштів на промоцію України у світі було би доцільно звужити географію маркетингових кампаній про український туристичний продукт до цільових аудиторій та провести так зване таргетування туристичних ринків України.

Зокрема, зробити акцент на цільових міжнародних туристичних ринках, таких як:

- 1) *країни-сусіди* (Польща, Угорщина, Словаччина, Білорусь);
- 2) *країни з гіпервеликими туристичними ринками* та потенційно зацікавленими туристами в українському турпродукті (КНР, Канада);
- 3) *країни, з якими вже встановився стійкий турпотік* та добре логістичне сполучення (Туреччина, Ізраїль, Німеччина);
- 4) *країни потенційних споживачів послуг українського медичного турпродукту* (Азербайджан, ОАЕ, Катар).

Проаналізуємо більш ґрунтовно китайський міжнародний туристський ринок. Китайська агенція туризму (СТА) при Китайській національній адміністрації туризму (CNTA) опублікувала щорічний звіт щодо виїзних потоків китайських туристів. Звіт продемонстрував, що у 2016 році кількість виїзних китайських туристів досягла 122 мільйонів чоловік,

таким чином Китай посів перше місце серед всіх країн-туристичних ринків світу. Крім того, китайські відвідувачі витратили 260 мільярдів доларів (близько 760 мільярдів юанів) у закордонних destination [7].

На основі даних Китайської агенції туризму виділимо *основні характеристики виїзного китайського туристичного ринку* [7]:

- гіперобсяг;
- значна купівельна спроможність;
- сталі темпи зростання;
- пріоритетність азіатських напрямків, але водночас зародження інтересу до країн ЄС та Росії;
- організованість, груповий характер;
- сезонність;
- короткотерміновість поїздок;
- кластерні (комбіновані) подорожі;
- переважання жінок-туристів;
- пріоритетність он-лайн бронювання турів;
- особливості поведінки в подорожах;
- переважання певних видів туризму;
- надання переваги національній китайській кухні тощо.

Дані особливості китайського виїзного туристського ринку обов'язково повинні враховуватись при розробці турпродукту для китайців та створенні стратегії збільшення туристичних потоків з Китаю для будь-якої destination та туристичного об'єкту.

Особливості двосторонніх туристичних потоків «Україна-Китай».

На сьогодні Китай посідає 28 місце за кількістю в'їзних туристів в Україну. Не зважаючи на те, що кількість в'їзних громадян КНР у 2016 р. стала найбільшою за всі роки Незалежності України – все одно їх кількість залишається вкрай низькою, всього трохи більше 20 тисяч чол. (рис. 1). Навіть, якщо припустити, що 100% з них – туристи (хоча в реаліях з туристичною метою приїхало не більше 30%) – то це менше 0,01% загального виїзного китайського турпотoku. Основні причини низького турпотoku: брак інформації про Україну; необхідність отримувати українську візу.

Конкурентоспроможність Китаю у сфері подорожей та туризму. За дослідженням глобальної конкурентоспроможності у сфері подорожей та туризму Всесвітнього Економічного Форуму Китай посідає 15-те місце (Україна – 88-е). Майже по всіх показниках, які враховувались в рейтингу, Китай має сильніші позиції аніж Україна, особливо «пріоритетність розвитку подорожей та туризму» (50-те місце у КНР та 90-те в України); «кадровий потенціал» (25-те та 41-ше місця відповідно); «інфраструктура авіа перевезень» (24-те та 79-те місця), «дороги та порти» (44-те та 81-ше місця); «природні об'єкти» (5-те та 115-те місця). При цьому конкурентні переваги України в порівнянні з Китаєм – це порівняно стає (незабруднене) навколишнє середовище (132-ге та 97-ме місця) [8]. Подібні співвідношення чинників туристичної конкурентоспроможності необхідно враховувати при створенні привабливого турпродукту для китайського ринку, а саме орієнтуватися на пропозицію для китайського туриста, із включенням екологічного та сільського туризму.



Рис.1. Динаміка двосторонніх туристичних потоків «Україна-Китай» [1]

Таблиця 1

Порівняльна характеристика показників туристичної конкурентоспроможності КНР та України (складено на основі [8])

Показник	Місце в рейтингу (зі 136)	
	Китай	Україна
Міжнародна відкритість	72	78
Пріоритетність розвитку туризму та подорожей	50	90
Готовність інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ)	64	81
Кадрові ресурси та ринок праці	25	41
Здоров'я та гігієна	67	8
Безпека	95	127
Бізнес середовище	92	124
Цінова конкурентоспроможність	38	45
Екологія	132	97
Інфраструктура авіаперевезень	24	79
Наземна та портова транспортна інфраструктура	44	81
Інфраструктура туристичного сервісу	92	71
Природні ресурси	5	115
Культурні ресурси та бізнес подорожі	1	51
Загальний бал	15	88

Вплив лібералізації візового режиму на в'їзні туристичні потоки. Ефективність заходів з лібералізації візового режиму задля активізації туристичної активності можна відслідкувати на прикладі Російської Федерації, де завдяки впровадженню безвізового режиму для в'їзду китайських туристичних груп було досягнуто майже 30% зростання туристичного потоку з Китаю [9]. У 2014 році Китай посів перше місце серед усіх країн, громадяни яких відвідували РФ з туристичною метою.

Наслідуючи приклад Росії, задля активізації китайського туристичного та інвестиційного потоків, у травні 2017 року Білорусь запровадила безвізовий режим для громадян КНР з паспортами для офіційних поїздок (дипломати, чиновники, парламентарі, керівники великих державних підприємств). До цього Білорусь запровадила безвізовий в'їзд для громадян 80-ти країн, у тому числі і Китаю, за умови, що особа прибуває через «Національний аеропорт Мінськ», має відкриту багаторазову Шенгенську візу та

перебуватиме на території Білорусі не більше 120 годин (5 діб) [10].

Що стосується КНР, то країна також почала політику лібералізації візового режиму. З січня 2016 року влада КНР запровадила в односторонньому порядку для 51 країни (у тому числі й для України) можливість перебувати без відкриття візи 144 години на території Шанхая, провінцій Цзянсу та Чженцзян.

Проаналізуємо особливості візового режиму України з Китаєм, як одного з визначальних факторів активізації туристичної та інвестиційної активності між країнами. Відповідно до законодавства обох країн, між Китаєм та Україною встановлено візовий режим в'їзду на територію. З 1 жовтня 2017 р., після успішного експерименту, на постійній основі в аеропортах «Бориспіль» та «Одеса» громадянам КНР можна отримати візу на місці, «по прильоту».

Китай також запровадив низку візових спрощень для громадян України. Зокрема, з 30 січня 2016 року в усіх відкритих для в'їзду іноземців морських,

сухопутних та повітряних (міжнародний аеропорт Пудун) контрольно-пропускних пунктах міста Шанхай, а також в міжнародних аеропортах міст Наньцзін, провінція Цзянсу та Ханчжоу, провінція Чжецзян, громадяни України можуть скористатися 144-годинним (6 діб) режимом безвізового в'їзду для іноземців, які прямують через вказані міжнародні контрольно-пропускні пункти КНР транзитом з однієї країни до іншої.

Як симетрична відповідь на візову лібералізацію з боку КНР для громадян України має слідувати ряд заходів щодо полегшення в'їзду громадян Китаю в Україну.

Пропозиції щодо лібералізації візового режиму для китайських туристів:

1. Розробити полегшений механізм отримання візи для організованих груп китайських туристів.

2. Скасувати необхідність отримання української візи тим громадянам КНР, в яких відкрита Шенгенська віза.

3. Запровадити для громадян КНР, які прямують через міжнародні контрольно-пропускні пункти України транзитом з однієї країни до іншої, аналогічний їхньому 144-годинний (6 діб) режим безвізового в'їзду.

4. Забезпечити переклад он-лайн візових анкет з української мови на китайську, шляхом внесення зміни до абзацу 2, пункту 3.1. Інструкції про порядок оформлення іноземцям та особам без громадянства віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію, затвердженої наказом МЗС від 26.07.2011 р. №196, де додати китайську мову до переліку мов, на які перекладаються бланки візової анкети.

Логістичне сполучення з Китаєм. Одним з основних факторів стимулювання туристичних потоків «Україна-Китай» є розвинуте пасажирське транспортне сполучення. Проте з КНР в Україну існує лише один прямий авіарейс «Пекін-Київ», який 4 рази на тиждень здійснює авіакомпанія Міжнародні Авіалінії України (МАУ). Попри намір започаткувати прямий авіарейс з іншого великого китайського міста Шанхаю з населенням більше 24 млн. чол. навесні 2018 – поки ці плани не реалізовані через бюрократичні процедури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. World Bank: China's GDP growth rate to reach 6.8% this year [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chinadaily.com.cn/a/201712/19/WS5a38acbf3108bc8c6735aad.html>.
3. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/nps/249826501>.
4. World Economic Forum official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.weforum.org>.
5. United Nations World Tourism Organization (UNWTO) official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unwto.org>.
6. World Travel&Tourism Council official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.wttc.org>.
7. China Outbound Tourism Market Report 2017-2022: Outbound Tourists Visits, Tourists Market (Spending) & Forecasts – Research and Markets [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.researchandmarkets.com/research/dwgvhk/china_outbound.
8. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2017_web_0401.pdf.
9. Новое соглашение России и Китая позволит увеличить количество туристов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ria.ru/tourism/20170823/1500957215.html>.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На основі проведеного ґрунтовного аналізу виїзного китайського туристського ринку, а також особливостей взаємовідносин КНР з Україною, було сформульовано ряд рекомендацій для суб'єктів туристичної діяльності (у тому числі для представників влади), які планують працювати з китайським споживачем українського туристичного продукту:

– проведення візової лібералізації з метою полегшення в'їзду китайських туристів в Україну;

– створення короткотривалого (3-5 днів) українського комбінованого туристичного продукту, спільно з іншими європейськими містами;

– популяризація створеного турпродукту китайською мовою на порталах онлайн замовлення подорожей, зокрема CTrip, а також соціальній мережі WeChat;

– підготовка китайськомовних кадрів туристичної сфери (гідів, екскурсоводів, хостес, перевізників, офіціантів тощо);

– створення китайськомовної навігації в туристичних об'єктах, випуск буклетів з порадами для китайських туристів під час подорожі Україною;

– налагодження можливості прийому платежів українськими підприємствами з карток китайської платіжної системи UniPay за допомогою відповідних сервісів українських банків. Подібна новація значно полегшить можливість розрахунків китайських туристів;

– створення колл-центру для громадян КНР, який міг би надавати їм оперативну інформацію та допомогу китайською мовою в режимі 24/7;

– запуск нових авіа напрямків з КНР в Україну, найактуальнішими з яких є «Шанхай-Київ», «Гонконг-Київ», «Пекін-Львів», «Шанхай-Львів», «Гонконг-Львів»;

– зйомки кінофільмів в Україні, які потім будуть транслюватися в Китаї (за прикладом фільмів «Як гартувалася сталь», «Сторожова застава» тощо).

10. Комментарии к Указу Президента Беларуси №173 «Об установлении безвизового порядка въезда и выезда граждан Китайской Народной Республики» / Официальный интернет-портал Президента Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://president.gov.by/ru/official_documents_ru/view/kommentarij-k-ukazu-173-o-bezvizovom-rezhime-dlja-grazhdan-kr-16239.

REFERENCES

1. Ofitsiyni sait Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Retrieved from: <http://old.dpsu.gov.ua> [in Ukrainian].
2. World Bank: China's GDP growth rate to reach 6.8% this year. Retrieved from: <http://www.chinadaily.com.cn/a/201712/19/WS5a38acbf3108bc8c6735aad.html> [in English].
3. Pro skhvalennja Strateghiji rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 roku [On approval of the Tourism Development and Resorts Strategy until 2026]. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249826501> [in Ukrainian].
4. World Economic Forum official website. Retrieved from: <https://www.weforum.org> [in English].
5. United Nations World Tourism Organization (UNWTO) official website. Retrieved from: <http://unwto.org> [in English].
6. World Travel&Tourism Council official website. Retrieved from: <https://www.wttc.org> [in English].
7. China Outbound Tourism Market Report 2017-2022: Outbound Tourists Visits, Tourists Market (Spending) & Forecasts – Research and Markets. Retrieved from: https://www.researchandmarkets.com/research/dwgyhk/china_outbound [in English].
8. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2017. Retrieved from: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2017_web_0401.pdf [in English].
9. Novoe soglashenie Rossii i Kitaya pozvolit uvelichit kolichestvo turistov [A new agreement between Russia and China will increase the number of tourists]. Retrieved from: <https://ria.ru/tourism/20170823/1500957215.html> [in Russian].
10. Kommentarii k Ukazu Prezidenta Belarusi №173 «Ob ustanovlenii bezvizovogo porjadka vezda i vyezda grazhdan Kitayskoy Narodnoy Respubliki» [Comments to Presidential Decree No. 173 «On the establishment of a visa-free entry and exit procedure for citizens of the People's Republic of China»] / Ofitsialnyy internet-portal Prezidenta Respubliki Belarus. Retrieved from: http://president.gov.by/ru/official_documents_ru/view/kommentarij-k-ukazu-173-o-bezvizovom-rezhime-dlja-grazhdan-kr-16239 [in Russian].

Романова Анна Анатольевна. КИТАЙСКИЕ ТУРИСТЫ – КАК ПРИОРИТЕТНЫЕ ПОТРЕБИТЕЛИ УКРАИНСКОГО ТУРПРОДУКТА

В статье проведен анализ выездного туристского рынка Китая как приоритетной целевой аудитории потребителей украинского туристического продукта. Названы дипломатические предпосылки развития туристических отношений с КНР и странами-партнерами экономико-гуманитарного проекта «Один пояс, один путь». Проанализировано состояние и темпы роста взаимных туристических потоков Украина-Китай. Приведены конкурентные преимущества китайского туристического рынка по сравнению с украинским. Главной целью статьи является исследование туристического рынка Китая в контексте целевой приоритетной аудитории потребителей украинского турпродукта, а также определение рекомендаций по стимулированию туристического потока «Китай-Украина». Научная новизна заключается в том, что в статье выделены и исследованы основные характеристики выездного китайского туристического рынка: гиперобъем; значительная покупательная способность; кластерные (комбинированные) путешествия; краткосрочность поездок; предпочтение национальной китайской кухни; организованность и групповой характер; особенности поведения в путешествиях; преобладание женщин-туристов; преобладание определенных видов туризма; приоритетность азиатских направлений, но в то же время зарождение интереса к странам ЕС и России; приоритетность он-лайн бронирования туров; сезонность; устойчивые темпы роста и другое. Данные особенности китайского выездного туристского рынка обязательно должны учитываться при разработке турпродукта для китайцев и создании стратегии увеличения туристических потоков из Китая для любой дестинации и туристического объекта. Практическое значение полученных результатов заключается в том, что сформулированные рекомендации могут быть использованы субъектами туристической деятельности, которые планируют работать с китайским потребителем украинского туристического продукта. Также исследован положительный эффект и даны предложения визовой либерализации для въездных в Украину китайских туристов, а именно: разработать облегченный механизм получения визы для организованных групп китайских туристов; отменить необходимость получения украинской визы тем гражданам КНР, у кого открыта Шенгенская виза; ввести транзитный 144-часовой режим безвизового въезда; обеспечить перевод онлайн визовых анкет с украинского языка на китайский.

Ключевые слова: китайский туристический рынок, международный туризм, туристическая индустрия, ЕТуризм, онлайн путешествия, визовая либерализация.

Romanova Anna A. CHINESE TOURISTS AS PRIORITY CUSTOMERS OF THE UKRAINIAN TOUR PRODUCT

The article analyzes the outbound tourism market of China as a priority target audience of consumers of the Ukrainian tourist product. The diplomatic prerequisites for the development of tourist relations with the People's Republic

of China and the partner countries of the economic and humanitarian project «One Belt, One Road» have been named. The state and rates of growth of mutual tourist flows between Ukraine and China have been analyzed. The competitive advantages of the Chinese tourist market have been compared with Ukrainian. The main objective of this article is to study the Chinese tourist market in the context of the target audience of consumers of the Ukrainian tour product, as well as to determine the recommendations for stimulating the tourist flow between China and Ukraine. The scientific novelty is that the main characteristics of the outgoing Chinese tourist market have been determined and researched, such as: hyper volume; significant purchasing power; cluster (combined) trips; short-term trips; preference to the national Chinese cuisine; organization and group nature; peculiarities of travel behavior; predominance of women tourists; predominance of certain types of tourism; priority of Asian destinations, but at the same time the emergence of interest in the EU and Russia; prioritization of on-line booking of tours; seasonality; steady growth rates etc. These peculiarities of the Chinese outbound tourism market should be taken into consideration when developing tourist products for the Chinese and creating a strategy to increase tourist flows from China for any tourist destination. The practical significance of the obtained results is that the formulated recommendations might be used by subjects of tourist industry who plan to work with the Chinese consumers of the Ukrainian tourist product. Also the positive effect and proposals for visa liberalization for the Chinese tourists entering Ukraine have been provided, namely: to develop a simplified mechanism for obtaining visas for organized groups of Chinese tourists; to abolish the necessity of Ukrainian visas for the Chinese citizens who have the Schengen visas; to implement a transit 144-hour visa-free regime; to provide a translation of on-line visa application forms from Ukrainian to Chinese.

Keywords: Chinese tourist market, international tourism, tourism industry, E-tourism, online travel, visa liberalization.

Одержано 23.02.2018 р.

РОЗДІЛ IV

ЕКОНОМІЧНА СТАТИСТИКА, БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ТА АУДИТ

UDC 517.94:519.62

Pelekha Yaroslav Mykolaiovych,

PhD, associate professor,

Pakholok Bogdan Bogdanovich,

PhD, associate professor,

Kunynets Andriy Bolodymyrovych,

PhD, associate professor,

Sokhan Petro Lvovich,

PhD, associate professor,

Department of Computational mathematics and programming

Lviv polytechnic national university

NUMERICAL METHODS OF SOLVING THE INITIAL VALUE PROBLEM FOR ORDINARY DIFFERENTIAL EQUATIONS WITH EVALUATION OF THE MAIN MEMBER OF THE LOCAL ERROR

One of the modern scientific methods for investigating phenomena and processes is mathematical modeling. A mathematical modeling is the effective method of study of economic processes, in many important cases allows to replace the real process, and also gives an opportunity to get both quality and quantitative picture of the designed problems. Since the exact solutions of the investigated models can be got only in very partial cases, then it is necessary to use numerical methods. In the design of economic problems there is a necessity not only to find the numeral solutions of such models but also research of the estimations of their local and global errors. Continuous fractions are widely used in computational mathematics. They make it possible to obtain monotonic and two-sided approximations, have a weak sensitivity to rounding errors, and also correctly reflect the basic properties of the problems studied. A research object is initial value problem for ordinary differential equations. The purpose of the study is to develop methods and algorithms to build computational methods for the numerical solution of the Cauchy problem for ordinary differential equations. Formulas of the Runge-Kutta type of the fourth order of accuracy of the solution of the initial problem for ordinary differential equations based on continued fractions are derived. New two-sided numerical methods of the third order of accuracy are offered which at each node point make it possible to obtain not only upper and lower approximations to an exact solution, but also without additional computational costs give information about the magnitude of the leading term of the local error of the approximate solution. Two-sided formulas at each step of integration use less number of calculations of the right-hand side of the differential equation than the known bilateral methods of Runge-Kutta type. The proposed formulas, using only four calculations of the right-hand side of the differential equation, allow at each step to obtain a method of fourth-order accuracy method and two bilateral formulas of the third order of accuracy

Keywords: initial value problem, continued fractions, methods of Runge-Kutta type, two-sided approximations, nonlinear numerical methods.

INTRODUCTION

A mathematical modelling is the effective method of study of physical processes, in many important cases allows to replace the real process, and also gives an opportunity to get both quality and quantitative picture of the designed process. Since the exact solutions of the investigated models can be got only in very partial cases, then it is necessary to use numerical methods.

Continuous fractions were widely used in computational mathematics. They make it possible to obtain monotonic and two-sided approximations, have a weak sensitivity to rounding errors, and also correctly reflect the basic properties of the problems studied [1-5]. The process of calculating continued fractions is cyclical and can be easily programmed.

Problems involved in the construction and investigation of mathematical models of physical and chemical, biological and economic processes, problems of

multidimensional optimization, electronic, kinetics, etc lead to the need to solve nonlinear differential equations and its systems [6-8].

Objects and methods of investigation. A research object is Cauchy problem for ordinary differential equations. A problem of construction of numerical methods for the solution of initial value problem for ordinary differential equations, that are based on the continued fractions, is the actual problem of computing modeling.

The purpose of the study is to develop new computational methods of the third and fourth order of accuracy for the numerical solution of the Cauchy problem for ordinary differential equations.

Formulation of the problem. Many applied problems lead to the need to solve systems of nonlinear differential equations.

A new application of continued fractions to the development of numerical methods for the solution of differential equations is proposed

RESULT AND ITS DISCUSSION

Consider the initial value problem for ordinary differential equations

$$y'(x) = f(x, y(x)), y(x) = y_0, 0 \leq x \leq X, (1)$$

where $y(x)$ is a real m -component vector and f – a real vector function of a dependent and an independent variable; moreover, it is assumed that the function f is differentiable as many times as necessary for numerical analysis.

We consider the scalar case, since on the systems of differential equations this technique is carried over componentally.

1. Construction of numerical methods based on continuous fractions

Using the theory of constructing one-step methods [9–14] and continuous fractions, we seek the approximate solution of the Cauchy problem (1) in the form

$$y_{n+1}^{[k,l]} = y_n / D_n, \quad (2)$$

$$D_n = \sum_{i=0}^{k-1} d_{i,0} + \frac{d_{k,0}}{1 + \frac{d_{k,1}}{1 + \frac{d_{k,l-1}}{1 + \frac{d_{k,l}}{1 + \frac{d_{k,l+1}}{\dots}}}}}}. \quad (3)$$

$$1 + \frac{d_{k,l-1}}{1 + \frac{d_{k,l}}{1 + \frac{d_{k,l+1}}{\dots}}}$$

Expressions $d_{k,l}$ for $k+l = \overline{1,4}$, ($k = \overline{1,4}$; $l = \overline{0,3}$) have the form

$$d_{0,0} = 1, d_{i,0} = -\sum_{m=1}^i d_{i-m,0} \cdot \frac{\sigma_m}{y_n}, i = \overline{1,4},$$

$$d_{v,1} = -\frac{d_{v+1,0}}{d_{v,0}}, v = \overline{1,3},$$

$$d_{\mu,2} = d_{\mu+1,1} - d_{\mu,1}, \mu = \overline{1,2};$$

$$d_{1,3} = d_{1,2} \frac{d_{2,2}}{d_{1,2}}, \sigma_m = h \sum_{i=1}^q a_{mi} k_i, q = k+l,$$

$$k_i = f(x_n + \alpha_i h, y_n + h \sum_{j=1}^q \beta_{ij} k_j),$$

$$\alpha_i = \sum_{j=1}^q \beta_{ij}. \quad (4)$$

Here h – the step of integration ($h = x_{n+1} - x_n$, $n = 0, 1, 2, 3, \dots$), a_{ij} , α_i , β_{ij} – the parameters. These formulas allow to construct both explicit ($\beta_{ij} = 0$, at $i \leq j$) and implicit numerical methods. It is convenient to write parameter a_{ij} , α_i , β_{ij} values in the form of a table:

α_1	β_{11}	Λ	β_{1v}	a_{11}	Λ	a_{1v}
M	M		M	M		M
α_v	β_{v1}	Λ	β_{vv}	a_{v1}	Λ	a_{vv}

In this paper, explicit one-step methods of the fourth order of accuracy are proposed. The approximate solution of the problem (1) is sought in the form (2)–(3) for $k = 4$, $l = 0$ i.e.

$$y_{n+1}^{[4,0]} = \frac{y_n}{\sum_{k=0}^4 d_{k,0}}, n = 0, 1, 2, \dots, \quad (5)$$

$$d_{0,0} = 1, d_{k,0} = -\sum_{m=1}^k d_{k-m,0} \cdot \frac{\sigma_m}{y_n}, k = \overline{1,4},$$

$$\sigma_m = h \cdot \sum_{i=1}^4 a_{mi} k_i,$$

$$k_i = f\left(x_n + \alpha_i h, y_n + h \sum_{j=1}^4 \beta_{ij} k_j\right),$$

$$\alpha_i = \sum_{j=1}^4 \beta_{ij}, y_n \neq 0. \quad (6)$$

Substituting expressions for $d_{k,0}$ ($k = \overline{0,4}$) in (5)

we get

$$y_{n+1}^{[4,0]} = \frac{P_{[4,0]}}{Q_{[4,0]}},$$

where

$$P_{[4,0]} = y_n^5,$$

$$Q_{[4,0]} = y_n^4 - h y_n^3 \left\{ \sum_{m=1}^4 \sum_{i=1}^4 a_{mi} k_i \right\} + h^2 y_n^2 \left\{ \left(\sum_{i=1}^4 a_{li} k_i \right)^2 + \right.$$

$$\begin{aligned}
 &+ 2 \left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} k_i \right) \left(\sum_{i=1}^4 a_{2i} k_i + \sum_{i=1}^4 a_{3i} k_i \right) + \\
 &+ \left(\sum_{i=1}^4 a_{2i} k_i \right)^2 \Big\} - h^3 y_n + \\
 &+ \left\{ \left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} k_i \right)^3 + 3 \left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} k_i \right)^2 \cdot \left(\sum_{i=1}^4 a_{2i} k_i \right) \right\} + \\
 &+ h^4 \left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} k_i \right)^4 + O(h^5)
 \end{aligned}$$

Developing

$$k_i = f \left(x_n + \alpha_i h, y_n + h \sum_{j=1}^4 \beta_{ij} k_j \right), \quad (i = \overline{1,4})$$

in the Taylor series in degrees h , we find

$$\begin{aligned}
 \sum_{i=1}^4 a_{mi} k_i &= \left(\sum_{i=1}^4 a_{mi} \right) f + h \left(\sum_{i=1}^4 a_{mi} \alpha_i \right) Df + \\
 &+ h^2 \left\{ \left(\sum_{i=1}^4 a_{mi} \sum_{j=1}^4 \beta_{ij} \alpha_j \right) \frac{\partial f}{\partial y} \cdot Df + \right.
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 &+ \left(\sum_{i=1}^4 a_{mi} \sum_{j=1}^4 \beta_{ij} \frac{\alpha_j^2}{2} \right) \frac{\partial f}{\partial y} \cdot D^2 f + \\
 &+ \left(\sum_{i=1}^4 a_{mi} \frac{\alpha_i^2}{2} \right) D^2 f \Big\} + h^3 \left\{ \left(\sum_{i=1}^4 a_{mi} \frac{\alpha_i^3}{6} \right) D^3 f + \right. \\
 &+ \left(\sum_{i=1}^4 a_{mi} \alpha_i \sum_{j=1}^4 \beta_{ij} \alpha_j \right) \cdot Df \cdot D \left(\frac{\partial f}{\partial y} \right) + \\
 &+ \left(\sum_{i=1}^4 a_{mi} \sum_{l=1}^4 \beta_{il} \sum_{j=1}^4 \beta_{lj} \alpha_j \right) \cdot \left(\frac{\partial f}{\partial y} \right)^2 \cdot Df \Big\} + \\
 &+ O(h^4), \quad (7)
 \end{aligned}$$

where is marked

$$D^\nu = \left(\frac{\partial}{\partial x} + f \frac{\partial}{\partial y} \right)^\nu$$

Substituting the value for $\sum_{i=1}^4 a_{mi} k_i$ in the formula

(7) for determination $Q_{[4,0]}$, we obtain

$$\begin{aligned}
 Q_{[4,0]} &= y_n^4 - h y_n^3 \cdot f \left\{ \sum_{m=1}^4 \sum_{i=1}^4 a_{mi} \right\} + h^2 \left\{ y_n^2 f^2 \left[\left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} \right)^2 + \left(\sum_{i=1}^4 a_{2i} \right)^2 + \right. \right. \\
 &+ 2 \left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} \right) \left(\sum_{i=1}^4 a_{2i} + \sum_{i=1}^4 a_{3i} \right) \Big] - y_n^3 \cdot Df \left(\sum_{m=1}^4 \sum_{i=1}^4 a_{mi} \alpha_i \right) \Big\} + O(h^3)
 \end{aligned}$$

Find the difference

$$\begin{aligned}
 y(x_{n+1}) \cdot Q_{[4,0]} - P_{[4,0]} &= \left(1 - \sum_{m=1}^4 \sum_{i=1}^4 a_{mi} \right) h \cdot y_n^4 \cdot f + \\
 &+ h^2 \left(\frac{1}{2} - \sum_{m=1}^4 \sum_{i=1}^4 a_{mi} \alpha_i \right) \cdot y_n^4 \cdot Df + h^2 \left[\left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} \right)^2 + \left(\sum_{i=1}^4 a_{2i} \right)^2 + \right. \\
 &+ 2 \left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} \right) \left(\sum_{i=1}^4 a_{2i} + \sum_{i=1}^4 a_{3i} \right) - \sum_{m=1}^4 \sum_{i=1}^4 a_{mi} \Big] y_n^3 f^2 + h^3 y_n^4 \cdot D^2 f \times \\
 &\times \left(\frac{1}{6} - \sum_{m=1}^4 \sum_{i=1}^4 a_{mi} \frac{\alpha_i^2}{2} \right) + h^3 \cdot y_n^4 \cdot \frac{\partial f}{\partial y} \cdot Df \left(\frac{1}{6} - \sum_{m=1}^4 \sum_{i=1}^4 a_{mi} \sum_{j=1}^4 \beta_{ij} \alpha_j \right) + \\
 &+ y_n^3 \cdot f \cdot Df \cdot h^3 \left[2 \left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} \right) \left(\sum_{m=1}^3 \sum_{i=1}^4 a_{mi} \alpha_i \right) + 2 \left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} \alpha_i \right) \left(\sum_{i=1}^4 a_{2i} + \right. \right. \\
 &+ \left. \sum_{i=1}^4 a_{3i} \right) + 2 \left(\sum_{i=1}^4 a_{2i} \right) \left(\sum_{i=1}^4 a_{2i} \alpha_i \right) - \sum_{m=1}^3 \sum_{i=1}^4 a_{mi} \alpha_i - \frac{1}{2} \sum_{m=1}^4 \sum_{i=1}^4 a_{mi} \Big] + \\
 &+ h^3 \cdot y_n^2 \cdot f^3 \left[\left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} \right)^2 + 2 \left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} \right) \left(\sum_{i=1}^4 a_{2i} + \sum_{i=1}^4 a_{3i} \right) + \left(\sum_{i=1}^4 a_{2i} \right)^2 - \right. \\
 &- \left. \left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} \right)^3 - 3 \left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} \right)^2 \left(\sum_{i=1}^4 a_{2i} \right) \right] + h^4 \cdot y_n^4 \cdot D^3 f \left(\frac{1}{24} - \sum_{m=1}^4 \sum_{i=1}^4 a_{mi} \frac{\alpha_i^3}{6} \right) +
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 & + h^4 \cdot y_n^4 \cdot \frac{\partial f}{\partial y} \cdot D^2 f \left(\frac{1}{24} - \sum_{m=1}^4 \sum_{i=1}^4 a_{mi} \sum_{j=1}^4 \beta_{ij} \frac{\alpha_j^2}{2} \right) + \\
 & + h^4 \left(\frac{1}{24} - \sum_{m=1}^4 \sum_{l=1}^4 a_{ml} \sum_{i=1}^4 \beta_{li} \sum_{j=1}^4 \beta_{ij} \alpha_j \right) y_n^4 \cdot \left(\frac{\partial f}{\partial y} \right)^2 \cdot Df + \\
 & + h^4 \left(\frac{3}{24} - \sum_{m=1}^4 \sum_{i=1}^4 a_{mi} \alpha_i \sum_{j=1}^4 \beta_{ij} \alpha_j \right) y_n^4 \cdot Df \cdot D \left(\frac{\partial f}{\partial y} \right) + \\
 & + h^4 \left[2 \left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} \right) \left(\sum_{m=1}^3 \sum_{i=1}^4 a_{mi} \sum_{j=1}^4 \beta_{ij} \alpha_j \right) + 2 \left(\sum_{i=1}^4 a_{2i} \right) \left(\sum_{i=1}^4 a_{2i} \sum_{j=1}^4 \beta_{ij} \alpha_j \right) + \right. \\
 & + 2 \left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} \sum_{j=1}^4 \beta_{ij} \alpha_j \right) \left(\sum_{i=1}^4 a_{2i} + \sum_{i=1}^4 a_{3i} \right) - \sum_{m=1}^3 \sum_{i=1}^4 a_{mi} \sum_{j=1}^4 \beta_{ij} \alpha_j - \\
 & - \frac{1}{6} \left(\sum_{m=1}^4 \sum_{i=1}^4 a_{mi} \right) \left. \right] y_n^3 \cdot f \cdot \left(\frac{\partial f}{\partial y} \right) \cdot Df + h^4 \left[2 \left(\sum_{i=1}^4 a_{2i} \right) \left(\sum_{i=1}^4 a_{2i} \frac{\alpha_i^2}{2} \right) + \right. \\
 & + 2 \left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} \right) \left(\sum_{m=1}^3 \sum_{i=1}^4 a_{mi} \frac{\alpha_i^2}{2} \right) + 2 \left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} \frac{\alpha_i^2}{2} \right) \left(\sum_{i=1}^4 a_{2i} + \sum_{i=1}^4 a_{3i} \right) - \\
 & - \sum_{m=1}^4 \sum_{i=1}^4 a_{mi} \frac{\alpha_i^2}{2} - \frac{1}{6} \sum_{m=1}^4 \sum_{i=1}^4 a_{mi} \left. \right] y_n^3 \cdot f \cdot D^2 f + h^4 \left[\left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} \alpha_i \right)^2 + \right. \\
 & + 2 \left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} \alpha_i \right) \left(\sum_{i=1}^4 a_{2i} \alpha_i + \sum_{i=1}^4 a_{3i} \alpha_i \right) + \left(\sum_{i=1}^4 a_{2i} \alpha_i \right)^2 - \frac{1}{2} \sum_{m=1}^4 \sum_{i=1}^4 a_{mi} \alpha_i \left. \right] \times \\
 & \times y_n^3 (Df)^2 + h^4 \left[\frac{1}{2} \left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} \right)^2 + \left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} \right) \left(\sum_{i=1}^4 a_{2i} + \sum_{i=1}^4 a_{3i} \right) + \frac{1}{2} \left(\sum_{i=1}^4 a_{2i} \right)^2 - \right. \\
 & - 3 \left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} \right)^2 \left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} \alpha_i + \sum_{i=1}^4 a_{2i} \alpha_i \right) - 6 \left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} \right) \left(\sum_{i=1}^4 a_{2i} \right) \left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} \alpha_i \right) + \\
 & + 2 \left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} \right) \left(\sum_{m=1}^3 \sum_{i=1}^4 a_{mi} \alpha_i \right) + 2 \left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} \alpha_i \right) \left(\sum_{i=1}^4 a_{2i} + \sum_{i=1}^4 a_{3i} \right) + \\
 & + 2 \left(\sum_{i=1}^4 a_{2i} \right) \left(\sum_{i=1}^4 a_{2i} \alpha_i \right) \left. \right] y_n^2 \cdot f^2 \cdot Df + h^4 \cdot y_n \cdot f^4 \left[\left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} \right)^4 - \right. \\
 & - 3 \left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} \right)^2 \left(\sum_{i=1}^4 a_{2i} \right) - \left(\sum_{i=1}^4 a_{1i} \right)^3 \left. \right] + O(h^5)
 \end{aligned}
 \tag{8}$$

Then, from the analysis of the coefficients with

Equating to zero, the coefficients of the powers h^i ($i = \overline{1,4}$), we obtain the conditions that the parameters a_{ij} , α_i , β_{ij} ($i, j = \overline{1,4}$) must satisfy, so that $y(x_{n+1}) - y_{n+1}^{[4,0]} = O(h^5)$

Let's find the coefficients for explicit methods. We put $\beta_{ij} = 0$ as $i \leq j$, $\alpha_1 = 0$, and $a_{11} = 1$, $a_{1i} = a_{23} = a_{24} = 0$, ($i = \overline{2,4}$).

$hy_n^4 \cdot f$, $h^2 y_n^3 \cdot f$, $h^3 y_n^2 \cdot f^3$ and $h^4 y_n \cdot f^4$ follows, that $a_{21} + a_{22} = 0$, $\sum_{i=1}^4 a_{3i} = 0$, $\sum_{i=1}^4 a_{4i} = 0$

As a result, we have the following relationships:

$$hy_n^4 f : a_{21} + a_{22} + \sum_{i=1}^4 a_{3i} + \sum_{i=1}^4 a_{4i} = 0$$

$$\begin{aligned}
& h^2 y_n^4 Df : \frac{1}{2} - \{(a_{22} + a_{32} + a_{42})\alpha_2 + (a_{33} + a_{43})\alpha_3 + (a_{34} + a_{44})\alpha_4\} = 0, \\
& h^3 y_n^4 \frac{\partial f}{\partial y} Df : \frac{1}{6} - \{(a_{33} + a_{43})\beta_{32}\alpha_2 + (a_{34} + a_{44})(\beta_{42}\alpha_2 + \beta_{43}\alpha_3)\} = 0, \\
& h^3 y_n^4 D^2 f : \frac{1}{6} - \left\{ (a_{22} + a_{32} + a_{42})\frac{\alpha_2^2}{2} + (a_{33} + a_{43})\frac{\alpha_3^2}{2} + (a_{34} + a_{44})\frac{\alpha_4^2}{2} \right\} = 0, \\
& h^3 y_n^3 f \cdot Df : -\frac{1}{2} - \{(a_{22} + a_{32} + a_{42})\alpha_2 + (a_{33} + a_{43})\alpha_3 + (a_{34} + a_{44})\alpha_4\} + \\
& \quad + 2\{(a_{22} + a_{32})\alpha_2 + a_{33}\alpha_3 + a_{34}\alpha_4\} = 0, \\
& h^4 y_n^4 \cdot D^3 f : \frac{1}{24} - \frac{1}{6} \{(a_{22} + a_{32} + a_{42})\alpha_2^3 + (a_{33} + a_{43})\alpha_3^3 + (a_{34} + a_{44})\alpha_4^3\} = 0, \\
& h^4 y_n^4 \frac{\partial f}{\partial y} D^2 f : \frac{1}{24} - \frac{1}{2} \{(a_{33} + a_{43})\beta_{32}\alpha_2^2 + (a_{34} + a_{44})(\beta_{42}\alpha_2^2 + \beta_{43}\alpha_3^2)\} = 0, \\
& h^4 y_n^4 Df D \frac{\partial f}{\partial y} : \frac{3}{24} - \{(a_{33} + a_{43})\alpha_3 \beta_{32} \alpha_2 + (a_{34} + a_{44})\alpha_4 (\beta_{42} \alpha_2 + \beta_{43} \alpha_3)\} = 0, \\
& h^4 y_n^4 \left(\frac{\partial f}{\partial y} \right)^2 Df : \frac{1}{24} - (a_{34} + a_{44})\beta_{43}\beta_{32}\alpha_2 = 0, \\
& h^4 y_n^3 \cdot f \cdot D^2 f : -\frac{1}{6} + 2 \left\{ (a_{22} + a_{32})\frac{\alpha_2^2}{2} + a_{33}\frac{\alpha_3^2}{2} + a_{34}\frac{\alpha_4^2}{2} \right\} - \\
& \quad - \left\{ (a_{22} + a_{32} + a_{42})\frac{\alpha_2^2}{2} + (a_{33} + a_{43})\frac{\alpha_3^2}{2} + (a_{34} + a_{44})\frac{\alpha_4^2}{2} \right\} = 0, \\
& h^4 y_n^3 f \frac{\partial f}{\partial y} Df : -\frac{1}{6} + 2(a_{33}\beta_{32}\alpha_2 + a_{34}(\beta_{42}\alpha_2 + \beta_{43}\alpha_3)) - \\
& \quad - (a_{33} + a_{43})\beta_{32}\alpha_2 + (a_{34} + a_{44})(\beta_{42}\alpha_2 + \beta_{43}\alpha_3) = 0, \\
& h^4 y_n^3 (Df)^2 : -\frac{1}{2} [(a_{22} + a_{32} + a_{42})\alpha_2 + (a_{33} + a_{43})\alpha_3 + (a_{34} + a_{44})\alpha_4] + (a_{22}\alpha_2)^2 = 0, \\
& h^4 y_n^2 f^2 Df : \frac{1}{2} - 3a_{22}\alpha_2 + 2\{(a_{22} + a_{32})\alpha_2 + a_{33}\alpha_3 + a_{34}\alpha_4\} = 0, \\
& \alpha_1 = 0, \quad \alpha_i = \sum_{j=1}^{i-1} \beta_{ij}, \quad (i=2,3,4), \quad a_{11}=1, \quad \sum_{i=1}^4 a_{4i}=0, \quad \sum_{i=1}^4 a_{3i}=0, \\
& a_{21} + a_{22} = 0, \quad a_{1i} = 0, \quad (i=3,4), \quad a_{23} = a_{24} = 0. \quad (9)
\end{aligned}$$

From the equations for the coefficients $h^2 y_n^4 \cdot Df$, $h^3 y_n^3 f \cdot Df$, $h^4 y_n^3 (Df)^2$, $h^4 y_n^2 f^2 Df$ it follows that

$$a_{21}\alpha_2 = \frac{1}{2} \sum_{i=2}^4 a_{3i}\alpha_i = 0, \quad \sum_{i=2}^4 a_{4i}\alpha_i = 0$$

From the equations for the coefficients $h^3 y_n^4 \cdot D^2 f$, $h^4 y_n^3 f \cdot D^2 f$ and $h^3 y_n^4 \cdot \frac{\partial f}{\partial y} \cdot Df$, $h^4 y_n^3 f \cdot Df$ we find that

$$\begin{aligned}
& (a_{22} + a_{32})\frac{\alpha_2^2}{2} + a_{33}\frac{\alpha_3^2}{2} + a_{34}\frac{\alpha_4^2}{2} = \frac{1}{6}, \\
& a_{22}\beta_{32}\alpha_2 + a_{34}(\beta_{42}\alpha_2 + \beta_{43}\alpha_3) = \frac{1}{6}, \\
& \text{and then} \\
& a_{42}\frac{\alpha_2^2}{2} + a_{43}\frac{\alpha_3^2}{2} + a_{44}\frac{\alpha_4^2}{2} = \frac{1}{6}, \\
& a_{43}\beta_{32}\alpha_2 + a_{44}(\beta_{42}\alpha_2 + \beta_{43}\alpha_3) = 0.
\end{aligned}$$

Thus we obtain a system of nonlinear equations:

$$\begin{aligned}
 (a_{22} + a_{32} + a_{42})\alpha_2 + (a_{33} + a_{43})\alpha_3 + (a_{34} + a_{44})\alpha_4 &= \frac{1}{2}, \\
 (a_{22} + a_{32} + a_{42})\frac{\alpha_2^2}{2} + (a_{33} + a_{43})\frac{\alpha_3^2}{2} + (a_{34} + a_{44})\frac{\alpha_4^2}{2} &= \frac{1}{6}, \\
 (a_{22} + a_{32} + a_{42})\frac{\alpha_2^3}{6} + (a_{33} + a_{43})\frac{\alpha_3^3}{6} + (a_{34} + a_{44})\frac{\alpha_4^3}{6} &= \frac{1}{24}, \\
 (a_{33} + a_{43})\beta_{32}\alpha_2 + (a_{34} + a_{44})(\beta_{42}\alpha_2 + \beta_{43}\alpha_3) &= \frac{1}{6}, \\
 (a_{33} + a_{43})\beta_{32}\alpha_2^2 + (a_{34} + a_{44})(\beta_{42}\alpha_2^2 + \beta_{43}\alpha_3^2) &= \frac{1}{12}, \\
 (a_{33} + a_{43})\alpha_3\beta_{32}\alpha_2 + (a_{34} + a_{44})(\beta_{42}\alpha_2 + \beta_{43}\alpha_3) &= \frac{3}{24}, \\
 (a_{34} + a_{44})\beta_{43}\beta_{32}\alpha_2 &= \frac{1}{24}, \\
 \sum_{i=1}^4 a_{4i} = 0, \sum_{i=2}^4 a_{4i}\alpha_i = 0, \sum_{i=2}^4 a_{4i}\frac{\alpha_i^2}{2} = 0, \\
 a_{43}\beta_{32}\alpha_2 + a_{44}(\beta_{42}\alpha_2 + \beta_{43}\alpha_3) &= 0, \\
 \sum_{i=1}^4 a_{3i} = 0, \sum_{i=2}^4 a_{3i}\alpha_i = 0, \\
 (a_{22} + a_{32})\frac{\alpha_2^2}{2} + a_{33}\frac{\alpha_3^2}{2} + a_{34}\frac{\alpha_4^2}{2} &= \frac{1}{6}, \\
 a_{33}\beta_{32}\alpha_2 + a_{34}(\beta_{42}\alpha_2 + \beta_{43}\alpha_3) &= \frac{1}{6}, \\
 a_{21} + a_{22} = 0, a_{22}\alpha_2 = \frac{1}{2}, \alpha_i = \sum_{j=1}^{i-1} \beta_{ij} &. \quad (10)
 \end{aligned}$$

Let's describe the scheme of solving the system (10):

1). Let $\alpha_2 = \alpha_3$. From the first two equations we define

$$a_{22} + a_{32} + a_{42} + a_{33} + a_{43} = \frac{3\alpha_4 - 2}{6\alpha_3(\alpha_4 - \alpha_3)},$$

$$a_{34} + a_{44} = \frac{2 - 3\alpha_3}{6\alpha_4(\alpha_4 - \alpha_3)}.$$

Substituting these values in the third equation of the system, we obtain a relationship that combines the parameters α_3 and α_4 :

$$\begin{aligned}
 4(\alpha_3 + \alpha_4) - 6\alpha_3\alpha_4 - 3 &= 0, \\
 \alpha_4 &= \frac{3 - 4\alpha_3}{2(2 - 3\alpha_3)}. \quad (11)
 \end{aligned}$$

From the fourth and fifth equations it follows that $\alpha_3 = \frac{1}{2}$, then, in accordance with (11) $\alpha_4 = 1$. From the

equations $a_{22}\alpha_2 = \frac{1}{2}$, $a_{21} + a_{22} = 0$, we get

$$a_{21} = -\frac{1}{2\alpha_2} = -1, a_{22} = \frac{1}{2\alpha_2} = 1.$$

Now from the equations

$$\sum_{i=1}^4 a_{3i} = 0, \sum_{i=1}^4 a_{3i}\alpha_i = 0,$$

$$(a_{22} + a_{32})\frac{\alpha_2^2}{2} + a_{33}\frac{\alpha_3^2}{2} + a_{34}\frac{\alpha_4^2}{2} = \frac{1}{6},$$

we will get

$$a_{31} = \frac{1}{6}, a_{32} + a_{33} = -\frac{1}{3}, a_{34} = \frac{1}{6}.$$

From the system (9) from the eighth to eleventh equations follows that $a_{4i} = 0$, ($i = 1, 4$).

Using the seventh equation we find β_{32} and β_{43} :

$$\beta_{32} = \frac{1}{24(a_{34} + a_{44})\beta_{43}\alpha_3} = \frac{1}{2\beta_{43}}.$$

From the fourth and sixth equations we will represent

a_{33} and β_{42} also through β_{43} :

$$a_{33} = \frac{1}{6\beta_{32}} = \frac{\beta_{43}}{3}, \quad \beta_{42} = 1 - \beta_{43}$$

$$\text{and then } a_{32} = -\frac{1 + \beta_{43}}{3}.$$

From the relations $\alpha_i = \sum_{j=1}^{i-1} \beta_{ij}$ ($i = \overline{2,4}$) we will

$$\text{define } \beta_{21} = \frac{1}{2}, \quad \beta_{31} = \frac{1}{2} - \frac{1}{2\beta_{43}}, \quad \beta_{41} = 0.$$

Consequently, the solution of the system (10) has the form

$$\alpha_2 = \alpha_3 = \frac{1}{2}, \quad \alpha_4 = 1, \quad \beta_{21} = \frac{1}{2},$$

$$\beta_{31} = \frac{1}{2} - \frac{1}{2\beta_{43}}, \quad \beta_{32} = \frac{1}{2\beta_{43}}, \quad \beta_{41} = 0,$$

$$\beta_{42} = 1 - \beta_{43}, \quad a_{11} = 1, \quad a_{21} = -1, \quad a_{22} = 1,$$

$$a_{31} = \frac{1}{6}, \quad a_{32} = -\frac{1 + \beta_{43}}{3}, \quad a_{33} = \frac{\beta_{43}}{3},$$

$$a_{34} = \frac{1}{6}, \quad a_{1i} = 0, \quad (i = \overline{2,4}),$$

$$a_{4i} = 0, \quad (i = \overline{1,4}), \quad a_{23} = a_{24} = 0,$$

$$\beta_{ij} = 0, \quad i \leq j, \quad (12)$$

We give a specific set of parameter values at

$$\beta_{43} = 1,$$

0	0	0	0	1	0	0	0
1/2	1/2	0	0	-1	1	0	0
1/2	0	1/2	0	1/6	-2/3	1/3	1/6
1	0	0	1	0	0	0	0

2). If $\alpha_2 \neq \alpha_3$ we obtain:

$$a_{21} = -\frac{1}{2\alpha_2}, \quad a_{22} = \frac{1}{2\alpha_2}, \quad \beta_{21} = \alpha_2,$$

$$a_{32} = \frac{3(1 + 2\alpha_3\alpha_4) - 4(\alpha_3 + \alpha_4) - 6(\alpha_3 - \alpha_2)(\alpha_4 - \alpha_2)}{12\alpha_2(\alpha_3 - \alpha_2)(\alpha_4 - \alpha_2)}, \quad a_{33} = \frac{3(1 + 2\alpha_2\alpha_4) - 4(\alpha_2 + \alpha_4)}{12\alpha_3(\alpha_2 - \alpha_3)(\alpha_4 - \alpha_3)},$$

$$\beta_{32} = \frac{4\alpha_4 - 3}{24\alpha_2(\alpha_4 - \alpha_3) \cdot a_{33}}, \quad a_{34} = \frac{3(1 + 2\alpha_3\alpha_3) - 4(\alpha_2 + \alpha_3)}{12\alpha_4(\alpha_4 - \alpha_2)(\alpha_4 - \alpha_3)}, \quad \beta_{31} = \alpha_3 - \beta_{32},$$

$$a_{31} = -(a_{32} + a_{33} + a_{34}), \quad \beta_{41} = \alpha_4 - \beta_{42} - \beta_{43}, \quad \beta_{42} = \frac{(3 - 4\alpha_3)(\alpha_3 - \alpha_2) + 2(2\alpha_2 - 1)(\alpha_4 - \alpha_3)}{24\alpha_2(\alpha_4 - \alpha_3)(\alpha_3 - \alpha_2) \cdot a_{34}},$$

$$a_{12} = a_{13} = a_{14} = 0, \quad \beta_{43} = \frac{1 - 2\alpha_2}{12\alpha_3(\alpha_3 - \alpha_2) \cdot a_{34}}, \quad a_{23} = a_{24} = 0, \quad a_{4i} = 0, \quad i = \overline{1,4}, \quad (13)$$

where $\alpha_4 = 1$, α_2 and α_3 are arbitrary numbers satisfying the relation

$$\alpha_2 \cdot \alpha_3(\alpha_2 - \alpha_3)(1 - \alpha_2)(1 - \alpha_3) \neq 0.$$

II. Construction of bilateral methods of the third order of accuracy

To build bilateral methods of Runge-Kutta [15–17] are looking approximate solution of problem (1) as a continued fraction (2), (3). Parameters a_{mi} , α_i , β_{ij} ($m, i, j = 1, 2, 3$) are defined such that

$$y(x_{n+1}) - y_{n+1}^{[k,l]} = \omega h^{(p)} K F^{[k,l]}(f) + O(h^{(k+l)}), \quad (14)$$

where $y(x_{n+1})$ and $y_{n+1}^{[k,l]}$ – respectively, exact and approximate solution of the problem (1), h – integration step, $F(f)$ – a differential operator, calculated at the point

(x_n, y_n) , K – constant, p – order accuracy, ω – parameter of bilateralism.

If in relations (9) we put

$$a_{42} \frac{\alpha_2^2}{2} + a_{43} \frac{\alpha_3^2}{2} + a_{44} \frac{\alpha_4^2}{2} = -\frac{\omega_1}{2},$$

$$a_{42}\beta_{32}\alpha_2 + a_{44}(\beta_{42}\alpha_2 + \beta_{43}\alpha_3) = -\frac{\omega_2}{2},$$

then

$$y(x_{n+1}) - y_{n+1}^{[4,0]} = \omega h^4 K \cdot F^{[4,0]}(f) + O(h^5). \quad (15)$$

Having solved under these conditions a system of nonlinear equations (10), for $\alpha_2 = \alpha_3$, we obtain

$$\alpha_2 = \alpha_3 = \frac{1}{2}, \quad \beta_{21} = \frac{1}{2}, \quad \beta_{31} = \frac{1}{2} - \frac{1}{2\beta_{43}},$$

$$\beta_{32} = \frac{1}{2\beta_{43}}, \alpha_4 = 1, \beta_{41} = 0, \beta_{42} = 1 - \beta_{43},$$

$$a_{11} = 1, a_{12} = a_{13} = a_{14} = 0, a_{21} = -1,$$

$$a_{22} = 1, a_{23} = a_{24} = 0, a_{31} = \frac{1}{6} + 2\omega_1,$$

$$a_{32} = 4\omega_1(\beta_{43} - 1) - 2\omega_2\beta_{43} - \frac{1}{3}(1 + \beta_{43}),$$

$$a_{33} = \frac{1}{3}\beta_{43} + 2\beta_{43}(\omega_2 - 2\omega_1), a_{34} = \frac{1}{6} + 2\omega_1,$$

$$a_{41} = -2\omega_1, a_{42} = 4\omega_1(1 - \beta_{43}) + 2\omega_2\beta_{43},$$

$$a_{43} = 2\beta_{43}(2\omega_1 - \omega_2), a_{44} = -2\omega_1, \quad (16)$$

where β_{43} – nonzero parameter.

Putting $\omega_1 = \omega_2 = \omega$, we get the following set of parameters

0	0	0	0	1	0	0	0
1/2	1/2	0	0	-1	1	0	0
1/2	0	1/2	0	1/6 + 2ω	-2ω - 2/3	1/3 - 2ω	1/6 + 2ω
1	0	0	1	-2ω	2ω	2ω	-2ω

The estimate of the local error has the form

$$\begin{aligned} y_{n+1} - y_{n+1}^{[4,0]} &= \\ &= \omega h^4 (D^2 f + f_y \cdot Df) + O(h^5) \cong \\ &\cong h \sum_{i=1}^4 \tilde{a}_{4i} k_i. \end{aligned} \quad (17)$$

With the help of the parameters ω and h is reached bilateral approximations and required accuracy on the whole interval of integration.

The proposed two-sided formulas at each step of integration use less number of calculations of the right-hand side of the differential equation than the known bilateral methods of Runge-Kutta type.

These formulas, using only four calculations of the right-hand side of the differential equation, allow at each step to obtain a method of fourth-order accuracy method and two bilateral formulas of the third order of accuracy.

CONCLUSIONS

Nonlinear formulas of the fourth order of accuracy for the solution of the Cauchy problem for ordinary differential equations based on continuous fractions have been constructed.

Two-sided methods of Runge-Kutta type of the third order of accuracy have been constructed. These formulas make it possible to obtain at each point the upper and lower approximations to the exact solution and determine the value of the leading (main) term of the local error without additional calculations of the right-hand side of the differential equation.

The proposed two-sided formulas at each step of integration use less number of calculations of the right-hand side of the differential equation than the known bilateral methods of Runge-Kutta type.

These formulas, using only four appeals to the right-hand side of the differential equation, allow us to construct a method of the fourth order of accuracy and two-sided method of the third order of accuracy.

REFERENCES

1. Baker, G. Pade Approximation. Basic Theory. Extensions and Applications [Russian translation] / G. Baker, P. Graves-Morris. – Moscow: Mir, 1986. – 502 p.
2. Dzyadyk, V. K. Approximation Methods for Solutions of Differential and Integral Equations. –Tokyo: VSP, 1995. – 325 p.
3. Jones, W. Continued Fractions. Analytic Theory and Applications [Russian translation] / W. Jones, W. Tron. – Moscow: Mir, 1985. – 414 p.
4. Skorobogat'ko, V. Ya. Theory of Branching Continued Fractions and Applications to Computational Mathematics [in Russian] / V. Ya. Skorobogat'ko – Moscow: Nauka, 1983. – 312 p.
5. Wall, H. S. Analytic theory of continues fraction / H. S. Wall – New York: Van Nostrand, 1948. – 433 p.
6. Pelekh, Ya. M. Nonlinear Numerical Methods for the Solution of Initial Value Problem for Ordinary Differential Equations / S. M. Mentynskyi, R. Ya. Pelekh // Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Journal of Scientific Articles. – 2016. Issue 20(15), pp. 65–75.
7. Pelekh, Ya. Dynamic Vibration Absorbers Optimization and Design / Ya. Pelekh, B. Diveyev, M. Hlobchak // ECONTCHMOD. – 2017, vol. 6, No. 1, – pp. 23–30.
8. Pelekh, R. Ya. Investigation and Analysis of the Mathematical Model of the Kinetics of Adsorption of Substances by Porous Adsorbents Using Continued Fraction / R. Ya. Pelekh, S. M. Mentynskyi, M. I. Ihnatyshyn,, Ya. M. Pelekh // Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Journal of Scientific Articles. – 2017. Issue 22(17), pp. 7-14.
9. Lambert, I. D. Computational Methods in Ordinary Differential Equations / I. D. Lambert. – London, etc.: Wiley and Sons, 1973. – 278 p.
10. Dekker, K. Stability of Runge-Kutta Methods for Stiff Differential Equations [Russian translation] /

K. Dekker, J. Werner. – Moscow: Mir, 1988. – 322 p.

11. Modern Numerical Methods for Ordinary Differential Equations [Russian translation] / Edited by G. Hall and J. M. Watt. – Moscow: Mir, 1979. – 312 p.

12. Stetter, H. Analysis of Methods of Quantization of Ordinary Differential Equations [Russian translation] / H. Stetter. – Moscow: Mir, 1978. – 464 p.

13. Hairer, E. Solving Ordinary Differential Equations. I. Nonstiff Problems / E. Hairer, S. P. Norsett, G. Wanner. – Berlin: Springer, 1990. – 512 p.

14. Butcher, J. C. Numerical Methods for Ordinary Differential Equations / J. C. Butcher. – London: – Wiley & Sons, 2008. – 463 p.

15. Gorbunov, A. D. On the Approximate Solutions of the Cauchy Problem for Ordinary Differential Equations with Preassigned Number of Valid Signs. P. I. [in Russian] / A. D. Gorbunov, Yu. A. Shakhov // Zh. Vychisl. Mat. Fiz. – 1963. – V. 3, N 2. – pp. 239–253.

16. Lyashko, I. I. Computational methods [in Russian] / I. I. Lyashko, V. L. Makarov, A. A. Skorobogat'ko. – K.: High school, 1977. – 408 p.

17. Shakhov, Yu. A. Solution of the Cauchy problem with a preassigned number of correct signs for an ordinary differential equation [in Russian] / Yu. A. Shakhov // Questions of Computational Mathematics: Works of the Computer Center of the Academy of Sciences of the Georgian SSR. Tbilisi. – 1973. – V. 12, No. 1. – C. 105–117.

Пелех Ярослав Миколайович, Пахолок Богдан Богданович, Кунинець Андрій Володимирович, Сохан Петро Львович. ЧИСЛОВІ МЕТОДИ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ПОЧАТКОВОЇ ЗАДАЧІ ДЛЯ ЗВИЧАЙНИХ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИХ РІВНЯНЬ З ОЦІНКОЮ ГОЛОВНОГО ЧЛЕНА ЛОКАЛЬНОЇ ПОХИБКИ

Одним з сучасних наукових методів дослідження явищ та процесів є математичне моделювання. Математичне моделювання є ефективним методом вивчення економічних процесів, у багатьох важливих випадках дозволяє замінити реальний процес, а також дає можливість одержати як якісну, так і кількісну картину досліджуваних процесів. Оскільки точні розв'язки таких моделей можна отримати лише у дуже часткових випадках, то необхідно використовувати числові методи. При дослідженні економічних проблем виникає необхідність не тільки знайти наближені розв'язки, але і оцінити їх локальні та глобальні похибки. В обчислювальній математиці широкого застосування набули неперервні дробі. Вони дають можливість отримувати монотонні і двосторонні наближення, мають слабку чутливість до похибок заокруглень, а також вірно відображають основні властивості досліджуваних задач. Об'єктом дослідження є початкова задача для звичайних диференціальних рівнянь. Метою дослідження є розробка методів та алгоритмів чисельного розв'язування задачі Коші для звичайних диференціальних рівнянь. Виведені формули типу Рунге-Кутти четвертого порядку точності розв'язування початкової задачі для звичайних диференціальних рівнянь на основі неперервних дробів. Запропоновано нові двосторонні чисельні методи третього порядку точності, які в кожній вузловій точці дозволяють отримати не тільки верхні та нижні наближення до точного розв'язку, але і оцінювати значення головного члена локальної похибки без додаткових звертань до правої частини диференціального рівняння. Двосторонні формули використовують на кожному кроці інтегрування менше звертань до правої частини диференціального рівняння порівняно з відомими двосторонніми методами типу Рунге-Кутта. Запропоновані формули, використовуючи лише чотири звертання до правої частини диференціального рівняння, дозволяють отримувати не тільки односторонній метод четвертого порядку точності, але і двосторонні формули третього порядку точності.

Ключові слова: початкова задача, неперервні дробі, методи типу Рунге-Кутта, двостороння апроксимація, нелінійні числові методи.

Пелех Ярослав Николаевич, Пахолок Богдан Богданович, Кунынец Андрей Владимирович, Сохан Петр Львович. ЧИСЛЕННЫЕ МЕТОДЫ РЕШЕНИЯ НАЧАЛЬНОЙ ЗАДАЧИ ДЛЯ ОБЫКНОВЕННЫХ ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНЫХ УРАВНЕНИЙ С ОЦЕНКОЙ ГЛАВНОГО ЧЛЕНА ЛОКАЛЬНОЙ ПОГРЕШНОСТИ

Одним из современных научных методов исследования явлений и процессов является математическое моделирование. Математическое моделирование – эффективный метод изучения экономических процессов, во многих важных случаях позволяет заменить реальный процесс, а также дает возможность получить как качественную, так и количественную картину исследуемых процессов. Поскольку точные решения таких моделей можно получить только в очень частных случаях, то необходимо использовать численные методы. При исследовании экономических проблем возникает необходимость не только найти приближенные решения, но и оценить их локальные и глобальные погрешности. В вычислительной математике широкое применение получили непрерывные дроби. Они дают возможность получать монотонные и двусторонние приближения, имеют слабую чувствительность к погрешностям округления, а также верно отражают основные свойства изучаемых задач. Объектом исследования является начальная задача для обыкновенных дифференциальных уравнений. Целью исследования является разработка методов и алгоритмов численного решения задачи Коши для обыкновенных дифференциальных уравнений. Выведены формулы типа Рунге-Кутты четвертого порядка точности для решения начальной задачи для обыкновенных дифференциальных уравнений на основе непрерывных дробей. Предложены новые двусторонние численные методы третьего порядка точности, которые в каждой узловой точке позволяют получить не только верхние и нижние приближения к точному решению но и оценивать значение главного члена

локальной погрешности без дополнительных вычислений правой части дифференциального уравнения. Двусторонние формулы используют на каждом шагу интегрирования меньше обращений к правой части дифференциального уравнения по сравнению с известными двусторонними методами типа Рунге-Кутты. Предложенные формулы, используя только четыре обращения к правой части дифференциального уравнения, позволяют получать не только односторонний метод четвертого порядка точности, но и двусторонние формулы третьего порядка точности.

Ключевые слова: начальная задача, непрерывные дроби, методы типа Рунге-Кутты, двусторонняя аппроксимация, нелинейные численные методы.

Одержано 16.04.2018 р.

РОЗДІЛ V

ФІНАНСИ, ГРОШІ ТА КРЕДИТ

УДК 336.227

Ватаманюк Ольга Сергіївна,
к.е.н., старший викладач кафедри фінансів,
банківської справи та підприємництва,
Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

АГРЕСИВНЕ ПОДАТКОВЕ ПЛАНУВАННЯ: НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ТА НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ

Метою дослідження є розкриття негативних наслідків агресивного податкового планування для економіки держави, аналіз сучасних підходів до протидії даному явищу на загальноєвропейському рівні, а також обґрунтування необхідності вдосконалення методів боротьби з агресивним податковим плануванням в Україні. Методологічний інструментарій дослідження становили діалектичний і графічний методи, метод порівняльного аналізу і синтезу – для узагальнення зарубіжного досвіду боротьби з агресивним податковим плануванням, а також метод наукової абстракції – для формулювання пропозицій щодо напрямів протидії агресивному податковому плануванню в Україні. У статті піднімаються питання активізації у європейських країнах протидії агресивному податковому плануванню як способу зниження податкового навантаження через використання прогалів у податковому законодавстві чи застосування двосторонніх податкових угод. Розглядаються нормативно-правові засади боротьби з агресивним податковим плануванням на рівні Європейського Союзу. Розкриваються негативні наслідки функціонування механізму агресивного податкового планування для економіки країни, а саме: втрата податкових надходжень, виникнення несправедливої податкової конкуренції між компаніями, які уникають сплати податків, а також іншими підприємствами; деморалізація платників податків. Обґрунтовується, що агресивне податкове планування є однією з головних проблем сучасних економік світу, подолання якої лежить у площині поглиблення міжнародної співпраці, удосконалення нормативно-правового законодавства з питань оподаткування та розробці технологій з виявлення та попередження цього явища. Визначено, що беручи до уваги специфічну структуру економіки України, домінуюча роль в якій належить великим підприємствам, відставання в запровадженні нових методів протидії АПП може обернутися значними втратами для бюджету. Крім цього, важливо усунути недоліки законодавства, які дозволяють неоднозначне трактування податкових норм. Зазначено, що перед Україною стоїть завдання імплементації обов'язкових умов, визначених Планом BEPS, у тому числі запровадження автоматизованого обміну податковою інформацією, адже ці заходи перешкоджатимуть розмиванню податкової бази та виведенню оподатковуваних доходів за межі країни. Предмет подальших досліджень становитимуть методичні підходи та процедурні аспекти імплементації рекомендацій ОЕСР щодо перешкоджання проявам агресивного податкового планування в Україні.

Ключові слова: агресивне податкове планування, транснаціональні корпорації, ухилення від оподаткування, платники податків, низькоподаткові юрисдикції.

ВСТУП

Постановка проблеми. Сучасні виклики глобалізації стали поштовхом до розвитку і трансформації податкових систем країн світу – вдосконалення напрямів роботи з платниками податків, технологій адміністрування обов'язкових платежів. Проте наслідком глобалізації став і пошук платниками податків нових схем ведення бізнесу для зниження податкового навантаження з метою підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку та приросту прибутків.

Починаючи з 2013 р. на основі рекомендацій Організації економічного співробітництва та розвитку, європейські країни активно впроваджують у національні податкові системи нові механізми податкового адміністрування, покликані виявити схеми агресивного податкового планування (АПП) та знизити рівень уникнення від оподаткування суб'єктами господарювання. Однак, по-перше, у міру розвитку інформаційних технологій і транскордонного співробітництва, а також з урахуванням того, що АПП юридично не є порушенням податкового законодавства, а лише варіантом використання його неточностей,

податковим органам стає все складніше ідентифікувати прояви АПП. Саме тому транскордонна природа цього явища та інтеграція економік країн Європи вимагає скоординованого підходу у боротьбі з ухиленням від оподаткування. По-друге, одним із мотивів, що спонукає корпорацію до АПП, часто є не стільки намагання знизити рівень податкового навантаження, а пошук більш сприятливих умов для ведення бізнесу. Отже, актуальності набуває як вивчення самого механізму агресивного податкового планування, так і методів протидії цьому явищу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичне обґрунтування сутності агресивного податкового планування, індикатори ризиків застосування його схем та напрямів протидії, а також передумови становлення вітчизняної моделі протидії агресивному податковому плануванню було розгорнуто висвітлено у наукових працях вітчизняних вчених, зокрема, С. С. Брехова, Ю. В. Касперович, В. І. Коротуна, К. П. Проскури, О. Є. Сушкової. Разом із цим вважаємо, що проблематика функціонування механізмів агресивного податкового планування є недостатньо розробленою в Україні як з огляду на незначну активізацію досліджень у даній сфері, пов'язану із відносною новизною даної теми, так і враховуючи необхідність вдосконалення контролю за трансфертним ціноутворенням в Україні, який фактично було запроваджено лише у 2013 році.

Беручи до уваги, що агресивне податкове планування є елементом загальної податкової стратегії, у першу чергу, багатонаціональних корпорацій, які сплачують найбільші за обсягами податкові платежі до бюджетів, методи боротьби з агресивним податковим плануванням потребують подальшого вивчення.

Постановка завдання (мета статті). Метою дослідження є розкриття негативних наслідків агресивного податкового планування для економіки держави, аналіз сучасних підходів до протидії даному явищу на загальноєвропейському рівні, а також обґрунтування необхідності вдосконалення методів боротьби з агресивним податковим плануванням в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Посилення інтересу до поняття «агресивне податкове планування» було обумовлено рядом причин, серед яких:

- зміни в глобальній економіці та прискорення темпів глобалізації;
- загальне погіршення світової економіки та пов'язана з цим увага до держав, які за відсутності реального виробництва та виробничої інфраструктури відіграють роль транзитних інвестиційних центрів і надають транснаціональним компаніям (ТНК) податкові пільги;
- зміни податкової поведінки ТНК, які в тому числі, призвели до загрозливих масштабів ухилення від оподаткування;
- резонанс і стурбованість суспільства, викликані численними міжнародними скандалами, пов'язаними з використанням найбільшими ТНК

механізмів агресивного податкового планування;

- запровадження нових норм запобігання та боротьби з податковими зловживаннями тощо [1].

Термін «агресивне податкове планування» не має чіткого наукового визначення, що може викликати неточності у його сприйнятті. Тим не менше, за основу в розумінні цього явища слід брати ерозію бази оподаткування та переміщення прибутків корпорацій, які стають можливими або через наявність прогалин у взаємодії різних податкових систем або в деяких випадках – через застосування двосторонніх податкових угод діяльності. Способи заниження податкових зобов'язань на основі агресивного податкового планування не є протизаконними, однак країнами-членами ЄС уже розроблено ряд критеріїв щодо визначення його схем і механізму застосування, а також методів боротьби з ним [2].

Агресивне податкове планування характеризується двома типами практичних ситуацій, де у першому випадку позиція платника податків є обґрунтованою і формально відповідає законодавству, але має непередбачувані податкові наслідки. В другому ж випадку податкові органи вбачають ризик того, що платник податків не вкаже на наявність невизначеності у тлумаченні закону, тобто законодавство може бути застосоване для досягнення результатів, відмінних від тих, які мав на увазі законодавець [3, с. 124].

На рівні теорії є можливим визначити межі між прийнятним податковим плануванням та агресивним, однак на практиці вони є дещо розмитими. Найбільш повна характеристика агресивного податкового планування, і водночас його відмінність від інших форм податкової поведінки платників, на наш погляд, пропонується фахівцями Єврокомісії і схематично виглядає наступним чином (рис. 1).

Що ж стосується каналів здійснення агресивного податкового планування, то в економічній літературі розглядається декілька варіантів зниження податкового навантаження на прикладі транснаціональних корпорацій, зокрема, це використання як внутрішньої, так і зовнішньої заборгованості, трансфертне ціноутворення та ліцензування інтелектуальної власності [5]. Науковці також схильні виділяти окремо й такі форми вияву АПП, як переміщення інтелектуальної власності та відповідне використання плати за роялті за загальними стратегічними трансфертними цінами [6]. Останнім часом усе більше уваги приділяється й більш складним формам АПП, які ґрунтуються на застосуванні гібридних інструментів.

Уряд ЄС здійснив кілька кроків для боротьби з агресивним податковим плануванням, включаючи прийняття у червні 2016 року Директиви, направленої на боротьбу з ухиленням від оподаткування (Anti-Tax Avoidance Directive – Директива ЄС (EU) 2016/1164) [7], яка передбачає запровадження заходів щодо подолання наслідків зловживання платниками податків відмінностями в оподаткуванні відповідно до законодавства двох або більше юрисдикцій. Окрім правила гібридних невідповідностей, дана Директива також містить п'ять обов'язкових до застосування заходів для всіх держав-членів ЄС щодо загальних форм агресивного податкового планування, а саме:

- правило контрольованих іноземних

компаній, покликане забезпечити зарахування доходів іноземних компаній, які контролюються резидентами, у дохід цих резидентів для цілей оподаткування;

- обмеження обліку відсотків за позиками – накладання обмеження на суму відсотків, яку платник податків має право відраховувати за позиками з податкової бази протягом податкового періоду

- оподаткування при «виході» з-під податкової юрисдикції, у випадку, коли корпоративні платники податків зменшують податкові зобов'язання

шляхом зміни податкового резидентства та/або переміщення активів виключно з метою агресивного податкового планування;

- загальне правило проти податкових зловживань – спрямоване на усунення прогалин в національному податковому законодавстві, яке дозволяє податковим органам запобігати неправомірному застосуванню пільг.

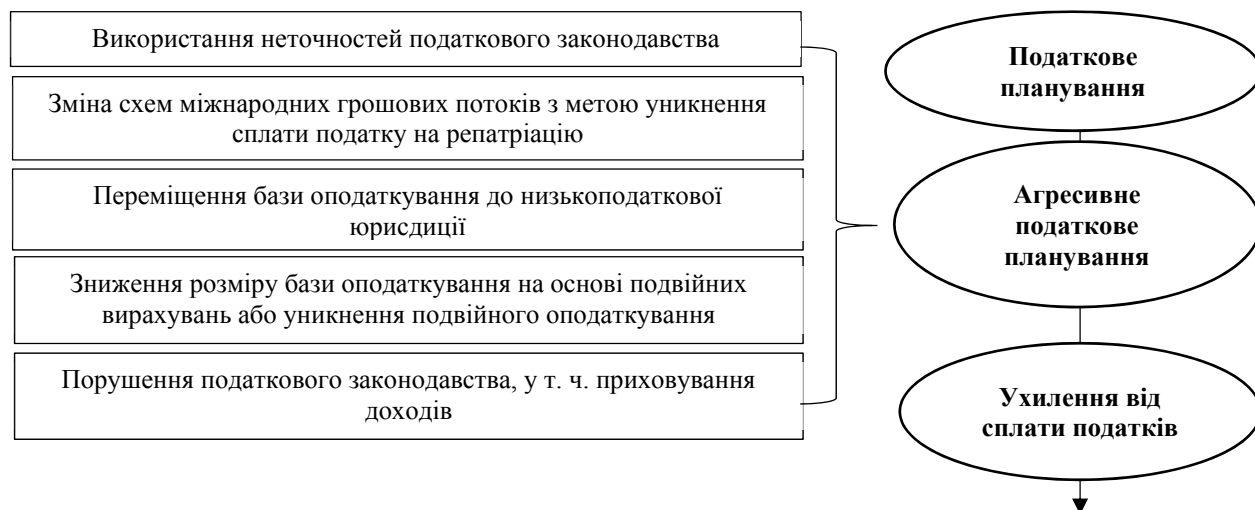


Рис. 1. Межі агресивного податкового планування*

*Складено автором на основі [4]

Головною метою директиви стала скоординована імплементація заходів, позначених ОЕСР у рамках проекту «Плану дій щодо розмивання податкової бази і виведення доходів з-під оподаткування» (Base Erosion and Profit Shifting) державами – членами ЄС [8]. Даним Планом порушуються такі проблеми як невідповідність сучасної міжнародної системи оподаткування реаліям глобальної економіки; використання ТНК агресивних схем податкового планування; переважаючий розподіл прибутку залежно від розташування матеріальних активів, не беручи до уваги зростання ролі нематеріальних активів в утворенні доходів, а також переміщення ризиків всередині групи компаній; подвійне неоподаткування (коли дохід не оподатковується ні в країні нерезидента — утворювача доходу, ні в країні резидента — отримувача доходу) [1].

З 1 січня 2017 року Україна також приєдналася до Програми розширеного співробітництва в рамках ОЕСР та взяла на себе зобов'язання імплементувати так званий Мінімальний стандарт Плану дій BEPS – обов'язкові чотири заходи із п'ятнадцяти запропонованих, до яких належить, зокрема, удосконалення чинних угод про уникнення подвійного оподаткування шляхом включення до них запропонованих правил запобігання зловживанню угодою та удосконалення чинних національних правових норм стосовно документації з трансфертного ціноутворення та майбутнього обміну інформацією [9].

З метою підвищення прозорості оподаткування Рада ЄС прийняла пропозицію Європейської Комісії щодо запровадження автоматичного обміну інформацією у сфері оподаткування, у тому числі було погоджено міжнародний обмін звітами

транснаціональних корпорацій, який розпочнеться з 2018 р.

Незважаючи на ці досягнення, європейські країни продовжують втрачати значні суми податкових надходжень внаслідок транскордонної дії агресивного податкового планування. Крім цього, негативні наслідки АПП для економіки країни можуть проявлятися у наступному:

- переміщення прибутків з однієї країни-члена ЄС означає втрату бази оподаткування для іншої, а для союзу загалом – очевидні втрати податкових надходжень, навіть за умови отримання вигід окремими країнами;

- виникнення несправедливої податкової конкуренції між компаніями, які уникають сплати податків, а також іншими підприємствами;

- агресивне податкове планування, що здійснюється багатонаціональними корпораціями, негативно впливає на загальний моральний дух платників податків: частина платників, яка виконує свої податкові зобов'язання і сплачує податки, сприймають прояви АПП як порушення соціального договору. Недобросовісність одних платників може спонукати інших припинити дотримання власних податкових зобов'язань. Більше того, втрата податкових надходжень внаслідок функціонування механізму АПП може призвести до зниження обсягів видатків на освіту чи охорону здоров'я, що лише посилить соціальну нерівність і у подальшому може проявитися у зростанні рівня соціального невдоволення [10].

На відміну від більшості інших країн, в Україні переважна частина податкових надходжень втрачається не у малому бізнесі і не через діяльність повністю

неофіційних (незареєстрованих) економічних суб'єктів. Наймасштабніші інструменти ухилення від сплати податків та агресивного податкового планування масово застосовуються великими та надвеликими підприємствами, які домінують у вітчизняній економіці і при цьому завдяки своїм неформальним зв'язкам мають великі можливості для ухилення від сплати податків [11].

Крім цього, практична діяльність фіскальних органів переважно направлена на боротьбу з порушенням податкового законодавства, а системна протидія АПП, що є невід'ємною частиною діяльності фінансово-промислових груп та великого бізнесу в Україні, не здійснюється. Зазначені обставини виводять протидію АПП в пріоритетне завдання державної податкової політики, вирішення якого дозволить поліпшити стан забезпечення держави фінансовими ресурсами, не посилюючи податкового тиску на більшість платників податків [3, с. 131].

Водночас постійна трансформація схем мінімізації сплати податків викликає потребу переходу від використання методів постаудиту до застосування проактивного підходу в податковому адмініструванні, у тому числі і через пошук шляхів протидії використанню суб'єктами господарювання схем АПП. Необхідно виходити з принципу, що більш економічно затратним є вжиття заходів на компенсування втрат від мінімізації податків, ніж заходи з профілактики податкових правопорушень та усунення причин, які до них призводять. Так, важливо усувати недоліки законодавства, що дозволяють неоднозначне трактування податкових норм, превалювання принципу «форми над сутністю» для мінімізації податків; розвивати системи раннього виявлення (моніторингу) податкових ризиків, забезпечувати невідворотність настання відповідальності (фінансової, адміністративної чи кримінальної) за ухилення та уникнення сплати податків [12, с. 32].

Погоджуємося також із думкою, що паралельно впровадженню податкових механізмів протидії агресивному податковому плануванню в Україні мають відбуватися процеси детінізації бізнесу та боротьби з корупцією на загальнодержавному та місцевому рівнях влади. Крім цього, ухилення від сплати податків має набувати публічного резонансу для негативного осуду. Благодійна діяльність бізнесу формує лояльність споживачів, але аналогічно ухилення від сплати податків має завдавати репутаційних втрат для бренду. Звання сумлінного платника податків має стати невід'ємним елементом корпоративної соціальної відповідальності [13].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Агресивне податкове планування є однією з головних проблем сучасних економік світу, подолання якої лежить у площині поглиблення міжнародної співпраці, удосконалення нормативно-правового законодавства з питань оподаткування та розробці технологій з виявлення та попередження цього явища. Беручи до уваги специфічну структуру економіки України, домінуюча роль в якій належить великим підприємствам, відставання в запровадженні нових методів протидії АПП може обернутися значними втратами для бюджету. Саме тому перед Україною стоїть завдання імплементації обов'язкових умов, визначених Планом BEPS, у тому числі запровадження автоматизованого обміну податковою інформацією. На нашу думку, ці заходи перешкоджатимуть розмиванню податкової бази та виведенню оподатковуваних доходів за межі країни.

Предмет подальших досліджень становитимуть методичні підходи та процедурні аспекти імплементації рекомендацій ОЕСР щодо перешкоджання проявам агресивного податкового планування в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мішин, М. Трансфертне ціноутворення та План дій BEPS [Електронний ресурс] / М. Мішин, Є. Курілов // Вісник. Офіційно про податки. – 2014. – Режим доступу: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/6995>.
2. Corporate Tax Practices and Aggressive Tax Planning in the EU. In-Depth Analysis for the ECON Committee [Electronic resource] / Directorate General for Internal Policies. Policy Department A: Economic and Scientific Policy. 2015. – Available at: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/563446/IPOL_IDA\(2015\)563446_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/563446/IPOL_IDA(2015)563446_EN.pdf).
3. Брехов, С. С. Світовий досвід протидії агресивному податковому плануванню: висновки для України / С. С. Брехов, В. І. Коротун // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2015. – № 2. – С. 121-134.
4. Aggressive tax planning indicators. Final report [Electronic resource] / Working paper № 71 – 2017. – Available at: https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/taxation_papers_71_atp.pdf.
5. Heckemeyer, J. and M. Overesch (2017), Multinationals' Profit Response to Tax Differentials: Effect Size and Shifting Channels, Canadian Journal of Economics, in press.
6. Overesch, M. (2016), Steuervermeidung multinationaler Unternehmen: Die Befunde der empirischen Forschung, Perspektiven der Wirtschaftspolitik. Vol. 17, No. 2, pp. 129–143.
7. Council Directive (EU) 2016/1164 of 12 July 2016 laying down rules against tax avoidance practices that directly affect the functioning of the internal market [Electronic resource] / Official Journal of the European Union. – Available at: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2016.193.01.0001.01.ENG&toc=OJ.L:2016:193:TOC.
8. ЄС: посилення прозорості та боротьба з ухиленням від податків [Електронний ресурс]: Вісник МСФЗ: Світовий досвід. Українська практика. – 2016. – № 08. – Режим доступу: http://ifrs.ligazakon.ua/ua/magazine_article/FZ001005.

9. Мінфін розробив дорожню карту реалізації Плану дій BEPS [Електронний ресурс] / Урядовий портал. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/249982923>.
10. Curbing Aggressive Tax Planning [Electronic resource] / European Semester Thematic Factsheet. – Available at: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_curbing-aggressive-tax-planning_en.pdf.
11. Дубровський, В. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/уникнення оподаткування в Україні [Електронний ресурс] / В. Дубровський, В. Черкашин // Інститут соціально-економічної трансформації. – Режим доступу: <http://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/Instumentariy-uhilyannya-vid-splati-podatkov-2017.pdf>.
12. Протидія агресивному податковому плануванню в Україні / С. С. Брехов, В. І. Коротун, О. Є. Сушкова, Н. В. Новицька та ін. – Ірпінь: Університет ДФС України, 2017. – 108 с. – (Препринт / Науково-дослідний інститут фіскальної політики Університету ДФС України).
13. Касперович, Ю. В. Міжнародний досвід боротьби з ухиленням від оподаткування та розмиванням податкової бази: висновки та рецепти для України. Аналітична записка [Електронний ресурс] / Ю. В. Касперович // Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/2587/>

REFERENCES

1. Mishyn, M. (2014) Transfertne tsinoutvorennia ta Plan dii BEPS. [Transfer Pricing and Action Plan on BEPS] Visnyk. Ofitsiino pro podatky. <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/6995>.
2. Corporate Tax Practices and Aggressive Tax Planning in the EU (2015). In-Depth Analysis for the ECON Committee. Directorate General for Internal Policies. Policy Department A: Economic and Scientific Policy. Retrieved from [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/563446/IPOL_IDA\(2015\)563446_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/563446/IPOL_IDA(2015)563446_EN.pdf)
3. Brekhov, S. S., Korotun V. I. (2015). Svitovyi dosvid protydyi ahresyvnomu podatkovomu planuvanniu: vysnovky dlia Ukrainy [World Experience Fighting Aggressive Tax Planning: Conclusions for Ukraine]. Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy, 2, 121-134.
4. Aggressive tax planning indicators. Final report (2017). Working paper № 71. Retrieved from. https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/taxation_papers_71_atp.pdf.
5. Heckemeyer, J. and M. Overesch (2017). Multinationals' Profit Response to Tax Differentials: Effect Size and Shifting Channels, Canadian Journal of Economics, in press.
6. Overesch, M. (2016), Steuervermeidung multinationaler Unternehmen: Die Befunde der empirischen Forschung, Perspektiven der Wirtschaftspolitik, 17(2), 129-143.
7. Council Directive (EU) 2016/1164 of 12 July 2016 laying down rules against tax avoidance practices that directly affect the functioning of the internal market. Official Journal of the European Union. Retrieved from http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2016.193.01.0001.01.ENG&toc=OJ.L:2016:193:TOC.
8. ІєS: posylennia prozorosti ta borotba z ukhylenniam vid podatkov (2016). Visnyk MSFZ: Svitovyi dosvid. Ukrainska praktyka. Retrieved from http://ifrs.ligazakon.ua/ua/magazine_article/FZ001005.
9. Minfin rozrobyv dorozhniu kartu realizatsii Planu dii BEPS (2017). Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/249982923>.
10. Curbing Aggressive Tax Planning. European Semester Thematic Factsheet. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_curbing-aggressive-tax-planning_en.pdf.
11. Dubrovskiy, V., Cherkashyn, V. Porivnialnyi analiz fiskalnoho efektu vid zastosuvannia instrumentiv ukhylennia/unykennia opodatkuvannia v Ukraini (2017). Instytut sotsialno-ekonomichnoi transformatsii. Retrieved from <http://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/Instumentariy-uhilyannya-vid-splati-podatkov-2017.pdf>.
12. Brekhov, S. S., Korotun, V. I., Sushkova, O. Ye., Novytska, N. V. and oth. (2017). Protydiia ahresyvnomu podatkovomu planuvanniu v Ukraini [Counteraction against Aggressive Tax Planning in Ukraine]. Irpin : Universytet DFS Ukrainy.
13. Kasperovych, Yu.V. (2017). Mizhnarodnyi dosvid borotby z ukhylenniam vid opodatkuvannia ta rozmyvanniam podatkovoi bazy: vysnovky ta retsepty dlia Ukrainy. Analitychna zapyska [International Experience of Fighting Tax Evasion and Base Erosion: Conclusions and Recipes for Ukraine. Analytical note]. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/articles/2587/>

Ватаманюк Ольга Сергеевна. АГРЕССИВНОЕ НАЛОГОВОЕ ПЛАНИРОВАНИЕ: НЕГАТИВНЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ И НАПРАВЛЕНИЯ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ

Целью исследования является раскрытие негативных последствий агрессивного налогового планирования для экономики государства, анализ современных подходов к противодействию данному явлению на общеевропейском уровне, а также обоснование необходимости совершенствования методов борьбы с агрессивным налоговым планированием в Украине. Методологический инструментарий исследования составили диалектический и графический методы, метод сравнительного анализа и синтеза - для обобщения зарубежного опыта борьбы с агрессивным налоговым планированием, а также метод научной абстракции - для формулирования предложений по направлениям противодействия агрессивному налоговому планированию в Украине. В статье исследуются причины активизации в европейских странах противодействия агрессивному

налоговому плануванню як способу зниження податкової навантаження через використання недочетів в податковому законодавстві або застосування двосторонніх податкових угодин. Розглядаються нормативно-правові основи боротьби з агресивним податковим плануванням на рівні Європейського союзу. Розкриваються негативні наслідки функціонування механізму агресивного податкового планування для економіки країни, а саме: втрата податкових надходжень, виникнення несправедливої податкової конкуренції між компаніями, які ухиляються від сплати податків, а також іншими підприємствами; деморалізація платників податків. Обґрунтовується, що агресивне податкове планування є однією з головних проблем сучасних економік світу, подолання якої лежить в площині углублення міжнародного співробітництва, вдосконалення нормативно-правового законодавства по питаннях податкового оподаткування і розробці технологій по виявленню і запобігання цьому явищу. Визначено, що приймаючи во увагу специфічну структуру економіки України, домінуюча роль в якій належить великим підприємствам, відставання во впровадженні нових методів протидії АПП може обернутися значущими втратами для бюджету. Крім цього, важливо усунути недоліки законодавства, які дозволяють неоднозначну трактовку податкових норм. Автор зауважує, що перед Україною стоїть завдання імплементації обов'язкових умов, визначених Планом BEPS, в тому числі введення автоматизованого обміну податковою інформацією, оскільки ці заходи будуть перешкодити розмиванню податкової бази і виведенню податковооб'єктованих доходів за межі країни. Предмет подальших досліджень становлять методичні підходи і процедурні аспекти імплементації рекомендацій ОЕСР щодо протидії проявам агресивного податкового планування в Україні.

Ключові слова: агресивне податкове планування, транснаціональні корпорації, ухилення від податкового оподаткування, платники податків, низькоподаткові юрисдикції.

Vatamaniuk Olha S. AGGRESSIVE TAX PLANNING: NEGATIVE CONSEQUENCES AND THE DIRECTIONS OF COUNTERMEASURES

The purpose of the study is to reveal the negative effects of aggressive tax planning on the state economy, to analyze contemporary approaches of countermeasures against this phenomenon at the European level, and to justify the need of the improvement of the counteraction against aggressive tax planning in Ukraine. The methodological tools of the study consisted of dialectical and graphic methods, the method of comparative analysis and synthesis - to generalize foreign experience in fighting against aggressive tax planning, as well as the method of scientific abstraction - to formulate proposals on directions of countermeasures against aggressive tax planning in Ukraine. The article deals with the reasons of activation in European countries of countermeasures against aggressive tax planning as a way of reducing tax liability taking advantage of the technicalities of a tax system or of mismatches between two or more tax systems. The legal and regulatory framework for the fight against aggressive tax planning at the level of the European Union has been considered. The negative consequences of functioning of the mechanism of aggressive tax planning for the economy of the country have been revealed, namely: loss of tax revenues, distortion of the level playing field between companies that manage to avoid paying their fair share of taxes and other companies; lack of fairness and impact on taxpayer morale. It has been substantiated that aggressive tax planning is one of the main problems of modern world economies and that its resolving lies in the area of deepening international cooperation, improving the regulatory legislation on taxation and developing technologies for detecting and preventing this phenomenon. It has been also revealed that taking into account the specific structure of Ukraine's economy, the dominant role of which belongs to large enterprises, the lagging behind in the introduction of new methods of countermeasures against aggressive tax planning can result in significant losses for the budget. In addition, it is important to eliminate the disadvantages of legislation that allow ambiguous interpretation of tax rules. The author notes that Ukraine faces the task of implementing the mandatory conditions defined by the BEPS Plan, including the introduction of automatic exchange of information on tax rulings, as these measures will prevent tax base erosion and withdrawal of taxable incomes outside the country. The further research will deal with the methodological approaches and procedural aspects of the implementation of the OECD recommendations to prevent the manifestations of aggressive tax planning in Ukraine.

Keywords: aggressive tax planning, multinational entities, tax evasion, taxpayers, low-tax jurisdictions.

Одержано 19.03.2018 р.

Іванишина Ольга Степанівна,
к.е.н., доцент, доцент кафедри податкової політики,
Панура Юлія Василівна,
к.е.н., доцент, доцент кафедри податкової політики,
Університет державної фіскальної служби України

ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Мета статті – викласти результати досліджень щодо економічного змісту податкового адміністрування. В процесі дослідження використовувалися наступні методи: аналіз і синтез, наукове абстрагування, логічне узагальнення, порівняльний. За підсумками узагальнення наукової літератури наведено концептуальне бачення податкового адміністрування як елемента фінансової системи держави. Проаналізовано визначення предмету та змісту податкового адміністрування, що запропоновані різними вченими-фінансистами. Визначені елементи системи податкового адміністрування. Уточнено предмет та об'єкт податкового адміністрування, виділено його чинники. Вказано на умови, що впливають на динаміку ефективності податкового адміністрування. Запропоновано авторське розуміння податкового адміністрування та фіскальної ефективності податку. Виділено основні чинники, що впливають на стан, тенденції розвитку та особливості функціонування системи адміністрування податків. Наукова новизна отриманих результатів полягає у розширенні наукового бачення предмету, об'єкту та змісту податкового адміністрування як ключового елемента державної фінансової політики, а також щодо узагальнення основних чинників системи податкового адміністрування в сучасних умовах. Окрім того, новітнім є вивчення механізмів податкового адміністрування як елемента фінансової політики держави, що дає змогу розглядати трансформацію податкового адміністрування в контексті загальної фінансової реформи. Практична значущість: результати проведеного дослідження дозволяють внести пропозиції щодо окремих результатних показників фінансової реформи в частині удосконалення механізмів податкового адміністрування, здійснювати аналіз нормативно-правової бази податкового адміністрування з урахуванням досягнень сучасної фінансової науки, а також вносити окремі положення до навчальних програм дисциплін з фінансів, оподаткування та податкового адміністрування.

Ключові слова: податок, податкове адміністрування, ефективність адміністрування податків, фіскальна ефективність.

ВСТУП

Податкове адміністрування є важливим елементом системи фіскального управління. Воно виступає інструментом підтримки належного (запланованого) рівня надходжень податків та інших обов'язкових платежів до бюджетів всіх рівнів. Ефективне податкове адміністрування покликане забезпечити надходження доходів належного обсягу та у належні строки.

Отже, від ефективності податкового адміністрування залежить стан державних фінансів, в тому числі у частині здатності держави фінансувати виробництво публічних послуг. У зв'язку з цим можна стверджувати, що механізм податкового адміністрування має враховувати природу і зміст економічних процесів, а також реальну економічну практику.

Відтак, дослідження економічного змісту податкового адміністрування є актуальним, представляє значний науковий та практичний інтерес.

Постановка проблеми. Податкове адміністрування виступає одночасно і елементом фінансового господарства держави, і адміністративно-організаційним процесом, що здійснюється в межах загальної моделі державного управління. В той же час податкове адміністрування, на відміну від багатьох інших процесів державного механізму, здійснюється постійно (безперервно), а підтримка його результативності має виключно важливе значення для підтримки функціонування публічних інститутів.

Адміністрування податків виступає важливим інструментом підтримки фінансової безпеки держави, зокрема у сфері управління бюджетом. Проблема полягає у визначенні змісту економічного змісту податкового адміністрування, оскільки воно породжено дією об'єктивних економічних законів та є специфічним результатом економічних відносин між державою та платниками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні питання про економічний зміст та чинники податкового адміністрування перебувають в постійній увазі провідних науковців. Питання податкового адміністрування висвітлюються у працях В. Андрущенко [1; 2], Т. Єфименко [4], В. Мельника [6], А. Соколовської [8; 9] та інших. Однак в українській науковій літературі й досі бракує публікацій, в яких би комплексно висвітлювалися результати наукових досліджень економічного змісту податкового адміністрування як особливої управлінської технології.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті – викласти результати досліджень щодо економічного змісту податкового адміністрування.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Провідні українські фінансисти, аналізуючи методологію та принципи побудови податкових систем зарубіжних країн та України, приділяють увагу не лише таким базовим поняттям як кількість податків, податкове навантаження, об'єкти оподаткування, а й суто адміністративно-організаційним засадам

функціонування вказаних систем (податкове адміністрування). Вказане видається обґрунтованим з огляду на специфічні ефекти, що здатна генерувати система податкового адміністрування. Можна припустити, що податкова система як фінансовий конструкт проявляється лише в результаті дії механізму податкового адміністрування.

В. Андрущенко приділяє багато уваги дослідженню розвитку теорій і концепцій оподаткування, а також аналізу реалізації методологічних засад побудови податкових систем в країнах Заходу [1; 2]. Особливу увагу вчений приділяє удосконаленню механізмів податкового адміністрування, закликаючи до вивчення цього питання в історичній ретроспективі, а також з урахуванням надбань іноземних держав. Дослідник визначив перспективні методи дослідження питань оптимізації податкового адміністрування в Україні.

Т. Єфименко у монографії «Механізм перерозподілу фінансових ресурсів як важіль визначення податкового потенціалу» докладно висвітлює питання впливу прямих податків на перерозподільні процеси в національній економіці [4]. А. Соколовська у монографії «Податкова система держави: теорія і практика становлення» [8] навела результати узагальнень, що отримані із широким використанням порівняльного методу дослідження, порівнюючи особливості розвитку податкових систем різних країн, а також зробила значний внесок у розвиток вчення про функції податків і податкових систем.

Наукова заслуга А. М. Соколовської полягає також і в тому, що вона теоретично обґрунтувала і чітко сформулювала поняття «податковий тягар», «податкове навантаження», «загальний рівень оподаткування економіки», розкрила закономірності перекладання податків [9, с. 128-144]. В. Мельник започаткував теоретичну систематизацію адміністрування податків у вітчизняній фінансовій науці та виділив 4 основних напрями управлінської діяльності у даній сфері, а саме: облікову роботу (облік платників податків та облік надходження податків), масово-роз'яснювальну та консультативну роботу, прогнозно-аналітичну роботу, контрольно-перевіркову роботу [6].

Вказані розвідки засвідчують, що провідні вчені розуміють податкове адміністрування як один із ключових елементів фінансового господарства держави. Відтак, з економічної точки зору, режим податкового адміністрування виступає одним із інструментів державної фінансової політики.

В той же час в науковій літературі немає єдності щодо визначення поняття «податкове адміністрування».

Автори фундаментальної монографії «Податкова політика України: стан, проблеми, перспективи» наводять таке визначення: «...податкове адміністрування – це логічно вибудований, науково обґрунтований процес державного управління податковими відносинами, направлений на максимізацію функцій суспільного добробуту за умови виконання заданого бюджетного обмеження. Управління податковими відносинами здійснюється органами, яким делеговано законодавством повноваженнями у сфері оподаткування. Досягнення

поставленої цілі досягається шляхом науково обґрунтованого застосування прийомів, механізмів, принципів, форм і методичних процедур в сфері оподаткування» [7, с. 237].

Окремі дослідники при визначенні податкового адміністрування за основу взяли термін «адміністрування» в тлумаченні управлінської діяльності керівників і органів управління, яка здійснюється здебільшого через накази, розпорядження [3, с. 25]. Враховуючи вказане, В. М. Мельник запропонував таке визначення: «...адміністрування податків – це управлінська діяльність органів державної виконавчої влади, що пов'язана з організацією процесу оподаткування, ґрунтується на державних законодавчих та нормативних актах та використовує соціально зумовлені і сприйняті правила» [6, с. 4-5].

Ю. Б. Іванов, А. І. Крисоватий, А. Я. Кізіма, В. В. Карпова пропонують використовувати поняття «адміністрування податкових зобов'язань», яке, судячи з системного семантичного аналізу оприлюднених результатів дослідження [5, с. 186], вважають синонімом поняття «податкове адміністрування». На думку дослідників, адміністрування податкових зобов'язань – це процедура реалізації прав і обов'язків суб'єктів податкового права щодо узгодження й погашення податкових зобов'язань [5, с. 186]. Враховуючи, що податкові відносини базуються на нормах податкового права, це визначення видається нам в цілому справедливим, але воно не враховує можливість управління (маніпулювання) податковими потоками.

Однак слід звернути увагу, що податкове адміністрування проявляється в процесі діяльності публічних владних структур, які на виконання вимог закону (правових норм) ухвалюють певні рішення та виконують певні дії, що спрямовані на досягнення мети оподаткування – забезпечення централізованих фінансових фондів належними фінансовими ресурсами.

З урахуванням проведених узагальнень пропонуємо трактувати податкове адміністрування як сукупність дій та рішень публічних владних структур, за допомогою яких на виконання правових норм (в основному норм фінансового права), фінансові ресурси платників стягуються до централізованих фінансових фондів (центрального або місцевих бюджетів) через механізм оподаткування.

Питання про основні елементи системи податкового адміністрування є дискусійним. Але більшість дослідників [1; 3; 5; 6] згадують такі основні елементи податкового адміністрування:

- 1) облік платників та облік надходження податків;
- 2) роз'яснення податкового законодавства;
- 3) прогнозування та аналіз податкових надходжень;
- 4) податковий контроль;
- 5) впровадження нових технологій (в тому числі технологій електронного звітування та документообігу).

Викликає інтерес питання про чинники, які впливають на адміністрування податків. В. Мельник виділяє такі чинники і складові: звички і правила, напрями управлінської діяльності, стратегія і тактика,

психологія особи та людський фактор, організаційна система [6, с. 5-8]. В.Андрущенко на основі використання камералістичного підходу робить акцент на знаннях, правосвідомості, дисципліні, морально-етичних якостях усіх учасників податкового процесу [1; 2].

З урахуванням результатів вказаних досліджень, а також використовуючи результати авторських узагальнень, пропонуємо еkleктичний перелік чинників, що впливають на стан, тенденції розвитку та особливості функціонування системи адміністрування податків:

- конкретно-історичні особливості розвитку суспільства, стан гуманізації суспільного життя, роль держави у регулюванні суспільних відносин,
- панівні у суспільстві настрої, традиції, морально-етичні якості учасників податкових відносин,
- стан політичного процесу, політичної культури і політичної стабільності,
- соціогуманітарні і демографічні чинники,
- загальний стан розвитку продуктивних сил та виробничих відносин,
- структура і особливості суспільного виробництва,
- рівень доходів юридичних і фізичних осіб, можливості здійснення ними належних заощаджень,
- управлінська техніка, включно із станом розвитку органів державної податкової служби та їхніми інформаційно-аналітичними можливостями,
- правова система, включно з правовою технікою, правовими традиціями, судовими процедурами, правовою культурою, правосвідомістю, корумпованістю, рівнем правового нігілізму,
- стан і особливості розвитку податкових відносин та системи оподаткування (в тому числі вироблення параметрів загальної стратегії і тактики побудови системи адміністрування податків),
- стан розвитку техніки і технологій збору, зберігання, обробки і узагальнення інформації про платників, розміри та строки виникнення їхніх податкових зобов'язань.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

З урахуванням проведених узагальнень

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко, В. Л. Ефективність адміністрування податків за критеріями Світового банку / В. Л. Андрущенко // Міжнародне співробітництво України в сфері оподаткування. – Ірпін, Національний університет ДПС України, 2009. – С. 24. [418 с.]
2. Андрущенко, В. Л. Фіскальне адміністрування як наука і мистецтво / В. Л. Андрущенко // Фінанси України. – 2003. – № 6. – С. 27-35.
3. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т 1. / Редкол.: С. В. Мочерний (відп.ред) та ін. – К.: Академія, 2000. – 864 с.
4. Єфіменко, Т. І. Механізм перерозподілу фінансових ресурсів як важіль визначення податкового потенціалу [монографія] / Т. І. Єфіменко. – Дніпропетровськ, ДУЕП, 2002. – 272 с.
5. Іванов, Ю. Б. Податковий менеджмент [підручник] / Ю. Б. Іванов, А. І. Крисоватий, А. Я. Кізіма, В. В. Карпова. – К.: Знання, 2018. – 328 с.
6. Мельник, В. М. До питання формування теоретичних засад адміністрування податків / В. М. Мельник // Фінанси України. – 2008. – № 9. – С. 3-12.

пропонуємо трактувати податкове адміністрування як сукупність дій та рішень публічних владних структур, за допомогою яких, дотримуючись правових норм, фінансові ресурси платників стягуються до централізованих фінансових фондів (центрального або місцевих бюджетів) через механізм оподаткування внаслідок ухвалення та реалізації виважених і адекватних рішень компетентних державних органів (законодавчо-представницьких, виконавчих, судових).

Провідні вчені розглядають податкове адміністрування в якості елемента фінансового господарства держави. Відтак, режим податкового адміністрування виступає одним із інструментів державної фінансової політики.

Виділено основні чинники, що впливають на стан, тенденції розвитку та особливості функціонування системи адміністрування податків: конкретно-історичні особливості розвитку суспільства, стан гуманізації суспільного життя, роль держави у регулюванні суспільних відносин; панівні у суспільстві настрої, традиції, морально-етичні якості учасників податкових відносин; стан політичного процесу, політичної культури і політичної стабільності; соціогуманітарні і демографічні чинники; загальний стан розвитку продуктивних сил та виробничих відносин; структура і особливості суспільного виробництва; рівень доходів юридичних і фізичних осіб, можливості здійснення ними належних заощаджень; управлінська техніка, включно із станом розвитку органів державної податкової служби та їхніми інформаційно-аналітичними можливостями; правова система, включно з правовою технікою, правовими традиціями, судовими процедурами, правовою культурою, правосвідомістю, корумпованістю, рівнем правового нігілізму; стан і особливості розвитку податкових відносин та системи оподаткування (в тому числі вироблення параметрів загальної стратегії і тактики побудови системи адміністрування податків); стан розвитку техніки і технологій збору, зберігання, обробки і узагальнення інформації про платників, розміри та строки виникнення їхніх податкових зобов'язань.

У подальшому мають бути розроблені методичні основи трансформації механізмів податкового адміністрування з урахуванням реформування фінансової системи.

7. Податкова політика України: стан, проблеми та перспективи [монографія] / за ред. З. С. Варналія. – К.: Знання України, 2008. – 675 с.
8. Соколовська, А. М. Податкова система держави: теорія і практика становлення [монографія]. – К.: Знання-Прес, 2012. – 454 с.
9. Соколовська, А. М. Основи теорії податків: Навчальний посібник / А. М. Соколовська. – К.: Кондор, 2010. – 326 с.

REFERENCES

1. Andrushchenko, V. L. (2009). Efektivnist' administruvannya podatkov za kriteriyami Svitovogo banku. Mizhnarodne spivrobitnictvo Ukraïni v sferi opodatkuвання. Irpin': Nacional'nij universitet DPS Ukraïni.
2. Andrushchenko, V. L. (2003). Fiskal'ne administruvannya yak nauka i mistectvo. Finansi Ukraïni, 6, 27-35.
3. Mochernij, S. V. (Eds.) (2000). Ekonomichna enciklopediya. Kyi'v: Akademiya.
4. Efimenko, T. I. (2002). Mekhanizm pererozpodilu finansovih resursiv yak vazhil' viznachennya podatkovogo potencialu. Dnipropetrovs'k: DUEP.
5. Ivanov, YU. B., Krisovatij, A. I., Kizima A. YA., Karpova V. V. (2018). Podatkovij menedzhment. Kyi'v: Znannya.
6. Mel'nik, V. M. (2008). Do pitannya formuvannya teoretichnih zasad administruvannya podatkov. Finansi Ukraïni, 9, 3-12.
7. Mel'nik. V., Tarangul, L. L., Varnalij, Z. S. (2008). Podatkova politika Ukraïni: stan, problemi ta perspektivi. Kyi'v: Znannya.
8. Sokolov's'ka, A. M. (2012). Podatkova sistema derzhavi: teoriya i praktika stanovlennya. Kyi'v: Znannya-Pres.
9. Sokolov's'ka, A. M. (2010). Osnovi teorii podatkov: Navchal'nij posibnik. Kyi'v: Kondor.

Иванишина Ольга Степановна, Панура Юлия Васильевна. ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОДЕРЖАНИЕ НАЛОГОВОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ

Цель статьи – изложить результаты исследований относительно экономического содержания налогового администрирования. В процессе исследования использовались следующие методы: анализ и синтез, научное абстрагирование, логическое обобщение, сравнительный. По итогам обобщения научной литературы приведены концептуальное видение налогового администрирования как элемента финансовой системы государства. Проанализировано определение предмета и содержания налогового администрирования, предложенные различными учеными-финансистами. Определены элементы системы налогового администрирования. Уточнены предмет и объект налогового администрирования, выделены его факторы. Указаны условия, влияющие на динамику эффективности налогового администрирования. Предложено авторское понимание налогового администрирования и фискальной эффективности налога. Выделены основные факторы, влияющие на состояние, тенденции развития и особенности функционирования системы администрирования налогов. Научная новизна полученных результатов заключается в расширении научного видения предмета, объекта и содержания налогового администрирования как ключевого элемента государственной финансовой политики, а также по обобщению основных факторов системы налогового администрирования в современных условиях. Кроме того, новейшим является изучение механизмов налогового администрирования как элемента финансовой политики государства, что позволяет рассматривать трансформацию налогового администрирования в контексте общей финансовой реформы. Практическая значимость: результаты проведенного исследования позволяют внести предложения относительно отдельных результатных показателей финансовой реформы в части совершенствования механизмов налогового администрирования, осуществлять анализ нормативно-правовой базы налогового администрирования с учетом достижений современной финансовой науки, а также вносить отдельные положения учебных программ дисциплин, финансов, налогообложения и налогового администрирования.

Ключевые слова: налог, налоговое администрирование, эффективность администрирования налогов, фискальная эффективность.

Ivanyshyna Olga S., Panura Yulia V. ECONOMIC CONTENT OF TAX ADMINISTRATION

The purpose of this article is to present the results of studies concerning the economic content of tax administration. In the process of research the following methods have been used: analysis and synthesis, scientific abstraction, logic synthesis, comparative. Summing up the scientific literature provides a conceptual vision of tax administration as an element of the financial system of the state. The analysis of the definition of the subject and content of tax administration, proposed by various scientists-financiers. The elements of the system of tax administration have been defined. The subject and object of tax administration have been clarified, highlighted its factors. The conditions that influence the dynamics of the efficiency of tax administration have been specified. The author's understanding of tax administration and fiscal efficiency of the tax has been suggested. The main factors affecting the status, development trends and peculiarities of functioning of system of tax administration have been highlighted. The scientific novelty of the obtained results lies in improving the scientific vision of the subject, object and content of tax administration as a key element of the state financial policy, and to summarize the main factors in the system of tax administration in modern conditions. In addition, the mechanisms of tax administration as an element of the financial policy of the state that allows considering the transformation of the tax administration in the

context of overall financial reform are new in the study. Practical value: the results of the study allow making proposals for individual performance indicators of financial reforms in terms of improving the mechanisms of tax administration and to analyze the regulatory framework of tax administration taking into account the achievements of modern financial science, and to make certain provisions of training programs of disciplines, Finance, taxation and tax administration.

Key words: tax, tax administration, effectiveness of tax administration, fiscal efficiency.

Одержано 24.04.2018 р.

УДК 658.153.014.1

Ігнатишин Марія Василівна,
к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів
Бурдюх Людмила Юріївна,
студентка,
Мукачівський державний університет

УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ В СИСТЕМІ РОЗРАХУНКОВИХ ПЛАТЕЖІВ НА ОСНОВІ КОЕФІЦІЄНТНОГО АНАЛІЗУ

У сучасних умовах фінансової кризи багато підприємств опинилися на межі банкрутства. Однією з причин такого стану можна назвати нераціональне управління грошовими коштами. Якісне управління грошовими коштами забезпечують безперерйність постачання, неперервність виробничого процесу та своєчасність реалізації продукції, що позитивно впливає на рентабельність та ліквідність підприємства. Саме тому одним з головних об'єктів аналізу та управління сьогодні мають стати грошові потоки. Метою статті є коефіцієнтний аналіз та управління грошовими потоками на підприємстві. Функціонування підприємства – це складний динамічний процес, що є результатом неперервного циклічного руху грошових коштів. Через обмеженість їх обсягів ускладнюється відновлення циклів операційної, інвестиційної і фінансової діяльності підприємства. Відтак вирішення цієї проблеми неможливе без організації аналізу та контролю за грошовими потоками на підприємстві. У статті проведено оцінку чистого грошового потоку за різними видами діяльності, проаналізовано його структуру та проведено коефіцієнтний аналіз, який характеризує окупність, ліквідність, рентабельність та ефективність грошових потоків підприємства, а також запропоновано поетапне здійснення управління грошовими потоками на підприємстві. Елементом наукової новизни виступають розроблені критерії поетапного здійснення управління грошовими потоками на підприємстві, що забезпечить відтворення капіталу підприємства, можливість розвивати операційну та інвестиційну діяльність; забезпечить зниження ризиків несплати заборгованості постачальникам і працівникам підприємства; підвищить платоспроможність, фінансовий стан, інвестиційну привабливість суб'єктів господарювання та покращить структуру від'ємного грошового потоку ПАТ «МТФ «Мрія». Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що використовуючи показники коефіцієнтного аналізу дасть підприємству можливість наочно побачити стан грошових потоків в системі розрахункових платежів підприємства. Даний дана тематика має перспективу дослідження оскільки, грошові потоки є надзвичайно важливим чинником, котрий впливає на фінансовий результат суб'єкта господарювання, і його вдосконалення призведе до покращення економічної ситуації в цілому.

Ключові слова: грошовий потік, коефіцієнтний аналіз грошових потоків, ліквідність, рентабельність, управління грошовими потоками.

ВСТУП

В умовах ринкових відносин основним завданням підприємства є підвищення ефективності його функціонування за рахунок раціонального управління грошовими потоками яке дозволить забезпечити фінансову рівновагу та ритмічність діяльності підприємства, прискорити обіг капіталу, знизити ризик неплатоспроможності та отримати прибуток.

Постановка проблеми. Економічне зростання підприємства базується на підтримці його фінансової рівноваги та, водночас, на забезпеченні максимізації основного цільового показника вартості підприємства, головним чинником формування якої є грошові потоки.

Тому, дослідження питань управління грошовими потоками є першочерговими та досить актуальними.

В теперішніх умовах ведення господарської діяльності найбільш ліквідними активами підприємства є грошові кошти. Вони забезпечують стабільне і безперервне функціонування бізнесу, тому їх потрібно розглядати як важливий ресурс суб'єкта господарювання. У зв'язку з їх обмеженістю виникає необхідність проведення аналізу грошових потоків. Найдоцільнішим є провести коефіцієнтний аналіз, оскільки саме він повністю відображає стан управління грошовими потоками в системі розрахункових платежів підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання методики та організації аналізу руху грошових

коштів знайшли відображення у дослідженнях багатьох науковців, серед яких: Левіцька І., Іщенко Е., Бланк І., Пітюлич М., Костирко Л., Ясишена В. та інші.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є коефіцієнтний аналіз та управління грошовими потоками підприємства.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Грошові потоки – це основа проведення всіх господарських операцій, вони обслуговують як операційну, інвестиційну, так і фінансову діяльність підприємства. Рационально організовані грошові потоки є важливою умовою ефективної діяльності, оскільки, як їх дефіцит, так і надлишок можуть спричинити негативний фінансовий результат суб'єктів господарювання.

Для того, щоб ефективно керувати грошовими потоками необхідно отримувати достовірну та повну інформацію про їх стан на певний період часу. Такі дані можна отримати із форми фінансової звітності №3 «Звіт про рух грошових коштів». Він дає змогу визначити залежність підприємства від позикового капіталу, його платоспроможність, забезпеченість коштами операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, а також здатність створювати грошові резерви [1].

Поняття «грошовий потік» характеризує динаміку грошових надходжень та виплат від усіх видів діяльності господарюючого суб'єкта за певні проміжки часу. Оскільки підприємство має як вхідні, так і вихідні грошові потоки, то їх різниця, тобто чистий грошовий потік, виступатиме результативним показником, що характеризує приріст чи зменшення його грошових ресурсів. Доцільно цей показник обчислювати за

кожним видом діяльності, щоб оцінити котрий з них найбільш розвинений, а котрий необхідно вдосконалювати [3].

Загальна сума чистого грошового потоку підприємства визначається за формулою:

$$ЧГП_n = ЧГП_o + ЧГП_i + ЧГП_f, (1)$$

де $ЧГП_n$ – загальна сума чистого грошового потоку підприємства за аналізований період, тис. грн.;

$ЧГП_o$ – сума чистого грошового потоку від операційної діяльності, тис. грн.;

$ЧГП_i$ – сума чистого грошового потоку від інвестиційної діяльності, тис. грн.;

$ЧГП_f$ – сума чистого грошового потоку від фінансової діяльності. тис. грн.

Для проведення аналізу грошових потоків нами використано форми фінансової звітності Публічного акціонерного товариства «Мукачівська трикотажна фабрика «Мрія». Чистий грошовий потік цього підприємства протягом 2012-2016 років становив:

$$ЧГП_n(2012) = 3814 + 337 - 4191 = -40 \text{ тис. грн.}$$

$$ЧГП_n(2013) = 2487 + 1850 - 3892 = 445 \text{ тис. грн.}$$

$$ЧГП_n(2014) = 4296 + 1961 - 6148 = 109 \text{ тис. грн.}$$

$$ЧГП_n(2015) = -7078 + 6796 + 0 = -282 \text{ тис. грн.}$$

$$ЧГП_n(2016) = 987 - 1070 + 0 = -83 \text{ тис. грн.}$$

Динаміку чистого грошового потоку ПАТ «МТФ «Мрія» протягом 2012-2016 рр. зображено на рис. 1.

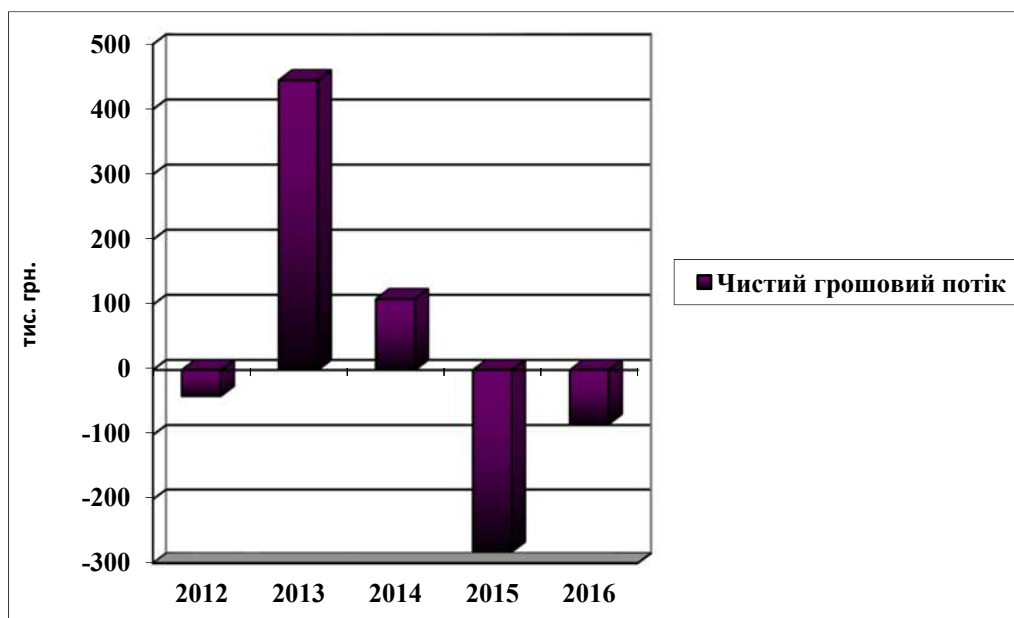


Рис. 1. Динаміка чистого грошового потоку ПАТ «МТФ «Мрія» протягом 2012-2016 рр.

Як бачимо, грошовий потік протягом 2013-2015 років стрімко знижувався. За 3 роки він зменшив своє значення на 727 тис. грн. У 2016 році відбулося його зростання на 199 тис. грн. Але він залишається від'ємним, що не є позитивним для підприємства. Така динаміка грошових потоків свідчить про дефіцит

надходжень від інвестиційної та фінансової діяльності, а майже весь обсяг грошових надходжень підприємство отримує від операційної. Отже, бачимо, що може скластися ситуація дефіцитного грошового потоку, котра потребує певних заходів для його перетворення у позитивний.

Для будь-якого суб'єкта господарювання дефіцит коштів означає нездатність розрахуватися за своїми зобов'язаннями, тобто відбувається зростання кредиторської заборгованості та відповідно зниження його платоспроможності. Але надлишок грошових коштів спричиняє їх знецінення у часі через вплив інфляції. Отже, необхідно ефективно організовувати

рух грошових коштів для нормального функціонування підприємства.

Для того, щоб дізнатися правильність управління грошовими потоками на досліджуваному підприємстві, необхідно здійснити оцінку їх структури за даними фінансової звітності.

Таблиця 1

Структура грошового потоку ПАТ «МТФ «Мрія» протягом 2014-2016 рр. [7]

Показники	2014 р.		2015 р.		2016 р.	
	сума	частка, %	сума	частка, %	сума	частка, %
Всього додатного грошового потоку, в т. ч.	16708	100	16987	100	16359	100
Від операційної діяльності	14706	88	9095	53	16330	99,8
Від інвестиційної діяльності	2002	12	7892	47	29	0,2
Від фінансової діяльності	0	-	0	-	-	-
Всього від'ємного грошового потоку, в т. ч.	16599	100	17269	100	16442	100
Від операційної діяльності	10410	62,8	16173	94	15343	93
Від інвестиційної діяльності	41	0,2	1096	6	1099	7
Від фінансової діяльності	6148	37	0	-	0	-

Як бачимо з табл. 1, грошові потоки протягом 2014-2016 років знаходилися майже на одному рівні. Тобто не спостерігається великого розриву між їх значеннями. У 2014 році додатний грошовий потік перевищував від'ємний на 109 тис. грн., у 2015 році ситуація змінилася, і від'ємний потік перевищував додатний на 282 тис. грн. У 2016 році спостерігається тенденція минулого року, і знову від'ємний потік

виявився більшим на 83 тис. грн. і становив 16442 тис. грн. Зростання від'ємного грошового потоку перевищує зростання додатного, що може викликати занепокоєння та вживання певних заходів для їх збалансування.

Для того, щоб краще оцінити ситуацію проаналізуємо структуру додатного грошового потоку ПАТ «МТФ «Мрія» протягом 2014-2016 років.

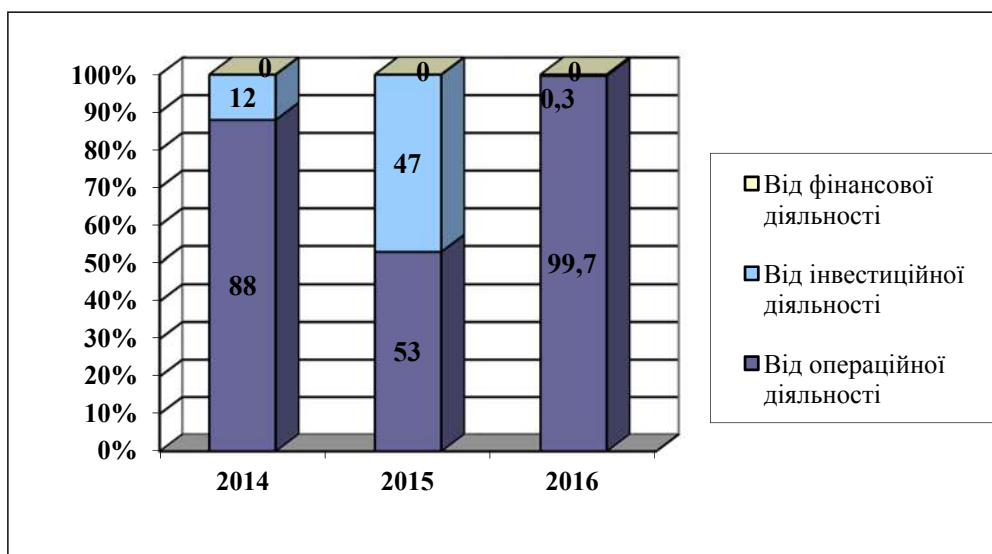


Рис. 2. Структура додатного грошового потоку ПАТ «МТФ «Мрія» протягом 2014-2016 років

Як видно з рис. 2. найбільшу частку в додатному грошовому потоці займають надходження від операційної діяльності, частка яких у 2016 році склала 99,8 %, що свідчить про пріоритетність цього виду грошового потоку на підприємстві. Порівняно з 2015 роком надходження від операційної діяльності зросли на 7235 тис. грн. і становили 16330 тис. грн.

У 2016 році надходження від інвестиційної діяльності становили 29 тис. грн. або 0,2% всіх грошових надходжень, у той час як у 2015 році такі

надходження були у сумі 7892 тис. грн., а їх частка в додатному грошовому потоці складала 47%. Грошовий потік від інвестиційної діяльності не є основним джерелом надходжень, адже основним видом діяльності аналізованого підприємства виступає виробництво трикотажної продукції, та роздрібна і оптова торгівля.

Протягом 2014-2016 років підприємство не отримувало надходжень від фінансової діяльності. Тобто не було надходжень від дивідендів, відсотків від

наданих позичок, а також від інших фінансових операцій.

У структурі від'ємного грошового потоку досліджуваного підприємства найбільшу питому вагу займають витрати на обслуговування операційної діяльності. Протягом аналізованого періоду їх частка зросла з 62,8% до 93%. Це свідчить про те, що для підприємства найважливішим є підтримка належного рівня виробництва, а інші види діяльності майже не

фінансуються. Витрати на операційну діяльність у 2016 році становили 15343 тис. грн., що на 830 тис. грн. менше ніж у 2015 році. Аналізоване підприємство майже не займається інвестиційною діяльністю. Її питома вага у від'ємному грошовому потоці у 2016 році становила 7%, що на 1% більше, ніж у 2015 році та на 6,8% більше ніж у 2014 році. Отже, бачимо незначне покращення інвестиційної активності цього товариства.

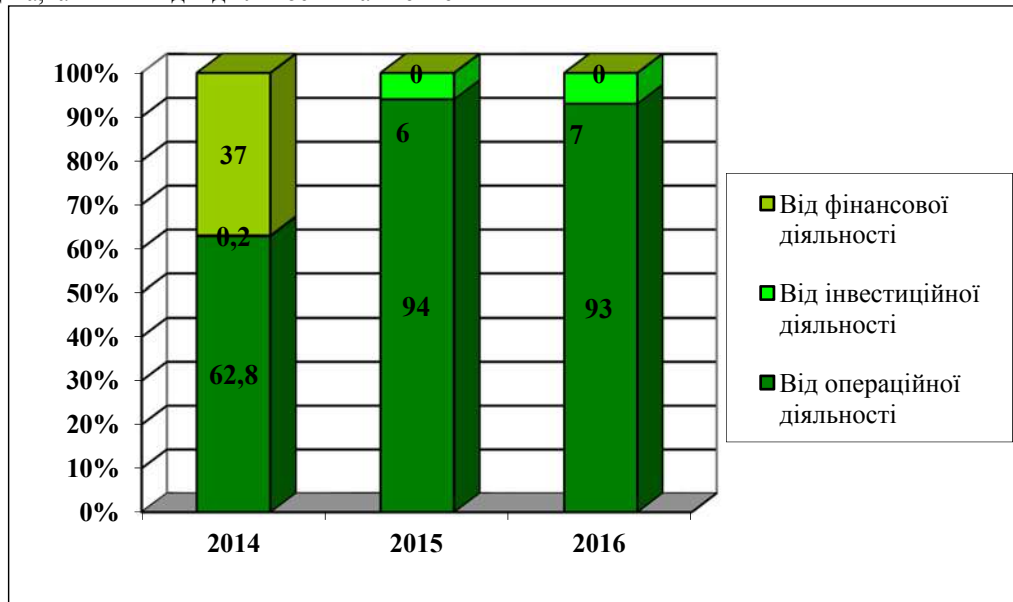


Рис. 3. Структура від'ємного грошового потоку ПАТ «МТФ «Мрія» за 2014-2016 рр.

Витрачання коштів на фінансові потреби підприємства мало місце у 2014 році і становило 6148 тис. грн. або 37%, але протягом наступних років підприємство не витрачало кошти на фінансові потреби. Найбільшу частку у від'ємному грошовому потоці підприємства у 2016 році займає витрачання, пов'язане з операційною діяльністю (близько 93 %), а найменшу – з фінансовою (0%). Для того, щоб краще оцінити організацію грошових потоків на досліджуваному підприємстві необхідно провести коефіцієнтний аналіз. Він допомагає визначити ефективність використання грошових коштів за допомогою відносних показників [2]. Коефіцієнтний аналіз доцільно проводити за даними фінансової звітності підприємства, оскільки там наведена достовірна інформація про фінансовий стан суб'єкта господарювання. Такий аналіз дозволяє оцінити якість управління грошовими ресурсами, а також виявити слабкі та сильні сторони діяльності фірми. Щоб провести коефіцієнтний аналіз використовують багато показників, найголовніші з них обчислені для аналізованого підприємства у таблиці 2.

Отже, виходячи із даних таблиці 2, коефіцієнт ліквідності грошового потоку свідчить про забезпеченість витрачання грошових засобів їх надходженнями протягом 2014-2016 років. Значення коефіцієнта ліквідності грошових потоків у 2014 році було вище одиниці, що свідчить про здатність підприємства покривати витрати грошових коштів позитивним грошовим потоком, але в 2015 р. відбулося зниження показника до 0,983. Потім у 2016 знову спостерігається його незначне зростання на 0,011 порівняно з попереднім періодом. Високий рівень цього

показника вказує на зростання залишків грошових активів і неефективне їх використання, тому його потрібно наблизити і підтримувати на рівні одиниці, тобто додатний і від'ємний грошові потоки повинні бути наближені до однакового обсягу. Саме така ситуація спостерігається на досліджуваному підприємстві.

При визначенні показника ефективності грошових потоків позитивною тенденцією буде вважатись його постійне зростання протягом всього періоду. Найвищий рівень цього показника слід відмітити в 2014 році. На ПАТ «МТФ «Мрія» не простежується стійка динаміка до збільшення коефіцієнта ефективності грошових потоків. Протягом 2015-2016 рр. спостерігаються від'ємні значення цього показника, що вказує на неефективне використання грошових потоків, і пояснюється від'ємним значенням отриманого чистого грошового потоку підприємства. Коефіцієнт ефективності грошового потоку свідчить про незмінність кількості гривень чистого грошового потоку, що забезпечує 1 гривня грошових надходжень.

Коефіцієнт покриття доходу грошовим потоком дозволяє судити про можливість виконання підприємством своїх зобов'язань перед кредиторами, акціонерами. На даному підприємстві цей коефіцієнт має позитивну динаміку, що заслуговує на схвальну оцінку.

Коефіцієнт рентабельності чистого грошового потоку підприємства, має тенденцію до зростання. У 2016 році його значення становило 141,02, що на 45,261 більше, ніж у 2015 році та на 461,03 більше, ніж у 2014 році. Таке значення коефіцієнта не є дуже позитивним,

оскільки за 2015 і 2016 рр. підприємство отримувало чистий збиток, а також від'ємний чистий грошовий потік, тому значення додатні.

Коефіцієнт окупності грошового потоку відображає скільки гривень грошових виплат потрібно здійснити, для отримання 1 гривні грошових надходжень. Найнижче значення цього коефіцієнта на

даному підприємстві спостерігається у 2014 році і становить 0,993, що є позитивним, але протягом наступних років, це значення зросло вище 1, а це означає, що потрібно витратити більше, ніж отримати. Тобто у 2015 – 2016 роках грошовий потік характеризується низьким рівнем окупності.

Таблиця 2

Показники руху грошових потоків ПАТ «МТФ «Мрія» та методи їх обчислення протягом 2014-2016 рр. [7].

Показники	Метод обчислення	2014	2015	2016	Відхилення ±	
					2016 від 2015	2016 від 2014
Коефіцієнт ліквідності грошового потоку	$K1 = \text{Грошові надходження} / \text{Грошові видатки}$	1,006	0,983	0,994	0,011	-0,011
Коефіцієнт ефективності грошового потоку	$K2 = \text{Чистий грошовий потік} / \text{Грошові видатки}$	0,006	-0,016	-0,005	0,011	-0,011
Коефіцієнт покриття доходу грошовим потоком	$K3 = \text{Грошові надходження} / \text{Дохід від реалізації продукції}$	1,232	1,960	1,041	-0,918	-0,191
Коефіцієнт рентабельності грошових потоків	$K4 = \text{Чистий прибуток} / \text{Чистий грошовий потік}$	-320,0	95,762	141,02	45,261	461,03
Коефіцієнт окупності грошового потоку	$K5 = \text{Грошові видатки} / \text{Грошові надходження}$	0,993	1,016	1,005	-0,011	0,011
Коефіцієнт поповнення грошових засобів	$K6 = \text{Грошові надходження} / \text{Залишок грошових коштів}$	29,729	60,667	83,040	22,372	53,311
Коефіцієнт чистого поповнення грошових засобів	$K7 = \text{Чистий грошовий потік} / \text{Залишок грошових коштів}$	0,193	-1,007	-0,421	0,585	-0,615
Коефіцієнт притоку грошових засобів	$K8 = \text{Чистий грошовий потік} / \text{Грошові надходження}$	0,007	-0,017	-0,005	0,022	-0,012

Коефіцієнт поповнення грошових засобів характеризує ступінь збільшення залишку грошових засобів на підприємстві [3]. Значення даного коефіцієнта має тенденцію до збільшення, у 2016 році він становив 83,040, що на 22,372 більше ніж у 2015 році та на 53,311 більше від 2014 року. Коефіцієнт чистого поповнення грошових засобів ступінь поповнення залишку грошових коштів підприємства за рахунок чистого грошового потоку на підприємстві. Найвище значення цього показника спостерігалось у 2014 році і становило 0,193, потім відбулося його зменшення до -1,007, що стало результатом від'ємного чистого грошового потоку. У 2016 році даний коефіцієнт знову збільшився на 0,855 що є позитивним явищем для підприємства. Коефіцієнт притоку грошових засобів характеризує скільки гривень чистого грошового потоку генерує 1 гривня грошових надходжень. Найвище значення показника спостерігалось в 2014 році і становило 0,007, потім відбувалося зменшення до від'ємного значення, що є негативним явищем для підприємства. На грошові потоки на підприємстві суттєвий вплив здійснює система розрахунків з контрагентами. Даний фактор впливає як на вихідний так і на вхідний грошові потоки підприємства у часі. Система розрахунків з покупцями та постачальниками може бути побудована на умовах передоплати, на

умовах готівкового платежу, а також на умовах відстрочки платежу (тобто надання комерційного кредиту). Терміни розрахунку характеризують темпи товарно-грошового обороту, оборотність капіталу в частині, відверненій у розрахунки. Вітчизняна практика показує, що половина підприємств розраховується зі своїми споживачами в термін до трьох місяців – такий термін розрахунку є середнім в умовах української економіки. Передаючи права власності товару на умовах комерційного кредиту покупцю, у підприємства утворюється дебіторська заборгованість. З метою зменшення розміру дебіторської заборгованості на підприємстві рекомендується провести наступні заходи, які наведено на рис 4.

На основі проведеного дослідження нами визначено наскільки ліквідними, ефективними та рентабельними є грошові потоки підприємства, а також виявлено слабкі та сильні сторони його діяльності.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

З метою покращення структури від'ємного грошового потоку ПАТ «МТФ «Мрія» нами пропонуються критерії поетапного здійснення управління грошовими потоками на підприємстві.

Зокрема:

- складання платіжного календаря, що дозволить підвищити контрольованість поточних платежів та знизити втрати від нецільового використання коштів, створити обґрунтовані середньострокові та короткострокові плани надходжень та виплат;
- контроль за ліквідацією дебіторської і кредиторської заборгованості;

– проведення нормування критичного залишку грошових коштів який забезпечить стійку платоспроможність. Встановлення нормативу грошових залишків необхідно проводити шляхом застосування економіко-математичних і факторно-аналітичних моделей де норматив є мінімально достатнім розміром грошових коштів необхідних для забезпечення господарських потреб підприємства.

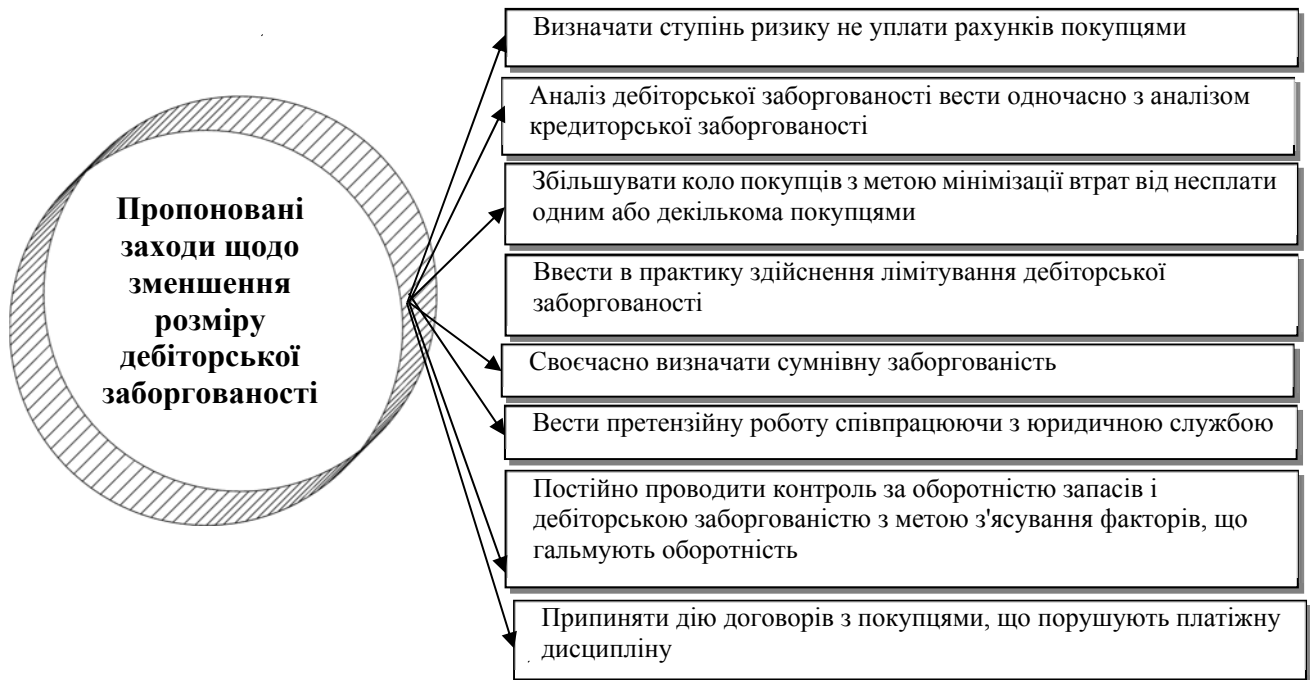


Рис. 4. Заходи щодо зменшення розміру дебіторської заборгованості на підприємстві

Поетапне здійснення управління грошовими потоками забезпечить:

- відтворення капіталу підприємства;
- дасть можливість забезпечити повний розвиток операційної та інвестиційної діяльності;
- забезпечить зниження ризиків несплати заборгованості постачальникам і працівникам підприємства;
- підвищить платоспроможність, покращить

фінансовий стан та інвестиційну привабливість суб'єктів господарювання.

Даний дана тематика має перспективу дослідження оскільки, грошові потоки є надзвичайно важливим чинником, котрий впливає на фінансовий результат суб'єкта господарювання, і його вдосконалення призведе до покращення економічної ситуації в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Левіцька, І. В. Теоретико-методологічні засади оцінювання ефективності підприємства / Левіцька І. В., Сафонова А. П. – Режим доступу: <http://intkonf.org/levitska-iv-ken-safonova-apteoretiko-metodologichni-zasadi-otsinyuvannya-efektivnosti-pidpriemstva/>.
2. Ищенко, Е. Прибыль как критерий эффективности функционирования предприятия / Ищенко Е. // Економіст. – 2005. – №8. – С. 90-92.
3. Бланк И.А. Управление денежными потоками. – 2-е изд., перераб. и доп. – К.: Ника-Центр, 2007. – С. 256-261.
4. Пітюлич, М. М. Управління грошовими потоками на підприємстві / М. М. Пітюлич, В. В. Стегура. – Режим доступу: <https://goo.gl/bqrYCP>.
5. Костирко, Л. А. Стратегія фінансово-економічної діяльності господарюючого суб'єкта: методологія і організація: [монографія] / Лідія Андріївна Костирко. – Луганськ: СЛУ ім. В. Даля, 2002. – 560 с.
6. Ясишена, В. Сутність грошових потоків підприємства та їх класифікація / В. Ясишена. – Режим доступу: <https://goo.gl/Jmv5X4>.
7. Публічне акціонерне товариство «Мукачівська трикотажна фабрика «Мрія». – Режим доступу: <http://www.mriya.pat.ua/emitents/reports>.

REFERENCES

1. Levitska, I. V., & Safonova, A. P. Teoretyko-metodolohichni zasady otsynyuvannya efektyvnosti pidpryyemstva [Theoretical and Methodological Principles of Evaluating the Efficiency of an Enterprise]. Retrieved from <http://intkonf.org/levitska-iv-ken-safonova-ap-teoretiko-metodologichnizasadi-otsynyuvannya-efektivnosti-pidpriemstva/> [in Ukrainian].
2. Ishchenko, Ye. (2005). Prybyl kak krytery efektyvnosti funktsyonyrovannya predpryyatyya [Profit as a criterion of the efficiency of the functioning of the enterprise]. Ekonomist – Ekonomist, 8, 90-92 [in Russian].
3. Blank, I. A. (2007). Upravleniye denezhnymi potokami [Cash flow management]. (2d ed.). K.: NikaTsentr, 256-261 [in Russian].
4. Pityulych, M. M., & Stehura, V. V. Upravlinnya hroshovymy potokamy na pidpryyemstvi [Cash Flow Management at the Enterprise]. <https://goo.gl/bqrYCP> [in Ukrainian].
5. Kostyrko, L. A. (2002). Stratehiya finansovo-ekonomichnoyi diyalnosti hospodaryuyuchoho sub'yekta: metodolohiya i orhanizatsiya [Strategy of financial and economic activity of the business entity: methodology and organization]. Luhansk: SNU im. V. Dalya [IN Ukrainian].
6. Yasyshena, V. Sutnist hroshovykh potokiv pidpryyemstva ta yikh klasyfikatsiya [Essence of cash flows of the enterprise and their classification]. Retrieved from <https://goo.gl/Jmv5X4> [in Ukrainian].
7. A public joint-stock company is the Mukachevo knittingfactory «Mriya». Retrieved from <http://www.mriya.pat.ua/emitents/reports>.

Игнатишин Мария Васильевна, Бурдюх Людмила Юриевна. УПРАВЛЕНИЕ ДЕНЕЖНЫМИ ПОТОКАМИ В СИСТЕМЕ РАСЧЕТНЫХ ПЛАТЕЖЕЙ НА ОСНОВЕ КОЭФФИЦИЕНТНОГО АНАЛИЗА

В современных условиях финансового кризиса многие предприятия оказались на грани банкротства. Одной из причин такого положения можно назвать нерациональное управление денежными средствами. Качественное управление денежными средствами обеспечивают бесперебойность снабжения, непрерывность производственного процесса и своевременность реализации продукции, что положительно влияет на рентабельность и ликвидность предприятия. Именно поэтому одним из главных объектов анализа и управления сегодня должны стать денежные потоки. Целью статьи является коэффициентный анализ и управление денежными потоками на предприятии. Функционирование предприятия – это сложный динамический процесс, который является результатом непрерывного циклического движения денежных средств. Из-за ограниченности их объемов осложняется восстановление циклов операционной, инвестиционной и финансовой деятельности предприятия. Поэтому решение этой проблемы невозможно без организации анализа и контроля за денежными потоками на предприятии. В статье проведена оценка чистого денежного потока по различным видам деятельности, проанализированы его структура и проведения коэффициентный анализ, характеризующий окупаемость, ликвидность, рентабельность и эффективность денежных потоков предприятия, а также предложено поэтапное осуществление управления денежными потоками на предприятии. Элементом научной новизны выступают разработанные критерии поэтапного осуществления управления денежными потоками на предприятии, что обеспечит воспроизводство капитала предприятия, возможность развивать операционной и инвестиционной деятельности; обеспечит снижение рисков неуплаты задолженности поставщикам и работникам предприятия; повысит платежеспособность, финансовое состояние, инвестиционную привлекательность субъектов хозяйствования и улучшит структуру отрицательного денежного потока ПАО «МТФ «Мрия». Практическое значение полученных результатов заключается в том, что используя показатели коэффициентного анализа даст предприятию возможность наглядно увидеть состояние денежных потоков в системе расчетных платежей предприятия. Данная тематика имеет перспективу исследования так, денежные потоки является чрезвычайно важным фактором, который влияет на финансовый результат предприятия, и его совершенствование приведет к улучшению экономической ситуации в целом.

Ключевые слова: денежный поток, коэффициентный анализ денежных потоков, ликвидность, рентабельность, управление денежными потоками.

Ihnatyshyn M. V., Burdyuk L. Yu. MANAGEMENT OF CASH FLOWS IN THE SYSTEM OF CALCULATING PAYMENTS ON THE BASIS OF COEFFICIENT ANALYSIS

In modern conditions of financial crisis, many enterprises were on the verge of bankruptcy. One of the reasons for this situation can be called inefficient money management. Qualitative cash management ensures the continuity of supply, the continuity of the production process and the timeliness of product sales, which positively affects the profitability and liquidity of the enterprise. That is why one of the main objects of analysis and management today should be cash flows. The purpose of the article is the coefficient analysis and management of cash flows at the enterprise. Operation of the enterprise is a complex dynamic process, which is the result of continuous cyclical cash flow. Due to their limited volume, the restoration of operational, investment and financial activities of the enterprise is complicated. Therefore, the solution to this problem is impossible without the organization of analysis and control over cash flows at the enterprise. The net cash flow for different types of activities has been assessed in the article, its structure and conducts a coefficient analysis that characterizes the payback, liquidity, profitability and efficiency of cash flows of the enterprise has been analyzed and also a step-by-step implementation of cash flow management at the enterprise has been suggested. The element of scientific novelty are the criteria for phased management of cash flows at the enterprise, which will ensure reproduction of capital of

the enterprise, the opportunity to develop operational and investment activities; will provide reduction of risks of non-payment of debts to suppliers and employees of the enterprise; will increase solvency, financial condition, investment attractiveness of business entities and will improve the structure of negative cash flow of PJSC «MTF «Mriya». The practical value of the results obtained is that using indicators of the coefficient analysis will give the enterprise the opportunity to clearly see the state of cash flows in the system of payment payments of the enterprise. This topic has a research perspective because cash flows are an extremely important factor affecting the financial performance of an entity and its improvement will lead to an improvement in the overall economic situation.

Key words: cash flow, coefficient analysis of cash flows, liquidity, profitability, cash flow management.

Одержано 15.04.2018 р.

УДК 330.32: 330.34

Захарін Сергій Володимирович,

д.е.н., професор, директор,

Науково-дослідний інститут економічного розвитку,

Ільєнко Ростислава Василівна,

к.е.н., доцент,

Чернігівський національний технологічний університет

Смирнов Євген Валерійович,

к.е.н., доцент,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ

Мета статті – викласти результати досліджень з питань стимулювання інвестиційної діяльності у агропромисловому комплексі України. У процесі дослідження використовувалися такі методи: логічне узагальнення, наукове абстрагування, аналітичне групування, зіставлення, порівняння, прийоми статистичного аналізу. У науковій праці проаналізовано стан та умови інвестиційної активності у агропромисловому комплексі України. Визначено ключові тенденції динаміки і структури інвестиційної діяльності в агропромисловому комплексі України. Вказано, що найбільш привабливим видом агропромислового комплексу для іноземних інвесторів є виробництво харчових продуктів. Виявлено тенденцію зменшення рівня прямої державної підтримки капітальних інвестицій у агропромисловому комплексі. Встановлено, що у видах економічної діяльності агропромислового комплексу протягом 2017 р. впроваджувалося 233 інвестиційних проєктів, що супроводжувалися органами державної влади та управління (національного, відомчого та регіонального рівнів). Внесено пропозиції щодо поліпшення інвестиційної привабливості агропромислового комплексу. Обґрунтовано заходи, спрямовані на удосконалення організаційно-економічного механізму інвестиційної діяльності агропромислового комплексу. Практичне значення виконаного дослідження полягає у тому, що за його результатами запропоновано інструменти стимулювання інвестиційного кредитування у агропромисловому комплексі шляхом виплати бюджетних компенсацій, спрямованих на «здешевлення» кредитів, а також задля розширення практики застосування інвестиційного кредитування агропромислового комплексу на основі застосування ринкових інструментів. Наукова новизна полягає у тому, що за підсумками проведеного дослідження виділено перспективні ринкові інструменти активізації довгострокового (інвестиційного) кредитування агропромислового комплексу, а саме: підтримка функціонування кооперативних банків, створених за участю суб'єктів господарювання агропромислового комплексу; підтримка створення та функціонування спеціалізованих аграрних банків, що мають бути орієнтовані на пріоритетне обслуговування позичальників агропромислового комплексу; створення Державного банку розвитку, що здійснюватиме пільгове інвестиційне кредитування суб'єктів господарювання агропромислового комплексу; стимулювання запровадження новітніх кредитних продуктів для агропромислового комплексу.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, агропромисловий комплекс, стимулювання інвестиційної діяльності.

ВСТУП

Стабільна робота агропромислового комплексу (АПК), у першу чергу сільського господарства, є одним із ключових чинників забезпечення доходів бюджету, гарантування високих експортних надходжень,

підтримки сільського населення та розвитку сільських територій. Окрім того, нормальне функціонування підприємств АПК виступає елементом підтримки продовольчої безпеки держави.

За таких обставин держава в рамках формування та реалізації державної економічної політики має

розробити ефективні управлінські рішення, спрямовані на застосування оптимальних інструментів регулювання та стимулювання інвестиційної діяльності у видах економічної діяльності АПК. Цим визначається актуальність дослідження, його наукова та практична значущість.

Постановка проблеми. У діяльності підприємств АПК спостерігається низка проблем, у тому числі, недостатність припливу інвестицій (дефіцит інвестиційного ресурсу). Підприємства АПК не мають змоги акумулювати належні фінансові ресурси задля здійснення масштабних інвестицій, спрямованих на розвиток власної виробничої бази, у тому числі, на основі впровадження новітніх технологій. Відтак, мають бути узагальнені та вироблені науково-практичні пропозиції з питань оптимізації інструментів стимулювання інвестиційної діяльності у АПК.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підвищення ефективності інструментів стимулювання інвестиційної діяльності у видах економічної діяльності АПК досліджуються багатьма вченими. Теоретичні та методичні основи формування та реалізації політики інвестиційного забезпечення розвитку суб'єктів господарювання досліджують Я. Грушинський [1], О. Ігнатенко [3; 4], В. Киценко [6], С. Рибалко [7] та інші науковці. Проте наявні дослідження не повно враховують ефекти впливу сучасних соціально-економічних трансформацій. На нашу думку, слід сформулювати перелік перспективних інструментів стимулювання інвестиційної діяльності у АПК з урахуванням економічних викликів.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті: викласти результати досліджень з питань стимулювання інвестиційної діяльності у агропромисловому комплексі України.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Протягом 2013-2014 рр. підприємства агропромислового комплексу (АПК) знижували інвестиційну активність, а у 2015-2016 рр. – навпаки, її нарощували, про що свідчать дані щорічних обсягів залучених капітальних інвестицій (у фактичних цінах) за відповідні роки [5]. Частка профінансованих інвестицій у агропромисловому комплексі протягом 2012-2016 рр. збільшувалася, що свідчить про збільшення відносної інвестиційної активності підприємств АПК (в умовах системної економічної кризи вказане виступає надзвичайно важливим чинником антикризового регулювання) [7; 8]. Частка видів економічної діяльності АПК у загальному обсязі нагромаджених прямих іноземних інвестицій в останні роки зменшувалася. Найбільш привабливим видом агропромислового комплексу для іноземних інвесторів є виробництво харчових продуктів.

При цьому на одиницю вкладених інвестицій у АПК реалізується відносно менший обсяг продукції, ніж у інших видах економічної діяльності, що свідчить про недостатню «ринкову привабливість» інвестицій у АПК.

Встановлено тенденцію зменшення протягом 2012-2017 рр. рівня державної підтримки капітальних інвестицій у АПК, оскільки обсяг фінансування

інвестицій за рахунок бюджетних коштів у АПК протягом вказаного періоду невпинно зменшувався як у абсолютному, так і у відносному вимірах [5; 7].

За даними департаментів агропромислового розвитку обласних державних адміністрацій, у видах економічної діяльності агропромислового комплексу протягом 2017 р. впроваджувалося 233 інвестиційних проектів, що супроводжувалися органами державної влади та управління (національного, відомчого та регіонального рівнів). Загальний бюджет вказаних інвестиційних проектів дорівнює 36,7 млрд. грн. [3; 4]. Найбільша кількість інвестиційних проектів реалізується у Полтавській, Черкаській, Херсонській та Хмельницькій областях – тобто в тих областях, в яких є розвинутий агропромисловий комплекс. Інвестиційні проекти реалізуються у підгалузях: скотарства (59 проектів), обробка, зберігання та переробка зернових та технічних культур (48), свинарства (33), птахівництва (23), будівництво овоче- та фруктосховищ (21), переробка аграрної сировини (16) та ін.

Протягом 2017 р. було введено в експлуатацію понад 10 сучасних виробництв на новій технологічній основі, зокрема: високотехнологічний перевантажувальний термінал з відвантаження зернових та олійних культур на річковий транспорт (компанія «Нібулон») у с. Біленьке Запорізької обл., насіннєвий завод «П'ятидні» (ТОВ «П'ятидні») у с. П'ятидні Волинської обл. та інші об'єкти [8].

У практиці регулювання інвестиційного забезпечення підприємств АПК мають місце випадки ігнорування законодавства, або зупинення дії положень нормативно-правових актів, які стосуються державної підтримки інвестиційної діяльності (у тому числі за рахунок прямого фінансування з державного бюджету) [1]. З одного боку, це можна пояснити обмеженістю фінансових ресурсів держави. З іншого боку, беззаперечним є напрям на необхідність радикального технологічного оновлення основних виробничих фондів АПК, стимулювання агропродовольчого виробництва.

Вирішення завдання поліпшення інвестиційної привабливості АПК слід здійснювати, в першу чергу, через удосконалення організаційно-економічного механізму інвестиційної діяльності у агропромисловому комплексі [6]. Іншим напрямом вирішення згаданого завдання є вжиття комплексних заходів, спрямованих на підтримку припливу інвестицій (залучення іноземних інвестицій, стимулювання інвестиційних кредитів тощо) у агропромисловий комплекс.

Оптимізація організаційно-економічного механізму інвестиційної діяльності АПК як напрям поліпшення інвестиційної привабливості вказаного комплексу на практичному рівні передбачає ідентифікацію (виявлення) проблем здійснення інвестиційної діяльності, та оперативне вирішення виявлених проблем [2]. Слід, однак, врахувати, що певні проблеми мають об'єктивну природу, і їхнє швидке вирішення неможливе (приміром, у випадку наявності міжнародних зобов'язань держави в частині здійснення підтримки експорту або обмеження імпорту сільськогосподарської сировини). Певні проблеми можуть мати переважно локальний (місцевий) характер

і мають вирішуватися в межах реалізації відповідної регіональної політики.

Потребує удосконалення механізм стимулювання інвестиційного кредитування у АПК із застосуванням інструментів виплати бюджетних компенсацій, спрямованих на «здешевлення» кредитів [3]. Зокрема, необхідне уточнення пріоритетних напрямів, за якими здійснюється фінансова підтримка інвестиційного кредитування у агропромисловому комплексі, а також чітке та виражене встановлення критеріїв, яким мають відповідати позичальники, що мають право на отримання бюджетної компенсації. Слід передбачити можливість отримання бюджетної компенсації усіма позичальниками, які виконали певні встановлені державою умови, а також підвищення прозорості розподілу бюджетних ресурсів на виплату відповідних компенсацій, залучення до цієї роботи представників громадськості. У нормативно-правових актах доцільно встановити чіткі строки ухвалення відповідних управлінських рішень. Видається за доцільне розширення переліку галузей та підгалузей АПК, суб'єкти господарювання яких мають право на отримання бюджетної компенсації.

Окрім того, доцільно вжити низку заходів задля розширення практики застосування інвестиційного кредитування агропромислового комплексу на основі застосування ринкових інструментів [4]. Серед таких інструментів: підтримка функціонування кооперативних банків, створених за участю суб'єктів господарювання агропромислового комплексу; підтримка створення та функціонування спеціалізованих аграрних банків, що мають бути орієнтовані на пріоритетне обслуговування позичальників агропромислового комплексу; створення

Державного банку розвитку, що здійснюватиме пільгове інвестиційне кредитування суб'єктів господарювання агропромислового комплексу; стимулювання запровадження новітніх кредитних продуктів для агропромислового комплексу.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Показана доцільність удосконалення механізму стимулювання кредитування інвестицій у АПК (зокрема, через використання інструментів виплати бюджетних компенсацій, спрямованих на «здешевлення» кредитів). Запропоновано вжити заходів задля розширення практики застосування інструментів інвестиційного кредитування агропромислового комплексу на основі застосування ринкових інструментів. У науковій праці подано перелік відповідних заходів та інструментів.

Вказано, що механізм стимулювання інвестиційного кредитування у агропромислового комплексу шляхом виплати бюджетних компенсацій, спрямованих на «здешевлення» кредитів, потребує удосконалення. У науковій роботі подано перелік можливих заходів, спрямованих на удосконалення зазначеного механізму. Видається за доцільне розширення переліку галузей та підгалузей АПК, суб'єкти господарювання яких мають право на отримання бюджетної компенсації.

У подальшому мають бути виконані дослідження з прогнозування інвестиційної активності підприємств АПК з урахуванням динаміки глобального продовольчого ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грушинський, Я. М. Фінансово-правові механізми інвестування в сільське господарство / Я. М. Грушинський // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 4. – С. 255-258.
2. Захарін, С. В. Фінансові важелі активізації інвестиційної та інноваційної діяльності / С. В. Захарін // Науковий вісник Полісся. – 2016. – № 1. – С. 88-93.
3. Ігнатенко, О. С. Інвестиційне забезпечення розвитку агропромислового комплексу: теоретико-методичний аспект / О. С. Ігнатенко // Економічний вісник університету. – 2017. – Випуск 35/1. – С. 7-14.
4. Ігнатенко О. С. Стратегічні орієнтири підвищення інвестиційної привабливості агропромислового комплексу України / О. С. Ігнатенко // Інтернаука. Серія «Економічні науки». – 2018. – № 1 (9). – С. 35-38.
5. Капітальні інвестиції [статистичний довідник] / Державна служба статистики України [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
6. Киценко В. П. Формування інвестиційної привабливості в сільськогосподарському виробництві / В. П. Киценко // Вісник ЖДТУ. – 2016. – № 4 (46). – С. 273-276.
7. Рибалко С. В. Оцінка інвестиційної привабливості аграрної галузі та проблеми залучення інвестицій в регіоні / С. В. Рибалко // Вісник Харківського національного університету сільського господарства. – 2011. – № 112. – С. 519 с.
8. Сільське, лісове та рибне господарство [статистичний довідник] / Державна служба статистики України [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.

REFERENCES

1. Grushchinskiy, Ya M. (2010). Finansovo-pravovi mekhanizmi investuvannya v silske gospodarstvo. Chasopis Kiivskogo universitetu prava, 4, 255-258.
2. Zakharin, S. V. (2016). Finansovi vazheli aktivizatsii investitsiynoi ta innovatsiynoi diyalnosti. Naukoviy visnik Polissya, 1, 88-93.
3. Ignatenko, O. S. (2017). Investitsiynе zabezpechennya rozvitku agropromislovogo kompleksu: teoretiko-metodichniy aspekt. Ekonomichniy visnik universitetu, 35/1, 7-14.

4. Ignatenko, O. S. (2018). Strategichni orientiri pidvishchennya investitsiynoi privablivosti agropromislovogo kompleksu Ukraini. Internauka. Seriya «Ekonomiczni nauki», 1 (9), 35-38.
5. Kapitalni investitsii [statistichnyi dovidnik]. Retrieved from <http://ukrstat.gov.ua>.
6. Kitsenko, V. P. (2016). Formuvannya investitsiynoi privablivosti v silskogospodarskomu virobnitstvi. Visnik ZhDTU, 4 (46), 273-276.
7. Rybalko, S. V. (2011). Otsinka investitsiynoi pryvablivosti ahrarnoi haluzi ta problemy zaluchennia investitsii v rehioni. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu silskoho hospodarstva, 112, 519.
8. Silske, lisove ta ribne gospodarstvo. Retrieved from <http://ukrstat.gov.ua>.

Захарин Сергей Владимирович, Ильенко Ростислава Васильевна, Смирнов Евгений Валерьевич.
СТИМУЛИРОВАНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В АГРОПРОМЫШЛЕННОМ КОМПЛЕКСЕ

Цель статьи – изложить результаты исследований по вопросам стимулирования инвестиционной деятельности в агропромышленном комплексе Украины. В процессе исследования использовались следующие методы: логическое обобщение, научное абстрагирование, аналитическое группирование, сопоставление, сравнение, приемы статистического анализа. В научной работе проанализировано состояние и условия инвестиционной активности в агропромышленном комплексе Украины. Определены ключевые тенденции динамики и структуры инвестиционной деятельности в агропромышленном комплексе Украины. Указано, что наиболее привлекательным видом агропромышленного комплекса для иностранных инвесторов является производство пищевых продуктов. Выявлена тенденция уменьшения уровня прямой государственной поддержки капитальных инвестиций в агропромышленном комплексе. Установлено, что в видах экономической деятельности агропромышленного комплекса в течение 2017 г. внедрялось 233 инвестиционных проектов, сопровождаемых органами государственной власти и управления (национального, ведомственного и регионального уровней). Внесены предложения по улучшению инвестиционной привлекательности агропромышленного комплекса. Обоснованы мероприятия, направленные на совершенствование организационно-экономического механизма инвестиционной деятельности агропромышленного комплекса. Практическое значение выполненного исследования заключается в том, что по его результатам предложены инструменты стимулирования инвестиционного кредитования агропромышленного комплекса путем выплаты бюджетных компенсаций, направленных на «удешевление» кредитов, а также для расширения практики применения инвестиционного кредитования агропромышленного комплекса на основе применения рыночных инструментов. Научная новизна заключается в том, что по итогам проведенного исследования выделены перспективные рыночные инструменты активизации долгосрочного (инвестиционного) кредитования агропромышленного комплекса, а именно: поддержка функционирования кооперативных банков, созданных с участием субъектов агропромышленного комплекса; поддержка создания и функционирования специализированных аграрных банков, должны быть ориентированы на приоритетное обслуживание заемщиков агропромышленного комплекса; создание Государственного банка развития, который будет осуществлять льготное инвестиционное кредитование субъектов агропромышленного комплекса; стимулирование внедрения новейших кредитных продуктов для агропромышленного комплекса.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная деятельность, агропромышленный комплекс, стимулирование инвестиционной деятельности.

Zakharin Serhiy V., Iliencko Rostislava V., Smirnov Yevhen V. STIMULATION OF INVESTMENT ACTIVITY IN AGRICULTURAL COMPLEX

The purpose of this article is to present the results about stimulation of investment activity in the agricultural-industrial complex of Ukraine. In the process of research the following methods have been used: logic synthesis, scientific abstraction, analytical grouping, matching, comparison, techniques of statistical analysis. The status and conditions of investment activity in the agricultural -industrial complex of Ukraine has been analyzed in the study. Identified key trends of the dynamics and structure of investment activities in the agricultural -industrial complex of Ukraine. It has been pointed out that the most attractive agricultural-industrial complex for foreign investors are food production. There is a tendency to reduce the level of direct government support for capital investment in the agricultural sector. It has been established that the types of economic activities agricultural-industrial complex in the course of 2017 were introduced 233 investment projects, followed by public authorities and of government (national, departmental and regional levels). The proposals on improving the investment attractiveness of the agricultural-industrial complex. Justified measures aimed at improvement of organizational-economic mechanism of investment activity in agriculture. The practical value of the studies is that its results offered tools to stimulate investment lending to agriculture by way of payment of budgetary compensations aimed at "cheaper" loans, as well as for the expansion of practice of application of investment lending to agriculture through the application of market instruments. Scientific novelty lies in the fact that the results of the conducted research to identify promising market-based instruments of stimulating the long-term (investment) crediting of agricultural-industrial complex, namely: to support the operation of cooperative banks, created with the participation of agricultural entities; support the establishment and functioning of the specialized agricultural banks, should be focused on priority service borrowers in agriculture; the creation of the State Development Bank, which will implement preferential investment crediting of subjects of agricultural-industrial complex; to encourage the introduction of new loan products for agriculture.

Key words: investments, investment activity, agro-industrial complex, encourage investment activities.

Одержано 24.04.2018 р.

Росола Уляна Василівна,
старший викладач кафедри фінансів,
Кузьма Наталія Михайлівна,
студентка,
Мукачівський державний університет

ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ДЕПОЗИТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Актуальність теми статті обумовлена тим, що депозитні операції завжди залишаються пріоритетними для будь-якої фінансово-кредитної установи. Важливим чинником розвитку економіки є наявність акумульованих грошових ресурсів комерційними банками у вигляді депозитів. Метою статті є дослідження та аналіз депозитного ринку України шляхом порівняння певних показників цієї сфери. Методологічною базою дослідження виступили загальнонаукові та спеціальні прийоми і методи дослідження. У статті досліджено основні напрями діяльності банків на рахунок залучення тимчасово вільних грошових коштів населення, вплив сучасного розвитку економіки на розвиток депозитного ринку України. Виявлено чинники, які впливають на ефективність результатів депозитної діяльності банківських установ. Охарактеризовано особливості функціонування депозитного ринку України за останні три роки, тобто з 2015 р. і до сьогодні. Висвітлено динаміку зміни ставок за депозитними вкладками. Визначено, що основним інструментом розвитку банківської діяльності у сфері депозитних операцій є довіра населення до банківської системи в цілому, а також подані основні рейтинги банків за різними критеріями. Практичне значення отриманих результатів полягає у пошуку шляхів та пропозицій розвитку залучення депозитних операцій та депозитного ринку України в цілому. Проведений аналіз може бути застосований при створенні механізму залучення вільних коштів населення банківськими установами. Подальші дослідження будуть спрямовані на пошук ефективних методів підтримки депозитного ринку України, а також виявлення впливу різних чинників в цій сфері.

Ключові слова: банк, ресурси банківських установ, депозит (вклад), вкладні операції, політика депозитів фізичних та юридичних осіб, депозитний ринок.

ВСТУП

Постановка проблеми. Основною складовою ефективною діяльності банківської установи є наявність необхідного обсягу депозитних ресурсів. Депозитна діяльність є одним із основних видів діяльності комерційних банків, без якої їх існування втрачає будь-який сенс. Саме тому, дослідження динаміки змін на депозитному ринку України є необхідним та актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З числа наукових досліджень депозитного ринку загалом, а також депозитної діяльності окремих банківських установ слід виокремити роботи О. Береславської, Р. Корнилюка, С. Науменкової, Є. Носової, А. Шкляра, Е. Шульца. У своїх працях науковці розглядали питання, які є актуальними: зростання обсягу депозитних операцій, їх вплив на ресурсну базу банку, технологія проведення вкладних операцій з фізичними та юридичними особами, а також значення банківського нагляду для результатів діяльності банківських установ.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті – дослідити стан депозитного ринку України, визначити його основні тенденції та перспективи розвитку.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

На сьогоднішній день українські банки здійснюють пошук оптимального варіанту формування банківських ресурсів. З позицій стабільності ресурсної бази і загалом діяльності банку необхідним є те, щоб найбільшу частку його ресурсів становили строкові вклади. Але, на жаль, в умовах нестабільної економіки України зростає рівень недовіри вкладників до

формування строкових вкладів. Хоча, за оцінками вітчизняних експертів, «на руках» населення знаходиться значний потенціал грошових ресурсів, що становить велику частину грошового обороту і може бути розміщеним у комерційних банках України.

Часи, коли за вклади у гривні давали понад 20%, – у минулому. Сьогодні максимум, що можна отримати від надійних банків, – 12-14% річних в гривнях. До того ж зазвичай такі великі відсотки дають тільки під довгострокові вклади – на рік і більше [1, с. 26]. Альтернатива – вклади в іноземній валюті. Сьогодні більшість банків приймає вклади в доларах та євро. Але в даному випадку відсотки будуть значно нижчими, ніж у гривні.

Так, приклад Райффайзен Банк Аваль за вклади в євро пропонує 0,15%, «Креді Агріколь» – 0,01%, а Укрсиббанк узагалі не приймає вкладів в іноземній валюті [2].

Щоб оцінити ризики, пов'язані з формуванням строкових вкладів клієнтам (як компаніям, так і фізичним особам), ч завжди слід мати якісь певні орієнтири, якими часто слугують певного виду рейтинги.

Як видно з рис. 1, лідером рейтингу виступає Приватбанк, розміри депозитного портфеля якого є майже у 5 разів більшими від депозитного портфеля банку, який посідає друге місце (Райффайзен Банк Аваль), а третю позицію лідерів займає Альфа-Банк з розмірами портфеля вкладів фізичних та юридичних осіб – 28,6 млрд. грн.

Розглянемо комерційні банки України, які пропонують своїм клієнтам найкращі депозитні програми. Переможці рейтингу визначалися за дев'ятьма різними критеріями. За кожним з них банк

отримував оцінку – від 1 до 10. Найвищий бал – 10. У всіма критеріями.

крайньому лівому стовбці таблиці – середній бал за

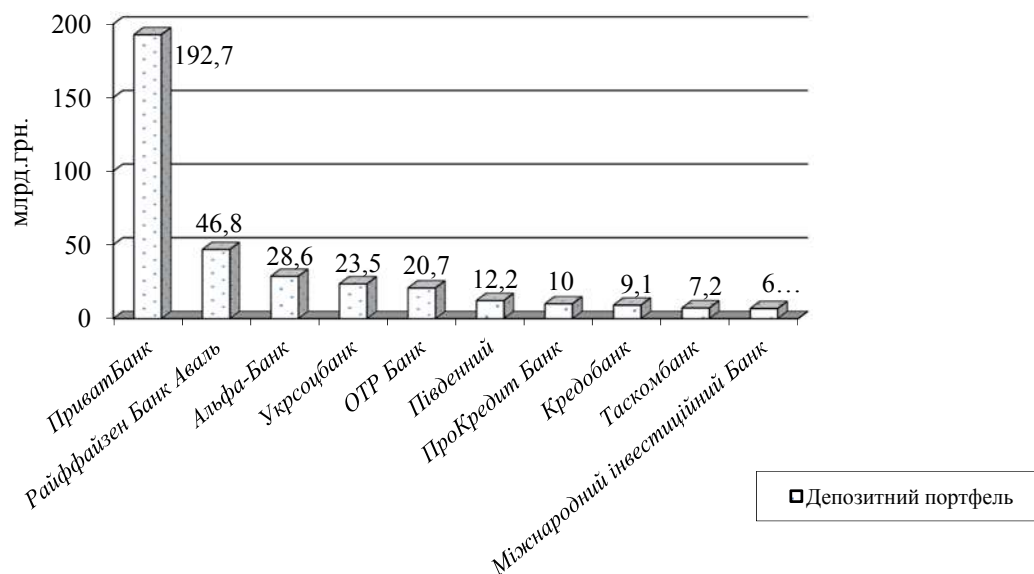


Рис. 1. Рейтинг Банків України за сумами депозитного портфеля за результатами 2017 року[7]

За результатами рейтингу найкращі депозитні програми пропонують такі банки як ВТБ Банк, ПІБ, Кредит Дніпро, враховуючи різні критерії, рейтинговий бал яких дуже близький до максимального, тобто до 10.

Зростання депозитних процентних ставок

посилює проблему прибутковості банків, суттєво збільшуючи процентні витрати цих установ. Підвищення депозитної ставки за вкладками фізичних осіб на 1% збільшує приблизно на 3 млрд. грн. річний обсяг банківських витрат [3, с. 20].

Таблиця 1

Рейтинг банків, що пропонують найкращі депозитні програми [6]

Рейтинг	Банк	%, гривня	%, долар	%, євро
9.75	ВТБ Банк	17.5	7	6.25
9.75	ПІБ	17.5	6.75	6
9.25	Кредит Дніпро	17	6.3	5.3
8.75	Банк Форвард	18.5	5.5	4
8.5	Альфа Банк	16.75	5.5	4.5
8.5	Укрсоцбанк	16.75	5.5	4.5
8.25	Банк Південний	16.5	5	4
8.25	Марфін Банк	16.3	5.1	4.9
8	Таскомбанк	17	5.25	3.5
7.75	МІБ	17	3.5	4.5
7.5	Приватбанк	16.3	5	3
7.25	Ощадбанк	15.75	5	3
7	ПУМБ	15.1	4.6	3.1
6.75	Укргазбанк	16	3.75	2
6.5	Банк Восток	15	3.5	2
5.5	Ідея Банк	14.7	2.5	1.75
5.25	Укрексімбанк	14.9	5.19	2.99
4.75	Прокредит Банк	17	3	3
4.5	Правекс-Банк	11	1.5	1.5
4.5	Кредобанк	13	1.5	1

На сучасному депозитному ринку спостерігається стрімке зниження ставок за валютними депозитами. З початку 2017 року серед 25 учасників ринку жоден банк не підвищив депозитних ставок, один зберіг наявні, тоді як решта знизили на 0,5-5 процентних пунктів, у середньому – на 2,5 п.п. Середня ставка за депозитами з можливістю розірвання

опустилась нижче рівня 2011 року.

Із банківського ринку масово зникають депозити з правом поповнення та можливістю дострокового розірвання. Схоже, депозитний ринок прямує у бік спрощення, за якого залишаться лише два види депозитів: строкові без права зняття та ощадні з вільним рухом коштів. Так, чотири банки за період січень-

липень 2017 року закрили пропозиції термінового депозитного продукту з правом поповнення, внаслідок чого тільки 12 банків з топ-25 учасників ринку пропонують такі продукти [5].

Ще рідкіснішим різновидом є накопичувальний депозит з правом дострокового розірвання договору, що лишився лише у 10 установках, та й простий строковий вклад старого типу можна знайти тільки в 11 банках першої 25-ки лідерів.

Сукупний обсяг зобов'язань українських банків протягом 2016 року скоротився на 1,6% до 1,133 млрд. грн. [6].

Банківський депозит користується серед населення попитом, оскільки він є менш ризикованим інструментом порівняно з іншими способами інвестування. Це пов'язано, перш за все, з існуванням Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО), учасниками якого є переважна більшість українських

банків. Він на сьогодні компенсує вкладникам суму в межах 200 тис. грн., за умови визнання банку неплатоспроможним [4, с. 73].

Як видно з рис. 2 з 2013 року до 2016 ставки за строковими депозитами «старого типу» були нестабільними. Особливо виразно це простежується у Райффайзен Банк Аваль, тут до 2014 року ставки за такими вкладами стрімко знижувалися, а у 2014 році, майже так само стрімко зросли. Такі різкі зміни тривали до кінця 2016 року.

Протягом 2017 року у всіх розглянутих банках спостерігається тенденція до зниження ставок за строковими депозитами з можливістю дострокового розірвання. У цьому ж році на депозитному ринку починають функціонувати строкові вклади без права дострокового розірвання договору (крім Райффайзен Банк Аваль), але ставки за ними так само набувають все менших значень.

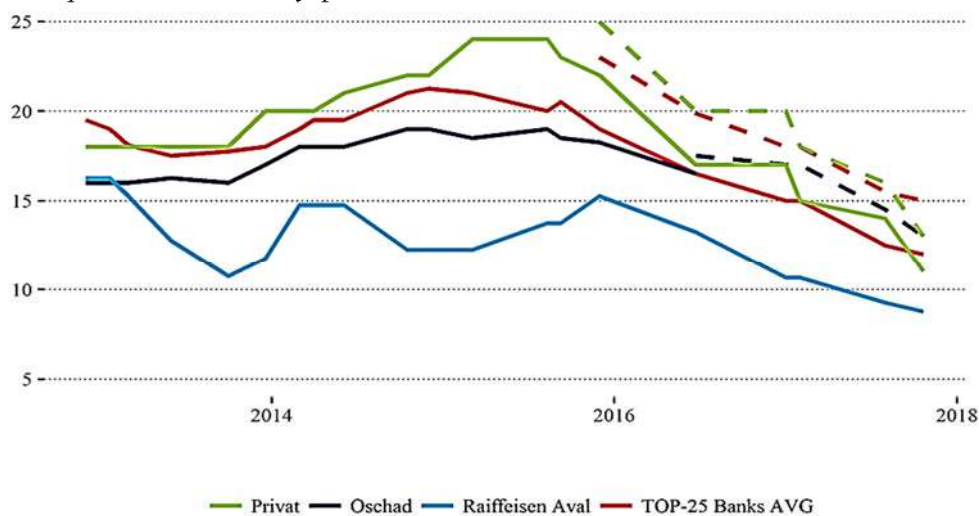


Рис. 2. Динаміка ставок за строковими депозитами у гривні (12 міс.) для Приват Банку, Ощад Банку, Райффайзен Банку та середнє ТОП-25 банків [2]

Пунктирні лінії – ставки за строковими депозитами нового типу з вищими ставками, але без права дострокового розірвання договору.

Суцільні лінії – ставки за строковими депозитами «старого типу» з можливістю дострокового розірвання.

На рис. 3 можна побачити, що ситуація з ставками за строковими депозитами у доларах має приблизно такі тенденції, як і з ставками на вклади у гривневому еквіваленті. На графіку видно, що до кінця 2017 року ставки за депозитами такого виду у Райффайзен банк Аваль набули майже нульового значення. І лише цей банк, з усіх розглянутих, не пропонує своїм клієнтам депозити нового типу, тобто без права дострокового розірвання договору, тоді як Ощад Банк майже повністю відмовляється від вкладів «старого типу».

Отже, як бачимо, протягом тривалого періоду,

депозитні ставки набували різних значень, і станом на 1 січня 2018 року значення середніх ставок на вклади фізичних осіб зупинились на рівні, вказаному у табл. 2.

Депозитні зобов'язання українських банків станом на 1 липня 2017 року загалом становили 1,09 трлн. грн., а депозити клієнтам становили 876 млрд. грн. [6].

Серед великої кількості банківських установ кожен представник фізичних і юридичних осіб має можливість самостійно обирати банк, якому може довірити свої кошти і цим самим сприяти рейтингу даної установи на депозитному ринку [8].

Таблиця 2

Середні ставки комерційних банків України на депозити фізичних осіб у січні 2018 року (% річних) [6]

Період	Депозити в гривні	Депозити в доларах	Депозити в євро
3 місяці	13.20%	2.42%	1.45%
6 місяців	14.23%	3.08%	2.07%
9 місяців	14.32%	3.34%	2.39%
12 місяців	14.30%	3.70%	2.68%

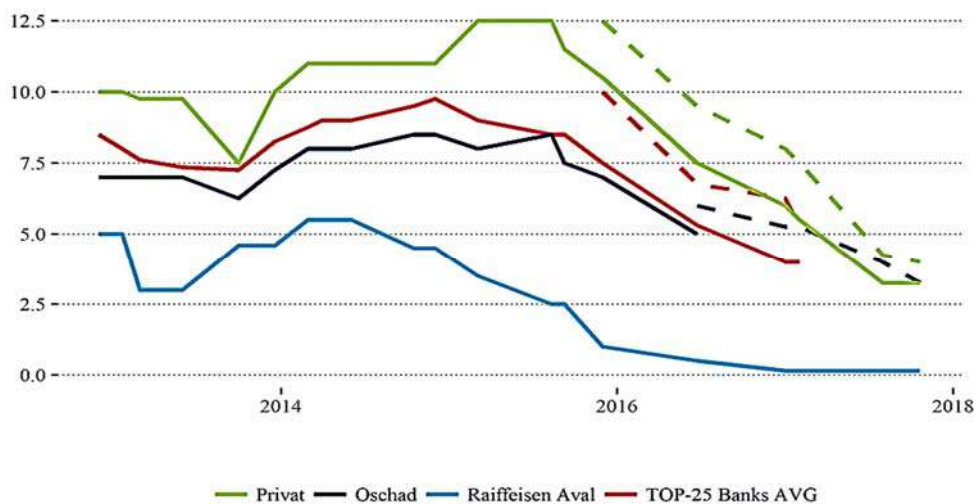


Рис. 3. Динаміка ставок за строковими депозитами у доларах (12 міс.) для Приват Банку, Ощад Банку, Райффайзен Банку та середнє ТОП-25 банків [2]

НБУ сформував рейтинг банків України за депозитами фізичних осіб станом на 1 липня 2017 року (табл. 3).

Таблиця 3

Топ-10 банків України за депозитами фізичних осіб (тис. грн.) [6]

№	Банк	Депозити фізичних осіб	В т.ч. до запитання
1	Приватбанк	159561569	40457303
2	Ощадбанк	74603999	17452423
3	Укресімбанк	23833267	6785572
4	Райффайзен Банк Аваль	18342288	12188004
5	Альфа-Банк	17642822	3156410
6	Укргазбанк	15603119	3688050
7	Укрсоцбанк	15315647	4481489
8	ПУМБ	14341302	3815535
9	УкрСиббанк	11849687	10170287
10	ОТП Банк	9142769	6789443

З таблиці 3 видно, що у трійку лідерів за вкладами фізичних осіб увійшли такі банки, як Приватбанк, Ощадбанк та Укресімбанк. Першу сходинку рейтингу посідає Приватбанк, депозити фізичних осіб якого складають 159561569 тис. грн., тоді як вклади ОТП Банку, який займає останнє місце рейтингу становлять 9142769 тис. грн., що майже у 18 разів менше від депозитів Приватбанку.

Отже, з наведеної вище інформації можна зробити висновок, що для клієнтів – фізичних осіб ПриватБанк пропонує вигідні умови з розміщення вільних коштів за депозитними програмами банку. Банк пропонує досить високі відсоткові ставки на ринку. Розроблено цілий комплекс варіантів вкладів на різних умовах. Завдяки цьому кожен клієнт може підібрати для себе найбільш вигідний продукт, враховуючи свої можливості та бажання. Приватбанк також пропонує своїм клієнтам простий і зручний спосіб роботи з банком за допомогою Інтернету. Це в свою чергу дає змогу клієнту заощаджувати свій час та гроші при розміщенні вкладу [9, с. 29].

НБУ не залишив без уваги і депозити юридичних осіб. Рейтинг банків за такими вкладами відображено у табл. 4.

Як простежується у рейтингу, найбільш привабливим банком для юридичних осіб виявився

Ощадбанк, який залучав 73932281 тис. грн. такого виду вкладень, а останню сходинку даного рейтингу посідає Альфа-Банк, депозити юридичних осіб якого складають 13573757 тис. грн.

На рейтинг найбільших банків України у 2017 році значний вплив виявив, так званий, фактор власника. Оскільки, стабільність і стійкість під впливом стресових умов багато в чому забезпечує вчасне поповнення капіталу і ліквідних ресурсів. І великим тому підтвердженням являється відсутність фактів визнання неплатоспроможним жодного банку, належного міжнародним фінансовим холдингам або державі.

Під впливом яскраво вираженої економічної, а так же політичної нестабільності нашої держави, щорічно число діючих банківських установ набуває меншого значення, що добре видно на рис. 4.

Оприлюднені Міністерством фінансів України цифри свідчать про те, що в банківській системі України кожен рік нараховується все менше й менше банківських установ. Так, станом на 01.01.2014 р. в Україні нараховувалося 180 банків, що є найвищим значенням за останні п'ять років, оскільки, до 2015 року їх кількість скоротилася до 163 одиниць, а вже 01.01.2018р. число банківських установ за даними НБУ становило 82 одиниці, в тому числі 38 банків з

іноземним капіталом. Отже, протягом останніх п'яти років кількість діючих банків в Україні скоротилась більш як у два рази.

Таблиця 4

Топ-10 банків України за депозитами юридичних осіб (тис. грн.) [6]

№	Банк	Депозити юридичних осіб	В т.ч. до запитання
1	Ощадбанк	73932281	29167207
2	Укресімбанк	64568757	54224573
3	Укргазбанк	42301361	23044684
4	Приватбанк	39875434	19827482
5	Райффайзен Банк Аваль	29214610	25317936
6	УкрСиббанк	22096360	19662901
7	СІТІБанк	19071553	18537378
8	ПУМБ	18460769	12578811
9	Креді Агріколь Банк	18294697	10380482
10	Альфа-Банк	13573756	5998015

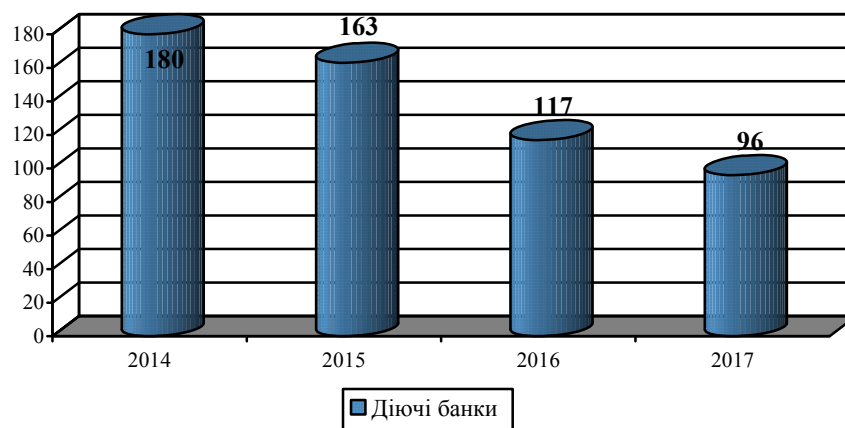


Рис. 4. Кількість діючих банків в Україні з 01.01.2014 до 01.01.2017 рр.[5]

Сукупний обсяг зобов'язань діючих українських банків протягом 2016 року скоротився на 1,6% до 1,133 млрд. грн., а сукупний обсяг клієнтського портфелю БСУ збільшився на 14,2% та станом на 01.01.2017 р. відповідав 807,07 млрд. грн.

На рис. 5 видно, що найбільш стабільним, в той же час найменшим, депозитний портфель є у комерційних банках східної частини України, тоді як протилежна ситуація на Півночі держави, там з 01.01.2015 р. до 01.01.2017 р. портфель вкладів зріс мажу на сотню млрд. грн.. Так само, як географічна

структура наданих кредитів, депозитний портфель характеризується переважанням частки північного регіону, переважно завдяки м. Київ, через який проходить значна частина фінансових потоків країни.

Протягом останніх років банківський ринок демонструє впевнену і виважену тактику по досягненню все більших і більших значень депозитних вкладів, про що свідчать зниження депозитних ставок і зростання сум вкладів у національній валюті. Таку тенденцію ми можемо побачити на рис. 6.

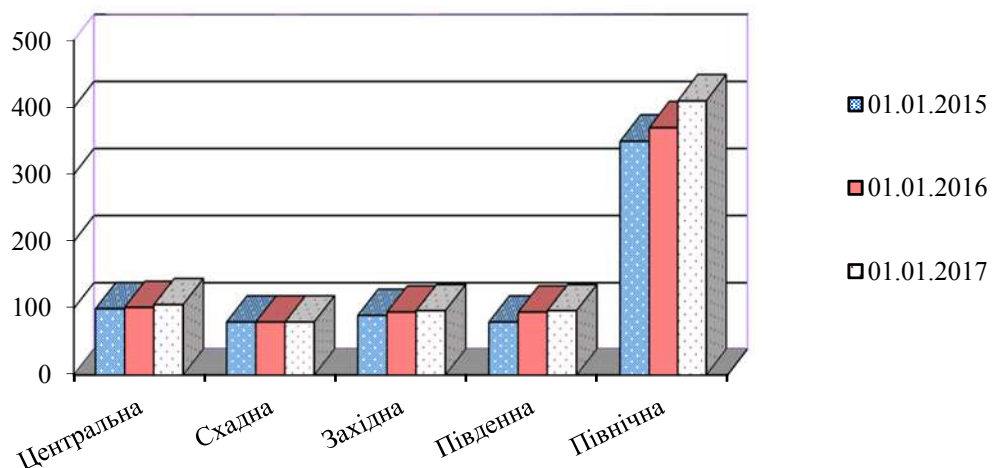


Рис. 5. Клієнтський портфель в регіональному розрізі, млрд. грн. [6]

Як бачимо на даній діаграмі, найбільшою популярністю для депозитів користується, як уже було зазначено раніше, Приватбанк. Він з першого і до останнього досліджуваних періодів тримається на

першій позиції рейтингу, тоді як інші чотири банки до 2013 р. змінювали свої значення на депозитному ринку, однак, сформований рейтинг за результатами 2013 р. залишається незмінним і до початку 2017 року.

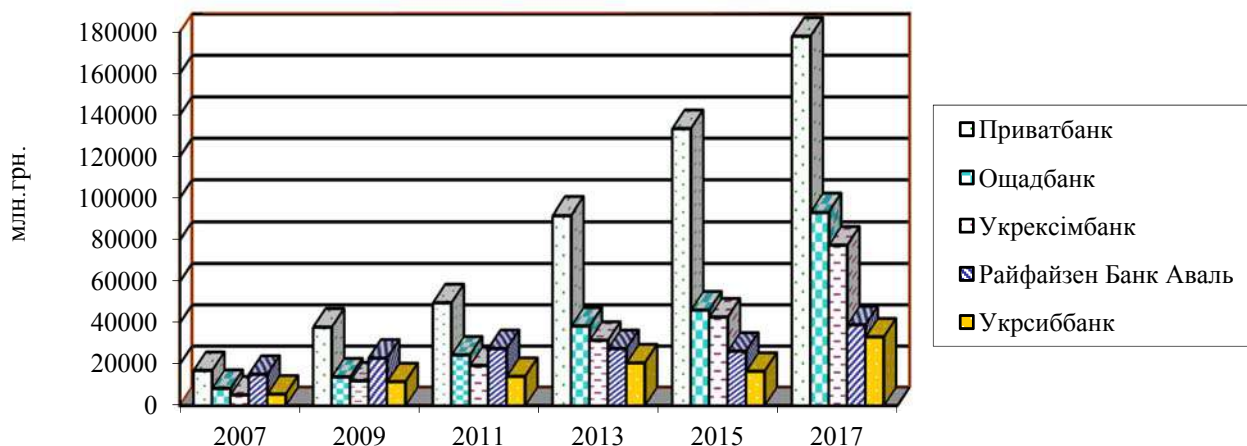


Рис. 6. Депозити банків України з 2007 до 2017 [6]

Можна говорити про те, що головними причинами збільшення обсягів депозитів і зменшення депозитних ставок є зменшення рівня інфляції, зниження з 1 січня 2016 р. ставки податку на доходи від депозитів з 20% до 18%, стабілізація валютного курсу, зняття обмежень на повернення валютних депозитів.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що ринок депозитних послуг є нестабільним. Для покращення ситуації зі сторони банків необхідно докласти великих зусиль, щоб повернути довіру своїх громадян. З метою залучення більшої кількості клієнтів для розміщення вільних

коштів у формі банківських депозитів, необхідно запропонувати найбільш вигідні та оптимальні умови, ніж є на даний момент, тобто, розробити для клієнтів цілий комплекс варіантів вкладів на різних умовах, що допоможе кожному клієнту підібрати для себе найвигідніші депозити. При покращенні умов залучення вільних коштів громадян потенційним вкладникам необхідно скористатися цим шансом, адже після тривалої кризи ситуація в банківській сфері та економіці загалом стабілізується. Попри нестабільність депозитного ринку, результати проведеного дослідження демонструють позитивну динаміку в організації депозитної діяльності українських банків. Обсяг депозитних ресурсів за останні роки збільшився, що свідчить про поступове відновлення довіри клієнтів-вкладників до банківської системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Береславська, О. І. Девальвація гривні та спричинені нею виклики для України / О. І. Береславська // Вісник Національного банку України. – 2015. – №2. – С. 26-33.
2. Корнилюк, Р. Аналітичний огляд банків України [Електронний ресурс] / Р. Корнилюк. – Режим доступу: <http://bankografo.com/>
3. Науменкова, С. В. Підвищення доступності фінансових послуг: актуальні питання регуляторної практики / С. В. Науменкова // Фінанси України. – 2013. – №10. – С. 20-33.
4. Носова, Є. А. Заощадження домогосподарств як джерело інвестиційних ресурсів в Україні / Є. А. Носова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка. – 2015. – №2 (167). – С. 73-80.
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/bjudzhet>.
6. Офіційний сайт Національного Банку України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.
7. Офіційні рейтинги банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://banker.ua/officialrating/>
8. Шкляр, А. І. Банківський нагляд: недогляд обертається збитками / А. І. Шкляр // Урядовий кур'єр. – 14.08.2015.
9. Шульц, Е. П. Особливості сучасної депозитної політики банків // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2015. – №3(113). – С. 29-32.

REFERENCES

1. Bereslavs'ka, O. I. (2015). Deval'vacija gryvni ta sprychyneni neju vyklyky dlja Ukrai'ny. Visnyk Nacional'nogo banku Ukrai'ny, 2, 26-33.
2. Kornyljuk, R. Analitychnyj ogljad bankiv Ukrai'ny Retrieved from: <http://bankografo.com/>
3. Naumenkova, S. V. (2013). Pidvyshhennja dostupnosti finansovyh poslug: aktual'ni pytannja reguljatornoi' praktyky. Finansy Ukrai'ny, 10, 20-33.
4. Nosova, Je. A. (2015). Zaoshhadzhennja domogospodarstv jak dzherelo investycijnyh resursiv v Ukrai'ni. Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka, Serija: Ekonomika, 2, 73-80.
5. Oficijnyj sajт Ministerstva finansiv Ukrai'ny: Retrieved from: www.minfin.gov.ua/news/bjudzhet
6. Oficijnyj sajт Nacional'nogo Banku Ukrai'ny: Retrieved from: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>
7. Oficijni rejtyngy bankiv Ukrai'ny: Retrieved from: <http://banker.ua/officialrating/>
8. Shkljar, A. I. (2015). Bankivs'kyj nagljad: nedogljad obertajet'sja zbytkamy. Urjadovyj kur'jer.
9. Shul'c, E. P. (2015). Osoblyvosti suchasnoi' depozytnoi' polityky bankiv. Social'no-ekonomichni problemy suchasnogo periodu Ukrai'ny, 3 (113), 29-32.

Росола Ульяна Васильевна, Кузьма Наталья Михайловна. ОЦЕНКА СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ ДЕПОЗИТНОГО РЫНКА УКРАИНЫ

Актуальность темы статьи обусловлена тем, что депозитные операции всегда остаются приоритетными для любой финансово-кредитного учреждения. Важным фактором развития экономики является наличие аккумулированных денежных ресурсов коммерческими банками в виде депозитов. Целью статьи является исследование и анализ депозитного рынка Украины путем сравнения определенных показателей этой сферы. Методологической базой исследования выступили общенаучные и специальные приемы и методы исследования. В статье исследованы основные направления деятельности банков на счет привлечения временно свободных денежных средств населения, влияние современного развития экономики на развитие депозитного рынка Украины. Выявлены факторы, влияющие на эффективность результатов депозитной деятельности банковских учреждений. Охарактеризованы особенности функционирования депозитного рынка Украины за последние три года, то есть с 2015 г.. И сегодня. Освещены динамику изменения ставок по вкладам. Определено, что основным инструментом развития банковской деятельности в сфере депозитных операций является доверие населения к банковской системе в целом, а также представлены основные рейтинги банков по различным критериям. Практическое значение полученных результатов заключается в поиске путей и предложений развития привлечения депозитных операций и депозитного рынка Украины в целом. Проведенный анализ может быть применен при создании механизма привлечения свободных средств населения банковскими учреждениями. Дальнейшие исследования будут направлены на поиск эффективных методов поддержки депозитного рынка Украины, а также выявление влияния различных факторов в этой сфере.

Ключевые слова: банк, ресурсы банковских учреждений, депозит (вклад), вкладные операции, политика депозитов физических и юридических лиц, депозитный рынок.

Rosola Ulyana V., Kuzma Natalia M. EVALUATION OF THE CONTEMPORARY STATE OF THE DEPOSIT MARKET OF UKRAINE

The urgency of the article is due to the fact that deposit operations always remain a priority for any financial institution. An important factor in the development of the economy is the availability of accumulated cash resources by commercial banks in the form of deposits. The purpose of the article is to study and analyze the deposit market of Ukraine by comparing certain indicators of this sphere. The methodological basis of the study was general scientific and special methods and methods of research. The article investigates the main directions of activity of banks on the account of attraction of temporarily free cash funds of the population, the influence of modern economic development on the development of the deposit market of Ukraine. The factors that influence the efficiency of the results of deposit activity of banking institutions have been revealed. The features of functioning of the deposit market of Ukraine for the last three years, i.e. from 2015 to the present, have been characterized. The dynamics of changes in rates for deposit deposits has been highlighted. It has been determined that the main instrument of development of banking activity in the field of deposit operations is the public confidence in the banking system as a whole, as well as the main bank ratings according to various criteria. The practical significance of the results is to find ways and suggestions for the development of attraction of deposit operations and deposit market of Ukraine as a whole. The analysis can be used to create a mechanism for attracting public funds by banking institutions. Further research will be aimed at finding effective ways to support the Ukrainian deposit market, as well as identifying the impact of various factors in this area.

Key words: bank, resources of banking institutions, deposit, deposit operations, deposit policy of individuals and legal entities, deposit market.

Одержано 09.04.2018 р.

Росола Уляна Василівна,
старший викладач кафедри фінансів,
Щока Наталія Іванівна,
студентка,
Ярмолюк Марина Сергіївна,
студентка,
Мукачівський державний університет

КРЕДИТНА ПОЛІТИКА ТА АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ КРЕДИТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Кредитний ринок України є основною складовою фінансового ринку та є сукупністю кредитних відносин, фінансово-кредитних інститутів і встановлених організаційно-правових норм, що у своїй взаємодії забезпечують можливість руху позичкового капіталу в різних формах між суб'єктами економіки на національному і міжнародному рівнях. Розвинений та ефективно функціонуючий кредитний ринок впливає на економічний розвиток всієї країни, тому це зумовлює актуальність обраної теми та доцільність проведення дослідження. Забезпечувати управління кредитною діяльністю банку, ефективно використання його кредитного потенціалу, формування оптимального для нього кредитного портфеля, чітку організацію всього кредитного процесу дає можливість кредитна політика. Вона визначає основні напрями кредитного процесу, пріоритети, принципи та цілі певного банку на кредитному ринку та передбачає застосування конкретних фінансових та інших інструментів, що використовуються в процесі реалізації кредитних угод. Метою дослідження є визначення кредитної політики банківських установ, аналіз динаміки кількості банків в Україні та їх активів, дослідження відносних показників рентабельності банківської діяльності, аналіз кредитного портфеля банків України за видами кредитування (кредитування фізичних та юридичних осіб), а також фінансових результатів діяльності банків. У процесі дослідження нами застосовано методи теоретичного узагальнення, табличні та графічні методи аналізу. Аналізуючи та узагальнюючи наукові праці вчених, було розглянуто розвиток банківської системи упродовж останніх років. Велика кількість банків не змогли вчасно зреагувати на ризики через недостатній рівень капіталу, тому це призвело до погіршення їх фінансового стану та банкрутства. Наукова новизна визначається пропозиціями, які сприятимуть стабільності банківського сектору, зокрема кредитного ринку України та шляхом ефективного управління кредитною діяльністю комерційних банків. Практична значущість визначається шляхом запропонованих заходів, які сприятимуть стабільному розвитку банківського сектору та забезпечити ефективність реалізації кредитної політики. Подальші дослідження будуть спрямовані на дослідження концептуальних напрямів розвитку кредитного ринку України, пошук дієвих засобів підтримки кредитної політики банків

Ключові слова: кредит, кредитування, кредитний ринок, кредитний портфель, кредитна політика.

ВСТУП

Постановка проблеми. В сучасних ринкових умовах кредитний ринок України є важливою складовою фінансового ринку, який покликаний швидко мобілізувати фінансові ресурси суб'єктів господарювання. Існування розвинутого кредитного ринку, який ефективно функціонує впливає на підприємницьку діяльність та економічний розвиток всієї України. Враховуючи соціально-економічний стан на сьогодні, зокрема дефіцит державного бюджету, інфляція, зменшення купівельної платоспроможності населення і нестабільність грошової одиниці зумовлює актуальність обраної теми та доцільність проведення дослідження.

Кредитування є однією з основних банківських операцій, тому банківські кредити відіграють провідну роль в процесах фінансування розвитку ринкової економіки, задовольняючи тимчасову потребу одних суб'єктів у додаткових коштах за рахунок їх тимчасового надлишку в інших. Стимулювання кредитування реального сектору економіки сприяє збільшенню обсягів ВВП, що в свою чергу впливає на підвищення добробуту населення. Тому наразі найважливішим для комерційного банку є питання аналізу та управління кредитним портфелем.

Комерційні банки для здійснення кредитної діяльності розробляють власну кредитну політику та впроваджують практичні механізми її реалізації. Визначення підходів до розробки кредитної політики особливо важливе в умовах адаптування банків до складних і мінливих умов економічного середовища України. Необхідність дослідження кредитної політики банків, як особливого об'єкта, підтверджується сучасними тенденціями розвитку економіки країни.

Аналіз основних наукових досліджень і публікацій. Дослідженням теоретико-методологічних основ кредитування, аналізу його результатів, а також кредитної політики присвячено чимало праць вітчизняних економістів серед них: Білик М. Д., Вовк В. Я., Жукова Н. К., Зражевська Н. В., Івасіва Б. С., Кузнецова Л. В., Мороз А. П., Савлука М. І., Славюк Р. А., Хмеленко О. В., Юркевич О. М., Шелудько Н. А. та багато інших. Проте незважаючи на велику кількість досліджень кредитна діяльність потребує постійного аналізу в сучасних умовах розвитку країни. Адже сучасний аналіз є необхідним для якісного управління кредитною діяльністю, оскільки саме кредити складають основну частину активів, а також потрібно постійно відстежувати стан кредитування задля оцінки економічного становища держави.

Мета статті (постановка завдання). Мета

дослідження полягає в аналізі сучасного стану кредитного ринку України та визначенні особливостей кредитної політики банківських установ.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В сучасній ринковій економіці кредити є невід'ємною частинною економічної системи, взаємозв'язків між її суб'єктами та важливою складовою економічних відносин. На сьогодні кредит опосередковує всі стадії виробничого процесу і сприяє ефективному використанню обмежених ресурсів, а також підвищенню рентабельності виробництва.

Сукупність кредитних відносин, фінансово-кредитних інститутів і встановлених організаційно-правових норм, що у своїй взаємодії забезпечують можливість руху позичкового капіталу в різних формах між суб'єктами економіки на національному і міжнародному рівнях формує кредитний ринок. Кредитний ринок України є основною складовою фінансового ринку, який дає можливість суб'єктам господарювання швидко мобілізувати фінансові ресурси.

У механізмі функціонування кредитної системи України велика роль належить комерційним банкам, які діють в різних секторах ринку позичкового капіталу і є багатофункціональними організаціями. Банки акумулюють основну частку кредитних ресурсів і надають своїм клієнтам повний комплекс фінансових послуг, включаючи кредитування, прийом депозитів, розрахункове обслуговування, купівлю-продаж і зберігання цінних паперів, іноземної валюти [7, с. 148].

Кредитування виступає однією з найважливіших банківських операцій, тому банківські кредити відіграють значну роль в процесах фінансування розвитку ринкової економіки, задовольняючи тимчасову потребу одних суб'єктів у додаткових коштах за рахунок їх тимчасового надлишку в інших.

Основою фінансової стабільності і ринкової стійкості банківських установ виступає правильна та ефективна організація банківського кредитування, розробка гнучкої системи управління кредитним операціями. Управління кредитною діяльністю банку, ефективне використання його кредитного потенціалу, формування оптимального для нього кредитного портфеля, чітку організацію всього кредитного процесу покликана здійснювати кредитна політика банків. Кредитна політика визначає основні напрями

кредитного процесу, пріоритети, принципи та цілі певного банку на кредитному ринку (стратегія кредитної діяльності) та передбачає застосування конкретних фінансових та інших інструментів, що використовуються в процесі реалізації кредитних угод (тактика банку щодо організації процесу кредитування). Головною метою розробки ефективної кредитної політики є контроль над ризиками під час ефективного розміщення кредитних ресурсів для отримання максимального доходу від кредитних операцій [2].

Кредитна політика може розроблятися на макрорівні економіки. Національний банк України розробляє кредитну політику на макрорівні, він встановлює нормативи її проведення, рівень облікової ставки, що становить основу формування ціни на кредитні ресурси тощо. Кредитна політика спрямована на забезпечення зв'язку кредитної політики банку зі загальною стратегією його розвитку на мікрорівні. Однією з найважливіших складових кредитної політики комерційного банку є постійна оптимізація кредитного процесу [3, с. 395].

Обсяги банківського кредитування за останні декілька років помітно зросли, однак кредитна діяльність банків й надалі не задовольняє потреби як юридичних, так і фізичних осіб у кредитних ресурсах. Для забезпечення ефективного збуту кредитних ресурсів банки розробляють власну внутрішню кредитну політику та впроваджують механізми та методи її реалізації.

Основою фінансової стабільності банківських установ та їх конкурентоспроможності на кредитному ринку є організація процесу банківського кредитування, формування оптимальної структури кредитного портфеля та ефективної кредитної політики. У такому разі розглянемо сучасний стан кредитування саме банківських установ.

У сучасних трансформаційних умовах в Україні, відстежується тенденція зниження кількості банківських установ. За офіційними даними Національного банку України, станом на 1 січня 2018 року в Україні зареєстровано 82 банківські установи, що на 14 менше, ніж у попередньому році [6]. Порівняно з 2013 роком кількість банківських установ зменшилася більше, ніж у два рази. Кількість банків з іноземним капіталом та кількість банків зі 100% іноземним капіталом протягом досліджуваного періоду залишається майже на одному рівні. Динаміка зміни кількості банківських установ зображена на рисунку 1.

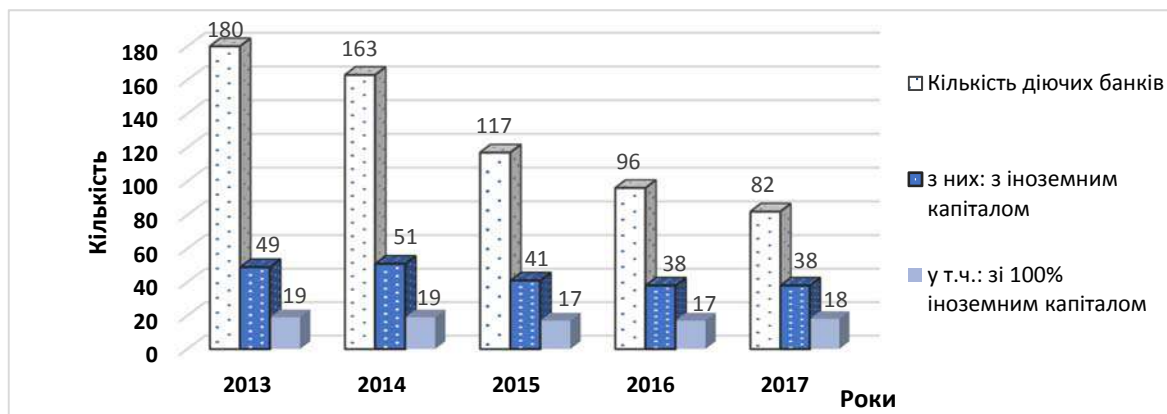


Рис. 1. Динаміка кількості банків в Україні [6]

На нашу думку, протягом досліджуваного періоду, причиною закриття такої великої кількості банків було припинення кредитування цими банками підприємств і домогосподарств. Наслідком цього є те, що клієнти закритих банків, внаслідок кризи, через жорсткі вимоги до позичальників, не можуть знайти новий банк для отримання кредитів, оскільки не мають кредитної історії з іншими банківськими установами.

Варто зауважити, що незважаючи на зменшення кількості банків та труднощі у їх діяльності, спостерігається незначне збільшення активів банків України у 2017 році (рис. 2), що дозволяє зробити висновок про підвищення їх потужності та стабільності. Станом на 1 січня наступного року (таблиця 1) частка кредитного портфеля в активах комерційних банків України складає більше половини (70-80%).

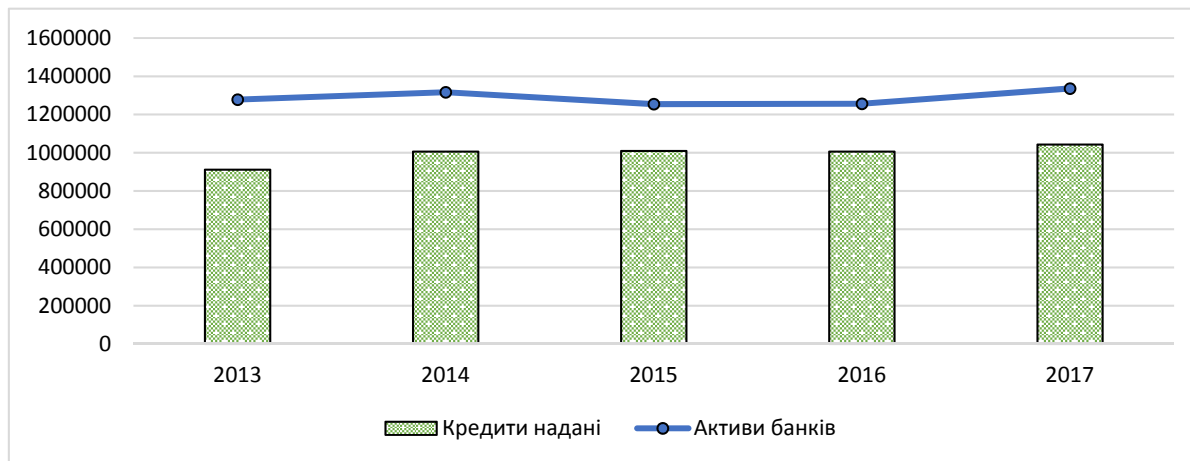


Рис. 2. Абсолютні показники кредитної діяльності банків за 2013-2017 рр. (млн. грн.) [6]

Особливо важливим для кредитного ринку є аналіз відносних показників кредитної діяльності банківських установ. Показниками кредитної діяльності банківських установ на макрорівні є такі

показники, як рентабельність активів та рентабельність капіталу, норматив адекватності капіталу (Н2). Зазначені показники наведені в таблиці 2.

Таблиця 1

Частка кредитного портфеля в активах банків України

Показники	2013	2014	2015	2016	2017
Активи, млн. грн.	1278095	1316852	1254385	1256299	1336358
Кредитний портфель, млн. грн.	911402	1006358	1009768	1005923	1042798
Частка кредитного портфеля в активах, %	71,31	76,42	80,50	80,07	78,03

Джерело: розраховано за даними НБУ [6]

Основними показниками, які характеризують рентабельність банківської діяльності, є рентабельність активів (ROA) та рентабельність капіталу (ROE). Рентабельності активів банку (ROA) показує найбільший вплив економічних факторів на банківське

кредитування, який використовується для оцінки діяльності управління банку, адже він характеризує здатність менеджменту ефективно управляти активами банку. Оптимальне значення коефіцієнту повинно складати більше 1% [4].

Таблиця 2

Відносні показники кредитної діяльності банків на початок 2013-2017 років

Показники	Рентабельність активів банків України (ROA), %	Рентабельність капіталу банків України (ROE), %	Адекватність капіталу банків України (Н2), %
01.01.2013	0,45	3,03	18,06
01.01.2014	0,12	0,81	18,26
01.01.2015	-4,07	-30,46	15,60
01.01.2016	-5,46	-51,91	12,31
01.01.2017	-12,60	-116,74	12,69
01.01.2018	-1,94	-15,96	16,10

Джерело: розраховано за даними НБУ [6]

Наведені дані в таблиці 2 свідчать про негативні зміни у фінансовому стані банківських активів,

оскільки рентабельність активів має негативне значення. Тенденцію до зменшення має і коефіцієнт

рентабельності капіталу (ROE).

Починаючи із 2014 року почалося зниження наведених показників: ROA з 0,12 зменшилося до -12,60% на початку 2017 року. Показник ROE, зменшився з 0,81% до -51,91% у 2015 році, що значно вплинуло на фінансову стійкість банків, наслідком цього було те, що більшість банків збанкрутувало, а на

початок 2017 року цей показник склав -116,74%.

Зниження показників рентабельності (рис. 3) свідчить про загальне погіршення фінансового стану банківської системи, що в свою чергу призводить до зростання кредитних ризиків та зменшення якості кредитного портфеля.

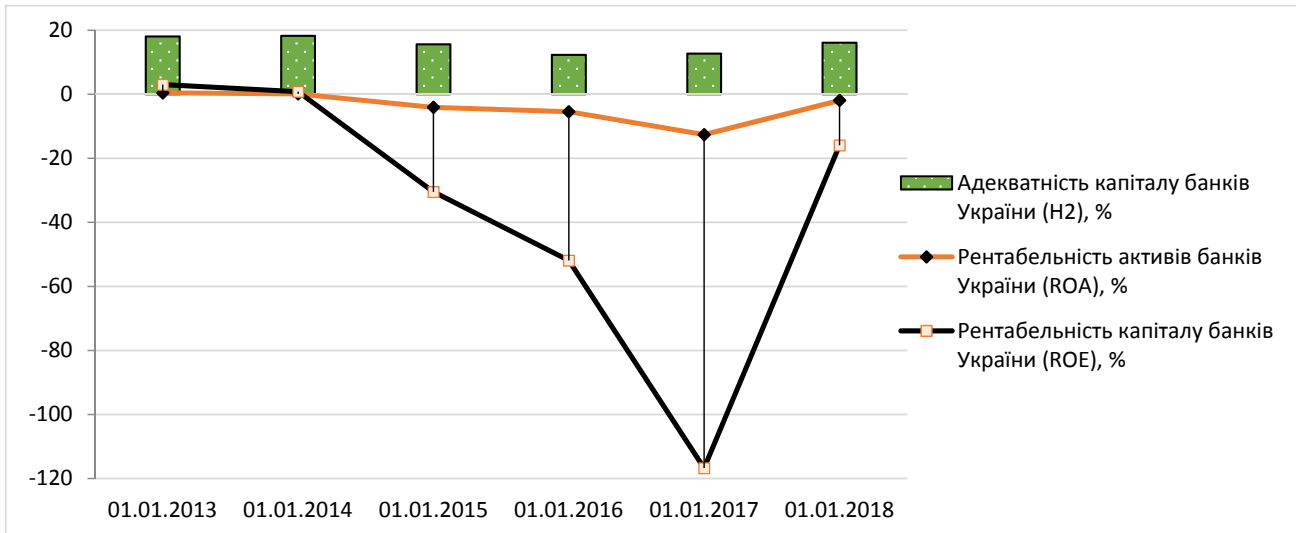


Рис. 3. Відносні показники кредитної діяльності банків на початок 2013-2017 років [6]

Коефіцієнт адекватності регулятивного капіталу (H2) – це один із основних економічних нормативів діяльності банківських установ, який відображає здатність банку своєчасно та в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що випливають з кредитних або інших операцій грошового характеру [4]. Значення наведеного коефіцієнта, скорочувалося з 18,9% у 2011 році до 12,31% на початок 2016 року. Скорочення коефіцієнта адекватності регулятивного капіталу у після кризовий період пов'язане із відтоком іноземного капіталу із банківської системи України, ця проблема є доволі гострою для фінансового сектору економіки. На початок 2018 року адекватність капіталу збільшилася до 16,10%, що свідчить про відновлення стабільності банків з українським капіталом, хоча це незначне покращення.

Якість кредитного портфелю важко оцінюється,

оскільки на неї впливає дуже багато факторів, які не піддаються кількісній оцінці, а також методологія розрахунку суттєво відрізняється. Кожен окремий банк, який опирається на власну кредитну політику, використовує різні способи для оцінки та управління рівнем проблемної заборгованості.

Розроблення ефективної системи управління кредитними операціями, а також правильна організація банківського кредитування забезпечує фінансову стабільність і надійність комерційних банків. Саме тому одним із найважливіших завдань управління кредитною діяльністю є формування та аналіз кредитного портфеля комерційних банків.

З метою виявлення інтенсивності динаміки кредитної діяльності банківських установ дослідимо її за видами, а саме: кредитування фізичних осіб та кредитування суб'єктів господарювання (рисунком 4).

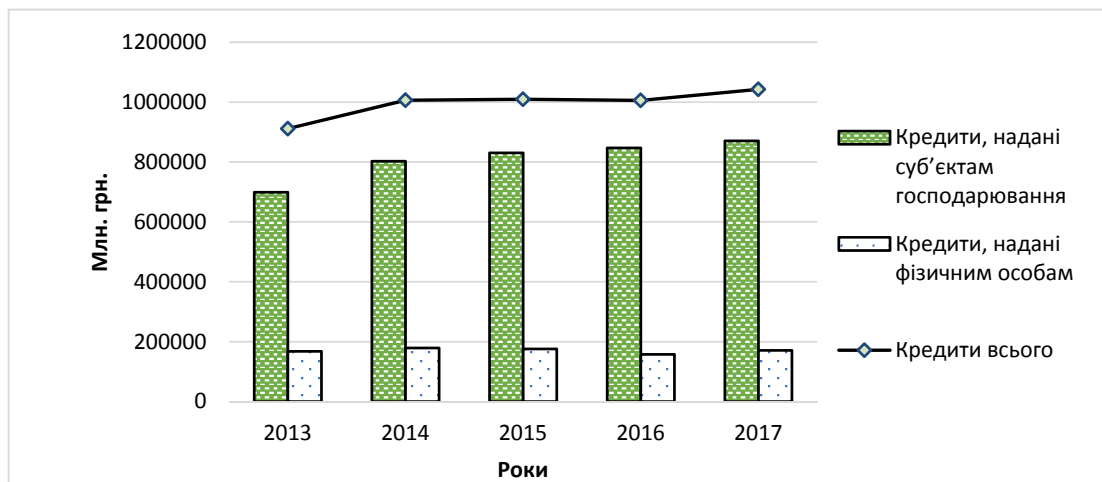


Рис. 4. Динаміка кредитів, наданих банківськими установами за період 2013-2017 рр. [6]

За наведеними даними в таблиці 3 можна зробити висновок, що сума кредитів, наданих фізичним особам зменшувалася на протязі 2015-2016 років, причому

найбільше зменшення, -10,43% відбулося саме у 2016 році. Проте на 1 січня 2018 року їх сума збільшилася порівняно з минулим роком на 8,61%.

Таблиця 3

Кредити надані банківськими установами за період 2013-2017 рр.

Показники	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Кредити надані всього, млн грн	911402	1006358	1009768	1005923	1042798
У т. ч., кредити, надані суб'єктам господарювання, млн грн	698777	802582	830632	847092	870302
Темп приросту кредитів, наданих суб'єктам господарювання, до попереднього періоду, %	0,00	14,86	3,49	1,98	2,74
Частка кредитів, наданих суб'єктам господарювання, у загальній сумі, %	76,67	79,75	82,26	84,21	83,46
У т. ч., кредити, надані фізичним особам, млн грн	167 773	179 040	175 711	157 385	170 938
Темп приросту кредитів, наданих фізичним особам, до попереднього періоду, %	0,00	6,72	-1,86	-10,43	8,61
Частка кредитів, наданих фізичним особам, у загальній сумі, %	18,41	17,79	17,40	15,65	16,39

Джерело: розраховано за даними НБУ [6]

Зменшення суми кредитів, наданих фізичним особам, відбулося внаслідок скорочення депозитної бази банків, погіршення платоспроможності кредиторів та зміни курсу валют. У цей час простежувалися труднощі з обслуговуванням кредитів банківськими установами, особливо в іноземній валюті, через зміну курсу гривні до іноземних валют, зниженням реальної заробітної плати та міграцією [8].

Кредитний портфель фізичних осіб скоротився також внаслідок визнання неплатоспроможними ряду банківських установ, що володіли великими за обсягами кредитними портфелями, в тому числі роздрібними.

Впродовж 2013-2017 років найбільшу частку (більше 50%) серед кредитів фізичним особам займали споживчі кредити (зокрема «кешові» кредити). На другому місці кредити на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості (від 25% до 40%). Причиною цього є те, що ризики споживчого кредитування менше ризиків при кредитуванні на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості.

Обсяг іпотечних кредитів, наданих фізичним особам теж займає вагомий частку в роздрібному кредитному портфелі. В цілому, невисокі темпи розвитку іпотечного кредитування обумовлені доволі низькими темпами відновлення будівельної галузі, обмеженістю та високою вартістю довгострокового ресурсу, а також невисоким платоспроможним попитом населення на довгострокове кредитування. Скорочення загальної кількості виданих іпотечних кредитів пояснюється низькою існуючих проблем таких, як відсутність гарантійних фондів іпотечного страхування, не розуміння населенням процесів іпотечного фінансування, недовіра населення до українських банків, наявність на ринку іпотечного кредитування універсальних банків, адже в багатьох розвинених країнах працюють спеціалізовані [1].

На відміну від кредитів фізичним особам, сума кредитів суб'єктам господарювання має тенденцію до

збільшення (таблиця 3), але їхній приріст невеликий і складає 2-3,5%. Найбільший приріст таких кредитів на протязі досліджуваного періоду був у 2014 році порівняно з минулим роком і складав 14,9%.

Комерційні банки охоче працюють з корпоративним сектором (суб'єктами господарювання), пропонуючи їм найрізноманітніші кредити. Підприємці та процвітаючі компанії користуються як цільовими кредитами, так і кредитами на будь-які бізнес-потреби, для підвищення виробництва та виходу на новий рівень економічних відносин [1].

У структурі кредитів, наданих банками України, частка кредитування фізичних осіб зменшується, а юридичних осіб, навпаки, зростає. Найменшого значення досліджуваний показник суми виданих кредитів фізичним особам досяг у 2016 році (15,65%).

Кредитний портфель корпоративного сектору, на протязі 2013-2017 рр. представлений переважно коротко- та середньостроковими кредитами в національній валюті нефінансовим корпораціям. За видами економічної діяльності кредитний портфель суб'єктів господарювання був представлений переважно кредитами, наданими представникам переробної промисловості та оптової і роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів. Обсяг кредитних операцій з представниками сфери будівництва та нерухомості, є також вагомим [1].

Кредити, що надані органам державної влади та кредити, надані небанківським фінансовим установам займають невелику частку в загальній сумі всіх наданих кредитів. Причому їх сума протягом 2013-2017рр. постійно зменшується. На протязі 2017 року порівняно з 2016 роком сума наданих кредитів, органам державної влади та небанківським фінансовим установам зменшилася більш ніж у 2 рази.

Причинами низької кредитної активності банківських установ є високий рівень проблемної

заборгованості, високі відсоткові ставки та низька кредитоспроможність більшості позичальників [5].

Ефективна діяльність банків на кредитному ринку є основною складовою фінансової стійкості банківської системи, яка відіграє провідну роль в економіці України на шляху ринкових трансформацій. Динаміка чистого процентного прибутку за кредитними операціями банків України наведена на рисунку 5.

Протягом 2014-2015 років відбувалося зниження загального розміру чистого процентного доходу банків, але вже протягом 2016-2017 років відбувався приріст. Зменшення чистого процентного доходу протягом 2014-2015 років за кредитними операціями свідчить про негативні тенденції в роботі банків України, та зниження ефективності дій за кредитними операціями.

Причинами негативних фінансових результатів банківської діяльності було:

- формування резервів на покриття можливих втрат по активних операціях;
- продаж проблемних кредитів за вартістю, нижчою за балансову;
- зниження доходів від основної діяльності через низьку ділову активність в економіці та в умовах зростання витрат по залучених ресурсах [8].

Основним завданням, яке стоїть перед

банківськими установами є забезпечення прибутковості, саме тому позитивні фінансові результати діяльності банків є основним показником ефективності їх роботи та індикатором фінансової надійності банківської системи України. Отже, на результат діяльності банків, значною мірою, впливають економічні перетворення в Україні.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Кредитна політика комерційного банку окреслює коло ключових цілей і завдань банківської діяльності, визначає конкретні прийоми, способи і методи її реалізації з метою максимізації дохідності кредитних операцій та досягнення прийнятної рівня ризиків банківської діяльності у сфері кредитування.

Проаналізувавши сучасний стан кредитування фізичних та юридичних осіб, було виявлено основні тенденції його розвитку, такі як зменшення частки кредитів, наданих фізичним особам, у загальному обсязі кредитування і збільшення частки кредитів наданих суб'єктам підприємництва, переважання споживчих кредитів у структурі кредитів, наданих фізичним особам, а також зменшення іпотечного кредитування.

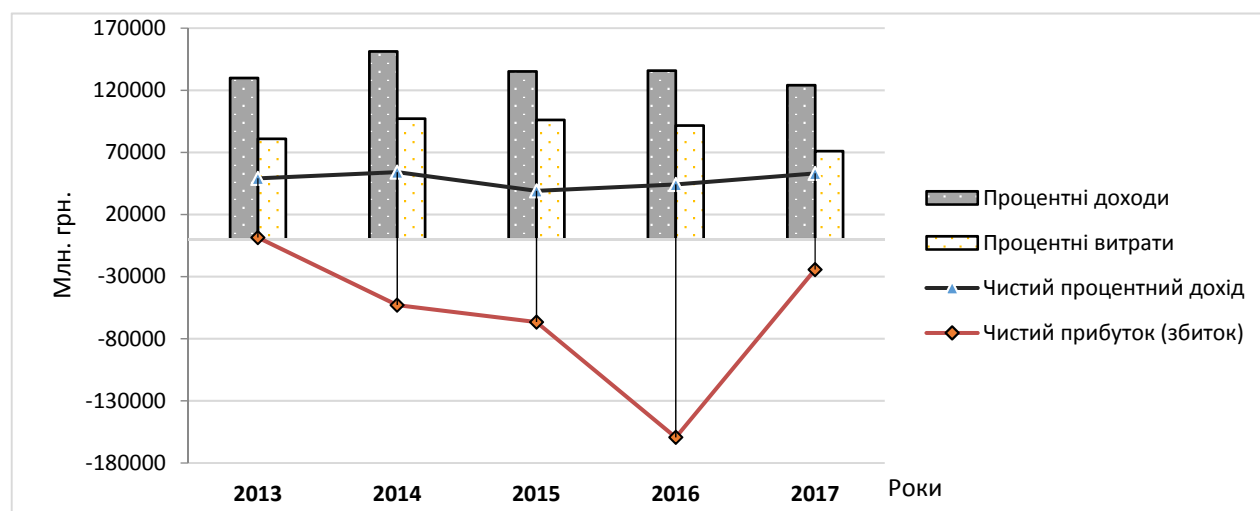


Рис. 5. Динаміка фінансових результатів діяльності банків України впродовж 2013-2017 років [6]

Підводячи підсумки дослідження, можна стверджувати, що розвиток кредитування на сучасному етапі економічного розвитку, в нашій країні, знижується. Зменшується кількість банківських установ та зростають процентні ставки за кредитами. Обсяг кредитного портфеля банків відносно активів збільшується, натомість реальна його величина скорочується, це пов'язано зі зниженням якості кредитного портфеля, що в свою чергу призводить до зниження дохідності кредитних операцій банків та

зростання рівня кредитного ризику. Для вирішення цієї проблеми банки повинні більше приділяти уваги підвищенню якості та ефективності управління кредитним портфелем.

Банківське кредитування для розвитку потребує досягнення умов макроекономічної стабільності, тому для покращення ситуації в кредитуванні потрібна стабілізація економічних, політичних, соціальних умов та підтримка держави всього банківського сектору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний огляд банківської системи України за результатами 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_4_kv_2016.pdf.
2. Бикова, О. В. Оцінка ефективності кредитної політики банку / О. В. Бикова, О. В. Марченко // Молодий вчений. – 2017. – №3 (43) – С. 586-589.

3. Вовчак, О. Д. Кредит і банківська справа [підручник] / О. Д. Вовчак, Н. М. Руцишин, Т. Я. Андрейків. – К.: Знання, 2008. – 564 с.
4. Житар, М. О. Аналіз сучасного стану кредитної діяльності банків України / М. О. Житар // Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. – 2017. – №1 – С. 94-105.
5. Жукова, Н. К. Сучасний стан ринку банківських кредитів в Україні / Н. К. Жукова, Н. В. Зражевська // Економічний часопис-XXI. – 2011. – № 5-6. – С. 54-57.
6. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/control/uk/publish/>
7. Сич, Є. М. Ринок фінансових послуг: [навчальний посібник] / Є. М. Сич, В. П. Ільчук, Н. І. Гавриленко. – К.: ЦУЛ, 2012. – 428 с.
8. Солоділова, К. В., Шафранова О. В. Сучасний стан кредитування в Україні / К. В. Солоділова, О. В. Шафранова // Молодий вчений. – 2017. – № 3 (43). – С. 844-847.

REFERENCES

1. Analitichnyj ogljad bankivs'koi' systemy Ukrai'ny za rezul'tatamy 2016 roku. Retrieved from: http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_4_kv_2016.pdf.
2. Bykova, O. V., Marchenko, O. V. (2017). Ocinka efektyvnosti kredytnoi' polityky banku. Molodyj vchenyj, 3 (43), 586-589.
3. Vovchak, O. D. Rushhyshyn, N. M., Andrejkiv, T. Ja. (2008). Kredyt i bankivs'ka sprava. Kyiv. Znannja.
4. Zhytar, M. O. (2017). Analiz suchasnogo stanu kredytnoi' dijal'nosti bankiv Ukrai'ny. Zbirnyk naukovykh prac' Universytetu derzhavnoi' fiskal'noi' sluzhby Ukrai'ny, 1, 94-105.
5. Zhukova, N. K., Zrazhevs'ka, N. V. (2011). Suchasnyj stan rynku bankivs'kyh kredytiv v Ukrai'ni. Ekonomichnyj chasopys, 5-6., 54-57.
6. Oficijnyj sajт Nacional'nogo banku Ukrai'ny. Retrieved from: <https://bank.gov.ua/control/uk/publish/>
7. Sych, Je. M. Il'chuk, V. P., Gavrylenko, N. I. (2012). Rynok finansovykh poslug. Kyiv, CUL.
8. Solodilova, K. V., Shafranova, O. V. (2017). Suchasnyj stan kredyтуvannja v Ukrai'ni. Molodyj vchenyj, 3 (43), 844-847.

Росола Ульяна Васильевна, Щока Наталья Ивановна, Ярмолюк Марина Сергеевна. КРЕДИТНАЯ ПОЛИТИКА И АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ КРЕДИТНОГО РЫНКА УКРАИНЫ

Кредитный рынок Украины является основной составляющей финансового рынка и представляет собой совокупность кредитных отношений, финансово-кредитных институтов и установленных организационно-правовых норм, которые, в своем взаимодействии, обеспечивают возможность движения ссудного капитала в различных формах между субъектами экономики на национальном и международном уровнях. Развитый и эффективно функционирующий кредитный рынок влияет на экономическое развитие всей страны, поэтому это обуславливает актуальность темы и целесообразность проведения исследования. Обеспечивать управление кредитной деятельностью банка, эффективное использование его кредитного потенциала, формирования оптимального для него кредитного портфеля, четкую организацию всего кредитного процесса дает возможность кредитная политика. Она определяет основные направления кредитного процесса, приоритеты, принципы и цели определенного банка на кредитном рынке и предусматривает применение конкретных финансовых и других инструментов, используемых в процессе реализации кредитных соглашений. Целью исследования является определение кредитной политики банковских учреждений, анализ динамики количества банков в Украине и их активов, исследования относительных показателей рентабельности банковской деятельности, анализ кредитного портфеля банков Украины по видам кредитования (кредитование физических и юридических лиц), а также финансовых результатов деятельности банков. В процессе исследования нами применены методы теоретического обобщения, табличные и графические методы анализа. Анализируя и обобщая научные труды ученых, было рассмотрено развитие банковской системы в последние годы. Большое количество банков не смогли вовремя среагировать на риски за недостаточного уровня капитала, поэтому это привело к ухудшению их финансового состояния и банкротства. Научная новизна определяется предложениями, которые будут способствовать стабильности банковского сектора, в частности кредитного рынка Украины и путем эффективного управления кредитной деятельностью коммерческих банков. Практическая значимость определяется путем предложенных мероприятий способствующих стабильному развитию банковского сектора и обеспечить эффективность реализации кредитной политики. Дальнейшие исследования будут направлены на исследование концептуальных направлений развития кредитного рынка Украины, поиск действенных средств поддержки кредитной политики банков.

Ключевые слова: кредит, кредитование, кредитный рынок, кредитный портфель, кредитная политика.

Rosola Ulyana V., Shchoka Natalia I., Yarmolyuk Maryna S. CREDIT POLICY AND ANALYSIS OF THE PRESENT STATE OF THE CREDIT MARKET IN UKRAINE

The credit market of Ukraine is the main component of the financial market and represents a set of credit relations, financial and credit institutions and established organizational and legal norms, in their interaction provide the opportunity for the movement of loan capital in various forms between economic entities at the national and international levels. The

developed and efficiently functioning credit market influences the economic development of our entire country, therefore, it makes the topic relevant and expedient to conduct the research. To ensure the management of the bank's credit activity, the effective use of its credit potential, the formation of an optimal loan portfolio, the clear organization of the entire credit process gives the possibility of a credit policy. It determines the main directions of the credit process, the priorities, principles and objectives of a certain bank in the credit market and provides for the application of specific financial and other instruments used in the process of implementing loan agreements. The purpose of our study is to determine the credit policy of banking institutions, analyze the dynamics of the number of banks in Ukraine and their assets, study the relative indicators of profitability of banking activities, analyze the credit portfolio of banks in Ukraine by types of lending (lending to individuals and legal entities), and financial performance of banks. In the process of research, we used methods of theoretical generalization, tabular and graphical methods of analysis. Analyzing and summarizing the scientific works of scientists, the development of the banking system in recent years has been considered. A large number of banks were not able to react in time to the risks for insufficient capital, so this led to a deterioration in their financial condition and bankruptcy. Scientific novelty is determined by proposals that will contribute to the stability of the banking sector, in particular the credit market of Ukraine and through the effective management of lending activities of commercial banks. Practical significance is determined by the proposed measures that contribute to the stable development of the banking sector and ensure the effectiveness of the implementation of credit policy. Further research will focus on the study of conceptual directions of the development of the credit market of Ukraine, the search for effective means of supporting the credit policy of banks. Further research will focus on the study of conceptual directions of the development of the credit market of Ukraine, the search for effective means of supporting the credit policy of banks

Key words: credit, crediting, credit market, credit portfolio, credit policy.

Одержано 09.04.2018 р.

УДК 336.717.061:336.71+330.322

Черничко Тетяна Володимирівна,
д.е.н., завідувач кафедри фінансів,
Мукачівський державний університет,
Михайляк Галина Володимирівна,
к.е.н., доцент кафедри аналітичної економіки та міжнародної економіки,
Михайляк Ірина Володимирівна,
к.е.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
Львівський національний університет імені Івана Франка

КРЕДИТНА ПОЛІТИКА БАНКІВ В УМОВАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОДЕЛІ МОНЕТАРНОГО ТРАНСМІСІЙНОГО МЕХАНІЗМУ

На сучасному етапі економіка України потребує активізації кредитної діяльності, а покращення економічної ситуації в Україні залежить від удосконалення діяльності банківських установ та удосконалення і оптимізації їх кредитної політики. Метою статті є дослідження ролі кредитної політики комерційних банків в умовах української моделі монетарного трансмісійного механізму. Застосовано основні наукові методи економічного дослідження: аналітичний (з метою аналізу динаміки та структурних змін кредитних ресурсів сформованих банківською системою України), причинно-наслідковий (з метою обґрунтування залежності між розвитком реального та банківського секторів економіки України), табличний та графічний метод. У статті обґрунтовано, що банківська система є основою формування фінансово-кредитних відносин та найважливішим суб'єктом фінансового ринку, а одним із головних її завдань є правильно розроблена кредитна політика, яка повинна охоплювати найважливіші елементи та принципи організації кредитної роботи в банку та визначати пріоритетні напрями кредитування. Наукова новизна дослідження полягає в уточненні механізму взаємодії між банківським та реальним секторами економіки України, обґрунтуванні впливу структури кредитних ресурсів на напрям та динаміку розвитку економічної кон'юнктури. Практичне значення мають запропоновані авторами шляхи та напрями оптимізації кредитної політики банківських установ України. За результатами проведеного дослідження визначено, що кредитна політика комерційного банку як елемент загальної банківської політики є сукупністю як стратегічних, так і тактичних рішень, які визначають перспективні та поточні цілі кредитування, його параметри, процедуру, та реалізується через кредитний механізм. У висновках обґрунтовано, що важливим елементом кредитної політики комерційного банку є обґрунтування спрямованості кредитної активності комерційних банків у напрямі визначення пріоритетності інвестиційного та споживчого кредитування. Подальші дослідження будуть спрямовані на пошук найбільш раціональних напрямів оптимізації кредитної політики банків.

Ключові слова: банківський сектор, реальний сектор, монетарний трансмісійний механізм, економічна кон'юнктура, кредитна політика, інвестиційне та споживче кредитування.

ВСТУП

Постановка проблеми. Механізм та система організації кредитної політики комерційних банків України є важливим елементом стабілізації діяльності не тільки банківського сектору України, а й розвитку національної економічної системи загалом. Необхідність оптимізації кредитної політики банківських установ України пов'язана з необхідністю активізації кредитного каналу монетарного трансмісійного механізму та посилення позитивного впливу кредитних ресурсів на обсяг та структуру грошової маси країни. Активізація кредитної діяльності банківських установ України призведе до забезпечення фінансовими ресурсами потреб розширеного відтворення в країні.

З усієї сукупності кредитних установ, діяльність яких пов'язана з формуванням та наданням кредитних послуг, в Україні переважає діяльність банківських установ. Саме банківські установи в Україні є основою формування фінансово-кредитних відносин.

Економічні тенденції, які спостерігаються у економіці України протягом останніх років, засвідчують, що проблеми кредитного ринку та уповільнення кредитної активності переважної більшості банківських установ України негативно впливають на економічні процеси у реальному секторі. Саме тому вивчення потенційних напрямів активізації кредитної діяльності банківських установ, удосконалення інструментів їх кредитної політики та формування позитивного сприйняття у споживачів банківських послуг є актуальним на сьогоднішній день. На перший план виступає питання підвищення результативності та ефективності кредитних операцій банків, які були і є основою формування прибутків комерційних банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання, пов'язані з дослідженням теоретичних та прикладних аспектів організації кредитної політики комерційних банків, взаємодії реального та банківського секторів піднімаються у працях таких вчених як: О. І. Барановський [1], О. В. Васюренко [2], О. Д. Вовчак [1], В. В. Волкова [3], О. Є. Гудзь [4], В. Грушко [5], О. О. Любар [6], О. І. Лаврушина [7] та ін. Проте механізм та напрями активізації кредитної політики комерційних банків як елементу кредитного каналу монетарного трансмісійного механізму потребує додаткової уваги та поглибленого дослідження.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження ролі кредитної політики комерційних банків в умовах української моделі монетарного трансмісійного механізму.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Важливим елементом розвитку комерційного банку та стабілізації фінансових результатів діяльності банківської системи країни загалом є ефективність кредитної політики та стабільного попиту на кредитні ресурси у реальному секторі економіки України. Лише за умови поєднання зазначених умов можливим є позитивний вплив кредитної активності банківського сектору на динаміку та якісні характеристики

економічного розвитку країни.

Загалом, кредитний канал монетарного трансмісійного механізму може формуватися за такими основними напрямками:

- шляхом зміни кредитних відносин, пов'язаних з формування різних видів кредиту (міжгосподарського, банківського та державного) під дією ринкових механізмів;

- у результаті зміни кредитних відносин під дією інструментів державного регуляторного впливу.

За результатами застосування відповідних інструментів, які є специфічними у кожному визначених напрямів, формується відповідний економічний ефект, спричинений дією грошових імпульсів на величину інвестиційних та споживчих витрат і, як наслідок, на динаміку розвитку реального сектору економіки країни.

Обов'язковою умовою позитивного вектору монетарного трансмісійного механізму є ефективне використання кредитних ресурсів. Єдиної відповіді щодо чіткого обґрунтування критеріїв ефективності не існує. Переважання частки кредитних ресурсів, яка спрямовується на посилення інвестиційної активності в країні є важливим чинником забезпечення розширеного відтворення. Проте зростання обсягу кредитних ресурсів, які спрямовуються на споживче кредитування, є чинником стимулювання споживчого попиту, а, отже, і пожвавлення економічної активності товаровиробників з метою його задоволення.

Можливості розширення обсягів та покращення якості банківського кредитування, його спрямованості та ефективності, залежать від:

- існуючого попиту (з боку реального сектору) та пропозиції (з боку банківського сектору) кредитних ресурсів;

- сформованих очікувань суб'єктів господарської діяльності та населення щодо ризикованості використання кредитних ресурсів у власній економічній діяльності;

- дієвості інфраструктури ринку банківських послуг;

- відсутності (або неефективності) у суб'єктів господарської діяльності можливості отримати необхідні ресурси, окрім послуг банківського сектору.

Дія ринкових механізмів на обсяги кредитних ресурсів залежить від економічної доцільності та обґрунтованості кредитних операцій і полягає у формуванні оптимальних умов для діяльності суб'єктів господарювання, а також здатності задоволення попиту споживачів кредитних ресурсів.

Кредитні відносини, сформовані в межах банківського кредитування, виникають лише за умови, що у суб'єктів господарювання відсутні інші джерела отримання необхідних фінансових ресурсів, а кредитні установи (банківські та парабанківські) мають можливість задовольнити потребу суб'єктів господарювання та отримати певний економічний зиск.

Застосування різноманітних форм та важелів державного впливу (фінансово-кредитного планування, стратегічного та оперативного кредитного управління, фінансового контролю тощо), забезпечує корегування пропозиції кредитних ресурсів з боку

кредитної системи відповідно до реального (платоспроможного) попиту економічних суб'єктів. Лише за умови дотримання даної відповідності (між попитом на кредитні ресурси та їх пропозицією суб'єктами кредитної системи), сформований обсяг

кредитних ресурсів можна вважати стабільним.

За наслідками впливу певного набору чинників найбільш глибоко монетарна трансмісія проявляється в межах каналу банківського кредитування.

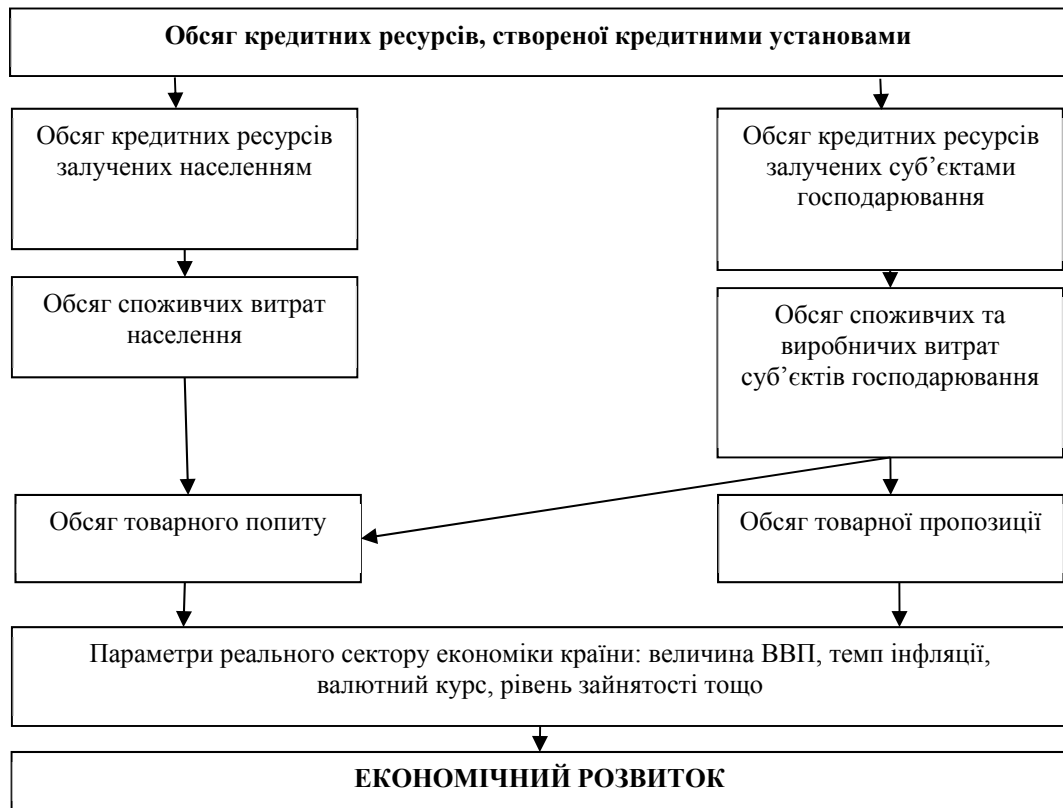


Рис. 1. Канал банківського кредитування монетарного трансмісійного механізму [розробка авторів]

У межах каналу банківського кредитування монетарного трансмісійного механізму можна виділити два варіанти монетарної трансмісії:

- пожвавлення кредитної активності як наслідок поліпшення фінансового стану банківських установ;

- пожвавлення кредитної активності як наслідок оптимізації та покращення ефективності кредитної політики банківських установ.

У першому випадку канал банківського кредитування спрацює внаслідок поліпшення економічної ситуації в країні і, як наслідок, поліпшення фінансового стану суб'єктів господарювання. Зростання рівня доходів та прибутків забезпечує розширення депозитних ресурсів кредитних установ, поліпшення їх ліквідності та виступає чинником розширення обсягів кредитних ресурсів. В умовах позитивного кредитного циклу це стимулює поліпшення економічної кон'юнктури та забезпечує економічний розвиток.

Дослідження основних показників діяльності банківських установ в Україні протягом останніх років (2011-2017 рр.) засвідчує відсутність позитивної динаміки їх розвитку (табл. 1).

Протягом аналізовано періоду спостерігається певна циклічність щодо обсягів кредитів сформованих банківськими установами України:

- 2011-2015 рр. – період позитивної динаміки – зростання обсягів кредитів на 18448 млн грн

(на 22,3%);

- 2016 рр. – період уповільнення кредитної активності банківських установ – зменшення обсягів кредитів на 3845 млн грн (на 0,4%);

- 2017 р. – період пожвавлення кредитної активності банківських установ – зменшення обсягів кредитів на 36875 млн грн (на 3,7%).

Відсутність чіткої позитивної динаміки відображає мінливість попиту на кредитні ресурси сформовані банківською системою України та зменшення її кількісних характеристик (суттєве зменшення кількості банківських установ зі 176 до 82). Також за результатами аналізу даних можна побачити відсутність чіткої кореляційної залежності між покращенням фінансового стану банківських установ і обсягом сформованих ними кредитних ресурсів (рис. 2). Особливо даних висновок відповідає періоду 2014-2017 рр. – показники рентабельності активів та капіталу зменшуються, проте це не спричиняє значного негативного впливу на обсяг сформованих банківськими установами кредитних ресурсів.

У другому випадку спонукальним чинником формування каналу банківського кредитування виступають інструменти кредитної політики комерційних банків. Він спрацює тоді, коли кредитні установи реагують на заходи монетарної політики центрального банку не зміною величини процентної ставки за депозитами і кредитами, а зміною обсягів кредитування.

Показники діяльності банківських установ за 2011-2017 рр.*

Показник	на 31 грудня відповідного року						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Кількість банківських установ, од.,	176	176	180	163	117	96	82
з них з іноземним капіталом	53	53	49	51	41	38	38
Активи банківських установ, млн. грн.	1054280	1127192	1278095	1316852	1254385	1256294	1336358
Кредити видані банківськими установами, млн. грн.	825320	815327	911402	1006358	1009768	1005923	1042798
Зобов'язання банківських установ, млн. грн.,	898793	957872	1085496	1168829	1150672	1132515	1172761
з них юридичним особам	186213	202550	234948	261372	318568	369913	403927
фізичним особам	306205	364003	433726	416371	402137	437152	478565
Капітал банківських установ, млн. грн.	155487	169320	192599	148023	103713	123784	163597
Рентабельність активів банківських установ, %	-0,76	0,45	0,12	-4,07	-5,46	-12,6	1,94
Рентабельність капіталу банківських установ, %	-5,27	3,03	0,81	-30,46	-51,91	-116,74	-15,96

Джерело: сформовано авторами за даними НБУ [8]

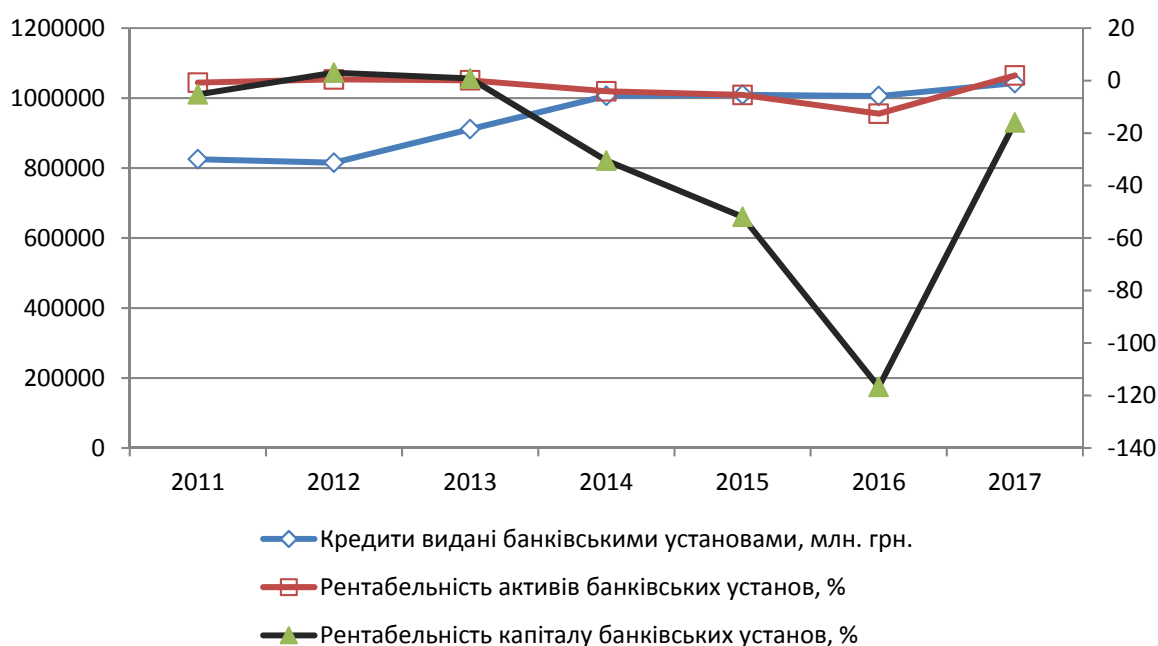


Рис. 2. Показники діяльності банківських установ за 2011-2017 рр.

Розширення можливостей кредитних установ внаслідок зміни структури і спрямованості кредитних відносин призводить до збільшення обсягів виробничого та споживчого кредитування. Як наслідок, у економічних суб'єктів розширюються можливості щодо залучення додаткових ресурсів, що призводить до збільшення обсягів інвестиційних та споживчих витрат (рис. 3).

Спрямування кредитної політики комерційних банків на забезпечення розширеного відтворення

засвідчує динаміка розподілу кредитних ресурсів комерційних банків між корпоративним сектором та сектором домашніх господарств [8] (рис. 4).

Протягом всього аналізованого періоду спостерігається стійка тенденція до зростання частки кредитів, яка надається корпоративному сектору (до 80% у 2016-2017 рр.), що виступає свідченням зростання інвестиційної спрямованості використання кредитних ресурсів.

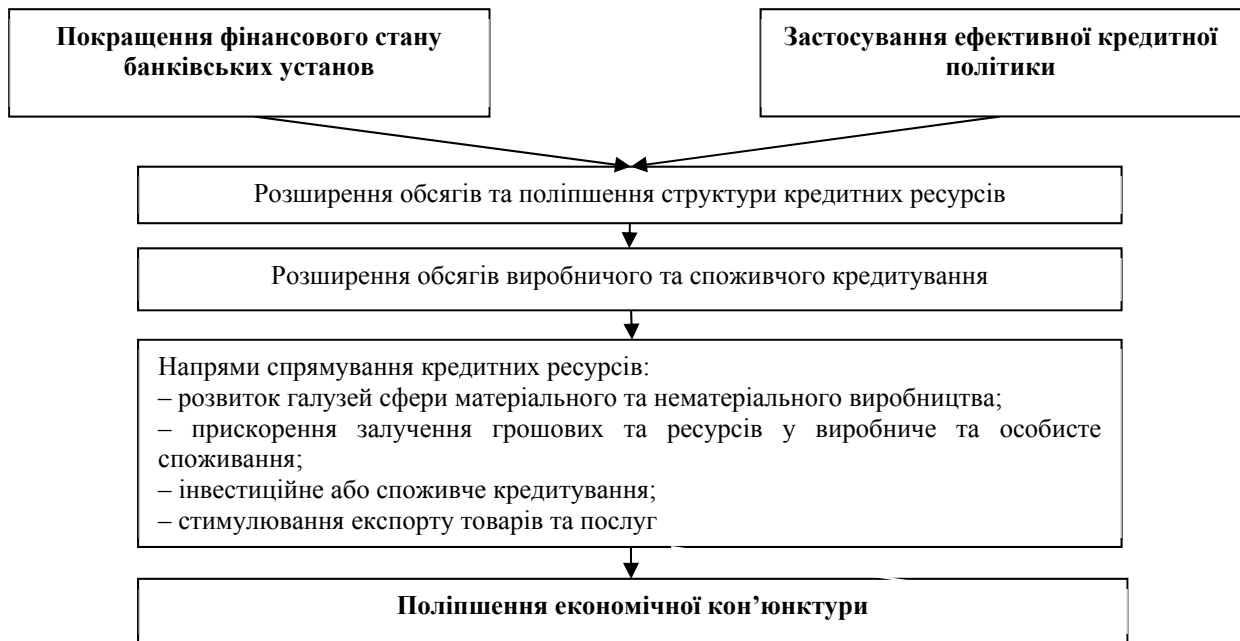


Рис. 3. Алгоритм формування каналу банківського кредитування монетарного трансмісійного механізму [розробка авторів]

Зважаючи на вище наведене, можна кредитної політики комерційних банків України (табл. 2).

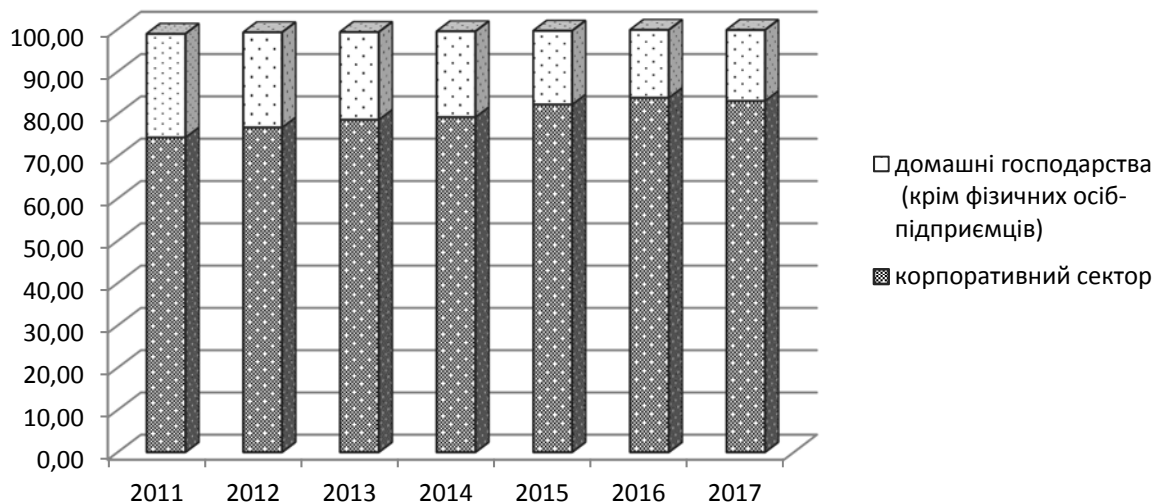


Рис. 4. Динаміка розподілу кредитних ресурсів комерційних банків України, 2011-2017 рр. [8]

Таблиця 2

Напрями оптимізації кредитної політики комерційних банків України

№п/п	Напрями оптимізації кредитної політики
1	Регулярний аналіз стану кредитних відносин між банківськими установами та реальним сектором країни
2	Обґрунтована оптимізація кредитного портфеля банку за пріоритетними ознаками (з позицій співвідношення між обсягами споживчого та інвестиційного кредитування)
3	Вибір дієвих методик підвищення рівня доходності кредитної діяльності банку з метою покращення фінансового стану комерційних банків
4	Посилення контролю за кредитними ризиками та формування дієвих систем управління кредитним ризиком в кожному банку
5	Удосконалення існуючих кредитних технологій
6	Досягнення високої якості сервісу і рівня диференціації банківського бренду

Джерело: складено на основі [1; 4; 6]

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На підставі проведеного дослідження нами було встановлено наступне: канал банківського кредитування монетарного трансмісійного механізму відображає вплив динаміки та структури банківського кредитування на динаміку економічної кон'юнктури в країні. Важливим елементом кредитної політики комерційного банку є обґрунтування спрямованості

кредитної активності комерційних банків у напрямі визначення пріоритетності інвестиційного та споживчого кредитування. З метою покращення якісних та кількісних характеристик економічного розвитку в країні вагомим є зорієнтованість кредитної політики банківських установ в Україні на забезпечення процесу розширеного відтворення.

Подальші дослідження будуть спрямовані на пошук найбільш раціональних напрямів оптимізації кредитної політики банків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Підвищення ефективності взаємодії банківського і реального секторів економіки в умовах глобалізації та євроінтеграції: монографія / Кол. авт., О. І. Барановський, О. Д. Вовчак; ред.: О. І. Барановський. – К.: УБС НБУ, 2010. – 482 с.
2. Васюренко, О. В. Банківський менеджмент: навч. посібник. – К.: Видавн. центр «Академія», 2001. – 320 с.
3. Волкова, В. В. Напрями оптимізації структури кредитних ресурсів банків в умовах нестійкого економічного середовища [Електронний ресурс] / В. В. Волкова, Н. І. Волкова. – Режим доступу: [http://www.vdnuete_2013_4_17%20\(2\).pdf](http://www.vdnuete_2013_4_17%20(2).pdf).
4. Гудзь, О. Є. Оцінка кредитоспроможності агроформувань (теорія та практика): монографія / О. Є. Гудзь, М. Я. Демяненко, П. А. Стецюк. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 302 с.
5. Грушко, В. Оптимізація структури кредитного портфеля комерційного банку / В. Грушко, Т. Іваненко // Вісник НБУ. – № 2. – 2014. – С. 28-32.
6. Любар, О. О. Кредитна політика банків: види та моделі / О. О. Любар // Вісник університету Банківської справи Національного Банку України. – 2010. – №3(9). – С. 183-185.
7. Управление деятельностью коммерческого банка (банковский менеджмент) / под ред. О. И. Лаврушина. – М.: Юрист, 2002. – 688 с.
8. Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України) [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1.

REFERENCES

1. Baranovskiy, O. I., Vovchak, O. D. (2010). Pidvyshhennja efektyvnosti vzajemodii bankiv'skogo i real'nogo sektoriv ekonomiky v umovah globalizacii ta jevrointegracii. Kyi'v: UBS NBU.
2. Vasjurenko, O. V. (2001). Bankiv'skij menedzhment. Kyi'v: Vydavn. centr «Akademija».
3. Volkova, V. V., Volkova, N. I. (2013). Naprjamy optymizacii struktury kredytnyh resursiv bankiv v umovah nestijkogo ekonomichnogo seredovyshha. Retrieved from [http://www.vdnuete_2013_4_17%20\(2\).pdf](http://www.vdnuete_2013_4_17%20(2).pdf).
4. Gud'z', O. Je. Demjanenko, M. Ja., Stecjuk, P. A. (2008). Ocinka kredytopromozhnosti agroformuvan' (teorija ta praktyka). Kyi'v: NNC IAE.
5. Grushko, V. Ivanenko, T. (2014). Optymizacija struktury kredytnogo portfelfja komercijnogo banku. Visnyk NBU, 2, 28-32.
6. Ljubar, O. O. (2010). Kredyt na polityka bankiv: vydy ta modeli. Visnyk universytetu Bankiv'skoi sprav y Nacional'nogo Banku Ukraïny, 3(9), 183-185.
7. Upravlenie dejatel'nost'ju kommercheskogo banka (bankovskij menedzhment). (2002). Moskva: Jurist'.
8. Kredyty, nadani depozytnymy korporacijamy (krim Nacional'nogo banku Ukraïny). Retrieved from https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1.

Черничко Татьяна Владимировна, Михайляк Галина Владимировна, Михайляк Ирина Владимировна. КРЕДИТНАЯ ПОЛИТИКА БАНКОВ В УСЛОВИЯХ УКРАИНСКОЙ МОДЕЛИ МОНЕТАРНОГО ТРАНСМИССИОННОГО МЕХАНИЗМА

На текущем этапе экономика Украины нуждается в активизации кредитной деятельности, а улучшение экономической ситуации в Украине зависит от усовершенствования деятельности банковских учреждений и оптимизации их кредитной политики. Целью статьи является исследование роли кредитной политики коммерческих банков в условиях украинской модели монетарного трансмиссионного механизма. Используются основные научные методы экономического исследования: аналитический (с целью анализа динамики и структурных изменений кредитных ресурсов сложившихся банковской системой Украины), причинно-следственная (с целью обоснования зависимости между развитием реального и банковского секторов экономики Украины), табличный и графический метод. В статье обосновано, что банковская система является основой формирования финансово-кредитных отношений и важнейшим субъектом рынка, а одной из главных ее задач является правильно разработанная кредитная политика, которая должна охватывать важнейшие элементы и

принципы организации кредитной работы в банке и определяют приоритетные направления кредитования. Научная новизна исследования заключается в уточнении механизма взаимодействия между банковским и реальным секторами экономики Украины, обосновании влияния структуры кредитных ресурсов на направление и динамику развития экономической конъюнктуры. Практическое значение имеют предложенные авторами пути и направления оптимизации кредитной политики банковских учреждений Украины. По результатам проведенного исследования определено, что кредитная политика коммерческого банка как элемент общей банковской политики является совокупностью как стратегических, так и тактических решений, которые определяют перспективные и текущие цели кредитования, его параметры, процедуру, и реализуется через кредитный механизм. В выводах обосновано, что важным элементом кредитной политики коммерческого банка является обоснование направленности кредитной активности коммерческих банков в направлении определения приоритетности инвестиционного и потребительского кредитования. Дальнейшие исследования будут направлены на поиск наиболее рациональных направлений оптимизации кредитной политики банков.

Ключевые слова: банковский сектор, реальный сектор, монетарный трансмиссионный механизм, экономическая конъюнктура, кредитная политика, инвестиционное и потребительское кредитование.

Chernychko Tetiana V., Mikhail'ak Halyna V., Mikhailak Iryna V. CREDIT POLICY OF BANKS IN CONDITIONS OF UKRAINIAN MODEL OF MONETARY TRANSMISSION MECHANISM

At the current stage, Ukraine's economy needs to intensify lending, and improving the economic situation in Ukraine depends on improving the functioning of banking institutions and improving and optimizing their lending policy. The purpose of the article is to study the role of commercial banks' credit policy in the conditions of the Ukrainian model of monetary transmission mechanism. The basic scientific methods of economic research have been applied: the analytical (for the purpose of analyzing the dynamics and structural changes in the lending resources formed by the banking system of Ukraine), the causal and consequential (in order to justify the dependence between the development of the real and banking sectors of the Ukrainian economy), the tabular and graphical method. The article substantiates that the banking system is the basis for the formation of financial and credit relations and the most important subject of the financial market, and one of its main tasks is a properly developed credit policy, which should cover the most important elements and principles of organization of credit work in the bank and determine the priority directions lending. The scientific novelty of the study is to clarify the mechanism of interaction between the banking and real sectors of the Ukrainian economy, to substantiate the influence of the structure of credit resources on the direction and dynamics of economic conditions development. Practical significance are the ways and directions of optimizing the credit policy of banking institutions offered by the authors. According to the results of the research, it has been determined that the commercial bank's credit policy as an element of the general banking policy is a combination of both strategic and tactical decisions that determine the prospective and current objectives of lending, its parameters, procedure, and is implemented through the credit mechanism. The conclusions substantiate that an important element of the credit policy of a commercial bank is the justification of the direction of commercial activity of credit banks in the direction of determining the priority of investment and consumer lending. Further research will be aimed at finding the most rational directions for optimizing banks' lending policy.

Key words: banking sector, real sector, monetary transmission mechanism, economic situation, credit policy, investment and consumer lending.

Одержано 06.04.2018 р.

**Вимоги до матеріалів,
що подаються до опублікування у
науковому віснику Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»**

1. Загальні вимоги

1.1. До друку приймаються статті, написані українською, російською або англійською мовами, які раніше не публікувалися та не були передані для публікації в інші видання (у тому числі електронні).

1.2. Стаття має містити структурні елементи наукової статті відповідно до вимог Постанови Президії ВАК України від 15.01.2003 р. № 7-05/01 «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліку ВАК України»:

Вступ (постановка проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій, мета статті).

Результати дослідження.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Список використаних джерел.

1.3. З метою підвищення індексів цитування наших авторів, редакція журналу рекомендує подавати статті, написані англійською або російською мовами. Статті англійською мовою, які перекладені з української або російської мови, мають супроводжуватися текстом на мові оригіналу.

2. Вимоги до оформлення статті

2.1. Рукопис статті українською, англійською або російською мовою, формат сторінки А4. Обсяг статті, у тому числі зі списком використаних джерел, таблицями, схемами, анотаціями тощо не повинен бути менше 6 сторінок та не перевищувати 12 сторінок (ф. А4) – 0,3-0,6 друк. арк. (13-26 тис. знаків).

2.2. Порядок розміщення складових елементів у статті (з абзацу, через порожній рядок):

- індекс УДК (на початку ліворуч) шрифт Times New Roman, 12 кеглем (виділити жирним прямим);
- дані про автора (праворуч) – прізвище, ім'я та по батькові (у називному відмінку) шрифт Times New Roman, 12 кеглем (виділити жирним прямим);
- науковий ступінь, учене звання, посада, місце роботи (без скорочень), іноземні автори вказують також назву країни шрифт Times New Roman, 12 кеглем (курсив);
- назва статті (по центру) Arial 14 кеглем (виділити жирним прямим);
- розширена анотація українською, російською та англійською мовами у формі реферату, який має охоплювати не менше 250 слів і висвітлювати такі структурні питання: прізвище та ініціали автора, назву статті, актуальність теми, мету, методи дослідження, результати, наукову новизну, практичну значущість. Шрифт Times New Roman, 10 кеглем (курсив), виключка по ширині, абзацний відступ 1,0 см;
- ключові слова (від п'яти до десяти) шрифт Times New Roman, 10 кеглем (курсив), виключка по ширині, абзацний відступ 1,0 см;
- текст статті шрифт Times New Roman, 12 кеглем через 1,5 інтервал; верхній, нижній і лівий береги – 3 см, правий – 2 см, виключка по ширині, абзацний відступ 1,0 см. Слова друкуються без переносів. Всі нетекстові об'єкти створюються вбудованими засобами Microsoft Word (об'єкти повинні бути згрупованими). Рекомендований розмір шрифту для об'єктів, що вміщують текст та таблиць – шрифт Times New Roman, 10 кеглем.
- список використаних джерел (не менше 8 найменувань), оформлений відповідно до стандартів (ДСТУ ГОСТ 7.1:2006) шрифт Times New Roman, 12 кеглем, виключка по ширині, абзацний відступ 1,0 см.
- References, оформлений відповідно до стандартів (ДСТУ ГОСТ 7.1:2006) шрифт Times New Roman, 12 кеглем, виключка по ширині, абзацний відступ 1,0 см.

2.3. Якщо стаття має одноосібного автора, який не має наукового ступеню, окремо від файлу статті на електронну пошту журналу має бути надіслано в графічному форматі відскановану рецензію наукового керівника, засвідчені підписом та печаткою. На статтю, автор якої має науковий ступінь кандидата наук, рецензію здійснює доктор наук. Відсканований варіант рецензії подається разом зі статтею.

2.4. Редакція залишає за собою право проводити редакційну правку рукопису. Стаття проходить процедуру таємного рецензування у термін не більше, ніж 30 днів.

2.5. Публікація статей здійснюється на платній основі. Автори сплачують за переддрукарську підготовку рукопису та тиражування статті, пересилку журналу та додаткові послуги. Після підтвердження, що стаття прийнята до друку, повідомляються вартість та реквізити для оплати.

2.6. Застосування автоматичного перекладу речень анотації на англійську мову не допускається.

Стаття надсилається до редакції електронною поштою за адресою: nvemsu@gmail.com.

Розміщення Наукового вісника Мукачівського державного університету. Серія «Економіка» в міжнародних наукометричних базах даних, репозитаріях та пошукових системах:

Російський індекс научного цитування (РИНЦ) (Росія)

Research Bible (Японія) - <http://journalseeker.researchbib.com/view/issn/2313-8114>

Scientific Journal Impact Factor (SJIF) (Марокко) - <http://www.sjifactor.inno-space.net/passport.php?id=18047>

CiteFactor (США) - <http://www.citefactor.org/journal/index/12921#.VZt98FJGSpV>

Академія Google (США)

InfoBase Index (Індія) IBI Factor 2017: 2.7

Index Copernicus (Польща) (ICV 2015: 39.03)

Genamics JournalSeek

ACNP Catalogue (Італія)

DRJI (Індія)

Academic Keys (США)

CNPIEC (CNPIE Link Service) (Китай)

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
МУКАЧІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
СЕРІЯ «ЕКОНОМІКА»**

Збірник наукових праць

Випуск 1(9) 2018

Заснований у 2014 р. Виходить двічі на рік
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
серія КВ № 20842-10642Р від 14.07.2014 р.

Оригінал-макет видання виготовлено
у редакційно-видавничому відділі Мукачівського державного університету

Технічний редактор: Лендел О. Д.

Адреса редакційно-видавничого відділу:
Мукачівський державний університет, вул. Ужгородська, 26,
м. Мукачево, Закарпатська обл., 89600,
тел./факс: (03131) 3-13-43, 2-11-09. E-mail: nauka@msu.edu.ua

Підписано до друку 02.05.2018 р. Формат 60*84/8.
Умовн. друк. арк. 22,9. Зам. 47. Тираж 300 примірників.

Адреса видавництва:
Мукачівський державний університет, вул. Ужгородська, 26,
м. Мукачево, Закарпатська обл., 89600,
тел./факс: (03131) 3-13-43, 2-11-09. E-mail: nauka@msu.edu.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів та
розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 4916 від 16.06.2015 р.

**SCIENTIFIC BULLETIN
OF MUKACHEVO STATE UNIVERSITY
SERIES «ECONOMY»**

Collection of scientific papers

Issue 1(9) 2018

Founded in 2014. Published twice a year
Certificate of registration of print media:
series KB № 20842-10642P of 14.07.2014.

The original layout of the publication is made
in the publishing department of Mukachevo State University

Technical Editor: Lendiel O. D.

Address of editorial and publishing department:
Mukachevo State University, Uzhgorodska St., 26,
Mukachevo, Transcarpathian region., 89600,
tel. / fax: (03131) 3-13-43, 2-11-09. E-mail: nauka@msu.edu.ua

Signed for print 02.05.2018. Format 60* 84/8.
Conventional printed pages 22,9. Od. №47. Circulation 300 copies.

Publishing Address:
Mukachevo State University, Uzhgorodska St., 26,
Mukachevo, Transcarpathian region., 89600,
tel. / fax: (03131) 3-13-43, 2-11-09. E-mail: nauka@msu.edu.ua

The certificate of registration in the State Register of Ukraine subjects
of Publishing Series ДК №4916 of 16.06.2015.